

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN,

IN

Azia Amerika en Afrika,

in derzelver toeſtand en aangelegenheid voor dit Ryk,

Wysgeerig, Staatshuishoudkundig en Geographis beschouwd,

Met bywoeging der noodige

Tabellen, en eenen Atlas

NIEUWE KAARTEN.

Door

J.s van den Bosch.

Generaal-Majoor, Ridder van de 3.e klaſse

der MILITAIRE Willems ORDE.

'S GRAVENHAGE en AMSTERDAM,
by de
Gebroeders van Cleef.
1818.

Landerowi del. *[illegible] sc.*

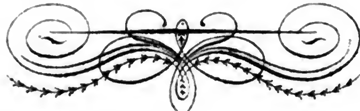
Verklaring

van het Titel-vignet.

De Maagd van Nederland zit in eene statige en geruste houding op haren troon. Zij heeft den Pylen-bundel omvat, en houdt het Wapenschild des Rijks in hare regterhand. De Genius des tijds zet haar de Koninklijke Kroon op het hoofd houdende in de andere hand den Schepter.

De Leeuw ligt in rust, doch bewaakt den Troon, die met Vlaggen en Wimpels, de teekenen der herstelde Zeevaart, versierd is. Eenige huiswaarts varende Schepen zeilen naar de Stad Amsterdam, welke in het verschiet gezien wordt.

De verdere Sieraden zijn afbeeldsels van den zich herstellende Koophandel.

INHOUD.

VIJFDE HOOFDSTUK. *Geografische beschrijving, en Topologische bijzonderheden, van deze onderscheidene OOST-INDISCHE Bezittingen.* Bladz. 1.

TWEEDE AFDEELING.

DE WEST-INDISCHE VOLKPLANTINGEN.

Gekenschetst in derzelver Natuur- en Karakterkundige merkwaardigheden; Geschiedkundige Lotgevallen, Staatkundige en Geografische gesteldheid, en Statistieke aangelegenheid . . . . — 127.

DER-

DERDE AFDEELING.

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN OP DE KUST VAN AFRIKA . . . . — 252.

BESLUIT . . . . — 299.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Geografische beschrijving, en Topologische bijzonderheden, van deze onderscheidene OOST-INDISCHE *bezittingen.*

JAVA.

Het Eiland *Java* kan gevoegelijk verdeeld worden in drie deelen: het westelijk, het midden- en het oostelijk gedeelte, of de zoo genoemde *Oosthoek.*

Tot het westelijk gedeelte behooren, volgens de kaart n.o 3, het koningrijk *Bantam*, *Jakatra*, en daaronder gerangschikte Regentschappen, benevens het koningrijk *Cheribon.*

Tot het midden-gedeelte (zie de kaart n.o 4.) behooren de Regentschappen langs de stranden, of de zoo genoemde *Noord-Oostkust*, benevens het rijk van den *Mataram*, verdeeld tusschen den Keizer en den Sultan.

Het Oostelijk gedeelte (zie de kaart n.o 5) bevat het Eiland *Madura*, en de Oostelijke Regent-

schappen van het *Nederlandsche* Gouvernement BANTAM.

Het Rijk van *Bantam*, op de kaart n.° 3 te vinden, is ten oosten bepaald door het Rijk *Jakatra*, ten noorden wordt het door straat *Sunda* van het Eiland *Sumatra* gescheiden; overigens is het omringd door de zee.

De lengte van dit Rijk bedraagt ongeveer 30 uren. — De bevolking is, sints de laatste onlusten, veel verminderd, en kan thans welligt niet hooger dan op 200,000 zielen geschat worden.

Hetzelve is tot den jare 1808 door zijne eigen' Vorsten geregeerd; dan, op den 22 November van dat jaar is hetzelve voor *Nederlandsch* domein verklaard. —

Het Landschap *Bantam* levert eenige peper, en heeft goede rijstvelden; van deze laatsten echter weinig meer, dan tot eigen *konsumtie* noodig is.

De stad *Bantam*, de Hoofdstad van het Rijk, ligt aan eene opene baai, door het aangroeijen der modderbanken zoodanig verondiept, dat men de stad niet anders meer dan met zeer kleine schuiten naderen kan. — Door deze aanspoeling van modder zijn er tevens in de naaste omtrekken der stad groote moerassen ontstaan, die dezelve tot de ongezondste plaats van het geheele Eiland maken; en hieraan is het dan ook hoofdzakelijk toeteschrijven, dat deze weleer bloeijende stad genoegzaam geheel deszelfs vorigen welvaart verloren heeft.

Het

Het *Nederlandsche* Fort *Speelwijk* bestrijkt de stad, en het voormalig verblijf der Koningen; het wordt door eene kleine bezetting bewaakt. — De baai van *Bantam* is door vele kleine Eilandjes tegen de noordelijke winden beschut. *Poulo Pantjang* is daaronder het voornaamste.

Aan den west-kant der baai vindt men *St Niklaas*-hoek, slechts $3\frac{1}{2}$ zeemijlen van de kust van *Sumatra* verwijderd, en even om dien hoek de *Maraksbaai*, waar men met zeer groote moeite en kosten getracht heeft, in de jaren 1809 en 1810 eene Haven te maken; doch het verblijf aldaar is in zulk een' hoogen graad ongezond bevonden, dat men de onderneming naderhand heeft moeten staken.

Meer ten westen heeft men het dorp *Anjer*; hetzelve is vrij uitgestrekt. — De meeste schepen, bij het inloopen van straat *Sunda*, zenden er hunne booten aan land, om ververschingen en water, waarvan het wel voorzien is, te halen. — Ook is er in den laatsten oorlog een steenen blokhuis of klein fortje gebouwd. — Verder westwaards ligt het uitgestrekte visschersdorp *Tjeringien*, aan den mond van eene kleine rivier. — In deze omstreken is het land bijzonder wel bebouwd. — Tusschen *Anjer* en *Tjeringien* worden verscheidene kleiner dorpen gevonden, te weinig belangrijk voor den Lezer, om volgens ons bestek vermeld te worden.

De Kust is hier op vele plaatsen door veelvuldige koraal-banken moeijelijk te naderen; overigens zeer vischrijk. — In diezelfde strekking voortgaande, vindt men de *Welkoms-baai*, waar zeer goede ankergrond gevonden wordt, en eindelijk den westhoek van het Eiland, door een smal kanaal van het *Prinsen-Eiland* gescheiden, de *behouden Vaart* genoemd. Het *Prinsen-Eiland* is woest en onbewoond. —

Voorts wordt de zuidkant van het rijk van *Bantam* door een hoog, rotsachtig strand bepaald. —

Het inwendig gedeelte van het westeinde van *Java* is berg- en boschachtig, en heeft, inzonderheid in de laatste oorlogen, veel geleden, daar het de bestendige toevlugt der opstandelingen geweest is.

Drie of vier uren ten zuiden van *Bantam*, is de grond beter bebouwd, met vele kleine riviertjes doorsneden, ook zijn er de dorpen talrijker. *Ceram* bij *Bantam* is een van de aanzienlijkste.

Eene streek gronds langs het oostelijk gedeelte der grenzen, is voornamelijk door *Chinezen* bewoond. — Men vindt er weinige inlandsche dorpen, die van eenig belang zijn. — *Tjikandi* en *Onderande*, aan de rivieren van dien naam gelegen, zijn de voornaamste. — Het overig gedeelte van den grond, tot digt bij *Ceram*, is meestal woest en weinig bebouwd. —

De hoofdwegen zijn op de kaart aangewezen. Vele andere, die er gevonden worden, zijn al-

leen

leen met de Buffel - kar bruikbaar, en deze worden door den Inlander zoo menigmalen veranderd en verlegd, dat daaromtrent niets bepaalds kan worden opgegeven.

De voornaamste rivieren in het *Bantamsche* zijn de *Tjikandé*, de *Pontak* en *Onderandé.* — Uit hoofde echter van den vervallen staat des Rijks wordt van deze rivieren niet al het nut getrokken, dat men in andere omstandigheden daarvan zou hebben mogen verwachten.

HET KONINGRIJK JAKATRA.

Het Koningrijk *Jakatra* (zie kaart n°. 3) grenst ten westen aan het Rijk van *Bantam*, ten oosten aan dat van *Cheribon*, en is ten zuiden en noorden door de zee bepaald.

Dit Rijk behoort in eigendom aan het *Neérlandsch* Gouvernement, zijnde in den jare 1619 veroverd. — De Koning van hetzelve, met een groot gedeelte zijner onderdanen, sneuvelde bij het bestormen en innemen van zijne Hoofdstad *Jakatra.* — Deze overwinning pleeg nog jaarlijks te *Batavia* gevierd te worden.

De lengte van dit Rijk, oost en west gemeten, kan 35 uren bedragen; de breedte nagenoeg 30. Het wordt eigenaartig verdeeld in twee deelen, namelijk in dat der *Préanger* Regentschappen, en dat der *Ommelanden.* — Beiden zijn op de kaart n°. 3 aangewezen. —

In het eerste is de oude regeringsvorm der volken van *Java* behouden, en met vrucht de koffij-*kulture* ingevoerd. — Het laatste is in gedeelten aan eenige *Européshe* kolonisten, en gedeeltelijk aan *Javanen* verkocht. —

De bevolking, volgens eene telling, in den jare 1796 in de *Preanger*-Regentschappen gedaan, heeft alstoen 206,494, en in die der ommelanden met *Batavia* 144,026 zielen bedragen. —

In het eerste gedeelte des Lands, over het algemeen zeer bergachtig, vindt men de Regentschappen van *Tjanjor*, *Bandong*, *Sumadang*, *Parakka Montjang*, en de landschappen van *Kandong-Wessie* en *Tjidammer*, en langs de zuidoostelijke grenzen het Regentschap *Krawang.*

De koffij-*kultuur* slaagt in de bergachtige streken zeer wel. — Deze Regentschappen hebben meermalen 12 millioenen ponden koffij in één jaar geleverd.

Naar de jongste berigten, hebben de *Engelschen* in deze Regentschappen vele landerijen verkocht, doch voor het overige zijn er de zaken op den ouden voet gelaten.

Onder al de Regentschappen munt *Tjanjor* uit, zoo door eene schoone en gezonde ligging, en een' grooten trap van vruchtbaarheid, als in bevolking. — De hoofdstad en verblijfplaats van den Regent is vrij aanzienlijk, en mede *Tjanjor* genoemd.

Het Regentschap *Bandong* is minder schoon, al-

alhoewel mede zeer uitgestrekt en vruchtbaar. — De hoofdplaats, het verblijf van den Regent, mede *Bandong* genoemd, is door eene moerassige ligging minder gezond.

Het Regentschap *Sumadang*, verder oostwaards, daarentegen, is niet minder schoon en vruchtbaar, dan *Tjanjor*; inzonderheid is de ligging van de hoofdplaats *Sumadang* bekoorlijk. — De gezonde dampkring schijnt hier van invloed te zijn op de gesteldheid der menschen. — De *Javaansche* vrouwen alhier worden voor de schoonste van allen gehouden.

Het Regentschap *Parakka Montjang* is mede zeer vruchtbaar, en de hoofdplaats, den zelfden naam dragende, zeer aanzienlijk.

De Landschappen van *Tjidammer* en *Kandongwessie* zijn bergachtig en woest, slecht bevolkt, en weinig bebouwd, gelijk dit over het algemeen het geval is met de landen langs de zuidkust, op deze hoogte gelegen.

Het Regentschap *Krawang* levert weinig koffij, doch voorziet *Batavia* van brandhout, dat hier overvloedig gevonden wordt. — Een gedeelte van den grond is aan bijzondere personen verkocht, die zich met goed gevolg op de rijst-teelt en eenige andere *kultures* toegelegd hebben.

Het Land *Buitenzorg*, 9 uren ten zuiden van *Batavia*, behoorde weleer tot de Regentschappen of *Préanger*-landen; doch werd in den jare

1745 aan den Gouverneur-Generaal bij besluit der *Indische* hooge Regering afgestaan, onder voorwaarde, dat de koffij-*kultuur* en andere inrigtingen, aan dat Regentschap bijzonder eigen, zouden blijven bestaan. Sedert is dit Land, volgens bepalingen van het Gouvernement, onder dezelfde voorwaarden telkens van den voorgaanden op den volgenden Gouverneur overgegaan, tot in den jare 1808, wanneer hetzelve ten behoeve van den Heer Gouverneur Generaal DAENDELS *allodiaal* verklaard, en sedert in onderscheidene perceelen verkocht is geworden, die echter alle bezwaard blijven met de lasten en inrigtingen, tot de koffij-*kultuur* betrekkelijk.

Het schoone gebouw of landhuis, hier voorheen door den Gouverneur-Generaal getimmerd, en door den Heer DAENDELS vergroot, is door het Gouvernement gekocht, en strekt tot een buitenverblijf van den Gouverneur Generaal. —

De invloed van den hoogeren grond op de gesteldheid van den dampkring, is hier reeds zeer merkbaar, en te *Buitenzorg*, ruim 5000 voeten boven de oppervlakte der zee gelegen, is het reeds veel koeler en aangenamer. — Vier uren verder, te *Tjiseroij*, staat de thermometer van *Fahrenheit* des avonds somtijds op 40 graden; op het midden van den dag doorgaans op 65 of 70. — Op *Buitenzorg* echter regent het veel, en dit maakt er het verblijf minder aangenaam, dan

twee

twee of drie uren nader bij de Stad. — Het landgoed is van verscheiden rivieren doorsneden, onder welke de *Tjilowin* of groote rivier, die door *Batavia* stroomt, en de *Tjidanie*, die bij *Ontong-Java* in zee valt, waaruit men eene afleiding naar *Batavia*, de *Mooker-gracht* genoemd, gemaakt heeft.

De overige Landen van het rijk *Jakatra*, gewoonlijk *Ommelanden van Batavia* geheten, en in perceelen aan bijzondere personen verkocht, zijn in het algemeen minder vruchtbaar, en minder voor de koffij-*kultuur* geschikt, dan de Regentschappen.

De *Javaansche* bewoners derzelven, hoezeer zij tegen betaling van het vijfde gedeelte van den oogst gezegd kunnen worden de rijst-velden dezer Landen in erfpacht te bezitten (1), ontwikkelen geen meerdere vlijt, en zijn zelfs minder arbeidzaam, dan die der Regentschappen, om de rijstteelt en andere *kultures* met eenig voordeel uittebreiden. — Vooral in de boschrijke Landen is men doorgaans verpligt toevlugt te nemen tot *Chinezen*, of tot huurlingen uit het gebergte, en op eenige Landgoederen ook wel tot slaven. — Wanneer door dezen het ruwste en moeijelijkste ge-

(1) Zij hebben het regt, om die te verkoopen. — Ook gaan dezelve bij overlijden aan hunne naaste erven over. — Niemand heeft bevoegdheid, hen in deze hunne regten te verkorten.

gedeelte van den arbeid verrigt, en het land gezuiverd is, kan men de verdere bebouwing aan den *Javaan* toevertrouwen. — Het schijnt, dat het genot van zeer groote voorregten, en de zekerheid van persoon en goederen, op dat gedeelte der natie geene andere dan schadelijke uitwerkingen gehad heeft. — Ten minste zijn er de misdaden talrijker, dan in eenig ander gedeelte van het Eiland, en over het algemeen is er de mensch zelf slechter.

Door de zoo even opgegevene hulpmiddelen echter, is het niettemin aan eenige Landeigenaars gelukt, zoo door het aanleggen van suiker-molens, als door de vee-, gras-, en rijstteelt, zeer goede inkomsten van hunne landerijen te trekken.

In het algemeen schat men de rente of het jaarlijksch inkomen van den koopsprijs op 8 of 10 percent.

Onder de aanzienlijkste landerijen moet gerekend worden het landgoed *Sampia*, waar eene aanzienlijke menigte vogelnestjes gevonden wordt, en dat met 10 duizend zielen bevolkt is, toebehoorende aan den Heer VAN RIEMSDYK, die meer andere schoone landerijen bezit, en daaronder dat van *Tanjong*, *Tjiemangies* en *Tjibinong*, langs den weg van *Buitenzorg*, te zamen vier of vijf uren lang. — Op deze Landgoederen worden ten minste zes duizend koebeesten geweid, mede aan genoemden eigenaar toebehoorende. — Het landgoed

Tji-

Tjitrap is mede belangrijk, en die van *Soekaraadja* en *Tjiloar*, den gewezen eersten Landmeter TINCY toebehoord hebbende, zijn aanmerkelijk om de schoone ligging.

In de *Ommelanden* ligt tevens *Batavia*, de hoofdstad van *Neêrlandsch Indië*, weleer beroemd als de schoonste stad in het oosten. — De verregaande ongezondheid echter van het verblijf aldaar heeft de gegoedste inwoners aangespoord, om zich buiten de stad te vestigen, waar het veel gezonder is.

De stad is met grachten en straten regthoekig doorsneden. — Men ziet er nog vele schoone gebouwen, die echter door gebrek aan onderhoud dagelijks verminderen. — De tegenwoordige bewoners bestaan in eenige weinige *Europezen*, en voor het overige uit *Chinezen* en Inlanders.

De oorzaak der ongezondheid van *Batavia* moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de vele moerassen, die de stad van de noordzijde omringen, en welke ontstaan zijn door den modder, langs de rivieren afgevoerd. Het water dezer rivieren, in te veel kanalen verdeeld, verloor hierdoor de vereischte snelheid of stroomkracht, om de aarddeelen en andere uitwerpselen, waarmede het bezwangerd was, af te voeren. — Hierdoor ontstond eene uitgestrekte bank, vóór de monding der uitwatering en in de kanalen zelve overal schadelijke verlandingen veroorzakende. —

Men

Men meende dit te herstellen, door de hoofden bij de uitwatering verder voorwaards te brengen; dan hierdoor werd de bank slechts verlegd, doch de oorzaak niet weggenomen; zelfs beletteden deze hoofden de schuring der oostelijke en westelijke stroomen langs het strand, zij bevorderden de aanspoeling van den modder, en het ontstaan der moerassen. — Deze moerassen zijn thans door de voortdurende aanspoeling zeer verhoogd, en hierdoor is dan ook de ongezondheid eenigermate verminderd. — Het is te hoopen, dat men éénmaal middel vinden zal, om de haven van *Batavia* te herstellen, en door het verleggen der waterleiding voortekomen, dat deze niet andermaals verlamd worde.

De reede van *Batavia* is schoon en veilig, door verscheiden eilanden beschut, doch niet minder ongezond dan de stad zelve.

Onder deze eilanden verdient dat van *Onrust* opmerking. Hier was voor dezen de schoone werf der Kompagnie. Alles, wat tot een *établissement* van de *Marine* vereischt wordt, was er tot eene hooge mate van volkomenheid gebragt.

Deze schoone *etablissementen* echter zijn meermalen in den laatsten oorlog verbrand, en zullen moeijelijk te herstellen zijn.

Op de Eilanden *Edam* en *Purmerend* had men weleer schoone pakhuizen, en op de overigen

vele

vele nuttige stichtingen, thans alle en door den oorlog verwoest.

De zuid-westzijde, even buiten *Batavia*, wordt voornamelijk door *Chinezen* bewoond, en dit kwartier, de *Chinezenkamp* genoemd en wel bewaterd, is minder ongezond dan de stad, en van een groote uitgestrektheid.

Aan de zuidzijde vindt men de zuider-voorstad, en eene betere lucht dan in de stad; zij is meest door *Europézen* bewoond, en met vele schoone huizen bebouwd.

Aan de oostzijde buiten de stad, voornamelijk door *Portugezen* en eenige inlandsche Christenen bewoond, is het minder gezond. — Langs de oost-zijde der groote rivier of *Tjidanie*, die door *Batavia* stroomt, heeft men den schoonen weg van *Jakatra*, en langs dezen de prachtige tuinen der gegoedste inwoners. — Deze weg, door zware boomen overschaduwd, verschaft eene zeer aangename wandel- en rij-plaats. —

Meer ten westen heeft men het *Molenvliet* bij *Weltevreden*, een kanaal, uit de groote rivier afgeleid, en waardoor de zaag- koren- en kruidmolens in beweging gebragt worden. — Ook langs deze waterleiding hebben vele gegoede lieden ruime woningen gebouwd; zelfs wordt deze streek, inzonderheid het zuidelijkst gedeelte, voor nog gezonder dan *Jakatra* gehouden.

Ten westen van de stad, langs een gegraven

ka-

kanaal, de *Amanus-gracht* genoemd, zijn mede vele schoone tuinen gebouwd, doch die meestal uit hoofde der ongezondheid verlaten worden, gelijk dit ook plaats heeft ten oosten, langs het kanaal van *Antjol.*

Drie kwartier uurs ten zuiden van de stad heeft men een kamp voor de troepen gebouwd, bij het landgoed *Weltevreden.* — Van twee zijden door de groote rivier omgeven, op een' eenigzins verheven grond, en omringd van wel bebouwde landen, is er het verblijf zoo aangenaam als gezond, en de gewone sterfte alhier gaat die van *Europa* weinig te boven.

Digt hierbij heeft men een wel gebouwd, en bijzonder wel ingerigt Hospitaal, benevens een uitgestrekt exercitie-veld, zoo dat men hier alles verëenigd vindt, wat men voor eene goede Militaire inrigting verlangen kan. — Reeds in 1810 heeft men begonnen, met er eene nieuwe woning voor den Gouverneur Generaal te bouwen, welke echter door de tijds-omstandigheden onvoltooid gebleven is.

Drie kwartiers verder zuidwaards ligt het Fortje *Meester Kornelis.* — Ook daar was voormaals een gedeelte der talrijke bezetting van *Batavia gestationeerd*, en naderhand is er een *gerétrancheerd* kamp aangelegd, beroemd geworden door de hardnekkige verdediging en de geleden neerlaag der *Nederlandsche* bezetting in den jare

1811,

1811, welke het verlies der Kolonie ten gevolge had. — Het verblijf is hier zeer gezond; echter niet gezonder, dan op *Weltevreden*, schoon de grond hooger gelegen is.

Tusschen *Weltevreden* en *Meester Kornelis* ontmoet men eenige prachtige Landhuizen en Landgoederen, toebehoorende aan de aanzienlijkste inwoners van *Batavia*, en daaronder het Landgoed *Materman*, van den oud-Gouverneur-Generaal SIEBERG.

Het zou hier de plaats zijn, om van eenige huishoudelijke inrigtingen der stad *Batavia* gewag te maken; dan, daar gedurende het verblijf der *Engelschen*, vele veranderingen hierin plaats gehad hebben, en denkelijk nieuwe bij het weder in bezit nemen der Kolonie zullen worden ingevoerd, is hiervan weinig bepaalds te zeggen. — Ik zal derhalve alleenlijk aanmerken, dat eenige groote markten, *Bazaars* genoemd, wekelijks in den omtrek van *Batavia* gehouden worden, waaronder die van *Weltevreden* en *Tannaäbang* de aanmerkelijkste zijn.

Wij gaan thans over tot

CHERIBON.

Het Rijk van *Cheribon*, (zie de kaart n.º 3.) grenst ten westen aan het Rijk van *Jakatra*, ten oosten aan het *Mataramsche* Rijk en het Regentschap *Tagal*, en is ten zuiden en noorden door de zee bepaald.

Een

Een groot gedeelte van dit Rijk is bij onderscheidene *kontrakten* in vollen eigendom afgestaan aan het voormalig Gouvernement, en wel in het bijzonder de Regentschappen *Galloe*, *Limbagang*, en *Soekapoera*, die, gelijk reeds gezegd is, tot de *Préanger* Landen gerekend worden, en onder dezelfde beheering gesteld zijn. Ook de koffijkultuur is hier ingevoerd.

In het Regentschap *Galoe* beliep het getal der koffijboomen in den jare 1811, 2,323,400 boomen, en het getal der koffijplanters 1705 huisgezinnen.

In het Regentschap *Soekapoera* (2) 4,034,800 boomen, en het getal der koffijplanters 2656 huisgezinnen.

In het Regentschap *Limbagang*, 3,234,610 boomen, en het getal der koffijplanters 1918 huisgezinnen.

Overigens zijn deze Regentschappen, met betrekking tot de vruchtbaarheid en den aard van den grond, gelijk aan die der *Jakatrasche* bovenlanden.

Het overig gedeelte van het rijk van *Cheribon* stond voorhenen onder het gezag van vier Vorsten, *Sultans* genoemd, doch die daarvan weinig meer dan

---

(*) Dit Regentschap is in den jare 1811 verruild tegen eenige Landen, door den Sultan van *Djokjokarta* afgestaan; het is mij onbekend, of het sedert weder door de *Engelschen* aan het Gouvernement getrokken is.

dan den titel, gevoegd bij een matig inkomen, bezaten.

De grond is ook hier zeer vruchtbaar, sterk bevolkt, en wel bebouwd. In dit Rijk werden in den jare 1811, 6,279,660 koffij-boomen gevonden, en het getal der koffij-planters beliep 7,481 huisgezinnen; echter is de rijst het voornaamste produkt.

Onder de voormalige inrigtingen der Kompagnie werden hier geleverd (3) 16,200 *Pikols* koffij, in later tijd zelfs 28,000.

2,500 Poeijer-suiker.
71 Indigo.
199 Katoenen garens.
8 Peper.
682 Lasten rijst.
1062 Ponden kardamom.
4,116 Stuks balken.
1146 Zwalpen.
29,292 Leggers duigen.
15,680 Kruitvatduigen.

Onder het *Engelsch* Bestuur zijn deze leverancien gedeeltelijk afgeschaft, en is daarentegen eene landrente ingevoerd, die jaarlijks *Ropeijen* 100,000 opbrengt.

De stad en het daarbij gelegen fort, de *Beschermer* genoemd, liggen aan eene opene baai, van

(3) Zie ENGELHARD, ter a pl. bladz. 161.

van den zuidwestkant door den hoek van *Indramaijo* beveiligd, en aan de noord-oostkust door eene breede bank.

De stad was eertijds wel bevolkt, doch door eene zware sterfte in den jare 1804 en 1805 is het getal der inwoners zeer verminderd. Nabij deze stad, eene mijl ten noorden, heeft men eene aanzienlijke Graftombe, alles wat men van dien aard op *Java* vindt, overtreffende. Een der grootste heiligen, volgens de *Javaansche* overleveringen, ligt alhier begraven. De zoogenoemde *berg van Cheribon* heeft wel eens gebrand, en rookt nog van tijd tot tijd.

De nieuwe weg, door de *Engelschen* aangelegd, door de lagere landen van *Jakatra*, *Krawang* en *Indramaijo*, vereenigt zich te *Cheribon* met den grooten landweg, in den jare 1808 en 1809 gemaakt, en wordt bij voorkeus gebruikt boven dien, welke door de *Jakatrasche* bovenlanden loopt, als gemakkelijker zijnde.

De voornaamste rivier in het *Cheribonsche* is die van *Indramaijo*. Nabij aan deszelfs uitmonding heeft men een fortje, door eene kleine bezetting bewaakt, en een aanzienlijk inlandsch vlek.

Karang Sambong, hooger op aan deze rivier, is een groote inlandsche stad. De rivier kan tot deze stad toe met vrij groote praauwen bevaren worden.

De overige Landen ten oosten van *Cheribon*, voor

voor zoo verre die eertijds aan het Gouvernement behoorden, stonden weleer onder het bestuur van een' Ambtenaar, den titel voerende van *Gouverneur van Java's noord-oostkust.* Deze landstreken zelve waren in onderscheidene provinciën verdeeld, in ieder van welken een *Nederlandsch* Ambtenaar aan het hoofd van het bestuur geplaatst was, onder den naam van *Resident* en *Gezaghebber* bekend, en ondergeschikt aan de bevelen van den Gouverneur van *Java's* noord-oostkust.

De gezamenlijke bevolking van dit Gouvernement is, volgens eene opneming, in den jare 1795 gedaan (4), bevonden 1,494,903 zielen te bedragen; en mag, met die van eenige kleinere distrikten, in die som niet begrepen, op 1,500,000 gesteld worden.

De voortbrengselen, door hetzelve geleverd, werden jaarlijks geschat op:

9, of 10,000 *Pikols* peper.
125 —— Indigo.
375 —— Katoenen garens.
20 of 25,000 —— Koffij.
4,000,000 Ponden Suiker.

6 à 7,000 Koijangs (5) rijst, uit de *Kontingenten* om niet, en 4,500 *Koijangs* uit de *Kon-*

(4) Men zie VAN OVERSTRATENS nagelaten Memorie, § 179.

(5) Een *Koijang* weegt 3,375 ℔.

Kontingenten, die tegen geringe prijzen geleverd worden; benevens de benoodigde houtwerken voor het Gouvernement, waarvan de waarde ten minsten op *f* 300,000: - 's jaars geschat worden kan. Behalve dit, genoot *Java's* noord-oostkust aan territoriale inkomsten 350 of 380 duizend rijksdaalders (6) 's jaars; en de gewone uitgaven hebben destijds 350 of 360 duizend rijksdaalders (7) bedragen.

Deze inrigtingen echter zijn, in den jare 1808, merkelijk veranderd. De post van Gouverneur van *Java's* noord-oostkust is afgeschaft, en de besturen zijn in de onderscheidene provinciën en *Préfektures*, onmiddellijk aan het Hoofdbestuur onderworpen geworden. Ook hebben destijds de leveranciën van katoenen garens en indigo opgehouden, en plaats gemaakt voor eene groote uitbreiding der koffij-*kultuur*. In den jare 1811, de Kolonie in handen der *Engelschen* overgegaan zijnde, hebben dezen in zoo verre de ingevoerde orde van zaken behouden, dat de genoemde Gouvernementen en *Préfektures* aan het Hoofdbestuur zijn ondergeschikt gebleven; doch daarentegen is de algemeene landrente ingevoerd, met afschaffing van alle *geforceerde kultures*, en hier door is het onmogelijk geworden, het nut der ge-

(6) Zie ENGELHARD, bladz. 223.

(7) Zie de *Aanmerkingen* op het werk van den Heer DAENDELS, bijlage C.

gedane koffij-aanplantingen, en der overige inrigtingen, sedert 1808 tot 1811 ingevoerd, proefondervindelijk te doen kennen. Men meent echter algemeen, dat de verwachting, daarop gebouwd, overdreven geweest is; schoon het niet te ontkennen blijft, dat de jaarlijksche leverancie van dit produkt aanmerkelijk zou zijn toegenomen, en welligt in het vervolg over geheel *Java* 25 millioenen ponden zoude bedragen hebben.

Het zal daarom ook niet ongepast zijn, het getal van de in dien tijd aangeplante koffijboomen, en dat der huisgezinnen, daartoe afgezonderd, in ieder distrikt optegeven, en daardoor den Lezer in staat te stellen, om eenigermate het vermogen dier provinciën te beoordeelen, waartoe mede zal kunnen strekken het beloop der landrenten en der lasten, in ieder distrikt door het *Engelsch* bestuur in den jare 1814 ingevoerd, te vinden op Tabel n.º II., achter de 1ste Afd. van het tweede Hoofdstuk geplaatst. Gelijk mede op de Tabel n.º III achter het derde Hoofdstuk, de bevolking van dit en volgende distrikt aangewezen wordt, en op n.º II, mede achter het derde Hoofdstuk, de voortbrengselen, die dezelve gedurende het *Engelsch* bestuur opgeleverd hebben.

TAGAL

Is de eerste provincie ten oosten van *Cheribon*.— (Zie de kaart, n.º 4) — behoorende in vollen eigendom aan het *Nederlandsche* Gouvernement; het

grenst ten westen aan het Rijk van *Cheribon*, ten oosten aan het Regentschap *Pakkalongang*, ten zuiden aan het *Mataramsche* Rijk, en is ten noorden door de zee bepaald.

De grond is hier bij uitstek vruchtbaar, inzonderheid in rijst, en wordt met de meer oostelijke Regentschappen als de koornschuur niet alleen van *Batavia*, maar ook van al onze overige bezittingen, beschouwd.

De Hoofdstad van dit distrikt, mede *Tagal* genoemd, is eene zeer aanzienlijke *Javaansche* stad, waar veel handel gedreven wordt, aan de rivier van denzelfden naam gelegen, welker ingang door een Fort verdedigd wordt.

Dit distrikt wordt door een' Resident van wege het *Europeesch* Gouvernement bestuurd.

Het getal der koffijboomen heeft hier in den jare 1811, 6,474,400 stuks bedragen, en dat der koffijplanters 10,356 huisgezinnen. Deze aanplantingen echter, zijn voor het grootste gedeelte verwaarloosd, door het invoeren van het *Engelsch* sijstema van belasting.

Ten oosten van *Tagal* heeft men het distrikt van *Pakkalongang*, waarin gevonden wordt de inlandsche stad van denzelfden naam, en de rivier, die zoo aan denzelven, als aan het Regentschap, den naam van *Pakkalongang* gegeven heeft. — Vele *Javanen* en *Chinezen* zijn hier gevestigd. De stad is tevens het verblijf van den Resident.

Het

Het geheele distrikt is in het algemeen zeer vruchtbaar, wel bevolkt, goed bebouwd, en gezond, met uitzondering der bosschen, zoodat het maken van den weg door één derzelven, in den jare 1809, velen duizenden het leven gekost heeft. — Overigens heeft het getal koffijboomen, in den jare 1811, aldaar in wezen, 4,224,597 bedragen, en dat der koffijplanters 6,358 huisgezinnen.

Aan dit Regentschap grenst het distrikt *Samarang*, bestaande uit de Regentschappen *Kandal*, *Kaliwongo*, *Samarang* en *Damak*. Dit distrikt is zeer wel bevolkt, vruchtbaar in rijst en andere voortbrengselen. Het getal der koffijboomen heeft in den jare 1811 aldaar 4,525,078 bedragen, en dat der koffijplanters 7,363 huisgezinnen.

De hoofdstad, mede *Samarang* genoemd, is naast *Batavia* de grootste *Europesche* stad op *Java*, wordende met de voorsteden op 30,000 inwoners gerekend, is wel bebouwd, en minder ongustig voor de gezondheid dan *Batavia* gelegen.

Een uitgestrekte modderbank maakt het ook hier aan groote schepen onmogelijk het strand te naderen; terwijl de moerassen tusschen de zee en de stad de oorzaken zijn der mindere gezondheid van deze plaats, in vergelijking met anderen, op deze kust gelegen. Dezelve is met een muur omringd, en door een Fort verdedigd; echter alléén bestand te-

tegen een *coup de main*, of tegen een inlandschen vijand.

De rivier, welke langs de stad stroomt, is voor vaartuigen van matige hoegrootheid bevaarbaar.

Een uur bezuiden de stad vindt men een prachtig gebouw, *Bodjong* genoemd; — weleer de woonplaats van den Gouverneur van *Java* 's noord-oostkust.

Van *Samarang* is een schoone weg aangelegd naar de hoofsteden van den Keizer en Sultan, op de kaart n°. 4 aangewezen. Op een' afstand van 3 uren van de stad vindt men aan dien weg het Fort *Oenarang*, hetwelk eene kleine bezetting heeft. De grond is hier veel hooger dan te *Samarang*, en ook in evenredigheid het klimaat gezonder, terwijl de vruchtbaarheid en de schoonheid van den omtrek er het verblijf zeer aangenaam maakt. — Omtrent 7 uren van *Samarang* heeft men een ander Fort, *Salatiga* genoemd, verrukkelijk gelegen in eene wel bevolkte en hoogst-vruchtbare streek.

Alles wat tot levensonderhoud noodig is, en wat het land voortbrengt, wordt hier in overvloed, en tot zeer goedkopen prijs gevonden.

Ruim 4 uren verder naar het zuiden, aan denzelfden weg, heeft men het Fort *Boejoelalie*, mede zeer genoegljk gelegen. De grond tusschen deze twee Forten wordt als de hoogste van *Java* beschouwd. De warmte is hier zeer gematigd, en het verblijf bij uitstek gezond. Vier uren ten westen

ten van het Fort heeft men den bekenden en weleer vuurspuwenden berg *Meer Api*, die bij zware regens nog dikwerf rookt. Op deszelfs top is het des nachts zeer koud, en zijne hoogte verschaft een schoon uitzigt. De ommestreken zijn er zeer vruchtbaar, tot de toppen der bergen zelve kunnen bebouwd worden. Verscheidene soorten van *Europesche* granen, en de meeste *Europesche* vruchten, slagen hier zeer wel.

Het oogmerk van het aanleggen dezer Forten is hoofdzakelijk geweest, den onzen het gebruik van dezen weg te verzekeren, die verders naar de hoofdsteden van den Keizer en Sultan geleidt, en tevens, om als magazijnplaatsen te kunnen dienen. Hierdoor was het mogelijk, in de ommestreken des noods eene aanzienlijke magt te verzamelen, en de vereeniging tusschen die der beide Vorsten, indien zij ooit vijandelijke oogmerken koesteren mogten, te beletten. Een oogmerk, dat dan ook zeer wel bereikt is, en waaraan *Java* gedurende jaren lang een' onafgebroken inwendigen vrede verschuldigd is geweest.

Het Regentschap *Damak*, mede tot het distrikt *Samarang* behoorende, is ten uiterste vruchtbaar in rijst, voor een groot gedeelte vlak, en met vele vaarten en kanalen doorsneden. — De rivier *Damak* is een der schoonste van *Java*, en verscheiden uren ver bevaarbaar. Daaraan is gelegen *Damak*, de hoofdstad van dit distrikt, één der oudste

steden van *Java*, nagenoeg door 5,000 *Javanen* bewoond. Ook hier heeft men een kleie Fortje, dat den mond der rivier bestrijkt.

Aan de oostzijde van het distrikt *Samarang*, grenst het distrikt *Japara*, waartoe behoren de landschappen: *Koudus*, *Pattij* en *Joana*.

Ook dit distrikt is zeer vruchtbaar en gezond. Het getal koffijboomen heeft in den jare 1811, 5,451,659 bedragen, en dat der koffijplanters, 1,616 huisgezinnen.

Japara, de hoofdstad van het distrikt van dien naam, met een Fortje aan de rivier, die den naam der stad draagt, gelegen, is een der oudsten van *Java*. Er wordt veel handel gedreven, en het getal der *Chinezen*, hier gevestigd, is vrij aanmerkelijk. De omliggende grond is bergachtig, en het klimaat gezond.

Joana, meer ten oosten, is eenigzins van de zee verwijderd, ligt aan eene schoone, en voor vrij groote schepen bevaarbare rivier. Het verblijf is er zeer aangenaam, en eenige *Europesche* Familiën hebben er zich neder gezet. *Koudus* en *Pattij*, twee aanzienlijke inlandsche steden, en verblijfplaatsen van inlandsche Regenten, liggen aan den grooten weg, en behooren tot dit distrikt.

Ten oosten van *Joana* heeft men het Regentschap *Rembang*, waartoe ook het Landschap *Lassum* behoort. In dit distrikt worden vele bos-

bosschen met schoon *Jatij*-hout gevonden. — Ook vindt men er veel zout. —

De grond is er verheven, gezond en vruchtbaar. Het Fort is nabij de zee aan de Rivier gelegen. Hier vindt men de timmerwerf van het Gouvernement, waarop schepen van aanzienlijke grootte, zoo wel als mindere vaartuigen, gebouwd worden.

De stad bij het Fort is vrij aanzienlijk, en drijft veel handel. Het getal der koffijboomen heeft hier in den jare 1811, 786,069 bedragen, dat der koffijplanters, 1531. — Dan behalve dezen waren vele dorpen in dit distrikt met de werkzaamheden in de bosschen belast, en uit dien hoofde van de aanplanting der koffij vrijgesteld. — Ook het aanplanten, trekken en vervoeren van hout, geschiedt in *Java* op denzelfden voet, als de planting en aflevering van andere produkten, dat is, de *Javaan* is gehouden, tegen eene geringe betaling, dezen arbeid op last van het Gouvernement onder toezigt zijner hoofden te verrigten, en deze inrigting is onder het *Engelsch* Bestuur met eenige wijziging in stand gebleven.

Het dorp *Lassum* is de verblijfplaats van een inlandsch Regent, mede vrij aanzienlijk, en drijft veel handel. Nabij den wal vindt men op 4 vadem goeden ankergrond. De grond is hier heuvelachtig, met veel hout begroeid.

Ten oosten van *Lassum* heeft men de Landschap-

schappen *Toeban* , *Sidayo* , *Lamongang* , *Grissé*, *Sourabaya* en *Bangil*, benevens meer anderen, die op de 4de kaart aangewezen worden, alle onder het distrikt *Sourabaya*, of den zoogenoemden Oosthoek, behoorende.

De grond in het westelijk gedeelte van *Toeban* is moerassig en in de ommestreken woest, doch nader bij *Toeban* is dezelve bergachtig, en beter bebouwd. *Toeban*, de hoofdstad van dit distrikt, was weleer de hoofdstad van een magtig Rijk, dat nog in aanzien was bij de komst der *Nederlanders* in de Oost. — Thans is dezelve het verblijf van een inlandsch Regent. — Het getal der koffijboomen in dit distrikt heeft in den jare 1811, 597,500 bedragen, dat der koffijplanters, 1,072 huisgezinnen. Ook hier zijn verscheiden dorpen van de koffij-teelt verschoond, als tot de boschvolkeren behoorende.

Het Landschap *Sidayo*, meer oostelijk gelegen, weleer een Koningrijk van aanzien, is thans een Regentschap, en in het algemeen zeer vruchtbaar, bijzonder wel bebouwd. Aan de westzijde vindt men uitgestrekte bosschen, en eenen rots- of heuvelachtigen grond.

Sidayo, de hoofdplaats van dit Landschap, is eene aanzienlijke en handeldrijvende stad, het verblijf van een *Javaansch* Regent. Aan den ingang van de haven van *Grissé* gelegen, is dezelve

van

van gewigt, en heeft aan de oost-zijde eene veilige ligplaats voor schepen.

Ten zuiden van *Sidayo* heeft men de rivier van *Solo*, de grootste van het geheele Land, en bij den regentijd bevaarbaar tot aan *Sourakarta*. Men meent zelfs, dat ook, met geringen arbeid en kosten, in den droogen tijd deze rivier bevaarbaar te houden zoude zijn. De oevers en de uitmonding der rivier in de nabijheid der zee zijn zeer moerassig. Het getal der koffijboomen was in het distrikt van *Sidayo* ten jare 1811 tot 464,090 aangegroeid; het getal koffijplanters bestond uit 811 huisgezinnen.

Het Landschap *Grissé*, ten zuiden van *Sidayo*, mede voormaals een Koningrijk, staat thans, benevens het Regentschap *Lamongang*, onder het bestuur van twee inlandsche Regenten. — Langs het noordelijk strand heeft men verscheiden zoutpannen, en meer landwaards in is een vruchtbare en wel bebouwde grond. De stad is oud, zeer vermaard, en wel bewoond. — Veel handel wordt hier gedreven. Het Fort alhier is van weinig aanbelang, doch het verblijf van den *Europeschen* Resident is schoon, gelijk er nog eenige andere aanzienlijke huizen van *Europeërs* gevonden worden. Het verblijf is er zeer aangenaam, doch niet zeer gezond, en hier wordt voorzeker de beste en veiligste ligplaats voor schepen op het geheele Eiland gevonden.

In het kanaal, dat *Java* van *Madura* scheidt, ligt

ligt eene breede zandbank, — (zie de kaart n°. 5) — die slechts een naauwen doortogt, door een sterk Fort, geheel in zee gelegen, beschermd, openlaat, en waarvan wij straks nader spreken zullen. Het westelijk gedeelte van *Grissé*, gelijk ook *Lamongang*, is bergachtig. — In dit gebergte vindt men uitgebreide onderaardsche holen, door millioenen vleermuizen bewoond. De uitwerpselen dezer dieren, met aarde vermengd, leveren eene salpeteraarde op, die met de noodige bereiding zeer geschikt ter voortbrenging van dit middenzout bevonden is.

Bezuiden *Grissé* is het strand zeer moerassig; doch de grond meer landwaards in, uitnemend wel bebouwd. Het getal koffijboomen heeft ten jare 1811 in dat Landschap 225,800 bedragen, en dat der koffijplanters, 627 huisgezinnen.

Het Landschap *Sourabaya*, ten zuiden van *Grissé* gelegen, behoort tot de vruchtbaarste en gezondste van het eiland, is bijzonder wel bebouwd, en de bevolking is er aanmerkelijk. *Surabaya*, de Hoofdstad van dit distrikt, is de derde *Europesche* stad in rang op het Eiland *Java*, door vele aanzienlijke burgers en Gouvernementsdienaren bewoond, aan eene schoone en door het uitbrengen der hoofden, zelfs voor tamelijk groote schepen bevaarbare rivier gelegen, welks boezem zich ontlast in eene ruime en veilige baai. De handel is er levendig, en in rustige tijden voor eene groote uitbreiding

vat-

vatbaar. Behalve de *Konstruktie*-winkel en des Gouvernements werven, heeft men er ook eene munt opgerigt, en een aanzienlijk hospitaal gebouwd, gelijk ook eene aanzienlijke woning, een klein half uur buiten de stad, voor den Landdrost. Het één en ander geeft aan de stad een gunstig voorkomen, en maakt dezelve tot één der gewigtigste des geheelen eilands.

De rivier scheidt het *Europeesch* gedeelte der stad van het andere, dat door vele *Chinezen* en *Javanen* bewoond wordt. Een fraaije ophaalbrug vereenigt die beiden; de wegen in den omtrek zijn er vermakelijk. Langs dezelven ziet men uitgestrekte rijstvelden, afgewisseld door eene menigte van kokosnoten-tuinen: beide het kenmerk van een' vruchtbaren, wel bebouwden en sterk bewoonden grond. Het getal koffij-boomen heeft hier in den jare 1811, 1,723,246 bedragen; dat der koffijplanters, 2,448 huisgezinnen.

Het Landschap *Bangil*, ten zuiden van *Sourabaija*, en mede tot het distrikt van dien naam behoorende, is vruchtbaar, en tamelijk wel bebouwd, doch niet groot. De hoofdplaats draagt denzelfden naam. Het getal der koffij-boomen heeft hier in den jare 1811, 439,000 bedragen.

Dan, alvorens overtegaan tot de beschrijving der onderscheidene Landschappen, welke mede tot het distrikt *Sourabaija* behooren, en op de Kaart n°. 5 zijn aangewezen, zal het noodig zijn,

de

de zoodanige, die op de Kaart n°. 4 voorkomen, en van welke nog geene melding gemaakt is, nader te doen kennen.

Hiertoe dan behooren in de eerste plaats: de Landschappen *Kadoe* bezuiden *Kaliwongo*, en *Kandal Blora* ten oosten van *Samarang*, en het daaraan grenzende *Wierosarie* en onderhoorige Landen, benevens de Regentschappen *Radjek*, *Wissie*, *Sekarang*, *Doeria*, *Bauworno*, en eindelijk dat van *Djapan*, ten zuiden van het Landschap *Sourabaija*. Al deze Landschappen behoorden eertijds, en wel tot den jare 1811, aan den Keizer of aan den Sultan van het *Mataramsche* Rijk.

De laatstgenoemde Vorst, te onvrede, of ten minste verdacht van voornemens te koesteren, strijdig met de belangen van het *Neêrlandsche* Gouvernement, bedreigd door eene krijgsmagt, die op zijne grenzen verzameld was, werd in dat jaar genoodzaakt afstand te doen van den troon, ten behoeve van zijnen zoon, en deze, benevens den Keizer, stond bij verdrag van den 10 en 11 januarij 1811, genoemde Landen af, en eenige stukjes grond, in het distrikt van *Samarang* gelegen, of daarin uitloopende, en ontving in ruiling het Landschap *Galoe*, ten zuiden van dat van *Cheribon* gelegen, en dat van *Poeger*, in de Kaart no. 5 voorkomende. — Dat het Gouvernement destijds in naam van BUONAPARTE handelde, en bij dezen, van den kant der Vorsten ge-

gedwongen afstand, aanmerkelijk bevoordeeld is geweest, zal wel niet behoeven te worden aangemerkt; vooral, daar het Landschap *Kadoe* als een der vruchtbaarste, best bebouwde en volkrijkste, reeds aan het distrikt van *Samarang* grenzende, bekend is; terwijl dat van *Blora* de beste houtbosschen van het geheele Eiland bevat.

Den Sultan van *Djokjokarta* echter was het gelukt, bij de komst der *Engelschen* zich op zijnen troon te herstellen, en misnoegd over het gedrag der *Europezen*, schijnt hij het voornemen gekoesterd te hebben, om dezelven met behulp der andere Vorsten van het eiland te verdrijven, met dat voor hem ongelukkig gevolg, dat hij van zijne schatten beroofd, andermaals tot den afstand dier Landen is verpligt geworden, en hij zelf gevankelijk naar *Poelo-Pinang* gebragt; — terwijl nog bovendien een derde Vorst over de *Javaansche* hooge Landen is aangesteld, die te voren alleen tusschen den Keizer en den Sultan verdeeld waren.

Uit welk oogpunt deze zaak door de hooge Kommissie, thans naar *Java* gezonden, zal beschouwd worden, en welke veranderingen daarin zullen worden gemaakt, laat zich voor als nog niet beoordeelen. De afgestane landen intusschen zijn ten hoogste belangrijk. — In het distrikt *Kadoe* alléén bedraagt de Landrente ruim *Ropijen* 600,000: —

De overige Landen zijn gevoegd en ingedeeld bij de aangrenzende strand-distrikten, en dus derzelver inkomsten in de algemeene opgave begrepen.

Door den afstand dezer Landen, en de latere schikkingen, die er ten opzigte der *Javaansche* vorsten hebben plaats gehad, is het dan ook voor als nog niet mogelijk, de juiste grensscheiding van het distrikt, dat ieder beheert, aantewijzen, en dus is er slechts eene algemeene opgave van den staat dier Landen mogelijk.

Het uitgestrekte Landschap, in de kaart n.º 4 aangewezen, onder den naam van des *Keizers* en *Sultans Landen*, en weleer, gelijk gezegd is, tusschen deze twee Vorsten verdeeld, wordt ten zuiden bepaald door de zee, ten noorden door de strand-regentschappen, ten oosten door het *Cheribonsche*, en ten westen, sints het Regentschap *Pouger* er bij gevoegd is, door de provincie van *Palembang* (zie de kaart n.º 5.). Voormaals stonden alle deze Landen onder het gezag van een vorst, Keizer of *Soesoehoenang* van den *Mataram* genoemd; in dien tijd behoorden ook aan dat Rijk de strand-Regentschappen, die thans het eigendom zijn van het *Nederlandsch* Gouvernement.

Het Rijk van den *Mataram* is in den jare 1755 in twee gedeelten gesplitst, veroorzaakt door den opstand en afval van een der rijksgrooten, HANING KOEBOEANA, aan wien na een' langdurigen

oor-

oorlog, waarin wij vruchteloos den Keizer ondersteund hebben, de helft van het Rijk door dezen is afgestaan. — Wel verre echter, dat deze afstand voor ons in de gevolgen schadelijk zou zijn geweest, is dezelve in het vervolg het middel geworden, om het evenwigt te houden tusschen deze strijdige vijandelijke magten, en den vrede genoegzaam onafgebroken te doen voortduren, terwijl de oorlogen te voren op het eiland menigvuldig en zeer verwoestend geweest zijn. Het *Engelsch* Gouvernement heeft ook dezelfde staatkunde aangenomen, en die zelfs verder uitgebreid, door den Keizer en den Sultan aan nog een' derden Vorst eenige hunner provinciën te doen afstaan. De bijzonderheden dezer gebeurtenis zijn echter, mijns wetens, nog niet omstandig bekend.

De beide Hoofdsteden van den Keizer en Sultan zijn in de provincie *Mataram* gelegen, wordende de eerste *Sourakarta*, de andere *Djokjokarta* genoemd.

Sourakarta ligt aan de rivier van *Solo*, welke wij reeds gezegd hebben dat in den regentijd tot hiertoe bevaarbaar is.

De stad zelve is groot, en op de *Javaansche* wijze wel gebouwd. Het paleis van den Keizer, de *Kraton* genoemd, is zeer uitgebreid, en met aarden wallen omringd. In de nabijheid daarvan ligt een *Neêrlandsch* Fort, hetwelk de stad en het paleis bestrijkt, en welks bezetting strekt tot

eene wacht voor den Keizer, en tevens om tegen alle onderneming of zamentrekking van magt, die de rust van het eiland zou kunnen verstooren, te waken. Een gezant, onder den naam van *Resident*, houdt hier aanhoudend zijn verblijf, en tevens een waakzaam oog op alle bedrijven van het Hof.

Eene zoo oplettende en agterdochtige behandeling van het *Europeesch* Gouvernement, zal misschien bij velen worden geacht eerder te moeten worden toegeschreven aan ééne bekrompen staatkunde, en aan gevoel van zwakheid, dan overeentekomen met de waardigheid van een wel gevestigd en achtbaar Bestuur. Dan zij, die zoodanig oordeelen, verliezen uit het oog, dat de Vorsten van dit Land een onbepaald gezag over hunne onderdanen plegen uitteoefenen, dat hunne begrippen en luimen zelfs voor wetten gelden, en dat dus het geringste toeval eener loutere misvatting de aanleiding zijn kan tot een' bloedigen oorlog, gelijk dan ook eertijds niets waardige beuzelingen in die landen meermalen wreede en langdurige oorlogen hebben voortgebragt. Terwijl het door deze inrigting het Gouvernement gelukt is, meer dan 50 jaren een' onafgebroken' vrede te bewaren, en *Java* tot eenen grooten trap van bloei en welvaart te verheffen, terwijl geenen der Vorsten, gedurende al dien tijd, ooit in zijn persoon noch in zijne bezittingen eenig onregt wedervaren is. Het blijkt dus, dat deze inrigting als de best mo-

ge-

gelijke behoort te worden beschouwd, zoo voor onze veiligheid, als voor het welzijn der *Javanen* zelven. — Naauwelijks heeft een later bestuur, en ook dat der *Engelschen*, dezen band, welke de betrekkingen van het *Europeesch* Gouvernement tot die der Vorsten regelde, verbroken, of de oorlogen en de zamenzweeringen zijn menigvuldig geworden, en de Vorsten, van hunne schatten, van een gedeelte hunner Staten, zelfs van hunne vrijheid beroofd, — hebben waarlijk bij die zoogenoemde meer *loijale* staatkunde niets gewonnen, maar zijn integendeel daarvan de slagtoffers geworden. Het is te hoopen, dat het nieuw Bestuur, derwaards gezonden, middel vinden zal, om in dezen tot de oude beginselen terug te keeren, en een einde te maken aan een staat van geweld en onregt, meer geschikt, om bijzondere inzigten, dan algemeene belangen te bevorderen.

Ik durf vertrouwen, dat deze uitweiding door den Lezer niet als vreemd aan mijn onderwerp beschouwd zal worden. Het is toch meer de kennis van zaken en gebeurtenissen, dan eene bloote optelling van de namen der steden, in een Land te vinden, door welke de ware kennis des Lands verkregen wordt, en men in de mogelijkheid wordt gesteld om over de waarde der instellingen in eenen Staat wel te oordeelen.

Ook bij de Hoofdstad van den Sultan te *Djokjokarta* is een zoodanig Fort, met hetzelfde oog-

merk gebouwd. De *Engelschen* hebben daarvan het nut ondervonden, toen zij in den jare 1812, met een zwak korps tegen den Sultan te veld getrokken, veiligheidshalve toebereidselen maakten, om gedeeltelijk bij verrassing, en gedeeltelijk met geweld, zich meester te maken van het paleis en den persoon van dien Vorst, en door het welgelukken van dezen aanslag, eenen oorlog in de geboorte smoorden, die, volgens hunne eigen' bekentenis, aan de zijde van den Vorst niets minder ten doel had, dan het ombrengen van alle *Europeërs* op het geheele eiland, tot uitvoering van welk plan zich alle Vorsten en volken van *Java* onderling verbonden hadden.

Djokjokarta zelve is eene zeer groote stad, vrij regelmatig aangelegd. Het paleis, of eigenlijk de *Kraton* van den Vorst, is zeer uitgebreid, en vrij wel versterkt. De weg van deze Hoofdsteden naar *Samarang* is op de kaart aangewezen. De Forten van *Salatiga*, *Boejolalie* en *Klatten*, van welke reeds vroeger gesproken is, strekken om de gemeenschap open te houden, en verzekeren den vrijen toegang tot de hoofdsteden aan onze troepen.

Buiten de *Europésche* eerewagt, aan den Sultan toegevoegd, heeft hij nog eene andere, uit jonge meisjes bestaande, met eene lans, een' houwer en pistool gewapend, die zoo wel den dienst te paard als te voet verrigten, en een zeer goed

voor-

voorkomen hebben. Deze *Amazonen* echter, zijn beter tot praal en voor huisdiensten, dan tot den oorlog geschikt. Niet zelden kiest de Vorst uit de bevalligste van dien troep zijne bijwijven.

De ommestreken der Hoofdsteden zijn bij uitnemendheid wel bevolkt, en de Rijksgrooten hebben er veelal hunne buitenverblijven, schoon ook velen eene woning hebben in de stad of de *Kraton*, en verpligt zijn er eenigen tijd in het jaar, tot bewijs van hunne trouw aan den Vorst, door te brengen.

Het land over het algemeen is zeer vruchtbaar en wel bewoond; dan, daar ook hier de zuidkust van het eiland geene havens heeft, en moeijelijk te naderen is, zoo kan er geen uitvoer van produkten ter zee plaats hebben. Te land, naar de noordzijde van het eiland, is zulks uit hoofde van de bergachtigheid van den grond zeer bezwaarlijk; — en daar bovendien, gelijk reeds gezegd is, de *Javaan* weinig genegenheid voedt tot een' arbeid, die niet onmiddellijk door zijne eigen' behoefte gevorderd wordt, kan men nagaan, dat de voortbrengselen van dit Land, zoo wel met betrekking tot den in- als uitvoer, niet zeer aanmerkelijk, en van weinig invloeds zijn op den algemeenen handel van het eiland.

Het getal der ingezetenen en onderdanen der beide Vorsten werd, voor den opstand der straks genoemde provinciën, op twee millioenen geschat;

thans bedraagt dezelve, volgens de opgave van den Heer RAFFLES, ruim een milloen en zes maal honderd duizend zielen, en daar ieder man ter beschikking staat van zijnen Vorst, is het dezen mogelijk, in zeer korten tijd eene aanzienlijke magt op de been te brengen, die echter meer gevaarlijk is wegens het rooven en branden in de Landen, waar zij den oorlog overbrengen, dan geschikt om in het open veld eene geregelde krijgsmagt te wederstaan. Hunne wijze van oorlogen bestaat hoofdzakelijk in het vermijden van beslissende slagen, in het verwoesten van alle plaatsen en levensmiddelen, waar zich eene vijandelijke magt ophoudt, en in het doen van onophoudelijke invallen, en het verwoesten van zoodanige provinciën, die of van troepen ontbloot, of te zwak bezet zijn om dezelve te verdedigen; en daar gebrek aan rijbare wegen, de hitte van het klimaat, en de boschrijkheid van het Land, het hun gemakkelijk maken alle vervolgingen te ontwijken, kan men hieruit afleiden, hoe gevaarlijk deze soort van oorlog voor de *Europeërs* worden moet, wanneer die gevoerd wordt door Vorsten, die verstands genoeg bezitten, om zich niet in hunne *Kratons* optesluiten, gelijk het geval geweest is met HANING KOEBOBANA, die daarom dan ook nooit te ondergebragt is, en zich tot den rang van Sultan verheven heeft.

De Landschappen, waaruit het Rijk bestaat, zijn

zijn in de kaart n.° 4 aangewezen. Ik moet hierbij voegen, dat de Vorsten tot dus verre zich altijd verzet hebben tegen eene naauwkeurige opneming hunner Landen, zoo dat de bijzondere gesteldheid daarvan alleen bekend is, voor zoo verre in vroeger oorlogen daarvan aanteekeningen gemaakt zijn, en men gelegenheid gehad heeft, langs de hoofdwegen eenige waarnemingen op het gezigt af te doen. (7)

De voornaamste steden, die in deze Landen gevonden worden, zijn: *Jagaraga*, op 6,000 inwoners geschat; *Tambiebaja*, merkelijk vervallen, echter door nog 1500 huisgezinnen bewoond; *Panagara*, op 7,000 inwoonders begroot; *Madion*, in het Prinsdom van dien naam gelegen, heeft in vroeger oorlogen veel geleden, en wordt nog door ongeveer 5,000 zielen bewoond.

De stad *Kartesana* is niet groot, doch een net plaatsje, en heeft 4,000 inwoners. — *Kadirie* is grooter en wordt op 5,000 zielen geschat.

Brindjok wordt weinig beneden *Kadirie* gesteld.

Nog behooren tot de Landen der Vorsten, het distrikt *Malang* en *Antang*, in de Kaart n.° 5 te vinden. Deze Landen, weleer aan het *Nederlandsch* Gouvernement behoord hebbende, zijn

(7) Onder het Engelsch Bestuur zijn er, mijns wetens, geene geregelde opnemingen dezer Landen geschied.

zijn bij ruiling voor die genen, die in den jare 1811 door de Vorsten zijn afgestaan, hun tot schadeloosstelling gegeven. De overige distrikten, op de kaart n.º 5 te vinden, behooren alle aan het *Europeesch* Gouvernement.

Poeger, het laatste distrikt, volgens het verdrag van den jare 1811, den Vorsten van *Java* toebehoorende, ligt ten oosten van *Antang*, is uitgestrekt, doch weinig bevolkt.

Passourouang, ten oosten van *Bangil*, is een schoon en vruchtbaar Landschap. De *Europésche* groenten tieren hier bij uitstek wel. De druif, en eenige andere vruchten, zijn hier ook beter, dan in eenig ander gedeelte van het eiland.

Bij het *Europésche* Fort woonen eenige *Europésche* familien. — De *Javaansche* bewoners zijn er talrijk.

Het getal koffijboomen in dat distrikt heeft in den jare 1811, 527,200 bedragen; dat der koffijplanters, 1048 huisgezinnen.

Probolingo, weleer nagenoeg woest en onbebouwd, werd in den jare 1809 aan een *Chinees* verkocht voor de som van Rd^s. 1,000,000. Zonder nu te treden in bijzonderheden, dien koop betreffende, is het eene daadzaak, dat in weinige jaren dit Landschap tot eenen trap van bevolking en *kulture* gestegen is, zoo al niet overtreffende aan, ten minsten gelijkstaande met het beste van *Java*. De *Chinees* echter is op zijn prachtig

lust-

lusthuis, alhier gebouwd, in den jare 1813, door eene rooverbende overvallen, en benevens eenige *Engelschen* vermoord. En schoon sedert het *Engelsch* Gouvernement deze provincie aan zich getrokken, en den koop te niet gedaan heeft, is hierdoor niet te min een sprekend bewijs gegeven, op welke wijze woeste en onbebouwde gronden op *Java* in korten tijd kunnen worden ontgonnen en bebouwd, en dus een zeer gunstig vooruitzigt in de toekomst geopend.

Ten oosten van *Probolingo* ligt het Landschap *Panaroekan*. Dit distrikt is vrij wel bevolkt, en vruchtbaar. Men vindt er de *Javaansche* steden *Bezoekie* en *Panaroekan*, tamelijk uitgebreid en bewoond. De laatste behoorde weleer tot een der magtigste steden van *Java*, doch heeft veel van haren voormaligen luister verloren.

Ten oosten van *Panaroekan* ligt het Landschap van *Palemboang*, eertijds een magtig Koningrijk, dat door vroegere oorlogen geheel ontvolkt is; thans eene onafgebroken' woestenij. Aan de straat van *Balij* heeft men het Fort van *Banjoewangij*, en een dorp. De berg, achter hetzelve gelegen, weleer brandende, rookt nog van tijd tot tijd, en maakt den omtrek zeer ongezond. — Er wordt hier veel zwavel gevonden.

Het Eiland *Madura*, mede tot *Java* behorende, en op de Kaart nº. 5 te vinden, is van het laatste afgescheiden door een' zee-arm, de haven van *Sourabaija* uitmakende. Het-

Hetzelve is verdeeld tusschen twee Vorsten, de Prinsen van *Madura* en *Sumanap*, welker Landen gescheiden worden door het Regentschap van *Pamakassi*, aan het Gouvernement toebehoorende.

Het eiland bestaat meestal uit hooge gronden, en is tamelijk wel bebouwd. De bevolking is er thans zeer verminderd, door de *rekrutering* der armee. Sints 20 jaren heeft *Madura* het grootste gedeelte der manschappen verschaft, die de *Nederlandsche* armee in *Indië* uitmaakte; wordende deze volken voor de strijdbaarsten der *Javanen* gehouden.

Sumanap, de Hoofdstad van het Prinsdom van dien naam, aan de Z. O. zijde van het eiland gelegen, is groot, wel bevolkt, en drijft een' vrij uitgebreiden handel. Het Fort alhier is van weinig belang.

Pamakasan, de hoofdstad van het Landschap van dien naam, is nagenoeg midden in het eiland gelegen. Het aantal der bewoners wordt op omtrent 5,000 geschat. Ook vindt men er een' schoonen *Moorschen* tempel, en eene groote markt.

De stad *Madura*, 3 mijlen van het westerstrand gelegen, is de grootste van het eiland, en wordt door 7,000 inwoners bewoond. Vele huizen zijn er wel gebouwd, en de Vorst houdt er eenen niet onaanzienlijken Hofstoet.

De eilanden *Poelo*, *Pondij* en *Giljoen*, zijn eene mijl ten Z. O. van *Madura* gelegen. Het laatste is

is eene mijl breed, ongeveer even lang, en wel bebouwd. Het eerste is kleiner, doch mede zeer vruchtbaar; men vindt er veel vee.

De eenige noemenswaardige eilanden, op de Kust van *Java* nog te vinden, zijn die van *Karimon-Java* ten N. van *Samarang*. Het grootste is hoog, van eenige eilandjes en rotsen omgeven. Men vindt er hout en water.

SUMATRA.

De Provinciën van *Lampong*, op het eiland *Sumatra* gelegen, verdienen hier het eerst in aanmerking te komen, om dat dezelve, als een *konquest* van den Koning van *Bantam* aan het *Neêrlandsch* Gouvernement afgestaan zijnde, eenigermate beschouwd kunnen worden als tot *Java* te behooren. Dezelven zijn op het eiland *Sumatra* gelegen, en op de Kaart n°. 1 (8) aangewezen.

Alvorens van deze provinciën in het bijzonder te spreken, zal het niet ongepast zijn, eene korte schets te geven van het eiland *Sumatra*, waarvan dezelve een gedeelte uitmaken; te meer, om dat daarop meerdere bezittingen, aan het *Neêrlandsch* Gouvernement toebehorende, gelegen zijn.

Het eiland *Sumatra*, in de taal der bewoners *Andela* genoemd, tusschen den 6den graad noorder-

(8) Eene bijzondere Kaart, die eenigzins naauwkeurig is, van dit eiland te geven, is niet mogelijk, uit hoofde dat de binnenlanden nog geheel onbekend zijn.

der- en den 6^den graad zuider-breedte, op eene gemiddelde lengte van 110 graden beoosten *Greenwich* gelegen, heeft eene uitgestrektheid van omtrent 500 uren; de breedte verschilt van 20 tot 70 uren.

Even gelijk *Java*, wordt het door een' schakel bergen nagenoeg midden doorgesneden, en is overigens vol bosschen, en nader aan de stranden op vele plaatsen moerassig.

Een groot gedeelte van hetzelve is zeer vruchtbaar, en levert overvloedige levensmiddelen op.

De voornaamste voortbrengselen voor den handel zijn: peper, kamfer, tin, *Benzoïn*, rottings, drakenbloed, wasch en goud. Het laatste vindt men in de mijnen van *Kaye*, van 18 *karaat*. In die van *Songepago*, *Menang Kabo*, en *Rauw*, van 19½, en elders van 22. Ook heeft men er eenige andere delfstoffen, en daaronder staal van de beste soort; doch in geringe hoeveelheid.

De natuurlijke inwoners bewonen het inwendig gedeelte, en zijn in eene hooge mate woest en onhandelbaar. — De stranden daarentegen, worden door meer beschaafde volken, meestal van *Maleischen* of *Javaanschen* oorsprong, en aan dezen zoo in karakter als gebruiken gelijk, bewoond. Op verscheiden plaatsen aan de Oostzijde hebben zich talrijke benden van zeeroovers gevestigd, die den handel in de *Indische* zeeën zeer belemmeren, en ongehoorde wreedheden aan de *Europézen* uit-

oe-

oefenen, welke het ongeluk hebben, van in hunne handen te vallen.

Het Eiland wordt vrij algemeen in drie deelen verdeeld. De bewoners van het noordelijke, waartoe behooren de Rijken van *Atjien*, *Delli* en *Sinkel*, worden *Battas* genoemd. — De tweede afdeeling bevat het Rijk van *Maning Kabo*, het Rijk *Djambe*, *Kampara* en *Bajangkale*, op de Oost-Kust; en die op de West-Kust de voormalige *Nederlandsche* bezittingen van *Baros*, *Tapanoely*, *Priaman*, *Padang*, en het Rijk van *Indrapoura*. — De derde afdeeling, *Ballum ary* of *Kampang* genoemd, bevat de *Engelsche* bezitting van *Bankoolen*, de *Lamponsche* Provinciën, en het Rijk van *Palembang*.

Het Koningrijk *Atjien*, uit het geheele noorderdeel van *Sumatra* bestaande, is sedert 1599 door de *Hollanders* bezocht. In 1602 zond de Vorst van dat Rijk een gezantschap naar *Holland*, en weldra werd er een voordelige handel gevestigd, die echter naderhand geheel verloopen is.

De Hoofdstad van het Rijk *Atjien* ligt aan eene schoone breede rivier, en heeft 8,000 huizen, allen op palen gebouwd, tegen de overstromingen derzelve. De handel is hier zeer verminderd, en wordt voornamelijk nog door *Chinezen* en *Engelschen* gedreven, die er goud en peper voor amphioen (*Opium*) en *Chinesche* waaren komen ruilen.

Be-

Bezuiden *Atjien*, in het *Dures*-gebergte, vindt men de meeste en beste *Benzoïn* en kamfer. Ten oosten daarvan, in het Landschap van *Simaroma* en *Batasalmding*, heeft men de mijnen van *Bating* en *Sunagang*, goud van 22 karaat opleverende.

De inwoners van dit Rijk hebben eenige vorderingen in verscheidene kunsten gemaakt. Zij vervaardigen hun eigen schietgeweer en buskruit, en bewerken het goud. Overigens zijn zij bijgeloovig, en buiten de strand-bewoners meest van den Heidenschen Godsdienst. Hunne begrippen wegens het ontstaan der wereld zijn zonderling. — Zij gelooven echter aan eene toekomstige belooning en straf in eene andere wereld.

De Jongeling, die huwen wil, geeft een' zekeren bruidschat aan den vader, doch heeft het regt, alvorens dien te betalen, zijne toekomstige bruid, terwijl zij naakt uit het bad komt, te bespieden, en het akkoord is verbroken, zoo hij aan haar eenig ligchaams-gebrek ontdekt, dat hem doet verkiezen van haar af te zien. Na het huwelijk is zij, gelijk ook de kinderen, met haar verwekt, zijn wettig eigendom. Hij kan ze beide verpanden en verkoopen naar goedvinden. De *Polijgamie* is geoorloofd, en de gegoeden maken daarvan gebruik.

Aan het strand ten zuiden van het Rijk van *Atjien* vindt men de dorpen *Sinkel*, *Baros* en *Zoerkamm*. De Vorstjes alhier zijn weleer in

een

een verbond getreden met de gewezen Kompagnie, hetwelk in het jaar 1775 vernieuwd is; doch deze bezittingen zijn naderhand opgegeven.

Drie mijlen zuidelijker lig *Tapanoely* aan eene zeer veilige baai. Het eilandje, daar voor gelegen, is door de *Engelschen* bezet geweest, die er een voordeeligen handel in kamfer dreven, en verscheiden dorpen op deze kust bezitten.

Verder ten zuiden ligt het Rijk van *Maningkabo*, weleer beroemd, doch thans door inwendige onlusten van een gereten. Deszelfs Vorst heeft in den jare 1666 de hulp der gewezene Kompagnie ingeroepen, om zijne stranden te beschermen tegen de geweldenarijen, die het volk van *Atjien* omtrent de strand-bewoners pleegde, en bij onderscheidene nadere verdragen is het geheele strand op eene ongelijkmatige diepte in onze handen overgegaan.

Het hoofd-Fort, hier gebouwd en *Padang* genoemd, ligt in een aangenaam oord, van goed water en met goede inwoners voorzien, aan eene rivier, voor schepen van 100 lasten bevaarbaar, en heeft tevens eene zeer veilige reede bij het eilandje *Pising*, aan de monding daarvan gelegen. Hier was weleer de zetel van het Hoofdbestuur.

Onder dit hoofdkantoor behooren zeventien aan het strand gelegen dorpen, welke verpligt waren hier de peper, rijst, enz. aan het hoofdkantoor te leveren.

Verder landwaards in, worden nog vele andere dorpen en peper-plantaadjes gevonden, drie of vier dagreizen van daar. In het gebergte liggen de zoogenaamde *Tigablas Kottas*, en verder noordelijk *Doeapoelo*, en *Lima Poela Kottas*, zijnde de twintig en de vijftig dorpen, waar al het goud gegraven wordt, dat te *Padang* wordt omgezet. Men houdt deze hoeveelheid voor zeer aanzienlijk. De inwoners bewerken dit metaal tamelijk wel.

Overigens had men aan de uitmonding der meeste riviertjes allhier handelplaatsen opgerigt, als — *Priaman*, aan de rivier van dien naam gelegen, zeer wel bevolkt. Men pleeg er veel zout te vertieren. — De reede is zeer veilig. In het gebergte, dieper landwaars in *Rauw* genoemd, vindt men veel goud. De levensmiddelen zijn er goedkoop.

Verder ten noorden heeft men het dorp *Toloe*, waar vele kooplieden gevestigd zijn, uit hoofde van de gunstige gelegenheid voor den handel.

Nog meer zuidelijk ligt het Rijk van *Indrapoura*, weleer geheel aan de Kompagnie behoorende. De Vorst van hetzelve, schoon het Rijk erfelijk bezittende, gelijk ook de regenten, door hem aangesteld, werden door de Kompagnie in hunne posten bevestigd.

Het Fortje *Adjerherba* was hier het hoofdetablissement, omtrent eene halve mijl van den mond

mond der rivier van dien naam gelegen. De reede is er slecht, en de mond der rivier, door eene zandbank verstopt, alleen voor kleine vaartuigen bevaarbaar. Overigens wordt hier veel goud, peper, wasch, olijfantstanden en boomwol gekocht.

Opwaards in het gebergte woonen de *Singopaginezen*, die vele goudmijnen bezitten.

Verder zuidwaards heeft men het Fortje *Ayer Bangas*, in eene diepe baai aan eene goede rivier. — Onder deze Residencie behoorden de rivier en landschappen *Sicarboe*, *Schellang*, *Passaman*, *Loeboe*, *Poedang*, *Tandjang*, *Batoe* en *Bangon*.

Men rekende in het algemeen, dat deze Landen aan de Kompagnie voormaals verschaften 1000 marken goud, 3 of 4 duizend *pikols* peper, zes *pikols* kamfer, 15 of 16 duizend *pikols Benzoin*, behalve het geen door den bijzonderen handelaar uitgevoerd werd.

Het bezit van deze kust was weleer voor de Kompagnie van veel belang, als eene geschikte markt voor hare lijnwaten verschaffende. Ook werd hier eertijds een aanzienlijke voorraad zout verkocht, en het een en ander betaald met de waaren, zoo even opgegeven.

Het is echter te vreezen, dat het langdurig bezit van deze Landen en derzelver handel door de *Engelschen*, voor onze belangen nadeelig zal bevonden worden, te meer, daar het regt op dezelven voor-

namelijk voortgesproten is uit vrijwillige overeenkomsten van die volken, met het voormalig Gouvernement aangegaan, en deze overeenkomsten welligt door latere verbindtenissen kunnen geleden hebben of verbroken zijn.

Na de meest mogelijke vermindering van den omslag op deze kust, rekende men de kosten van het onderhoud der etablissementen op 50 of 60 duizend gulden, en de inkomsten, door den toenemenden handel der *Engelschen*, waren reeds destijds tot op 60 of 70 duizend verminderd.

Verder ten zuiden heeft men de distrikten, aan de *Engelschen* toebehoorende, en van het hoofdetablissement *Bankahoelo*, gewoonlijk *Bankoola* of *Benkoelen* genoemd, afhankelijk. Hun handel bestaat voornamelijk in peper, goud en kamfer. De lasten van het onderhoud werden door hen te voren op 89,744 *piasters*, en de inkomsten op 77,636 geschat. Door het bezit echter van deze geheele kust, gedurende den loop van den oorlog, en dus zonder eenige mededinging in den handel, is het te vooronderstellen, dat deze inkomsten zullen uitgebreid zijn.

Onder de eilanden op deze kust is *Nias* het aanmerkelijkste, waarop men meer dan 50 dorpen vindt; doch hetzelve levert voor den handel niets op. — Voor dezen kocht men er slaven. De overige eilanden, als *Minlaon*, *Goedfortuin*, *Nassau*, en *Engano*, zijn van weinig beduidenis.

Be-

Beoosten de bezittingen der *Engelschen* vindt men de Landschappen, de *Lampongs* genoemd, in vollen eigendom aan het Rijk der *Nederlanden* behoorende. Het land is voornamelijk bewoond langs de rivieren, genoemd: *Lampong*, *Samanka*, *Kalande*, *Selleba*, *Poeti*, *Poeginga*, en *Toeling Bauwang*.

Het westelijk gedeelte is door de rivier *Mokara Selima* van de bezittingen der *Engelschen* afgescheiden.

De grond langs de zee, en langs de oevers der rivieren, is meestal laag en moerassig, doch zeer vruchtbaar, inzonderheid in peper; — men heeft er ook boomwol en eenig goud. De rivieren werden eertijds door Fortjes verdedigd, die echter alle gedurende den voorgaanden oorlog verlaten zijn.

De inwoners leverden voormaals de peper aan den Koning van *Bantam*, tegen 7 piasters de *bahar* (een gewigt van 375 ℔), zijnde nog geen stuiver per pond, en deze was op zijne beurt verpligt, die aan de Kompagnie afteleveren tegen 2½ gelijke stuivers. De hoeveelheid, jaarlijks op deze wijze verkregen, heeft doorgaans drie millioenen ponden bedragen; dan, gedurende den oorlog hebben zich hier zoo vele zeeroovers gevestigd, dat de invloed, zoo wel van den Koning van *Bantam* als van het *Neêrlandsch* Bestuur, opgehouden heeft te bestaan; en hiermede is de peper-*kultuur* nagenoeg te gronde gegaan. En

schoon het niet onmogelijk is, in tijd van vrede de zaken hier te herstellen, en op den ouden voet terug te brengen, zal dit echter eenigen tijd vorderen.

Ten noorden der *Lampongs* ligt het Rijk van *Palembang*, door een' Koning bestuurd, die zich eertijds verbonden had, om het tin en de peper, in zijn Land vallende, tegen bepaalde prijzen aan het *Hollandsch* Gouvernement te leveren; dan deze heeft zich aan die verbindtenis in den jare 1811, bij gelegenheid dat het eiland *Java* door de *Engelschen* genomen werd, ontrokken, en alle *Europeanen* in een Fortje, digt bij de Hoofdstad gelegen, op eene verraderlijke wijze doen ombrengen. Het *Engelsch* Gouvernement heeft gemeend dezen moord te moeten wreken, en na de Hoofdstad veroverd te hebben, is de Vorst onttroond, en zijn Broeder in zijne plaats gesteld. De eilanden *Banka* en *Billeton*, tot dit Rijk behoorende, zijn bij die gelegenheid aan het *Engelsch* Gouvernement afgestaan, en bij het verdrag van den 13 Augustus 1814 begrepen in die bezittingen, welke door het genoemde Gouvernement aan dat der *Nederlanden* terug gegeven worden.

Het Rijk van *Palembang*, voor zoo verre het op *Sumatra* gelegen is, wordt door vele rivieren, meestal zeer moerassig aan de uitmondingen, doorsneden, en waarvan *Moussy Ogang*, *Bangoe-*

äs-

üssing, en *Komoryn* de voornaamste zijn. De beneden-landen zijn zeer boschrijk, en door de laagte en menigte van poelen voor de bebouwing meestal ongeschikt.

Het inwendig bergachtig gedeelte is te eenenmale onbekend. Door den wantrouwenden aard van den Koning van *Palembang* heeft men hieromtrent de noodige kennis niet kunnen erlangen; dan daar hetzelve peper, vruchten, groenten, zwaar hout, drakenbloed, *Benzoin*, kamfer en eenige andere waaren voortbrengt, mag men onderstellen, dat het niet onvruchtbaar is.

Deze binnenlanden staan onder het bestuur van onderscheiden Hofgrooten en Prinsen van den bloede, op gelijke wijze als zulks op *Java* in de Vorsten-landen plaats heeft.

De inwoners zijn deels van *Maleische*, deels van *Javaansche* afkomst, en vereenigen met zeer weinige goede hoedanigheden, de gebreken van beiden. Vele vreemdelingen, van de zijde des Konings altijd daartoe aangemoedigd, hebben zich in het rijk van *Palembang* gevestigd. Men vindt er inzonderheid vele *Chinezen*, gelijk mede afstammelingen uit de Rijken van *Cochinchina*, *Siam*, *Patania* en *Mandhaveren*.

De *Mohammedaansche* geestelijkheid heeft er veel invloed, en misbruikt op eene schandelijke wijze de ligtgeloovigheid van het volk. De Policie is

er zeer slecht, en de moorden en dieverijen zijn er menigvuldig.

De hoofdstad, *Palembang* genoemd, op 2 graden 58 minuten zuider-breedte, en op 104 graden 54 minuten ooster-lengte, aan de beide oevers van de rivier *Moassij* gelegen, op een' moerassigen grond, 18 mijlen van zee, ongeveer twee mijlen lang, en van vele grachten en kanaaltjes doorsneden zijnde, — is men verpligt, even gelijk te *Venetië*, altijd een vaartuig te gebruiken, om zich van het ééne naar het andere gedeelte der stad te begeven. De rivier is voor schepen, tot 14 voeten diep gaande, bevaarbaar. De bevolking is er talrijk; dan, de huizen zijn slechts van bamboezen, op palen gebouwd, en met *adap* (eene soort van lies) gedekt.

Onder de aanzienlijke gebouwen wordt een tempel, en het paleis van den Koning gerekend. De eerste zou door een *Europeër* gebouwd zijn, zijnde een langwerpig vierkant met twee vleugels. — De muren zijn van groote glasramen voorzien, en met gladde pilasters versierd.

Het paleis is met dikke muren omringd, en bestaat uit onderscheidene gebouwen. Geene andere dan des Sultans vrouwen hebben toegang tot het inwendig gedeelte, zoo dat daarvan weinig bekend is.

Vóór hetzelve ligt eene zware batterij, die de rivier bestrijkt, en met verscheiden stukken geschut

schut bezet is. De bevolking der stad wordt op 20 of 30,000 zielen geschat, waaronder 300 *Arabische* familiën, die een bijzonder kwartier bewonen; 700 *Chinézen* hebben zich op den regter-oever der rivier in de *Chinésche Kampong* gevestigd.

Het *Hollandsch* Fort, in de laatste onlusten gesloopt, was mede op den regter-oever gelegen.

Eene halve mijl van *Palembang* verdeelt zich de rivier in twee breede armen. Aan één derzelven ligt een lusthuis van den Sultan, uit verscheidene huizen en tuinen bestaande, en met riviertjes doorsneden, die hier zoo vele eilandjes vormen, dat men aan deze plaats den naam van *duizend eilandjes* gegeven heeft.

De levensmiddelen zijn er schaarsch; de akkerbouw is zeer verwaarloosd, en de ingezetenen bestaan veelal van de rijst, op *Java* gewonnen.

In verscheiden ambagten hebben zij eenige vordering gemaakt, gelijk in het goud- en zilversmeden, koper-gieten, timmeren, schrijnwerken; zelfs wordt er geschut gegoten, en er worden geweeren gemaakt; zoo ook zijden stoffen.

Palembang is overigens minder ongezond, dan men van de moerassige ligging verwachten zoude. Men vindt er weinig zieken, en vele oude lieden.

Van de dieren en visschen heeft men er nagenoeg dezelfde soorten als op *Java*, gelijk ook olijfanten. De peper, door den Koning aan het

Gouvernement geleverd, heeft doorgaans 1½ of 2 millioenen ponden bedragen, en zulks tegen den prijs van 1½ à 2 stuivers het pond; ook ontvingen wij omtrent 25,000 *pikols* tin, uit de mijnen van het eiland *Banka* voortkomende. — Het onderhoud der bezitting te *Palembang* kan op *f* 15,000:- jaarlijks geschat worden. De inkomsten, buiten de voordeelen van den handel, en die op de peper en het tin behaald worden, zijn gering, en bedragen naauwelijks *f* 400:-

Benoorden *Palembang* ligt het Rijkje *Djambe*, aan eene zeer groote rivier. — Hetzelve geeft thans weinig peper.

De rivier *Andragirij*, aan deszelfs noordzijde, ontspruit diep landwaards in het *Manikabosche* gebied, zoo dat de volken aan de oostzijde van het eiland, door middel van deze rivier, handel drijven met die van de westelijke oevers. Voormaals behoorde dit distrikt tot het Gouvernement van *Malakka*; hetzelve schijnt, daar het Land zeer vruchtbaar is, en veel peper en goud voortbrengen kan, de bijzondere aandacht van het Gouvernement in *Indië* waardig te zijn.

Het Landschap *Kampara*, verder ten noorden, is het kleinste van allen, en gelijk de overige nog meer noordelijke, weinig bekend en van geen belang. Het noordelijkste en laatste aan de oostkust, grenst aan de landen der *Patassers*, en is voornamelijk beroemd door de zeerooverijen,

wel-

welke zich deze volken veröorlooven, en waarvan zij zich onderhouden, doch heeft overigens niets bijzonders.

Oostelijke Eilanden, tot SUMATRA *behoorende.*

Hier komt in de eerste plaats in aanmerking het gewigtig eiland *Banka*, bij kontrakt van den 17 mei 1812 door den Koning van *Palembang* in vollen eigendom aan de *Engelschen* afgestaan, en begrepen onder die Landen, welke door het *Britsch* Gouvernement aan dat der *Nederlanden* worden terug gegeven.

Hetzelve is, door de straat van dien naam, van het Eiland *Sumatra* afgescheiden, en bevat de rijke tin-mijnen, waaruit in vroegere jaren meer dan 25,000 *pikols* tin, ieder van 125 ℔, door den Koning aan de gewezene Kompagnie geleverd werden; en voorzeker moet er eene veel grootere hoeveelheid worden gegraven, daar er op *Palembang* een sterke smokkelhandel in deze delfstof gedreven werd. — Aan den Koning werden Rds. 15 voor de *pikol*, en de daarop loopende ongelden van transport betaald. — De verkoopsprijs van het Gouvernement bedraagt Rds. 25 of 30: — zoo dat de winst 12 Rds. op ieder *pikol* bedraagt. Deze waar is van veel belang voor den handel op *China*, behoorende tot die weinige, welke aldaar, in plaats van geld, ter inkoop van *Chinésche* goederen kunnen worden gebruikt.

De

De grond van het eiland in het algemeen is zeer hoog, met veel hout begroeid, doorsneden van kleine beekjes en rivieren, en bijna overal vruchtbaar.

De bevolking, voor zoo verre die in *Chinezen* bestaat, is er vrij talrijk, en bedraagt meer dan 25,000 zielen, welke zich voornamelijk geneeren met het graven van tin uit de voornaamste mijnen, aan de baaijen.

De natuurlijke landzaten bewonen de districten van *Tanjong*, *Belar*, *Antang*, *Klabet*, *Blingo* en *Tamblang*; zij zijn in evenredigheid minder talrijk, en komen in karakter en hoedanigheden nagenoeg met die van *Palembang* overeen.

Door de *Engelschen* is aan de westzijde een Fort gebouwd, *Minto* genoemd, aan den voet van den berg *Minapin*, nagenoeg tegen over de rivier van *Palembang*.

Hier bij ligt eene inlandsche stad *amfitheaters*-gewijze langs de helling van den berg. Ook vindt men er eene veilige ligging voor schepen, en een' goeden ankergrond, op 6 tot 12 vademen water.

Dit eiland heeft meer andere baaijen en havens, ten uiterste geschikt voor schepen; dan dezelve zijn niet naauwkeurig genoeg opgenomen, om er iets bepaalds van te kunnen zeggen. Meer ten noorden ligt het mede nieuw gebouwd Fortje *Nagant*, op eene plaats, welke voormaals inzonderheid strekte ter bescherming der zeeroovers,

die

die zich op de Kust van *Sumatra* onthouden, en welke zich doorgaans hier onder de bescherming van den Sultan van *Palembang* plegen te verzamelen.

Indien ergens, dan is het voorzeker hier, dat er een gunstig uitzigt zich opdoet, om eene talrijke volkplanting van *Chinézen* in onze bezittingen te vestigen. Reeds is het aantal van hen, die dit eiland bewonen, talrijk. De grond is er vruchtbaar, en het hout overvloedig, en dus heeft men er al het noodige, wat tot het aanleggen van suiker-plantaadjes, en ter voortbrenging van andere koloniale produkten, vereischt wordt.

De nabijheid van *Batavia*, — de vele *Chinézen* in die stad gevestigd, — de duizende, die jaarlijks nieuw aankomen, — dit alles maakt de uitvoering van zoodanig ontwerp zoo wel zeker als gemakkelijk, en reeds te voren heeft men gezien, hoezeer de omstandigheden, ten aanzien van de mogelijkheid om door vrijen arbeid in het vervolg eene grooter hoeveelheid produkten voorttebrengen, gunstig veranderd zijn. —

Het Eiland *Belton* of *Billeton*, mede bij het kontrakt van den 17 Mei 1812 aan de *Engelschen* afgestaan, ligt tusschen de 2 en 3 graden zuider breedte, en op 108 graden oosterlengte. Van het inwendig gedeelte is weinig bekend; men weet alleen, dat het vele ijzermijnen bevat, en eene

zeer

zeer goede soort van staal levert. De inwoners zijn geenszins van den besten aard. De schepen van *Europa*, naar *China* gaande, gaan tusschen de eilanden van *Banka* en *Billeton* door, en uit dien hoofde kan welligt een dezer eilanden een *militair* punt van veel belang worden.

MALAKKA.

Het Schier-Eiland *Malakka* (zie de kaart n.° 1) op eene gemiddelde breedte van 5 graden ten noorden der linie, en op 102 ooster-lengte gelegen, is ruim 200 uren lang, en van 30 tot 40 breed.

Het inwendig gedeelte is vol bosschen, moerassen en wildernissen. — De weinige bewoners daarvan zijn van een' hoogst verraderlijken aard, zoo dat het tot dus verre onmogelijk geweest is tot in het binnenste gedeelte doortedringen. Alle pogingen daartoe, zoo wel ten tijde van het *Hollandsch* als van het *Engelsch* Bestuur ondernomen, zijn vruchteloos uitgevallen.

De volken langs de kusten schijnen afstammelingen te zijn uit de naburige eilanden, inzonderheid van *Sumatra* en *Java*, met welke zij, zoo in godsdienst als karakter, veel overeenkomst hebben, en voornamelijk met de eerstgenoemden. Men vindt er zes Rijkjes, als dat van

Pa-

Patana, en *Pahan* aan de oost-kust, *Djohar* aan het zuidelijk einde dat van *Salingoor* en van *Peirach* en *Queda* aan de west-kust, op welke ook gelegen is de zoogenoemde *Maleische kust*, en de hoofdstad *Malakka*, naar welke dit schiereiland genoemd wordt.

Deze stad, op 2 graden 12 minuten noorderbreedte, en op 102 graden, 10 minuten oosterlengte gelegen, was bij de aankomst der *Portugezen* in de *Oost* in eenen zeer bloeijenden toestand, en vooral met een groot getal vreemdelingen uit andere Landen van *Indië* bevolkt. De *Portugezen* in den jare 1511 door list van dezelve meester geworden zijnde, week de toemalige Koning naar de straat van *Sinca-Poura*, bouwde er eene stad, en stichtte er een nieuw Rijk, dat nog bestaat, en bekend is onder den naam van *Djohar*. Wel ras bouwden de *Portugezen* bij de stad *Malakka* eene vesting, aan den voet van eenen berg, waar het riviertje *Gimangi* voorbij stroomt. Men heeft hier eene goede reede tusschen twee eilandjes, groot genoeg om eene vloot te bevatten.

In den jare 1641 is deze vesting door de *Nederlanders*, na een langdurig beleg, bij storm ingenomen, en tot den jare 1795 bezeten. Gedurende dit bezit zijn de vestingwerken nog verbeterd, en gelijk de stad, van vele nieuwe ge-

gebouwen voorzien. De handel is er blijven bloeijen tot de overgave in den jare 1795 aan de *Engelschen*, die den handel van het nabij gelegen eiland *Poelo - Pinang*, hun toebehoorende, ten koste van *Malakka* hebben aangemoedigd en uitgebreid. Thans is die van *Malakka* naauwelijks noemenswaardig, en het zal veel moeite kosten dezelve uit het diep verval, waarin die geraakt is, weder optebeuren. Niettemin doet de voordeelige ligging van *Malakka* hoopen, dat hiertoe een middel gevonden zal worden. *Malakka* is van te meer gewigt, om dat hetzelve benevens *Batavia* beschouwd kan worden, als de sleutel der eilanden en Landen, beoosten *Sumatra* gelegen, dewijl de schepen of door straat *Sunda*, of door de straat van *Malakka*, gewoon zijn derwaards te zeilen; en schoon het niet onmogelijk is achter *Java* om, en door eene der straten, van de oostelijke eilanden derwaards te komen, is het niettemin zeker, dat deze vaart met veel meer bezwaren verbonden is.

Indien de stad *Malakka* van eene versterkte haven voorzien worden kan, zou het een militair punt van het hoogste belang uitmaken (9). Buiten de stad heeft men eenige voorsteden, die aan de noordzijde, uit eene enkele straat bestaande, *Fraqueris* genoemd worden; zij is voornamelijk met

(9) Ook dat zou misschien op den overwal van *Sumatra* gesticht kunnen worden.

met *Chinézen*, *Mooren*, en afstammelingen der *Portugezen* bevolkt. — Aan de overzijde der rivier ligt eene andere stad, die mede uit eene enkele straat bestaat, zijnde door *Chinézen* en *Portugezen* bewoond.

Het grondgebied van de gewezene Kompagnie alhier strekt zich uit bezuiden de stad tot aan de rivier *Moar*, en ten noorden tot aan de *Kaap Rochado*. Eenige weinige dorpen, in dat gebied gevonden wordende, zijn alleen door een klein getal *Maleijers* bevolkt, en verdienen de moeite eener beschrijving niet.

Uit het naburig en onderhoorig Rijkje *Pera* pleeg eenig tin, goud en harpuis, getrokken te worden, doch niet in aanmerkelijke hoeveelheid.

In de overige Rijkjes op de Kust wordt door de *Chinézen*, die daar in grooten getale gevestigd zijn, veel handel gedreven.

Door den handel, die voormaals te *Malakka* gedreven werd, verschafte deze bezitting ook aan het Gouvernement toereikende voordeelen, om de lasten, die in de laatste jaren *f* 263,031-7-: bedragen hebben, goed te maken; dan, het voornaamste belang der bezitting van dit schier-eiland bestaat, gelijk reeds gezegd is, in de gunstige ligging van de stad *Malakka*, als eene geschikte markt voor den vrijen handel in *Indië*, en eene gunstige aanleiding om vele voortbrengselen der andere bezittingen te vertieren.

Het Eiland BORNEO.

Het eiland *Borneo*, — (zie de kaart n_o. 1) — ligt ten oosten van het schier-eiland *Malakka*, tusschen den 4den graad zuider-, en den 7den graad noorder-breedte, en tusschen de 108e en 118e graden ooster-lengte, zijnde nagenoeg 225 uren lang, en 170 of 180 uren breed, en dus in oppervlakte veel grooter, dan geheel *Frankrijk*. De luchtstreek verschilt hier weinig van die op *Java*. Alléén zijn de stranden in het algemeen meer moerassig, en uit dien hoofde veeltijds ongezond.

Het is den *Europeërs* niet gelukt, tot het inwendig gedeelte doortedringen. — De bosschen, de wildernissen, gebrek aan wegen, en de woeste aard der bewoners, hebben dit tot dus verre verhinderd. Dit inwendig gedeelte wordt bewoond door een volk, *Beajes*, ook wel *Dajakkers* genoemd, terwijl de stranden door *Maleijers* en andere inwoners der naburige eilanden bevolkt zijn.

De *Dajakkers* zijn niet talrijk, zeer onbeschaafd en werkeloos. Hunne gebruiken zijn wreed en ongerijmd. Niemand, bij voorbeeld, gaat een huwelijk aan, of hij is verpligt, één of meer menschenhoofden aan zijne bruid te leveren, en om die te bekomen, verschuilt hij zich met eenige zijner nabestaanden in de wildernissen, overvalt en vermoordt den eersten den besten, dien hij van een naburig volk overvallen of vermeesteren kan, het

zij

zij, vrouw, kind, of man. Deze kop wordt dan voor het huis van de nieuw getrouwden ten toon gesteld. — Men kan hieruit nagaan, welk een afzigtig voorkomen hunne met menschen-hoofden versierde dorpen hebben moeten, en hoezeer eene instelling, die als een altoos durende bloedige oorlog tusschen de onderscheidene volken beschouwd worden kan, het toenemen der bevolking verhindert.— Het inwendig gedeelte heeft daarom ook meer het voorkomen van eene onafgebroken' woestenij, dan wel van een bewoond land.

De volken, meer aan de stranden wonende, en dikwerf uit het slechtste zamenraapsel der naburige eilanden bestaande, leven veelal van den zeeroof, en zijn zeer trouwelooze en verraderlijke menschen. Van hier dan ook, dat zoo vele en herhaalde pogingen der *Europeërs*, om zich op onderscheiden gedeelten van het eiland te vestigen, mislukt zijn. —

In het Rijk van *Banjermassing*, en in het landschap *Sukkadana*, of *Landak* aan de westzijde gelegen, en voormaals aan den Koning van *Bantam* behoorende, heeft het inwendig bestuur eene meer regelmatige gedaante verkregen. De Vorst van het eerste Rijk heeft met de gewezene *O. I.* Kompagnie in den jare 1747 een nader kontrakt gesloten, waarbij de handel, met uitsluiting van alle anderen, aan haar werd afgestaan, en de prijs der peper tegen 3 stuivers het pond geregeld. Aan den mond der rivier is in later' tijd een

Fortje aangelegd, *Tabaniauw* genoemd, en hooger op vindt men een tweede, *Tatis* geheten.

Het Rijk van *Banjermassing* is een der grootste van het eiland, en de rivier van dien naam voor vaartuigen, 13 of 14 voeten diep gaande, bevaarbaar. Het eiland is in het algemeen dun bewoond, doorsneden met vele rivieren, en van eenige goede havens voorzien, gelijk de baai, waarin de rivier *Sampet* uitloopt. Hierdoor is er de gelegenheid tot het drijven van handel gunstig. De waaren, die er vallen, bestaan in goud, peper, diamanten en andere edele gesteenten, kamfer (10), rottings, vogelnestjes, *Benzoïn*, wasch, stroomatten, drakenbloed, eenig ijzer en koper, en zeer goed timmerhout.

In het algemeen echter moet men aanmerken, dat de hoeveelheid van ieder dezer waaren in het bijzonder, niet evenredig is aan de uitgebreidheid van den grond, en den vermoedelijken rijkdom der mijnen. — De geringe bevolking en de luije geaardheid der inwoners, laten niet toe van dezen al de voordeelen te trekken, die men met eene arbeidzame bevolking van dezelven verwachten kon.

De hoeveelheid peper, welke de Vorst van *Banjermassing* aan de Kompagnie pleeg te leveren, kan 40 of 50,000 ℔ 's jaarlijks bedragen hebben.

(10) De soort, die dit eiland voortbrengt, wordt voor de beste gehouden.

ben. De overige artikelen worden door den partikulieren handel tegen voortbrengselen van *Java*, inzonderheid tegen rijst en zout, ingeruild, en verschaffen aan het Gouvernement geene regtstreeksche voordeelen.

De landschappen *Landak* en *Sukkadana* zijn in den jare 1778 in vollen eigendom door den Koning van *Bantam* aan de gewezene Kompagnie afgestaan, en behooren alzoo thans aan het *Nederlandsch* bestuur.

Een klein Fortje, *Puntiana* genoemd, hier gebouwd, ligt aan de rivier *Landak*, ongeveer 10 uren van de uitmonding, en strekt ter bescherming van den handel. De waaren, hier te vinden, bestaan voornamelijk in ruwe diamanten, kamfer, *Benzoïn*, *Bezoar*, vogelnestjes en goud, doch in geringe hoeveelheid; moetende dezelven ingeruild worden van de bewoners, meer dan drie honderd uren reizens van de stranden verwijderd, en in de binnenlanden wonende. De goederen, hier getrokken, zijn voornamelijk rijst, zout, grove lijnwaten, en gemeen porselein.

De bevolking is ook hier zeer gering en werkeloos. Een Vorst, te *Landak* woonachtig, 30 of 40 uren de rivier opwaards, — want, tot zoo verre is dezelve bevaarbaar, — staat in eene vriendschappelijke betrekking tot het *Nederlandsche* Gouvernement.

De Vorstendommen van *Sambas* en *Hermata* staan onder de gehoorzaamheid van een ander

 Vorst,

Vorst, die zeer magtig is, en voormaals met de Kompagnie handels-betrekkingen onderhield. Andere etablissementen zijn er thans niet op *Borneo*, en de opgenoemde verschaffen naauwelijks zoo vele inkomsten, dat daaruit de onkosten goedgemaakt kunnen worden. Dan, hoe zeer deze bezittingen voor alsnog geene belangrijke voordeelen verschaffen, kan het echter niet betwijfeld worden, of een zoo rijke grond, bearbeid door eene ijverige natie, niet eene groote hoeveelheid van kostbare voortbrengselen zoude opleveren. Ook hier zouden waarschijnlijk volkplantingen, uit *Chinézen* bestaande, onder bescherming van een toereikende krijgsmagt en goed bestuur, de zaak zeer van gedaante doen veranderen, en eene thans nagenoeg nutteloze bezitting hoogst belangrijk kunnen doen worden.

De vruchtbaarheid van het land, en de gelegenheid, om van de inlandsche volken kostbare waaren interuilen voor levensmiddelen, zoude aanvankelijk eene toereikende beweegoorzaak opleveren, om den grond te bebouwen, en met het toenemen der bevolking zoude het niet moeijelijk zijn, dieper landwaards in, etablissementen opterigten, en alzoo de bronnen der rijkdommen meer te naderen, dezelve gemakkelijker te doen vloeijen.

De overige Vorstjes, op de stranden van *Borneo* gevestigd, drijven een' vrijen handel, voornamelijk met de *Chinézen*. Onder deze Vorstjes is de

Sul-

Sultan van *Borneo* het noordelijkste Rijk op dit eiland, en tevens het aanzienlijkste. De Vorstjes van *Motha*, *Seribas*, *Klokke* en *Pato* zijn hem cijnsbaar. In de hoofdstad van zijn Rijk, aan eene schoone rivier van dien naam gelegen, wordt veel handel gedreven in goud, paarlen, vogelnestjes, *Benzoïn*, rijst, kamfer, en eenige andere waaren van minder belang. Vele *Chinézen* hebben zich in de hoofdstad gevestigd, en bouwen er schepen aan van 2 of 300 tonnen, die zij zelve bevaren. Op het overig gedeelte van het eiland is de handel door de menigte van zeeroovers zeer onveilig, en van weinig beduidenis.

Het Eiland CELEBES.

Celebes — (zie de Kaart n°. 1) — gelegen tusschen den 1e graad 30 minuten noorder-, 5 graden 30 minuten zuider-breedte, en tusschen de 119e en 125e graden ooster-lengte, is van eene zeer onregelmatige gedaante.

De grond, algemeen vruchtbaar, met vele rivieren doorsneden, bij afwisseling hoog en laag, echter minder bergachtig dan *Java*, brengt den kruidnagel- en notemuskaat-boom voort, die echter zoo veel mogelijk wordt uitgeroeid. Behalve dezen groeit er de *Sago* en *Broodboom* weelderig, en in het algemeen tieren er alle vruchten, eigen aan de eilanden in dezen *Archipel*.

Rijst, en alles wat tot levensonderhoud voor

den inboorling noodig is, wordt er overvloedig gevonden. Het katoen van dit eiland is beter van soort, dat dat van *Java*.

Overigens levert het aan den koophandel goud, doch van een gering gehalte, sandel- en ebbenhout.

De paarden van dit Land zijn beroemd; verscheurend gedierte vindt men er weinig; doch daarentegen zijn de bosschen met apen als bevolkt. Ook zijn er de onderscheidene geslachten van wilde varkens talrijk, en het pluimvee is er overvloedig.

De inwoners, zoo wel in de provinciën, aan het Rijk behoorende, als de onderdanen der onderscheidene, van elkander onafhankelijke Vorsten, worden voor de strijdbaarste van de *Indische* eilanden gehouden; inzonderheid die van het Rijk *Makassar*, welke tevens bij eene groote dapperheid de, onder deze Natiën zeldzame, eigenschap bezitten, van minder tot verraderlijke aanslagen genegen te zijn.

De *Boeginezen* echter, en eenige anderen, zijn in eene hooge mate moordzuchtig en wraakgierig; doch ook aan den anderen kant vatbaar voor de sterkste verhegting en eene onovertrefbare getrouwheid, waarvan velen, als slaven naar onze bezittingen gevoerd, meermalen de doorslaandste bewijzen gegeven hebben.

De landbouw is er, inzonderheid in het zuide-

lijk

lijk gedeelte, niet gelijk te stellen met die op *Java*; echter bezitten zij meer vlijt en vernuft, dan vele hunner naburen. — Inzonderheid hebben zij eenige vorderingen gemaakt in het weven van kleedjes, en in het bewerken der metalen. Algemeen worden zij voor de beste en moedigste zeelieden der *Oost-Indische* volken gehouden. Het is zonder voorbeeld, dat ooit één hunner vaartuigen, door welk eene overmagt van zeeroovers ook aangevallen, zich over geeft. In zoodanige gevallen vechten zij zich dood, of steken de lont in het kruit, en doen hunne bespringers met zich in de lucht vliegen. Bij eene meerdere beschaving, zou dit volk zich spoedig op eene voordeelige wijze onderscheiden.

De Regeringsvorm is in de onderscheidene deelen van het eiland zeer verschillende, en in eenige Rijken, in het zuidelijkst gedeelte gelegen, minder willekeurig, dan in de Vorsten-landen op *Java*. In vele derzelven wordt de Opper-vorst door de gezamenlijke Rijksgrooten verkozen, en deze is verpligt, in zaken van groote aangelegenheid hen te raadplegen. Zelfs vrouwen bestijgen er den troon, en hebben meermalen met roem geregeerd. — De ingezetenen dezer Staten, hoewel schatpligtig aan hunne hoofden, zijn niet geheel van hunnen willekeur afhankelijk. De daden kunnen alleen volgens de wetten beoordeeld worden, en schoon deze, zoo wel als de regtsplegingen zelve,

 nog

nog zeer onvolledig en gebrekkig zijn, levert niettemin het geheel een bewijs op van een' hoogeren trap van beschaving, dan de overige omliggende eilanders tot dus verre bereikten. Het beginsel van eigendom en persoonlijke veiligheid, hoe onvolkomen dan ook gewijzigd, bestaat er. —

De staat der maatschappij bij zoodanig een volk vertoont zich onder eene andere gedaante, dan bij den onderworpen *Javaan*, of den woesten *Maleijer*. Het verstand heeft reeds zoo veel uitbreiding bekomen, dat het de gelijkheid inziet, en de middelen aan de hand geeft, om bezittingen voor ieder verkrijgbaar te maken, en te behouden; dan, in de keuze der beste middelen is nog weinig voortgang gemaakt. De zamenleving is bij zoodanig een volk zelden vreedzaam; de behoefte daaraan wordt gevoeld, maar het middel is nog niet gevonden, om de inbreuken van bijzondere personen op de algemeene belangen, door wetten, voor allen geldende en verbindende, behoorlijk te beteugelen. — De wraak en eigen genoegdoening verstoort nog te dikwerf de rust der maatschappij. — De menschelijke driften, door de zucht om te bezitten opgewekt, zijn hier geweldiger dan bij die volken, waar diepe onverschilligheid zich met eenige weinige ligt verkrijgbare zaken vergenoegt; de werking dezer driften binnen de enge grenzen te bepalen, welke de veiligheid van ieder in het bijzonder waarborgt, — dit vordert eenen graad van

be-

beschaving, waarvan velen, die nimmer den staat der maatschappij in hare laagste trappen beschouwden, zich moeijelijk een denkbeeld vormen kunnen; en de overgang van blinde onderwerping aan een willekeurig gezag, tot eene geregelde en billijke ondergeschiktheid aan de wetten, op het algemeen belang gegrond, is welligt de moeijelijkste stap, dien ieder volk in den loop van zijne beschaving te doen heeft. Gedurende dezen overgang is de staat der maatschappij als in gisting, en de botsing der onderlinge belangen geeft telkens aanleiding tot daden van geweld. Niet zelden is de tusschenkomst van een magtiger en meer beschaafd volk noodig, om de maatschappij bij zulk een volk tot orde en rust terug te brengen; doch gedurende deze algemeene gisting der hartstogten, ontwikkelt zich de *energie* van het nationaal karakter; de zucht om te bezitten spoort aan tot werkzaamheid, en tot die van te behouden. Van hier dan ook, dat de oorlogen met deze volken zoo menigvuldig geweest zijn, en onze invloed in het zuidwestelijk gedeelte van dit eiland tot heden toe zoo zeer bepaald is, en alleen door eene sterke krijgsmagt zoude kunnen worden uitgebreid.

De bewoners van het meer noordelijk en oostelijk gedeelte daarentegen, door de Koningen van *Ternaten* in vroeger tijd overwonnen en tot gehoorzaamheid gebragt, hebben een meer onderwerpelijk karakter verkregen, — het noodwendig ge-

gevolg van den aard der regering, over hen gesteld, en veelal, even gelijk die van *Java*, met het leenstelsel onzer middel-eeuwen overeenkomende.

De regten van het *Nederlandsch* Gouvernement op dit eiland, ten aanzien van de oppermagtige Vorsten, zijn voornamelijk gegrond op het kontrakt van *Bongaij*, na een' langdurigen en bloedigen oorlog, den 18 november 1667 met den Admiraal SPEELMAN gesloten, waarbij de gewezene Kompagnie werd erkend als beschermheer en bemiddelaar der geschillen van de voornaamste Vorsten, onder wederkeerige verpligting van zich onderling bijtestaan en hulp te verleenen, met uitsluiting aller vreemde *Europésche* natien van den handel op dit eiland. Deze verbindtenis is door verscheidene nadere verdragen, meestal na bloedige oorlogen, bevestigd, bij eenige van welken verscheidene veroverde provinciën aan de Kompagnie zijn afgestaan.

Een volk van zoodanige gemoedsgesteldheid is zeer moeijelijk te besturen, en de ondervinding heeft tevens geleerd, dat hun meerdere ijver en arbeidzaamheid geenszins het aankweken der voortbrengselen van *Europésche konsumtie*, als koffij, peper, suiker enzv. ten gevolge heeft. Integendeel heeft dezelve eene strekking gehad, om de rijst-*kultuur* en het aankweken van katoen voor hunne eigene weverijen, de scheepvaart, en hunnen handel met de omliggende volken uittebreiden, en

de

de voortbrengselen, die het eiland *Celebes* thans voor de markt van *Europa* oplevert, zijn zoo gering, dat de voordeelen daarvan geenszins opwegen tegen de kosten, die de bezetting van dit eiland vordert. Intusschen, zoo ergens, dan is het voorzeker hier, dat met schijnbaar goed gevolg eene landrente, (in die zuidwestelijke provinciën, namelijk, die ons in eigendom toebehooren), — zou kunnen worden ingevoerd, op den voet en de wijze, als zulks op *Java* door de *Engelschen* is geschied; met die bepalingen echter, welke het belang der nationale hoofden vordert, en vooruitgesteld, dat het Gouvernement de magt en middelen bezitte, om zoodanige inrigtingen, die altijd met de belangen van eenige grooten strijden, intevoeren, en om de voorschotten te kunnen goedmaken, welke het onderhoud eener sterkere krijgsmagt, ter bewaring der binnenlandsche rust en orde, in dat geval vordert.

De natiën hebben hier dien graad van beschaving bereikt, dat eene zoodanige instelling meer met hunne begrippen strooken zou, dan wel elders, en zijn ook reeds gewoon, ten minsten hebben zij de verpligting erkend, om zeker gedeelte van den oogst als jaarlijksche schatting te betalen, schoon die, bij gebrek van toereikende magt, doorgaans slecht ingevorderd, en nog slechter betaald wordt.

Het invoeren van dwang-*kultures*, voorzeker

meer

meer met onze belangen strokende, schijnt mij in de zuid-westelijke streken eenen graad van dwang- en hulpmiddelen te vorderen, die gedurende vele jaren al de voordeelen daarvan zoude verslinden, ongerekend het gevaar, aan het invoeren van een stelsel, strijdig met de begrippen dezer volken, verbonden.

Bij de volken van het noordelijk en oostelijk gedeelte daarentegen, als onder de Vorsten van *Ternaten* aan den dwang-arbeid gewoon, zoude dit welligt met vrucht kunnen worden aangewend, ter uitbreiding der katoen-*kultuur*, die in dit eiland beter slaagt, dan op *Java*; alleen zouden magt en omzigtigheid, inzonderheid in den beginne, een volstrekt vereischte zijn, om hierin wel te slagen. Suiker en koffij zouden denkelijk mede in het oostelijk gedeelte zeer wel voortkomen, daar de grond er bergachtig en vruchtbaar is.

Voor den bijzonderen handel, die meest door *Chinézen* gedreven wordt, is *Celebes* reeds van belang. — Het regt daartoe wordt door de handelaars dier natie jaarlijks aan het Gouvernement met 70 of 75 duizend *piasters* betaald. Men kan hier uit afleiden, dat de behaalbare voordeelen niet gering moeten zijn, en met een stelsel van vrijen handel in de Oost, van haven tot haven, en door het schenken van billijke voordeelen en aanmoediging aan de kooplieden in onze eigene bezittingen, is het te verwachten, dat een groot gedeelte van dien

dien handel in hunne handen zal overgaan, en dat dus *Celebes* voor den *Indischen* handel eene belangrijke bezitting kan worden. De voortbrengselen, die het oplevert, worden er geruild tegen tin, ijzer, en onderscheidene *Chinésche* waaren, lijnwaten, en voornamelijk *Amfioen.*

Het voornaamste Rijk op dit eiland (11) is thans dat van *Bonij*, naar de hoofdstad van dien naam genoemd, aan de bogt, almede denzelfden naam dragende gelegen, — (zie de kaart n°. 1) — ongeveer 40 uren lang, van de rivier *Tjierani* verder zuidwaards op gerekend. Binnenlands grenst hetzelve ten zuid-westen en westen aan het Rijk van *Makasser*, en aan de kleindere staten langs de west-kust gelegen. Ten oosten en ten noorden heeft het deszelfs invloed op de kusten van *Tamboeko*, en *Balante* of *Batalante* merkelijk uitgebreid. Het weleer magtig Rijk van *Loebo* of *Loboe* op de kust van *Tamboeko*, en waartoe grootendeels alle de landen aan de oost-kant van *Celebes* ten zuide van de bogt van *Goenong Telloe* behoorden, is thans genoegzaam geheel van hetzelve afhankelijk. Ook de kleindere staten op de west- en zuidkust als *Toadjo*, *Soping*, *Tanette*, *Mandhar*, *Touratte*, *Linquis*, *Erekan*, *Letha*, *Cajeli*, en *Toeringan*, alle eertijds in het verbond tusschen de

(11) Het inwendig gedeelte van dit eiland is nooit opgenomen, zoo dat het niet mogelijk geweest is daarvan eene bijzondere kaart te geven.

de Vorsten van *Celebes* en de Kompagnie gesloten, begrepen. Zijn thans zoodanig aan den invloed van dat van *Bonij* onderworpen, dat dezelve niet meer als zelfstandige staaten beschouwd kunnen worden. Men schat het getal van deszelfs weerbare mannen op 70,000 hoofden. Zij belijden den *Mahomedaanschen* godsdienst, met vele bijgeloovigheden vermengd.

In den jare 1814 is door de *Engelschen* eene *expeditie* naar *Bonij* gezonden, onder bevel van den Generaal-Majoor NIGHTINGALE, die de hoofdstad ingenomen, en de paleizen van den Vorst verbrand hebbende, dezelve tot eenen voordeeligen vrede verpligtte.

Aan het zuid-west-einde van het Eiland, liggen des Gouvernements provinciën, *Poelo*, *Banking* en *Gelisson;* beneveus de residentien *Boelo*, *Kombe Bontain*, en onderhorigheden als ook het eiland *Saleijer*, en eenige kleinere.

Het Rijk van *Makassar*, welks Koningen weleer hun verblijf hielden in de stad *Goa*, in den oorlog van 1778 door de onzen verwoest: in dezen oorlog is dit magtig volk voor een groot gedeelte omgekomen, en het Rijk tot een der zwaksten van dit eiland vernederd.

Het kasteel, *Rotterdam* genoemd, ligt op 5 graden zuider-breedte en 119 graden ooster-lengte, op de westkust, aan eene vlakte van verscheiden' uren uitgestrektheid, en buiten hetzelve het zoo-

ge-

genoemde dorp *Vlaardingen*, door eenige *Europézen* bewoond.

Het kasteel is groot genoeg om een garnizoen van 5 of 600 man te kunnen bevatten, sterk tegen een' inlandschen vijand, doch tegen eene *Europésche* magt alleen voor een *coup de main* bestand.

Het grondgebied ten noorden van het Kasteel, en nabij hetzelve, wordt door het Rijkje van *Mandhar* bepaald.

8 of 10 uren verder ten noorden heeft men de noordelijke provinciën in het zuidwestelijk gedeelte van het Gouvernement. Deze staan onder de residencie van *Maros*, en worden, om hare vruchtbaarheid, als de koornschuur van *Celebes* beschouwd. Men heeft er 370 dorpen.

Bij *Kajelij* begint de grensscheiding van de Landen, toebehoorende aan den Koning van *Ternaten*, welke het geheele noorder- en oostelijk gedeelte des eilands beslaan, en daarom eigenlijk tot die landvoogdij behooren, schoon dezelve hier verhandeld worden, (als op het eiland *Celebes* gelegen zijnde). Deze Vorst, gelijk wij nader zien zullen, is een Leenman van het Gouvernement, en geheel aan hetzelve ondergeschikt; waarom dan ook deze geheele kust als een eigendom van het Gouvernement beschouwd wordt. Dezelve is in vele kleine Rijkjes verdeeld, die door onderscheiden volken bewoond worden Men vindt hier veel rijst en *Sago*. Bij *Dondo* en *Kaudepan* zijn eenige goudmijnen.

Het noordelijk gedeelte is zeer bergachtig en vruchtbaar. — De volken, die de binnenlanden bewonen, zijn van een goeden aard, en het lijdt geene bedenking, of de landbouw kan hier verder uitgebreid worden. Reeds verschaft deze kust de noodige levensmiddelen aan de naburige eilanden; — het katoen en produkten van *Europésche konsumtie* schijnen hier wel te zullen slagen.

Aan het noord-oosteinde ligt het fort *Menado*, waar vele Inlanders sins lang tot den Christelijken Godsdienst overgegaan zijn. De overige bewoners der kusten zijn meest *Mohammedaansch*, en die van het inwendige gedeelte *Heidenen*. De geheele bevolking wordt op 60 of 70,000 inwoners geschat.

Ten zuiden van *Menado* vindt men het Fort *Goenongtale* of *Gorontale*, dat mede aan het *Neêrlandsch* Gouvernement behoort, liggende aan eene rivier, die tamelijk veel stofgoud oplevert.

De Kust van *Balante* aan de westzijde van de baai van *Goening*, *Tella* of *Tomine*, en welke wij reeds gezegd hebben thans grootendeels aan den Vorst van *Bonij* onderworpen te zijn, wordt door een meer arbeidzaam volk bewoond. De grond is er in het algemeen zeer vruchtbaar, en redelijk wel bebouwd, leverende vele levensmiddelen aan de *Ambonsche* eilanden.

De Kust van *Tamboeko*, verder zuidelijk, is schaarsch bewoond door een volk van *Boeginésche* afkomst. Het dorp *Tamboeko* is hier het voor-

naam-

naamste; men heeft er veel ijzermijnen; de bearbeiding daarvan echter is zeer gebrekkig.

Ten zuiden van deze Kust liggen de eilanden van *Pantjana* en *Boeton*, en op het eerste het Rijk van *Tobore*. Beide deze eilanden hebben reeds sins onheugelijke tijden onder den Koning van *Ternaten* gestaan. *Pantjana* is wel voorzien van goed timmer- en ander hout, doch heeft overigens weinig bijzonders. Het eiland *Boeton* bestaat meestal uit hooge gronden, en is mede zeer boschrijk. De Vorst van dat eiland is bij kontrakt, in 1667 gesloten, genoegzaam geheel van het *Hollandsche* Gouvernement afhankelijk geworden. De andere kleine eilandjes hieromtrent zijn van te weinig belang, om eene bijzondere melding te verdienen.

Ik heb hierbij alléén nog te voegen, dat, bij gebrek van toereikende magt, ons aanzien op het eiland *Celebes* en onderhorigheden zeer gedaald is; zelfs hebben de inkomsten van het Gouvernement in dat gedeelte, hetwelk niet tot de landvoogdij van *Ternaten* behoort, en waarvan de voordeelen zeer gering zijn, niet boven de *f* 62,796:-:- in de laatste tijden bedragen; (de uitgaven daarentegen *f* 169,041:-:-). Dan, onze regten en betrekkingen met die volken zijn niettemin zoodanig, dat, met het vermeerderen onzer magt, ook de inwendige inrigtingen eene meer met onze belangen strokende wijziging ontvangen kunnen.

Makassar wordt overigens van belang gehouden, door zijne ligging, voor de *Molukko's*, dewijl de vaart derwaarts als het ware langs deze kusten loopt.

TIMOR.

Het eiland *Timor*, — (zie de Kaart N.° 1.) — mede ééne der onderhoorigheden van *Batavia*, ligt tusschen de 8e en 11e graden zuider-breedte, en tusschen de 123 en 126 graden lengte beoosten *Greenwich*, is nagenoeg 60 of 70 uren gaans lang, en 15 of 20 uren breed. De Kusten van hetzelve zijn, uit hoofde van de menigvuldige rotsen en riffen, moeijelijk te genaken. Inwendig is het boschachtig, en daarbij niet zeer vruchtbaar. Groote rivieren vindt men er niet, maar daarentegen vele beekjes, die eenig goud en koper afvoeren. De bevolking is er niet talrijk, in evenredigheid van deszelfs uitgestrektheid. De slavenhandel en vele ziekten, waaronder de kinderziekte, die hier zeer gevaarlijk is, schijnen daarvan de oorzaak te zijn. De inwoners over het algemeen zijn zagter van aard, dan die van *Celebes*, doch ook minder *industrieus*, luijer, lafhartig en bijgeloovig.

De voornaamste voortbrengselen bestaan in was, sandelhout, eenig koper en goud, benevens slagtvee, en daaronder voornamelijk buffels, varkens, paarden; ook vogelnestjes. Ook wordt er katoen en de *Indigo*-plant gevonden, doch de inlanders verstaan de bereiding dier verwstof niet.

De

De *Portugezen* bezitten nog een gedeelte van de noord-oostkust, en hebben er een Fortje, *Delo*, gesticht. De naburige Koninkjes staan met hen in eene vriendschappelijke betrekking; dan buiten 4 of 5 duizend *pikols* sandelhout, die zij van dezelven inruilen, levert deze bezitting weinig belangrijks op, en zij is dus van weinig beduidenis.

De *Nederlandsche* bezittingen zijn aan de zuidwestzijde van het eiland gelegen; *Koupan*, aan eene ruime opene baai, is daarvan de hoofdplaats. De reede is hier vrij goed; de handel wordt voornamelijk door *Chinézen* gedreven, die er een *Kampong* of dorp hebben, digt aan zee gelegen. Het Gouvernement heeft er een Fortje, *Concordia* genoemd, met een garnizoen van 30 of 40 man, ter bescherming van deszelfs bedienden.

Een derde distrikt behoort aan de zoogenoemde *Zwarte Portugézen* van *Europésche* afkomst, die zich vrij verklaard hebben. De voornaamste plaats wordt *Zukoessi* genoemd. Hun Opperhoofd houdt er zijn verblijf. Zij hebben verbindtenissen aangegaan met de naburige Vorsten. *Portugésche* zendelingen gaan er van tijd tot tijd de kinderen doopen, schoon zij weinig meer van den Christelijken Godsdienst dan den naam behouden hebben, en in bijgeloovigheid, onkunde en luiheid, den overige bewoners weinig toegeven.

Het overig gedeelte staat onder het gezag van

vele kleine Vorstjes, die gedeeltelijk met het *Nederlandsch* Gouvernement, gedeeltelijk met de *Portugézen*, verbindtenissen aangegaan hebben.— Deze bezitting is voor ons van eenig belang, om de *Molukkosche* eilanden van slagtvee te voorzien. Ook werden er te voren slaven gekocht, ter bearbeiding der notenmuskaat-tuinen op *Banda.* De uitgaven bedragen in gewone tijden ongeveer *f* 12,000 : - : - en de inkomsten *f* 13,000 : - : - of *f* 14,000 : - : -.

Door den vrijen handel wordt er eenig ijzerwerk, witte en blaauwe lijnwaten, grof porselein, koperdraad, gewerkt goud, kruit en geweren vertierd, en daarvoor voornamelijk sandelhout, vogelnestjes en eenig goud ingeruild.

Ten noorden, 10 mijlen van *Koupan*, ligt het eiland *Solor.* — De grond is hier bergachtig en onvruchtbaar. Bij het dorp *Solor* heeft men een Fortje, aan het *Neérlandsch* Gouvernement behoorende, *Frederik Hendrik* genoemd.

De meeste inwoners zijn *Mohammedanen*, eenigen echter Christenen; overigens zijn zij in karakter aan de *Timorezen* gelijk.

Er wordt op *Solor* handel gedreven in ijzer, olijfantstanden en zijde, welke tegen wasch, amber, vogelnestjes, olij en traan van visch, worden ingeruild. In de nabuurschap ligt het eiland *Sabrao* of *Savo*, ten zuidwesten 24 mijlen van *Koepan*; 16 uren lang en 6 of 7 uren breed; hetzelve is

ver-

verdeeld in vijf Rijkjes, en met 15 of 18 duizend zielen bevolkt.

Het Land is mede berg- en boschachtig; — de inwoners zijn beter en beschaafder, dan die der omliggende eilanden. Het eiland brengt eenige rijst, gierst, tabak, buffels en paarden voort, en er wordt vrij veel handel gedreven. De nabij gelegen eilanden *Lombatta*, *Pantar* en *Ombaij*, staan niet onder de Residencie van *Timor*, en worden slechts zeldzaam bezocht.

Het eiland *Rottij*, tien mijlen ten zuidwesten van *Koepan*, is 2 of 3 uren lang en breed. Hetzelve is het vruchtbaarste der eilanden. De inwoners zijn er beter gemaakt en moediger dan de overige.

Poelo Semao, bij ons *Poulo Snaauw* genoemd, is door eene zee-engte van omtrent twee mijlen breed, van het eiland *Timor* gescheiden, zijnde 10 of 12 uren gaans lang en 6 breed. Hetzelve is meest onvruchtbaar en bergachtig.

Ten oosten van *Timor* liggen nog vele kleine niet noemenswaardige eilandjes, waaronder *Moa* het voornaamste is. Men heeft er eenige inlandsche goudsmeden.

De overige eilanden, tusschen *Timor* en *Java* gelegen, schoon in de laatste tijden allen van bezetting ontbloot, brengt men niettemin tot de onderhoorigheden van *Java*, daar het gewezen

Hollandsch Gouvernement met derzelver Vorsten verbindtenissen heeft aangegaan, die op de Souvereiniteit aanspraak geven; bij de meesten is zelfs een uitsluitende handel bedongen. En hoezeer het tot dus verre, bij gebrek van toereikende magt, onmogelijk is geweest, voor de stipte vervulling dier verbindtenissen te waken, en daardoor geen aanzienlijk voordeel van deze eilanden getrokken is, noch ook aan onderscheidene *kultures*, waarvoor die geacht moeten worden vatbaar te zijn, die trap van uitbreiding te geven, welken onze belangen vorderden, is het niettemin waar, dat door de grootere bevolking en meerdere hulpbronnen, thans in het Rijk der *Nederlanden*, in vergelijking met die der gewezene Republiek, voorhanden, en inzonderheid door de meerdere magt en het aanzien van het *Monarchaal* bestuur boven dat der gewezene Kompagnie, men verwachten mag, dat van de regten, op dezelve verkregen, een nuttiger gebruik zal gemaakt worden. Uit dien hoofde zal het dan ook dienstig zijn, eene korte schets van derzelver gesteldheid te geven.

De voornaamste dezer eilanden zijn *Balij*, *Lombock*, *Sumbauwa*, *Floris* of *Ende*, en *Sumba* of het *Sandelhout-eiland*. Gezamenlijk met *Timor* kunnen dezelven in oppervlakte gelijk gesteld worden met de bezittingen der gewezene Kompagnie op het eiland *Java*. Wanneer men zich herinnert de menigvuldige voortbrengselen, die deze ver-

verschaffen, dan zal men kunnen nagaan, van hoe veel belang deze eilanden voor ons worden kunnen, wanneer het éénmaal gelukken mogt, ook hier aan de inrigtingen de vereischte vastheid te geven, daar de grond er zeer vruchtbaar en tamelijk wel bevolkt is.

Het eiland *Floris*, het naast bij *Timor*, en ten westen van hetzelve gelegen, tusschen de 8e en 9e graaden zuider-breedte, en tusschen de 120 en 125 graden lengte beoosten *Greenwich*, is omtrent 20 uren gaans breed, en 60 uren lang. De *Portugézen* hebben er eene sterkte, aan de oostzijde gelegen, *Larantoekan* genoemd, en drijven er eenigen handel in vogelnestjes, wilde kaneel en sandelhout. Ook wordt deze plaats door verscheiden inlandsche volken bezocht. De bewoners leven meest onder het gezag van Regenten, uit de oudsten gekozen, zonder Koning. De Vorst van *Bima* bezit er vele dorpen, en die Vorst den uitsluitenden handel in zijne Staten aan het *Neêrlandsch* Gouvernement afgestaan hebbende, is het op grond van dat kontrakt, dat wij ons eenigen invloed op den handel van dat eiland aanmatigen kunnen.

Hetzelve levert veel wilde kaneel. Zoo lang wij in het bezit van het eiland *Ceijlon* geweest zijn, was deze handel voor onze belangen schadelijk; dan thans zal het belangrijk zijn, die aantemoedigen, en zelfs, is het mogelijk, de soorten te verbeteren.

 De

De Volken van *Makassar* drijven hier mede eenigen handel, voornamelijk in slaven, vogelnestjes, olij en touwwerk bestaande, en zulks in ruiling tegen grof porselein, grove lijnwaten, koper en ijzerwerk.

De inwoners in het algemeen komen in karakter veel met die van *Timor* overeen. Van de inwendige gesteldheid van het land is nog weinig bekend. De straat *Sapij*, gevaarlijk om te bevaren door de hevige stormen, die men er dikwerf aantreft, scheidt hetzelve van het eiland *Sumbauwa*, tusschen de 8e en 9e graden zuiderbreedte, en tusschen de 116e en 120e graden ooster-lengte gelegen; dezelve is nagenoeg 60 uren lang, en 15 of 20 breed.

Het eiland levert jaarlijks 2 of 3 duizend *pikols* sappanhout, eenige rijst, was en paarden, die voor de beste gehouden worden, in onze bezittingen te vinden. Ook zegt men, dat er op eenige banken in deszelfs nabijheid pareloesters gevonden worden.

Het eiland *Sumbauwa* staat onder het gezag van zes onderscheidene Vorsten, als van *Bima*, *Sumbauwa*, *Dampo*, *Tambora*, *Sangar* en *Papekat*, die alle, volgens kontrakten met hen gesloten, de gewezene Kompagnie erkenden, zijnde aan deze de uitsluitende handel afgestaan. De inwoners staan bekend voor lui en diefachtig. De *Sumbawarezen* en *Tambourezen* hebben den

naam

naam van veel dapperder te zijn in den oorlog dan de overigen.

Het Rijkje van *Bima* is van tijd tot tijd aan aardbevingen onderhevig, en drijft veel handel met *Makassar*. Hier inzonderheid worden de beste paarden in het wild gevonden, gevangen, en naar *Batavia* ter verkoop verzonden. De hoofdstad van hetzelve, mede *Bima* genoemd, ligt aan eene schoone baai, op vele plaatsen niet meer dan 40 of 50 roeden breed, en echter meer dan 100 vademen diep.

Sumbauwa, het uitgestrektste van de overige Rijken, beslaat de westzijde van het eiland. De onderlinge verdeeldheid tusschen de Rijksgrooten, die zich ieder in het bijzonder als kleine Souvereinen beschouwen, schoon dikwerf niet meer dan één dorp onder hun gezag hebbende, belet dezen Staat zoo magtig te zijn, als dezelve anders wezen kon. De hoofdstad *Sumbauwa* is voor eene inlandsche stad zeer sterk, omringd met een dikken muur; — er wordt veel handel gedreven, inzonderheid in Amfioen, lijnwaten, en andere waren. *Dampo* is van weinig aanbelang, en levert een weinig was. *Tambora* is klein en onvruchtbaar, doch levert de beste was. *Sangar* en *Papekat* zijn mede twee kleine Landschappen, die eenige rijst voortbrengen, echter naauwelijks genoeg voor eigen onderhoud.

Het eiland *Lombok*, ook *Salemparang* ge-

noemd,

noemd, weleer aan het Rijk van *Sumbauwa* behoord hebbende, en door de straat van *Allas* daarvan afgescheiden, ligt tusschen de 8e en 9e graden zuider-breedte, en tusschen de 115½ en 116½ graden ooster-lengte. De straat is één der veiligste, in dezen omtrek te vinden. De kust van dit eiland is laag en bebouwd, zoo dat de schepen in de gelegenheid gesteld zijn, om er ververschingen te bekomen. Op het eiland vindt men eenen berg, de piek van *Lombok* genoemd, die gerekend wordt 7,380 voeten boven de oppervlakte der zee verheven te zijn.

De inwoners zijn voornamelijk van *Balij* en *Sumbauwa* herkomstig. Men vindt bij hen nog eenige gewoonten, eigen aan de *Hindostanners*. Zij verbranden, bij voorbeeld, hunne doden, en dikwerf de weduwen zich zelven op den brandstapel van hare echtgenooten.

De voornaamste plaatsen op dit eiland zijn *Lombok* en *Tanjong Karang*; deze laatste is de verblijfsplaats van den Onder-Koning van *Lombok*, zijnde dit eiland aan den *Balijschen* Vorst van *Karang Assem* cijnsbaar.

Dit Land is voor het overige vrij wel voorzien van slacht- en pluimvee, en in het voornaamste gedeelte der straat redelijk wel bebouwd. Buiten eenig sapanhout, vindt men hier geene belangrijke voortbrengselen voor den handel. Het karakter der inwoners komt veelal met die van *Sumbauwa* overeen.

Ba-

Balij, het naast aangelegen eiland, door de straat van dien naam van het eiland *Lombok* afgescheiden, ligt tusschen de 8^e en 9^e graden zuider-breedte, en tusschen de 114½ en 115½ oosterlengte, zijnde de gemiddelde breedte nagenoeg 12 uren gaans, en de lengte 20.

De inwoners zijn over het algemeen welgemaakt en sterk. Eertijds werd aan deze soort van slaven te *Batavia*, voor den landbouw en de handelsbelangen de voorkeur gegeven. Ook als soldaten hebben zij meermalen bewijzen aan den dag gelegd van moed en geschiktheid voor den wapenhandel. In het algemeen heerscht hier meer welvaart, dan in de omliggende eilanden. Vele *Europésche* waaren zijn hier wel getrokken. In den Godsdienst (die hier de Heidensche is) treft men mede nog vele overblijfselen van de *Hindostanners* aan. Ook hier, gelijk op het eiland *Lombok*, verbranden zich de vrouwen nog menigmalen met het ligchaam van haren overleden echtgenoot.

De *Chinèzen* zijn er talrijk, door welken veel handel, inzonderheid in *Amfioen*, gedreven wordt.

De grond is er zeer bergachtig en vruchtbaar. Een keten bergen doorsnijdt hetzelve, even gelijk *Java*; — en ook hier bespeurt men duidelijk, dat dezelve voormaals op vele plaatsen gebrand hebben. De bevolking is er vrij talrijk, en het eiland in acht distrikten verdeeld, namelijk: *Karang Assem*, *Taman*, *Balij*, *Kalong*, *Toejanger*, *Mon-*

Mongouri, *Tabana* en *Badang*; ieder van deze wordt door een onafhankelijk Vorstje, *Gusti* genoemd, bestuurd.

De regeringsvorm is nagenoeg gelijk aan die der vrije Vorsten op *Java*. Alléén regeren deze kleine Vorstjes, bij gebrek aan magt, minder despotiek.

De voornaamste voortbrengselen van uitvoer bestaan in rijst, olij en tabak, doch timmerhout wordt op het eiland niet gevonden, hetwelk de inwoners dus op *Java* inruilen.

Karang Assem is de voornaamste stad, en de eenigste haven op het eiland, waar groote schepen ankeren kunnen; schoon kleinere vaartuigen de geheele noord-kust kunnen aandoen.

Op het eiland heeft de gewezene Kompagnie eertijds een klein Etablissement gehad; dan, dit is uit hoofde van de weinige voordeelen, die *Balij* verschafte, naderhand verlaten. Hierdoor was ook het gezag en de invloed van het *Hollandsch* Bestuur er genoegzaam geheel vervallen. In den jare 1814 echter hebben de gezamenlijke hoofden, door den *Engelschen* Generaal NIGHTINGALE, het opper-bestuur der *Engelschen* erkend, zoo dat thans den invloed en het gezag van het *Nederlandsch* Bestuur hier als hersteld kan worden aangemerkt.

De overige eilanden, in den omtrek van *Java* gelegen, zijn van te weinig belang, om eene afzonderlijke beschrijving te verdienen. Van grooter

ge-

gewigt zijn de meer Oostelijke, onder den naam van *Groote Oost* bekend, alwaar niet alleen de kostbaarste specerijen vallen, maar waar men ook verwachten mag, dat landbouw, handel en welvaart, door de afschaffing van den slavenhandel in de *West-Indische* Kolonien, eene nieuwe aanmoediging zullen ontvangen, die de vruchtbaarheid en uitgestrektheid van den grond zoo zeer verdient, en de talrijke bevolking vordert.

Onder deze verdient de Landvoogdij van *Amboina*, — (zie de Kaart No. 6) — het eerst de aandacht, als zijnde de oudste bezitting, en eene der gewigtigste, beoosten *Java* gelegen, aan het Rijk der *Nederlanden* toebehoorende, en waartoe de volgende eilanden, gerekend worden:

1 *Amboina.*
2 *Oma* of *Haroeko.*
3 *Honima* of *Saparoca.*
4 *Noessa Laoet.*
5 *Bouro.*
6 *Amblau.*
7 *Manipa.*
8 *Kilang.*
9 *Benoa.*
10 *Ceram.*
11 *Ceram Laoet.*

De grond van deze eilanden is in het algemeen vruchtbaar, zeer ongelijk, meestal uit heuvels of ber-

bergen van tamelijke hoogte, en smalle valeijen bestaande. De *Sago*, het algemeene voedsel der inwoners, groeit er in overvloed, zonder eenige *kultuur.* Uitgestrekte en onuitputbare bosschen bedekken, als het ware, de moerassige streken en lage gronden, inzonderheid op het eiland *Ceram.* De inboorling behoeft slechts den boom omtehouwen, en het merg er uittenemen, dat met eene zeer eenvoudige bereiding tot voedsel geschikt is. De rijst echter is ook in hunnen smaak aangenamer; dan de grond is op vele plaatsen tot deze *kulture* niet zeer geschikt, en hunne *industrie* is in anders daartoe wel gelegene streken niet toereikende, om hen tot de uitbreiding dezer meer moeijelijke tak van Landbouw, dan het omhakken der *Sago*-boomen, aantesporen.

Behalve de *Sago* heeft men er de meeste vruchtsoorten, aan de *Oost-Indische* eilanden eigen, benevens de uitmuntendste *Ananassen.*

Ook vindt men in deze eilanden, zoo in soorten als hoeveelheid, eene menigte timmerhout, meestal echter voor den scheepsbouw te zwaar.

Het belangrijkste voortbrengsel intusschen bestaat in den kruidnagel, zijnde de bloesem-knop van een boom, zoo menigvuldig in deze eilanden voorhanden, dat dezelve meer oplevert, dan het geheel jaarlijksch vertier dezer specerij bedraagt.

Dan, schoon de inwoners hier in het bezit zijn van één der rijkste voortbrengselen der natuur,

zijn

zijn zij niettemin zeer arm, het natuurlijk gevolg van hunne werkeloosheid (12), en van den overvloed van een gewas, waarvan slechts een zeer bepaald gebruik gemaakt wordt. Doorgaans is het aan ieder huisgezin slechts geoorloofd 80 nagelboomen te onderhouden.

Rijk is hier de zee, niet alleen in visch, maar ook in eene menigte van zeldzame voortbrengselen. De *Ambonsche* schulpen zijn algemeen bekend, en niet minder de schoone koraal-gewassen, die men er menigvuldig aantreft.

De bosschen verschaffen overvloed van wilde varkens, en herte-beesten; overigens echter is er, buiten een grooten overvloed van pluimvee, het vleesch zeer schaarsch.

De bewoners dezer eilanden zijn, zoo wel in karakter als in gestalte, onderling zeer onderscheiden. Hoofdzakelijk echter kunnen zij in twee soorten verdeeld worden, in *Alfourezen*, en in afstammelingen van *Maleischen* of *Javaanschen* oorsprong. De eersten vindt men inzonderheid op *Ceram*, en op *Bouro*. De laatsten meer bijzonder op de overige eilanden. Het getal daarvan wordt hier op ruim 45,000 zielen geschat, waaron-

(12) In eenige dezer eilanden echter is zulks meer het uitwerksel van gebrek aan arbeid, dan van luiheid, gelijk nader aangetoond zal worden.

onder 18,060 Christenen zijn. — Het getal der *Alfourezen* is minder bekend, uit hoofde van hunne woeste levenswijze, en de moeijelijkheid, om tot hunne woonplaatsen doortedringen.

De hitte op deze eilanden, die niet groot of ten minste weinig breed zijn, is zeer gematigd, door de winden die, over eene uitgebreide zee waaijende, zeer verkoeld zijn, en die, even gelijk in alle andere Landen, tusschen de keerkringen gelegen, in de onderscheidene *moussons* regelmatig afwisselen. In het algemeen is er het klimaat gezond, en de *Europëërs* schijnen hier aan minder ziekten onderhevig te zijn, dan in de meer westelijke bezittingen.

Onder de *Ambonsche* eilanden munt inzonderheid dat van *Amboina* uit, waarvan deze landvoogdij den naam ontleent. Hetzelve is gelegen op eene gemiddelde Oostelijke lengte van 128 graden, en 3 graden zuider-breedte, (zie de Kaart N°. 7), bestaande eigenlijk uit twee schier-eilanden, door een smal stuk lands vereenigd, de *Pas Baguala* genoemd. Het Noordelijkste wordt *Hitoe*, en het Zuidelijkste *Leytimor* genoemd. De geheele lengte bedraagt 15 of 16 uren gaans, en de breedte 5 of 6. Ook hier is de grond bergachtig, afwisselend hoog en laag; — het strand aan de westzijde is meestal rotsachtig. Groote rivieren worden hier niet gevonden; doch daarentegen veel kleine beekjes, die zeer goed drinkwater geven. De bevolking kan

14,000

14,000 zielen uitmaken, eenige honderde *Chinézen* en eenige *Europézen* daaronder begrepen.

Het karakter der inwoners, die voor één derde gerekend worden Christenen te zijn, hebben wij reeds opgegeven, als veelal overeenstemmende met dat der *Javanen;* alléén schijnen zij iets meer tot den arbeid genegen, en minder wraakgierig en moordzuchtig te zijn.

De regeringsvorm is nagenoeg zoo, als die der strand-regentschappen op *Java*, met dit onderscheid, dat de hoofden des volks hier den naam van *Orang Kaij*, in plaats van den titel der *Javasche* regenten voeren, en de inwoners meer regtstreeks aan de *Nederlandsche* Regtbanken onderworpen zijn. Ook is hier ieder huisgezin, verpligt een zeker gedeelte nagel-boomen te planten, en te onderhouden, gelijk dit in vele distrikten op *Java* met de koffij-boomen plaats heeft. Alléén bestaat tusschen deze twee *kultures* dit hoofdzakelijk onderscheid, dat het planten en onderhouden der nagel-boomen weinig moeite kost, en daar het eiland weinig andere middelen tot bestaan oplevert, zoo is de *Amboinees* uit den aard genegen, een grooter getal boomen aantekweken, dan het belang van den handel veröorlooft hem toetestaan; en hierdoor is het hier bijna even moeijelijk de vermeerdering dezer *kulture* tegen te gaan, als op *Java*, die van de koffij uittebreiden. Niet altijd zijn hiertoe de billijkste maatregelen gebezigd.

 Ook

Ook is het inderdaad eene groote hardheid voor die menschen, gehinderd te worden in het aankweken van het eenigste produkt, voor de buitenlandsche markt berekend, dat hun eiland oplevert. Verscheidene gedeelten van hetzelve zijn intusschen voor de suiker- en koffij-*kultuur* geschikt, en zoodra men op een zeker debiet van deze voortbrengselen zal mogen rekenen, zal het niet moeijelijk vallen die intevoeren, en dit zal zoo wel strekken ter bevordering van des Gouvernements belangen, als van die der bijzondere ingezetenen.

Op het schier-eiland *Leytimor* ligt de hoofdstad *Amboina*, en daarbij het Fort *Victoria*. De baai, die de twee schier-eilanden scheidt, wordt in twee gedeelten, gelijk de Kaart aanwijst, verdeeld, de *binnen-* en *buiten*-baai genoemd. De laatste is zoo diep, dat een schip slechts op weinige plaatsen ankeren kan.

De stad is aan éénе dier anker-plaatsen gebouwd, op eenen schoonen en naar den kant van het gebergte langzaam opgaanden grond, zijnde nagenoeg een half uur lang en breed, en met vele breede en regte straten doorsneden, die echter niet bestraat zijn.

De bewoners bestaan uit eenige *Europézen*, vele *Chinézen*, en overigens inlanders. Men vindt er vrij veel goede en aanzienlijke huizen, den *Europézen* toebehoorende.

Aan den westkant heeft men een riviertje, de

Olij-

Olijfant of *Batoe Gadje* genoemd, dat zeer zuiver water verschaft; nabij de stad liggen de dorpen: *Noessanivel*, *Maredheijka*, *Soija* en *Halong*.

Het kasteel, de residencie van den Gouverneur, is een der grootste Forten in onze bezittingen, en bevat een gewulfd kruit-huis, het Gouvernementshuis, en de noodige woningen voor officieren, en kasernen voor een garnizoen van 600 man, benevens de noodige magazijnen, zoo voor de behoeften der bezetting, als voor de nagelen. Allerwegen echter door omliggende hoogten gekommandeerd wordende, en de borstweeringen slechts uit muuren van vier voeten dik bestaande, is hetzelve niet geschikt, om eene belegering te verduren. Overigens vindt men op de kusten van dit eiland eenige steenen blokhuizen, bij de aanzienlijkste dorpen gelegen, waarvan de voornaamste zijn, *Larika*, *Hila*, *Hitoe*, *Lama* en *Middelburg*, op den pas *Bagala*.

Het naastbij gelegen eiland *Oma* of *Bowangbessi*, ook wel *Haroeko* genoemd, is slechts twee zeemijlen van *Amboina* verwijderd, nagenoeg 6 uren gaans lang, en 4 breed, en komt, ten aanzien van de gesteldheid van grond en lucht, nagenoeg met *Amboina* overeen. Ook is er geen verschil tusschen de inwoners. Bij *Silla*, aan den zuid-westkant gelegen, vindt men eene

warme bron, die voor jichtige lijders, naar men wil, zeer nuttig is. Behalve nog eenige dorpen van minder aanbelang, is *Haroeko* een der aanzienlijkste, digt aan het riviertje *Lijkrisa* gelegen, waar men het Fortje *Zeelandia* vindt, doorgaans met 24 soldaten bezet, en meer geschikt om den smokkelhandel tegen te gaan, dan wel ter verdediging.

Op dit eiland wordt mede een *Europésche* opzigter of Resident gevonden, aan den Gouverneur der *Ambonsche* eilanden ondergeschikt; de elf dorpen, in dit eiland, zijn door ongeveer 5,000 zielen bewoond.

Verder ten oosten ligt het eiland *Honima*, ook wel, naar één der hoofddorpen, *Saparoea* genoemd, door een' zee-arm van eene halve mijl breedte van het eiland *Oma* gescheiden. De lengte van hetzelve wordt op 5 of 6 uren, de breedte op 2 of 3 uren gaans geschat.

Dit eiland is zeer vruchtbaar, brengende nagenoeg zoo veel kruidnagelen voort, als de andere *Ambonsche* eilanden te zamen. De grondgesteldheid en het karakter der inwoners komen met die van *Amboina* overeen.

De vesting *Duurstede* ligt op eene klip, aan eene opene, doch vrij veilige baai, digt bij het dorp *Saparoea*, is doorgaans met 40 man bezet, en alleen tegen een' *Inlandschen* vijand van eenige *defensie*. Buiten hetzelve stond weleer een aanzienlijke kerk, in den jare 1802 afgebrand.

Het

Het verblijf op dit eiland is zeer aangenaam, daar hetzelve alles, wat tot levensonderhoud noodig is, rijkelijk voortbrengt. De bevolking, in evenredigheid der uitgebreidheid, is vrij talrijk, en bedraagt nagenoeg 12,000 zielen; nogtans ligt meer dan de helft van den schoonen en vruchtbaren grond onbebouwd.

Het eiland *Noessa Laoet*, nabij hetzelve gelegen, en aan de direktie van dat van *Honima* onderworpen, is minder uitgestrekt. Deszelfs bewoners leefden voormaals van de zeeroverijen, en gingen, even gelijk de *Alfourézen*, geheel naakt; men wil zelfs, dat zij menschen-eters geweest zijn. — Nog zeer laat worden daarvan enkele voorbeelden opgegeven. Sedert echter tot den Christelijken Godsdienst overgegaan, zijn zij meer beschaafd geworden. Men heeft thans op het eiland veel nagelboomen, en goed timmerhout. Het getal der bewoners wordt op 4 of 5,000 geschat.

Het eiland *Boero*, 12 of 14 zeemijlen westelijk van *Amboina*, is tamelijk groot en zeer bergachtig, doch weinig bevolkt, doorsneden met schoone rivieren, en met lommerrijke bosschen, waarin onder veelvuldige houtsoorten, het ebben- en ander timmerhout gevonden wordt. Ook heeft men hier vele koebeesten, wilde varkens en buffels.

In het algemeen is het luchtsgestel gezond, en meer binnenwaards vogtig, — een voornaam vereischte

eischte voor vele *kultures* in de *Tropische* Landen. De natuur schijnt hier den mensch eene ruime vergoeding voor een' matigen arbeid aantebieden. Tot dus verre echter heeft men van dit en zoo vele andere gewigtige eilanden weinig nuts getrokken, en, gelijk elders is aangetoond, weinig nuts kunnen trekken. De toekomst echter belooft hieromtrent een gunstig vooruitzigt, en wanneer deze gronden éénmaal door de hand van den ijverigen *Chinees* worden bebouwd, dan zullen vruchtbare en tot den landbouw en handel zoo wel gelegene eilanden, van 25 uren lang en 20 breed, ophouden nuttelooze bezittingen te zijn.

Dit eiland stond weleer onder het gezag van de Koningen van *Ternaten*, en de Stadhouders van die Vorsten hielden hun verblijf in *Tomahoe*, bij het riviertje *Waij - Floemat*, een aanzienlijk dorp, aan een schoon zandig strand gelegen, digt bij den berg *Tomahoe*, één der hoogste en rotsachtigste van dit eiland, veel met den Tafelberg van *Kabo de Goede Hoop* overeenkomende.

In het binnenste gedeelte van het eiland, vindt men een aanzienlijk meer, waarvan het overvloedig water door vele riviertjes naar zee geleid wordt. Ook wordt het binnenste gedeelte door *Alfourézen* bewoond, terwijl de geringe bevolking langs de stranden, van de meer westelijke eilanden schijnt aftestammen.

Het

Het dorp *Boero*, aan eene schoone, hoewel opene baai gelegen, is onder al de dorpen het aanzienlijkste. Het is een Fortje, ter bescherming der inwoners tegen de zeeroverijen, en ter voorkoming van den smokkelhandel, opgeworpen, en met 25 of 30 man bezet.

De kruidnagelen worden op dit eiland uitgeroeid, en het is in der daad te bejammeren, dat men van een land, dat zich als een Eden voordoet, niet anders zeggen kan, dan dat tot dus verre het bezit daarvan weinig voordeelig is geweest.

Nabij *Boero* ligt het klein eiland *Amblau*, met omtrent 2,000 inwoonders bevolkt. Ook hier zijn de nagelboomen uitgeroeid.

Het eiland *Manipa*, ten oosten van *Boero*, is, hoewel grooter dan *Amblau*, echter even onbeduidend, en niet zeer gezond. — Het levert niets belangrijks op. Het Fortje, hier met een twintigtal soldaten bezet tegen de zeerovers, die in deze streken talrijk en ondernemend zijn, is meermalen door hen afgeloopen.

De eilanden van *Kelang* en *Bonoa* zijn mede weinig bevolkt; doch van goed timmerhout voorzien.

Ten oosten van deze ligt het eiland *Ceram*, het grootste der *Ambonsche* eilanden, en wat de gesteldheid van den grond betreft, één der schoonsten in dezen *archipel*. De lengte wordt op 60 uren gaans, en de breedte op 12 of 15 geschat. Onderscheidene bergketenen doorsnijden het in de

lengte; de hoogste zijn meer dan 8,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheven. De rivieren zijn er, gelijk meestal in bergachtige landen, menigvuldig, en de grond is met uitgebreide bosschen, waarin het schoonste timmer- en schrijnwerkers-hout, behalve de notenmuskaat- en kruidnagel-boomen, groeit, als bedekt. Ook heeft men er zoo veel *Sago*-bosschen, dat daardoor niet alléén de bewoners gevoed kunnen worden, maar zelfs die van al de naburige eilanden. Het wild is er overvloedig. Onder de viervoetige dieren munten de herten, wilde varkens, en wilde koebeesten uit; — onder het gevogelte de *Kasuaris.*

De natuur heeft hier als het ware met eene verkwistende hand hare schatten uitgedeeld, — het voedsel, tot onderhoud van den mensch noodzakelijk, in groote menigte, zonder *kultuur*, voortbrengende. Dan, onder het genot dezer weldaden, is de inwoner op den laagsten trap van beschaving blijven staan, en heeft zich als het ware dezer zegeningen minder waardig getoond, naarmate die hem gemakkelijker te beurt gevallen zijn.

De natuurlijke bewoners van dit Land zijn de *Alfourézen.* Reeds zijn de hoofdtrekken van hun karakter vroeger opgegeven. Ik zal er alleen hier nog bijvoegen, dat zij bijzonder vlug ter been, goed van gezicht, en zeer op sluikmoorden afgerigt

rigt zijn, — doende zich te dien einde dikwerf met takken van boomen zoodanig omwinden, dat zij volkomen het voorkomen van struiken of kreupelhout hebben. — Op deze wijze toegerust, begeven zij zich des nachts in de ommestreken der naburige dorpen, meestal in de nabijheid der waterplaatsen, en wanneer de argelooze bewoner des morgens zich derwaards begeeft, (hetgeen nimmer geschiedt, zonder wel rond gezien te hebben) en dus deze vermomming noodzakelijk maakt, overvalt hij dien ongelukkigen, hakt hem den kop af, en spoedt zich door bosschen en wildernissen naar zijn dorp; — hier wordt hij feestelijk ontvangen, en eene bruid is doorgaans de belooning voor dit verachtelijk heldenstuk.

Het inwendig gedeelte wordt, voor zoo verre het ons bekend is, door drie Vorsten geregeerd; dan, met zoodanige levenswijze kan de bevolking niet anders dan gering zijn.

Onderscheidene plaatsen langs de kust zijn door de volken der naburige eilanden bewoond, die er dorpen gebouwd hebben, doch dikwerf door de *Alfourezen* ontrust worden.

Onder de voornaamste dezer aan de Noord-Kust, is dat van *Sawa*, waar men een Fortje heeft, dat van *Saleman*, *Hatoewoe* en nieuw *Lissa Batta*, en aan de Zuid-Kust *Kaijbobo* en *Loehoe*.

Het eilandje *Ceram Laoet*, ten Oosten van

Ce-

Ceram gelegen, is naauwelijks 4 uren lang en 2 breed, en levert weinig aanteekening-waardigs op. — Men heeft in eenige dorpen eenig timmerhout en *Sago*. De geheele bevolking in de stranddorpen van *Ceram* en *Ceram Laoet* wordt op 15 of 16,000 zielen geschat. Op beide de eilanden zijn de specerij-boomen, zoo veel mogelijk, uitgeroeid; en hierdoor is het wenschelijk geworden, dat de inwoners in de gelegenheid gesteld worden, om door eenige andere *kultuur* het nadeel, hierdoor geleden, te vergoeden. De overige eilandjes op deze kusten zijn van te weinig belang, om bijzonder vermeld te worden.

De geheele provincie levert doorgaans ruim 800,000 tot één millioen ponden kruidnagelen op; dan, daar deze hoeveelheid jaarlijks niet kan worden vertierd, zoo wordt een gedeelte daarvan verbrand.

Behalve de voordeelen, die de kruidnagelen verschaffen, hebben de inkomsten (13) in het jaar 1793 bedragen de som van *f* 34,205-9, de uitgaven daarentegen *f* 193,513-17-.

Ten Zuid-Oosten van het eiland ligt de landvoogddij van *Banda*, — (zie de Kaart N°. 8) — uit verscheiden kleine eilandjes bestaande, als:

1 Het eiland *Banda* of *Lonthoir*.

2 ——— *Neira*.

3 Het

(13) Deze echter zijn naderhand door de verhoogde pacht vermeerderd.

3 Het eiland *Goening Apij.*
4 ——— *Bulo Aij.*
5 ——— *Poulo Rhun.*
6 ——— *Rosegijn*, benevens eenige onbewoonde.

De grond is hier in het algemeen zeer geschikt, om de muskaatnoot voorttebrengen, zijnde dit het voornaamste voortbrengsel dezer provincie. Visch is er overvloedig, doch voor het overige moeten genoegzaam alle andere levensmiddelen van *Java* en de naburige eilanden aangevoerd worden.

Het grootste dezer eilandjes, *Banda* of *Lonthoir* genoemd, is slechts 2 uur gaans lang, en een half uur breed. De grond is er zeer bergachtig. — Men vindt er eenige bronnen, maar geene rivieren. Het eiland *Neira*, deels bergachtig, deels vlak, heeft eene schoone reede voor schepen, die hier tegen alle winden veilig liggen. Uit dien hoofde zijn hier de hoofd-Forten *Belgica* en *Nassau* gebouwd, en de residencie van den Gouverneur is er gevestigd. Ook zijn er eenige batterijen langs de kust aangelegd, met oogmerk om eene landing te beletten. De lengte van hetzelve bedraagt ¾ uur gaans, en de breedte niet meer dan een kwartier uurs. De stad ligt beoosten het Fort *Nassau*, en bestaat uit de huizen van eenige *Europézen*, *Chinézen* en Gouvernements-dienaren. De werf en eenige pakhuizen zijn aan de westzijde van het Fort gelegen. De west-

west-punt van dit eiland ligt op 4 graden 31 minuten zuider-breedte, en op 130 graden oosterlengte. — Naast het eiland *Neira*, en slechts door een' zee-arm van zeer weinig breedte gescheiden, ligt de *Goening-Apij*, of brandende berg, die altijd rookt, en dikwerf vuur uitwerpt, waaraan de veelvuldige aardbevingen moeten worden toegeschreven, aan welke deze eilanden onderhevig zijn. Uit dien hoofde zijn dan ook de huizen alle slechts eenige voeten boven den grond van steen opgehaald, en bestaan overigens uit planken, met *dadap* (eene soort van lies) of ook wel met *Serappen*, (kleine plantjes, die als dakpannen gebruikt worden) gedekt.

Poulo Aij ligt ongeveer drie mijlen west ten noorden van *Neira*, is niet meer dan omtrent twee uren lang, en even zoo breed; echter is het zeer aangenaam gelegen, meestal vlak en zeer vruchtbaar. Men vindt hier een klein Fortje, *Revenge* genoemd, tegen een *Européschen* vijand van geene beteekenis.

Aan het eiland ontbreekt drinkwater, dat van *Lonthoir* moet worden gehaald.

Poulo Rhun ligt omtrent 2½ mijlen zuid-westelijk van *Poulo Aij*. Het is iets langer dan *Poulo Aij*, doch niet zoo breed. Noten worden er niet geteeld, doch daarentegen veel visch gevangen, die gedroogd zijnde, voornamelijk de slaven op deze eilanden tot voedsel verstrekt.

Op

Op het eiland *Rosegijn*, nog kleiner dan *Poulo Rhun*, worden mede de notenboomen uitgeroeid, en hetzelve strekt tot een verblijfplaats van bannelingen, die hier verpligt zijn hout te hakken ten dienste der andere eilanden, en kalk te branden. Ook vindt men er eenig wild en een klein Fortje, met eenige soldaten bezet, om de bannelingen te bewaren.

De overige eilanden zijn nog kleiner, onbewoond, en van geene beduidenis.

De oude inwoners dezer eilanden, die bekend stonden voor wreede, onrustige en verraderlijke menschen, zijn in onderscheidene oorlogen versmolten, en geheel verdwenen. De noten worden thans aangekweekt in tuinen, *Perken* genoemd, aan *Europézen* of afstammelingen daarvan in eigendom afgestaan, en door slaven bearbeid. De boom, die de noot voortbrengt, komt eenigzins overeen met den peereboom, en de vrucht gelijkt veel naar den perzik. De buitenste schil dient alléén voor konfituren, is wrang en zamentrekkend. De noot zit daarin, gelijk de steen in den perzik, en om dezen de foelij, die aan den boom hoogrood van kleur is. Rijp geworden zijnde, barst de vrucht open, en de foelij vertoont zich door de opening. Het aangename lommer in de *Perken*, de welriekende uitwazeming der speccerijen, en de vrolijke levenswijze der ingezetenen, maken hier het verblijf, inzonderheid voor nieuw

aan-

aangekomenen, zeer aangenaam. Op den duur echter is het tooneel te eentoonig. Men is er als het ware te zeer bepaald, te zeer afgescheiden van het overige der wereld, om zich gelukkig te gevoelen. Ook is het er dikwerf zeer ongezond, hetgeen veelal schijnt aftehangen van de werking van het onderaardsche vuur in den brandenden berg.

De voortbrengselen der Perken kunnen jaarlijks geschat worden op 350 of 400 duizend ponden vette noten, en 50 of 70 duizend ponden magere dito, en 100 of 150 duizend ponden foelij.

Voor de eersten betaalt het Gouvernement bij inkoop 4¼ stuivers, — voor de tweede 1½ en voor de foelij 10¼ stuivers, het pond. De aanzienlijke winst, die op deze voortbrengselen behaald wordt, is elders reeds aangetoond.

De inkomsten, buiten de specerijen op de *Bandasche* eilanden, zijn niet zeer aanmerkelijk, en werden in de laatste jaren der Kompagnie op *f* 2,165-10- geschat; de uitgaven beliepen destijds *f* 129,643-10. De levensmiddelen, gelijk wij reeds gezegd hebben, moeten van elders aangevoerd worden. — *Java* verschaft meestal de rijst. Het vleesch, de *Sago*, en andere behoeften, worden voornamelijk van de oostelijke eilanden, met welken eenige handel gedreven wordt, aangebragt. De natiën dezer eilanden, die veelal met die der *Ambonsche* overeenkomen, hebben hunne

on-

onafhankelijkheid behouden. Op *Timor Laoet* was weleer een Fortje met eene kleine bezetting; doch naderhand is dit, om de ongezondheid en geringe voordeelen, verlaten. — Onder de overige eilanden zijn *groot* en *klein Kaij*, benevens *Arow*, de voornaamste. — De grond is er vruchtbaar. Men vindt er veel kokosnoten en andere *Indische* vruchten, en eenige *Sago*-bosschen. Ook heeft men er varkens en geiten. Van het laatste eiland worden de paradijs-vogels aangebragt.

Deze volken zijn meestal in zeer kleine Vorstendommen verdeeld, onderling dikwerf in oorlog, weinig arbeidzaam, en weinig beschaafd.

Landvoogdij van TERNATEN.

— (Zie de Kaart N°. 9) — Bij de komst der *Europeërs* in de *Indien*, voerde de Koning van *Ternaten* het gezag over de meeste eilanden, in dezen *Archipel* gelegen, tellende er 94, meest bewoond, onder zijn gebied; hij was genoegzaam uitsluitend meester van den handel in specerijen. Het is van hier, dat deze *kultuur* van *Ambon* en *Banda* is overgebragt, en sedert dien tijd heeft men de specerij-boomen in de *Moluksche* eilanden zoo veel mogelijk uitgeroeid, met oogmerk, om daardoor den smokkelhandel voortekomen, die men meende beter te kunnen beletten, door den teelt dezer kostbare waren tot eenige kleine eilandjes te bepalen, dan wel, door die over zoo vele verspreide eilanden uittestrekken.

De *Portugezen*, die zich hier voor de komst der *Nederlanderen* gevestigd hebben, hadden de magt en het aanzien van den Koning van *Ternaten* merkelijk verminderd. Het eiland van dien naam, waar genoemde vorst zijn verblijf houdt, door hen in 1663 verlaten wordende, is onze magt en ons aanzien aldaar zeer toegenomen, en eindelijk werd in den jare 1680, na het voeren van een' gelukkigen oorlog, deze Vorst, benevens een groot gedeelte van het eiland *Gilolo* of *Halmahera*, hem toebehoorende, aan ons cijnsbaar. De overige Vorsten der *Molukko's*, namelijk die van *Tidor*, *Mortir*, *Matjan* en *Bachian*, in den jare 1778 mede onttroond zijnde, zijn ook hunne opvolgers, benevens alle de overige eilanden, van hen afhankelijk, cijnsbaar verklaard.

Het bezit dezer eilanden is belangrijker geweest, om den uitsluitenden handel in de specerijen te behouden, en om voortekomen dat andere natiën zich in deze streken vestigden, na dat de teelt daarvan naar de *Ambonsche* en *Bandasche* eilanden verlegd was, — dan wel om eenige andere voordeelen, die daarvan destijds te trekken waren. Niet, om dat bij gebrek aan vruchtbaren grond of bevolking hier het aankweken van voortbrengselen van *Enropésche Konsumtie* onmogelijk was, maar om dat, gelijk reeds vroeger is opgegeven, de hoeveelheid der goederen, die jaarlijks door de Kompagnie konden worden overgevoerd, bepaald

werd

werd door het mogelijk vertier, en daar dat vertier de uitbreiding der *Kulture* van *Europésche Konsumtie* destijds niet gedoogde, zoo is het dan ook voornamelijk daaraan toeteschrijven, dat geene pogingen dienaangaande in het werk gesteld zijn, die anders het belang der Vorsten en volken, in vergoeding voor de uitgeroeide specerij-teelt, gebiedend scheen te vorderen.

Levensmiddelen worden in deze eilanden, gelijk ook op de Noord-Oostkust van *Celebes*, toereikend aangekweekt, zoo dat hier geene levensmiddelen, gelijk op *Ambon* en *Banda*, van *Java* behoeven aangevoerd te worden.

Wat betreft het karakter der inwoners, dit is hier niet beter noch erger, dan wij het in onze algemeene schets (in het eerste Hoofdstuk) opgegeven hebben. — Alleen schijnt bij de *Ternaters* en *Tidorézen* het verstand eenigermate meer ontwikkeld te zijn, en het laat zich geenszins betwijfelen, of b. v. de suiker-kultuur hier en op de onderhoorige eilanden, even gelijk weleer in het Rijk *Jakatra* op *Java*, niet met vrucht zou hebben kunnen worden ingevoerd, indien slechts de prijzen en het debiet in *Europa* de kosten van dien arbeid hadden beloond.

Daar echter de afschaffing van den slavenhandel de voortbrengselen in de *West-Indische* bezittingen zal doen verminderen, en hierdoor de vermeerdering van dit produkt in onze *Oost-Indische*

eilanden mogelijk en raadzaam worden kan, zal eene korte schets van den staat dezer eilanden niet onbelangrijk zijn.

Ternaten, als het hoofdkantoor en het verblijf van den Gouverneur dezer Provintie, verdient hier het eerst in aanmerking te komen.

Dit eiland is klein, (zie de kaart n.° 9) en kan naauwelijks 7 mijlen in den omtrek halen. Eigenlijk is het niets anders dan een brandende berg, die ter hoogte van bij de 5,000 voeten uit zee oprijst. Sints 1675 echter heeft die niet meer gebrand, schoon er nog altijd een sterke rook uit den voornaamsten krater opgaat. De bevolking is niet talrijk. Het is eene zeldzaamheid, die men in deze streken meermalen aantreft, dat Vorsten, die vele en groote eilanden onder hun gebied tellen, een der kleinste tot hun verblijf uitkiezen. Dit is hier het geval: de Koning van *Ternaten*, wiens Rijk weleer uit zoo vele eilanden bestond, heeft van oude tijden af hier zijn verblijf gehouden.

In het hoofd-Fort, *Orange* genoemd, op 50 minuten noorder-breedte en op 127 graden en 32 minuten ooster-lengte gelegen, houdt de Gouverneur dezer landvoogdij zijn verblijf. Behalve dit Fort heeft men er nog eenige sterkten van minder aanbelang, *Holland* en *Willemstad* genoemd.

Bij en om het fort *Orange* ligt het vlek *Ter*-

na-

naten. Aan de zuidzijde woonen meestal ambtenaren en inlandsche Christenen; aan de noordzijde daarentegen de Koning van *Ternaten*, en de *Mahomedaansche* volken, doorgaans *Moren* genoemd, — (een naam, die meer dient om hen te onderscheiden van de Christenen, dan wel om aanteduiden, dat zij tot de natie, onder dezen naam bekend, behooren zouden). In dit kwartier vindt men een' schoonen inlandschen tempel. Het paleis van den Koning is, hoe wel niet onaanzienlijk, nogtans niet veel bijzonders.

De ankergrond voor het vlek is zeer goed, en de ligging veilig. Op een' zeer geringen afstand kunnen fregatten zelfs het strand naderen. Voormaals werd hier veel handel gedreven, die echter naderhand zeer verminderd is.

Het klimaat is er vrij goed, en het verblijf gezond en niet onaangenaam.

Het eiland brengt overigens weinig van belang voort; — men vindt er eenige vogelnestjes, groenten, pluimvee en aardvruchten, doch verders niets belangrijks voor den handel. Zelfs moeten de bewoners hoofdzakelijk door de onderhoorigheden gespijsd worden; en hier toe behoort in de eerste plaats het eiland *Gilolo* of *Halmahera*, (zie de kaart n°. 9) slechts 7 of 8 mijlen van *Ternaten* verwijderd, zijnde een wingewest, door de voormalige Koningen van *Ternaten* op den Vorst, die er het gezag voerde, veroverd. Het oostelijk gedeelte behoort

aan den Koning van *Tidor*. Dit eiland is ruim 60 uren gaans lang, op eene ongelijkmatige breedte van 20 tot 40 uren.

De grond is er zeer vruchtbaar, in het algemeen bergachtig, schoon men er ook uitgestrekte vlakten aantreft. Men heeft er veel buffels, ossen, wilde varkens en geiten, benevens de *Sago* en den *Broodboom*.

De bevolking is thans nog aanmerkelijk, hoewel de vroegere oorlogen, tusschen die van *Tidor* en *Ternaten* gevoerd, daaraan nadeelig geweest zijn.

Te *Ossa*, thans de voornaamste stad aan de zuidzijde, op 45 minuten noorder-breedte, en 128 graden 22 minuten ooster-lengte, aan eene veilige baai gelegen, vindt men zoo wel goeden ankergrond, als de benoodigde levensmiddelen en timmerhout, ter ververSching voor schepen.

Het eiland *Morty*, ook wel *Mortay*, ten noorden van *Halmahera*, pleeg mede tusschen de Vorsten van *Tidor* en *Ternaten* verdeeld te zijn, en komt in voortbrengselen en bewoners nagenoeg met dat van *Gilolo* overeen.

Ten zuiden van *Gilolo* heeft men de *Talautsche* of *Salebabo*-eilanden, mede tot de onderhoorigheden van *Ternaten* behoorende. Deze kleine eilandjes, 13 in getal, van welke echter vele niet bewoond, zijn grootendeels vlak. De bewoners daarvan behooren tot de onnoozelste en domste menschen in deze bezittingen. De grond levert

zoo

zoo weinig op, dat de geringe bevolking daardoor naauwelijks gevoed kan worden.

Westelijk van de *Talautsche* eilanden, ligt dat van *Sangir*, ongeveer 15 uren lang, en 5 of 6 breed. De bewoners mogen een getal van 14 of 15 duizend zielen bedragen; zij worden voor een goede soort van Inlanders gehouden, inzonderheid voor den militairen dienst en de zeevaart geschikt, en zijn meestal tot den Christelijken godsdienst overgegaan. Zij generen zich veelal van de visscherij. Het eiland brengt wijders veel kokosnoten voort, en eenige *Sago*; doch tot dus verre niets bijzonders voor den handel, als eenige *Karet*. — Een brandende berg op dit eiland, *Aboe* genoemd, heeft meermalen verschrikkelijke verwoestingen aangerigt.

Ten zuiden van *Sangir* heeft men nog de eilandjes: *Sjauw* of *Siao*, *Tagolande*, *Bejare*, *Banka* en *Lembe*, benevens eenige van minder aanbelang, die alle mede tot de onderhoorigheden van *Ternaten* gerekend worden. Al deze eilandjes komen, zoo ten aanzien van den grond, als wat het karakter der inwoners betreft, welker getal 6 of 7 duizend bedragen mag, veel met die van *Sangir* overeen. Op het eiland *Sjauw* vindt men ook, buiten de *Karet*, eenige *Amber*. De kokosnoot echter is er het overvloedigste voortbrengsel. De jaarlijksche uitvoer van den klapper-

 of

of kokosnoten - olij, wordt op verscheiden duizende kannen geschat.

De Noord- en Oost-kust van *Celebes* behoort mede tot de Landvoogdij van *Ternaten*. De bekende bijzonderheden daarvan zijn bij de beschrijving van dat eiland vermeld, en dus zullen wij thans tot de onderhoorigheden van *Ternaten*, ten zuiden van dat eiland, terugkeeren.

Nabij hetzelve, en slechts door één' smallen zeearm daarvan afgescheiden, ligt het eiland *Tidor*, voormaals door eigen Vorsten bestuurd, doch in later' tijd door die van *Ternaten*, en niet zeer vruchtbaar.

Het eiland *Mortes*, iets meer ten zuiden, is van gelijke grootte als *Ternaten;* hetzelve had mede weleer zijn' eigen Vorst. Voormaals was hier een klein Fortje, *Nassauw* genoemd, dan, sedert de uitroeijing der specerijen is het niet bezet.

Het eiland *Makjan*, even ten noorden der linie, 6 of 7 mijlen in den omtrek, is van levensmiddelen, buiten de *Sago*, wel voorzien. De inwoners, te voren talrijker, beloopen thans nog geene 3,000 zielen, en zijn van denzelfden aard als die van *Ternaten*. Het fortje *Mauritius*, hier in vroeger tijd gebouwd, is naderhand verlaten. Ook hier zijn de specerij-boomen uitgeroeid.

In de nabijheid dezer eilanden heeft men eenige kleine eilandjes, waarvan *Kaijo* het voornaamste is, doch alle zijn zij van weinig belang. Een weinig be-

bezuiden de linie ligt *Bachian*, even opmerkelijk door de vruchtbaarheid van deszelfs grond, als voormaals wegens de geaardheid van deszelfs bewoners, die bekend stonden voor even zeer genegen tot den oorlog, als afkeerig van den arbeid te zijn. Door deze oorlogen en bijkomende ziekten is dan ook de bevolking hier zeer verminderd, en het grootste gedeelte van dit schoone eiland ligt woest en onbebouwd.

De grond in het algemeen is er hoog; men heeft er uitgestrekte *Sago*-bosschen, en verders alles, wat tot levensonderhoud noodig is; de zee is hier zeer vischrijk. De lengte van dit eiland wordt op 10 of 12 uren gaans, en de breedte op 6 of 8 geschat. Voormaals had men hier uitgestrekte nagel-bosschen, dan men wil, dat de inwoners te lui waren, om die vruchten intezamelen, en dat de bewoners der omliggende eilanden jaarlijks overkwamen, om, tegen afstand van een gedeelte van den oogst, dezen arbeid voor hen te verrigten. Naderhand zijn deze bosschen uitgeroeid.

Een Fortje, ***Barneveld***, hier weleer door eenige manschappen uit het garnizoen van *Ternaten* bezet, is naderhand verlaten. Al de overige eilandjes, om de kusten van dat eiland, plegen voormaals aan den Vorst toetebehooren, doch zijn in den jare 1683 aan het *Hollandsche* Gouverne-

ment verkocht. *Tavallij* en *Maregoreang* hebben niets opmerkingwaardigs.

De zee-arm tusschen deze eilanden en *Halmahera* wordt Straat *Patientia* genoemd, uit hoofde van de stroomen, die dikwerf de schepen hier lang ophouden.

Ten zuiden van *Bachian* ligt op $1\frac{1}{2}$ graden zuider-breedte het eiland *Obij*, omringd van eenige kleindere bergachtig en voormaals wel van nagelbosschen voorzien, die hier naderhand uitgeroeid zijn. Men pleeg er een Fortje te hebben, *de Bril* genoemd, doch naderhand verlaten. Men heeft er tamelijk veel inwoners, een' goeden grond, en het noodig levensonderhoud.

Ten westen van dat eiland liggen, behalve eenige niet noemenswaardige, de eilanden *Xulla*, *Xullamangola*, *Liffamatulla* en *Xullabessij*.

Deze eilanden zijn zeer vruchtbaar, vooral in rijst, *Sago* en vruchten. Men heeft er zwaar ebbenhout, veel was en honing. Bij het gewezen *Hollandsch* Fortje aan de zuidzijde van *Xulla-bessij* heeft men goeden ankergrond. Het eiland bevat vrij vele inwoners, die echter niet voor de beste van karakter gehouden worden, schoon in het algemeen weinig moeds bezittende.

Ten oosten van *Obij*, tusschen de 130 en 131 graden ooster-lengte, ligt het eiland *Mijsol*, ook wel *Messowal* genoemd, mede tot de landvoogdij van *Ternaten* behoorende, schoon het een der *Pa*-

poe-

poesche eilanden is, en gelijk *Waijgamme*, *Batanta*, *Salawattij*, en eenige anderen in dezen omtrek, meer ten zuiden, voormaals eigenlijk onder het gezag van den koning van *Tidor* stond; dan deze in den jare 1778 een leenman van de Kompagnie geworden zijnde, behooren dezelven nu ook tot die Landvoogdij.

Deze eilanden worden bewoond door een zeer weinig beschaafd menschenras, *Papoes* of *Papoäs* genoemd, die buiten de zeerooverijen hunne werkzaamheden alleen tot de jagt bepalen, en den overigen arbeid op hunne vrouwen laten aankomen. Zij hebben het haar wollig en gekruld, gelijk de Negers van de kust van *Guinéa*, schoon overigens zeer van dezen verschillende; in het algemeen hebben zij een woest en onaangenaam voorkomen, en zijn van een sterk ligchaamsgestel.

Tot dus verre is het niet mogelijk geweest, eenig nut van deze eilanden te trekken, hoewel er vele belangrijke voortbrengselen, gelijk Amber, *Karet*, paarlen, paradijs-vogels, schoon timmerhout, vruchten, en zelfs eenige specerijen gevonden worden. De *Chinezen* drijven er eenigen handel langs de kusten.

Het eiland *Waijgo* of *Waijgamme* alléén, wordt gezegd meer dan 100,000 inwoners te bevatten. Ook heeft men er twee schoone havens aan de noordzijde, *Papis* en *Offak* genoemd. In vroegere jaren heeft men getracht met de inwen-

di-

dige gesteldheid dier Landen meer bekend te worden; dan meermalen zijn de *détachementen*, tot dat einde derwaards gezonden, met verlies teruggeslagen.

Behalve de genoemde eilanden heeft men er nog vele van minder aanbelang in deze Landvoogdij, van welke naauwelijks de namen bekend zijn, en die daarom stilzwijgend door ons worden voorbijgegaan. Men meent overigens het gezamenlijk aantal der bewoners in deze provincien op een millioen menschen te kunnen schatten, waaronder 24 of 30 duizend Christenen.

De Koning van *Ternaten* alleen wordt gerekend voormaals 80,000 man onder de wapenen te hebben kunnen brengen.

Volgens de inrigtingen alhier zijn de cijnsbare Vorsten verpligt, het gouvernement met eenige honderde vaartuigen, *Korrekorres* genoemd, van 40 tot 80 man voerende, als ook met eene aanzienlijke krijgsmagt, te ondersteunen, zoo dat, met een tamelijk garnizoen te *Ternaten*, en eenige oorlogsvaartuigen, het gezag van het *Nederlandsch* bestuur zeer wel te handhaven is. Tot dus verre echter hebben deze vruchtbare en veelal wel bevolkte eilanden slechts weinig regtstreeksche voordeelen aan de gewezene Kompagnie verschaft. De inkomsten van *Ternaten* werden in den jare 1795 geschat op *f* 20,092 - : - :, en de uitgaven op *f* 194,225 - : - : terwijl alle deze Landen voor den han-

handel van weinig beduidenis geweest zijn. — De oorzaak daarvan moet, gelijk wij reeds meermalen gezegd hebben, vooral gezocht worden in de onmogelijkheid die tot dus verre bestaan heeft, om hier voortbrengselen aantekweken, voor eenige vreemde markt geschikt, dewijl de geringe behoefte der bewoners, en de algemeene vruchtbaarheid van den grond, waar door als het ware ieder plekje het noodige voor hen oplevert, — die onderlinge verwisseling van overvloed tegen het ontbrekende, welke in andere gewesten zoo zeer de *industrie* opwekt, en de waarde van den arbeid verhoogt, hier niet noodzakelijk gemaakt heeft. De *Kultuur* der specerijen, hier weleer bloeijende, is thans geheel uitgeroeid, — (een maatregel, voorzeker meer met ons belang, dan met de regtvaardigheid overeenkomende) — en hier door heeft dan ook het bezit dier Landen alleen gestrekt, om ons den uitsluitenden handel in specerijen te verzekeren. In het vorig Hoofddeel echter vleije ik mij te hebben doen zien, dat de toekomst te dezen aanzien een gunstiger vooruitzigt opent.

De visschérij der *Engelschen* in deze zeeën, en wel bepaaldelijk van *Timor* tot *Gilolo*, houdt jaarlijks niet minder dan zestig schepen bezig, en de *Spermaceti*, door dezen ieder jaar in *Engeland* ingevoerd, wordt op één millioen ponden

den sterlings geschat (14). Hoe zeer moet dus het bezit dier Landen niet bijdragen, om ons, zoo al niet deze visscherij uitsluitend te doen verkrijgen, ten minsten in eene groote mate in de voordeelen daarvan te doen deelen. — Alvorens dit hoofdstuk te eindigen, meen ik te moeten aanmerken, dat in het kontract van den 18 *Augustus* 1814, met *Engeland* gesloten, niet bepaaldelijk onder de door ons afgestane bezittingen genoemd zijn eenige handel-plaatsen, om de *west* van *Indië* voormaals bezeten, als: *Paliakatta*, *Palikot*, en *Jagernaik-poeram*, op de kust van *Kormandel*, en *Houglij* benevens *Kassembazaar* eenige andere in het Rijk van *Bengalen*, zoo dat wij, volgens den inhoud van dit kontrakt, daarop onze aanspraak zouden behouden hebben, óf liever, de handels-voorregten aldaar bedongen. Ik heb echter gemeend, deze niet tot onze eigenlijke bezittingen te kunnen rekenen, om dat in geen geval de uitoefening van de souvereine magt aldaar aan het *Nederlandsch* Gouvernement gezegd kon worden te behooren. Of voor het overige dit regt eens van eenig belang worden zal? kan alleen door de ondervinding beslist worden. — Ook het eiland *Decima* op *Japan*, kan niet als een eigendom van onzen Staat beschouwd worden.

Het gebruik daarvan en de handels-voordeelen, welke wij er genieten, zijn vergunningen van den Vorst van dat Land, alleen tot weder-opzeggens toe aan ons afgestaan.

---

(14) *A Statistical and Historical Sketch of Java*, bij Major WILLIAM THORN, *pag.* 356.

AANHANGSEL,

Behelzende eenige nadere bijzonderheden, wegens de natuurkundige gesteldheid en de bewoners der SUNDASCHE *en* MOLUKSCHE *eilanden enzv., derzelver oorsprong, geaardheid, zeden en gewoonten, enzv.* (15)

Deze eilanden behooren tot dat gedeelte der wereld, hetwelk, uit een bijkans onnoemelijk getal eilanden van grooter en kleiner omvang bestaande, in den grooten wereld-oceaan, tusschen het vaste Land van *Afrika*, *Azië* en *Amerika* in, gelegen is, en als het ware de verspreide brokken vertoont van een vijfde, in de hooge oudheid misschien verbonden geweest zijnde wereld deel, hetwelk men sedert een paar eeuwen begonnen heeft weder optezoeken, en vereenigd te beschrijven onder de benamingen van *Australië*, *Oost-Azië*, *Australis*, *Polijnesië*, de *Oceaan-landen* (*l'Oceanique*), enzv.

Alle deze eilanden, welke in verschillende reeksen of ketens verdeeld worden, hebben eene gelij-

(15) Zoo ter vermeerdering van het belang onzes Werks, als ter nadere uitbreiding en bevestiging van het geen aangaande de bovengemelde onderwerpen door ons in het eerste Hoofdstuk en elders kortelijk is aangemerkt, meenen wij den Lezer geenen ondienst te doen met hem, bij wijze van beknopt uittreksel, nader medetedeelen, het geen daaromtrent is aangeteekend door den Heer M. MALTE-BRUN, in deszelfs uitmuntend werk: *Précis de la Geographie universelle, ou description de toutes les parties du monde, sur un plan nouveau, Tom.* IV, *Liv.* 74, 75, 76, *p.* 225 — 314.

lijke strekking van het noorden naar het zuiden, bezitten veelal hooge bergruggen en volkanen, terwijl de lagere doorgaans eenen rotsigen grondslag hebben, en de kusten met klippen van koraal omgeven zijn, die het bevaren van dezelve zeer gevaarlijk maken.

Het is natuurlijk dat een werelddeel, hetwelk uit zoo vele archipels of eilanden - bundels bestaat, eene menigte van zeeëngten of straten in zich bevatte. De *Straat van Sunda* is de voorname ingang der *Chinésche zee*, welke *Azië* scheidt van de Landen des grooten oceaans. Zoo wordt *Azië* van *Sumatra* gescheiden door de Straat van *Malakka*, en tusschen de Oceaan - landen zelve vindt men onder anderen de Straat van *Balij*, die van *Makassar*, den *doortogt der Molukkes*, enzv. — De heerschende wind in al de Landen van dit wereldeel is de oostelijke, gelijk de doorgaande loop der stroomen van het oosten naar het westen; de afwijkingen van dezen regel zijn overal aan meer plaatselijke oorzaken toeteschrijven.

Het dierlijk en groeijend natuurrijk levert hier zijne eigene talrijke soorten van voortbrengselen op, bij die weinige, die aan alle Landen en luchtstreken der aarde gemeen zijn. — De schoone en nuttige palmboom b. v. in deszelfs verschillende soorten, en de niet minder weldadige broodboom (*arto-carpus*) zijn gewassen, die aan al de Oceaan - landen eigendommelijk toebehooren, behalve aan

Nieuw-

Nieuw - Holland. — Overvloed van vruchtboomen vindt men in de *Sundasche* en omliggende eilanden.— Men heeft er de *Suiker-Mango*, de ruikende *Eugenia*, de *Sitodium* en *Cijnometra*, die door hunne olijachtige amandelen uitmunten. Daar tieren ook de *Tamarinden*, welker zuurachtige vrucht de hitte der koortsen bekoelt. De granaat- en oranjeboom vertoont er zich in al zijne verscheidenheden. De *Bamboes*, *Rotang* en *Nardus*, inheemsche *Indische* heestergewassen, bereiken in de moerassen van *Java* en *Sumatra* eene grootere hoogte dan aan de boorden der *Ganges*. Het suikerriet is tot *Taïti* toe verspreid, en verschilt wezenlijk van dat der *Westindiën*.

In de noordwestelijke eilanden van den grooten Oceaan treft men, meer nog dan elders, kostbare, gommige houtsoorten aan; bloemdragende heesters, die zich door schoonheid van kleuren en zonderlingheid van vormen onderscheiden, en geurige planten van verschillenden aard, aan het kiesch gehemelte van den *Europeër* zoo dierbaar. De twee soorten van Peper, de lange en ronde, worden er in overvloed gekweekt, en tieren er ook in het wild. Al te weelig brengen ook deze eilanden de bedwelmende peper (*piper methijsticum*) voort, waarvan men den gevaarlijken drank bereidt, *ava* of *cava* geheten. De kaneelstruik, wier binnenste bast eene prikkelende welriekende specerij oplevert, groeit welig op *Su*-

matra en omliggende eilanden. In de *Molukkos* had de natuur den *Caryophillus aromaticus* opgehoopt, welks bloemkelk in *Europa* bekend is onder den naam van *Kruidnagelen*, gelijk ook de *Myristica*, waarvan de *Muskaatnoot* de vrucht, en de *Foelij* de binnenste schors is. De *Nederlandsche O. I.* Kompagnie heeft deze gewassen willen opsluiten binnen de kleine eilanden van *Banda* en *Amboina*; de staatkunde der andere volken heeft deze winstrijke boomen tot in *nieuw Guinea* opgespoord, hoewel met weinig vrucht. Zij moeten er zich echter bevinden. De muskaatboom groeit ook op *Borneo*.

Dan, tegelijk met deze aangename specerijen, groeijen ook in dit gedeelte der wereld de geduchtste vergiften. De boom, onder den naam van *Bohon oupas* (*vergiftboom*) bekend, is het treurig voortbrengsel der bosschen van *Turatte*, van *Celebes* (16) en van *Balambouang* op het eiland *Java* (17). Dezelve behoort tot het geslacht der *Euphorbia's*. Men heeft veel overdrevens van dezen boom verhaald. RUMPHIUS verzekert, dat geenerlei plant in de nabijheid van denzelven kan leven; dat de vogels, die zich op zijne takken nederzetten, terstond sterven; en dat men, om dezelfs gom te verzamelen, het geheele ligchaam in

(16) Zie VALENTYN, *Beschrijving van Amboina.*

(17) Zie DESCHAMPS, *Annales des voyages*, *Tom. I. pag.* 70.

in een dik bekleedsel van katoen wikkelen moet. Een enkele droppel van zijn sap, op de huid uitgestort, zou, indien al niet den dood, ten minsten eene wonde veroorzaken, die zeer moeijelijk te genezen is. (18.) De Heer DESCHAMPS echter heeft zonder eenig nadeel er de takken afgebroken, en LESCHENAULT DE LA TOUR, hoewel de dodelijke uitwerking bevestigende der vermenging van het sap met het bloed, heeft aangetoond, dat deze door eene ogenblikkelijke aanwending van *vlugtig alkali* kan gestuit worden. (19).

De twee verschillende menschen-rassen, die dit werelddeel bevolken, en welke zich even zeer door derzelver gelaat en taal doen onderscheiden, zijn de *Maleijers* of *geele Indianen*, en de *negers van den Oceaan.*

De *Maleijers* worden thans niet meer aangemerkt als inboorlingen van het kleine schier-eiland van *Malakka*, waar zij zelfs vrij laat zich hebben nedergezet. Hunne geschiedschrijvers brengen hunnen oorsprong tot het eiland *Sumatra*, en erkennen derzelver gemeenschap met de *Javanen.* Thans echter vinden wij hen in vele andere oorden verspreid. Niet alleen zijn de kustbewoners van *Borneo*, *Celebes*, *Luçon*, en de *Molukkos*, van

(18) *In hort Amboinensi, Tom. II. tab.* 87.

(19) *Memoire, dans les Annales du Museum.*

van het *Maleische* ras, maar ook de tallooze stammen der eilanden van *Polijnesië* of den Ooster-oceaan vertoonen dezelfde herkomst.

Deze eilanders hebben eene tanige kleur, zwart, zacht, dik, kroezig haar, den hoofdschedel een weinig zaamgedrongen, en het voorhoofd eenigzins uitgezet, de oog-beenderen geheel niet uitpuilende, maar de bovenkaak een weinig uitstekende, en een breeden, van boven ingedrukten neus, zonder plat te zijn.

Aan deze trekken herkent men de *Maleijers*, hoewel de verschillende opvoedings- en leefwijze eenige verscheidenheden onder hen te weeg brengt.

De overeenkomst van taal tusschen al deze volken is treffend, zelfs in de zoo onvolledige woordenboeken, die wij daarvan bezitten. Niet alleen spreekt men in geheel den Ooster-oceaan dezelfde taal in onderscheidene tongvallen, maar deze taal vertoont ook eene bijzondere overeenkomst met de *Maleische* van *Sumatra*, en zelfs, het geen nog zonderlinger is, met die van *Madagaskar*.

De verwantschap dezer menigte van afzonderlijke volkjes wordt desgelijks door een' gelijken vorm van regering, en door overeenkomsten in de nationale feestzangen, dansen, schouwspelen, lijkplegtigheden enzv. bevestigd.

Men heeft op vele wijzen de verspreiding dezer volksstammen over den grooten oceaan trachten te verklaren. Uit *zuid-Amerika* kunnen zij niet herkom-

stig

stig zijn, blijkens eene volstrekte ongelijkvormigheid in gedaante, natuurgestel, en taal. (20). Men zou met anderen (21) de stoute onderstelling kunnen aannemen van een oorspronkelijk, maar weggezonken vast land, waarvan al deze eilanden de brokstukken uitmaken, indien deze onderstelling niet tot nieuwe en nog grooter zwarigheden geleidde. Waarom b. v. zou de groote oppervlakte van *nieuw Holland* geene sporen bewaard hebben van dit oude volk, dat zich eens van het oosten naar het westen zou verspreid hebben, daar al de volken, in dit uitgestrekt eiland gevestigd, van de rassen der negers zijn?

Ziet hier de verklaring, die MALTEBRUN geeft van dit geschiedkundig verschijnsel. De groote eilanden van *Luçon*, *Celebes*, *Borneo*, *Java* en *Sumatra*, zijn bewoond door volken, die talen spreken, min of meer naar de *Maleische* zwemende, des derzelver gemeenschappelijke oorsprong onmiskenbaar is; ondertusschen zijn sommige dier talen, b. v. de *Tagalsche* of *Bissaijsche* op de *Filippines*, die van het eiland *Bali*, en der *Batta's* op het eiland *Sumatra*, onderling verschillend genoeg om aantenemen, dat deze eilanders in de hooge oudheid afzonderlijke volksstammen

(20) *Zie* FORSTER.

(21) *Ruecherches sur la différence des races humaines.*

men hebben uitgemaakt. Daarentegen vindt men andere takken der *Maleische* taal weder op *Madagaskar*, 1100 mijlen ten westen van *Sumatra*, en op en voorbij de *Sociëteits* - eilanden, 2,500 mijlen ten oosten der *Molukkos*. Denzelfden regeringsvorm en zeden, en schijnbaar ook dezelfde fabelleer, treft men op deze groote afstanden aan. *En* deze taal, *en* deze instellingen, deze gebruiken, moeten derhalve uit den schoot van een aloud Rijk, van een magtig zeevarend volk ontsaan zijn, hetwelk thans uit den rei der natien verdwenen is.

Welke was de zetel van dit *Maleisch Karthago?* Alles bewijst, dat men dien in *Borneo*, in *Sumatra* of in *Java*, te zoeken hebbe. Het eerste dezer eilanden is weinig bekend. MARSDEN heeft het tweede voor het vaderland der *Maleische* volken gehouden (22). Dan, zonder dit gevoelen te bestrijden of te verdedigen, meenen wij het vaderland der *Maleische beschaving* althans in het eiland *Java* te moeten zoeken.

Vooreerst, duiden de geschiedkundige overleveringen eener *Maleische*, op *Malakka* gevestigde volkplanting, *Java* aan, als den zetel van een groot Rijk, van hetwelk deze uitverhuisde stam zijne wetten en zijnen godsdienst ontvangen had. Zelfs zijn meest alle de *Maleische* boeken uit het *Javaansch* vertaald.

Ten

(22) *Grammaire de la langue Malaye. Londres*, 1812.

Ten tweeden, is de *Maleische* taal doormengd met vele *Hindousche* of *Sanskritsche* spreekwijzen, vooral zulke, die bijzonder met godsdienstige of burgerlijke denkbeelden verbonden zijn. Deze uitdrukkingen naderen inzonderheid aan den tongval *Kalinga* of *Talinga*, welke in *Golkonda* en *Orixa* gesproken wordt. Men zou dus verwachten, deze vermenging bijzonderlijk wedertevinden in de naast gelegene oorden. Integendeel is het *Javaansch*, en wel dat der bergbewoners, dat gene, wat de meeste verwantschap bezit met het *Sanskritsch*. Ook vindt men in de binnenlanden van *Java* de feesten en plegtigheden van den godsdienst der *Braminen* weder. De geschiedenis der *Javanen* doet hen van *Vischnou* afstammen.

Dan, in welk tijdperk is *Java* de zetel geweest van een volk, dat, eerst zelf door de *Braminen-Telega's* beschaafd, met zijne kolonien de kusten des onmetelijken oceaans bevolkt heeft? Ongetwijfeld was dit vóór de invoering van het *Mohammedanismus*, want deze godsdienst heeft zich niet verder uitgestrekt dan tot de *Molukische* eilanden; en het varken, dat in het oog des *Mohammedaans* zoo onrein dier, heeft de *Maleische* volksplanters tot op de afgelegenste eilanden van *Polijnesië* vergezeld. Ook was het waarschijnlijk vóór den reistogt van MARC-PAUL, want hij schijnt van deze eilanden-wereld te spreken als reeds bekend en bezocht. Aan den anderen kant

hadden de ouden, in de eeuw van PTOLEMEUS, geenerlei kennis aan eenige beschaafde natie ten zuiden der *Sinaeërs* of nieuwe *Siammers*. De *Javaansche* tijdrekening klimt niet hooger op dan tot zekeren Koning PAJAJARAN, die in het jaar 74 onzer Christelijke tijdrekening moet geregeerd hebben. Waarschijnlijk moet men derhalve de eerste vestiging der *Maleische* volkplantingen plaatsen tusschen de IVde en Xde eeuwen onzer jaartelling.

Eene tweede uitverhuizing der *Maleische* volken werd veroorzaakt door de *Mohammedaansche* dwepers, en deze, beter bekend, had plaats in de XIIde en XIIIde eeuwen. Van hier, het zoo aanmerkelijk verschil tusschen de *Maleiers* der kusten en die der binnenlanden.

Het tweede groote menschenras der Oceaan-landen is dat, hetwelk wij *Oceaan-negers* genoemd hebben. Hetzelve onderscheidt zich door eene zwarte of zwartbruine kleur, zonder inmengsel van vleeschkleur (*incarnaat*), door een stompen gelaatshoek en een platten neus, dikke lippen, gekrepte haren zonder wolligheid, en bij de meesten door eene onmatige lengte der armen, beenen en dijen, die te gelijk ongemeen schraal zijn. — De uiterste ellende, waarin dit ras leeft, deszelfs afkeer van alle verstandelijke kunst-vlijt, en zijne onoverwinnelijke gehegtheid aan het dierenleven, plaatsen hetzelve op den laagsten trap der menschheid.

Het-

Hetzelve is in *Nieuw Holland*, *van Diemensland*, *Nieuw Kaledonie*, de *Fidgi*-eilanden, de nieuwe *Hebriden*, en in vele ander oceaan-eilanden gevestigd, ook in *Nieuw Guinea*, onder den *Maleischen* naam van *Papouas* of *Alfourezen*. De overmagt bezittende in geheel dezen wijden omvang, vanwaar de *Oceaan-negers* de *Maleijers* hebben weten te weeren of te verdrijven, schijnen zij voorheen ook de *Moluksche* en *Filippijnsche* eilanden bezeten te hebben, doch ook aldaar deels verdelgd, deels binnenwaards gedreven te zijn door de *Maleijers*. In de *Filippines* heten zij *Ygolotes* en *Negrinos*; in de *Molukkos*, — *Herajoras* of *Alfourezen*. Men meent zelfs hen onder de bewoners der *Andamanes* en der *Gougos* ontdekt te hebben, in het binnenste van *Sumatra*. Doch ten onregte heeft men de *Biajous* van *Borneo*, en de *Batta's* van *Sumatra* daartoe willen brengen. Zelfs schijnen vele *Alfourésche* stammen, bij voorbeeld die van *Bouro*, eerder tot het olijfkleurig menschenras te behooren.

Alles doet gelooven, dat de *Oceaan-negers* inheemsch zijn in dat werelddeel, het welk zij bewoonen. De meer vierkante vorm van hun hoofd, de evenredigheid hunner armen en beenen, hun niet wollig baard- en hoofdhaar, onderscheiden hen duidelijk van de *Afrikaansche* negers. Voor het overige bezit, gelijk overal, waar de menschheid op den laagsten trap van den wilden staat

gebleven is, ieder stam zijn eigendommelijk taaleigen, wezenlijk van dat der naburen verschillende; en het getal dezer taalsoorten, of liever, dezer ruwe tongvallen (23), is onnagaanbaar. —

Behalve deze twee groote rassen bevat dit werelddeel hier en daar nog afgrijsselijke en voor de menschkunde opmerkingwaardige verscheidenheden van het menschelijk geslacht. In het eiland *Mallinkolo*, en in een gedeelte van *nieuw-Galles*, nadert het beendergestel des hoofds, op eene nog veel meer treffende wijze dan bij de *Negers*, aan de gedaante des *Orang-outangs*. In het binnenste van *Sumatra* woont een volkje dat, door zijn zeer dik hoofd en klein ligchaam, eene natie van dwergen verbeeldt; een ander heeft het ligchaam met lange haren overdekt, gelijk de bewoners van het land *Yasso*. Veelal schijnen deze wanvormigheden eene erfziekte te zijn van den eersten grondstam. Zoo hebben de bewoners van het eiland *Nijas* doorgaans de huid overdekt met schubben, eene ziekte, ook in *Europa* niet onbekend. De *Leucéthiopie*, of die soort van algemeene lazerij, welke de huid der negers loodverwig wit maakt, is heerschende onder de *Papouas* van *Nieuw Guinea*, en strekt zich uit tot het *Maleische* ras van *Java*, waar men de ongelukkigen, die daarvan zijn aangetast, *Kakkerlakken* noemt. Behalve deze af-

(23) *Argots*, staat er bij M. B., dat is, *gaauwdieven-spraken*.

afwijkingen van de natuur, is de vermenging van het *Maleische* ras, of liever, van dat der olijfkleurige Oceaners, met het ras der *Oceaan-negers*, genoegzaam geweest ter daarstelling van al de schakeeringen, die men bij de natiën van dit werelddeel opmerkt. — Wij gaan nu over tot eene nadere beschrijving der *Sundasche* eilanden, of van *Sumatra*, *Java* en *Borneo*.

Het eerste land, dat dit werelddeel ons aanbiedt, wanneer men uit *Azië* komt, is het groote eiland *Sumatra*, oppervlakkig bekend aan PTOLEMÉUS, die de spits van *Achem* schijnt aanteduiden onder den naam van *Jabadiu*, dat is, *Java-div*, of het Garsten-eiland (*isle de l'orge*). In sommige afdrukken van PTOLEMÉUS schijnt de naam *Samerada* eene verbastering van *Sumatra* te zijn. De *Arabieren* kenden hetzelve onder de benamingen van van *Lamerij* en *Saborma*. MARC-PAUL telt er eenige koningrijken en landschappen van op, hij noemt het *klein Java*, in tegenstelling van *Borneo*, dat bij hem *groot Java* is. Zelfs in onzen tijd, al nemen wij bij de berigten der *Engelschen*, door de Aardrijkskundigen nageschreven, die der *Nederlanders*, welke zij verwaarloosd hebben, te baat, zijn wij niet in staat meer dan de kusten des eilands echt te beschrijven.

Dit eiland wordt door de inboorlingen *Andolis*, mis-

misschien ook *Sumadra* geheten (24). Een bergketen doorloopt hetzelve in zijne lengte ; hij nadert meer de de westkust, doch de wederzijdsche kusten zijn laag en moerassig. De hoofdketen heeft lagere heuvelketenen nevens zich. Vier groote meren, op onderscheidene hoogten dezer bergruggen geplaatst, ontlasten hunne waters door snelle stortvloeden of eerbiedwekkende watervallen; die van *Manselar* is beroemd. De berg *Ofir* is, volgens de meting van den Heer R. NAERNE, 13,342 voeten boven het waterpas der zee. —Vele volkanen zijn er; die van *Aijer-Raja* is 1377 voeten boven het oppervlak der zee verheven.

Hoewel onder de linie gelegen, klimt de thermometer op *Sumatra* zelden boven de 85 graden, daar die in *Bengalen* tot 101 gr. rijst. De bergbewoners maken in den koelen morgenstond vuur; echter kent men er ijs, noch sneeuw noch hagel. Onweders zijn er menigvuldig, vooral gedurende den noordwest-*mousson*. — Men heeft het klimaat van *Sumatra* al te ongunstig afgemaald; de westkust, overdekt van moerassen en ongezonde uitdampingen, heeft met eenig regt den naam van *pestkust* kunnen verwerven. Vele andere gedeelten des eilands echter, vooral de oostkust, bieden gezonde woonoorden aan, en talrijke voorbeelden van langlevendheid.

Over

(24) VALENTYN, *Oost-Ind. VII deel.*

Over het geheel zijn de *Maleische* eilanden, hoe rijk ook aan zeldzame planten en schatbare boomgewassen, van een' ondankbaren grond voor de noodige *kultures.* De *Sumatranen* teelen tweederlei soort van rijst, bereiden *Sesam-olij*, en maken suiker. Een zwarte suiker, *jaggari* genoemd, wordt bereid uit het sap van die palmsoort, welke *anou* heet, en die tevens *sago* en een geestig vocht oplevert. De kokosboom vooral waarborgt veelzins hun bestaan. *Sumatra* heeft overvloed aan heerlijke *Tropische* vruchten, b. v. de *mangoustan*, van beroemde geneeskundige kracht, de *Durion*, de vruchten van den broodboom, die hier echter kleiner vallen, die van den *Jambomura*, welke eene peervormige gedaante hebben, de Ananas, die te *Bankouli* niet meer dan 2 of 3 stuivers kost, limoenen, citroenen, oranje- en granaat-appelen, enzv.

Tallooze bloemsoorten spreiden op de gebergten van dit eiland een heerlijk tapijtsel van purper en goud ten toon.

Het rijkste voortbrengsel van *Sumatra* is de peper-zaadkorrel, eene kruipende plant, welke naar den wijngaard gelijkt. Deze plant draagt van haar derde, soms tot haar twintigste jaar toe. Twee oogsten van peper heeft men, den grooten in September, den kleinen in Maart. De traagheid der eilanders verzamelt slechts eene kleine hoeveelheid witte peper, welke men verkrijgt

door

door de rijpe korrels te ontbolsteren. — De *kamfer* is een ander belangrijk voortbrengsel, het welk men op een boom vindt onder de gedaante eener vaste *kristallisatie.* De kamferboom, in het noorden van *Sumatra* in het wild groeijende, bereikt de hoogte van het grootste werkhout, en soms eene dikte van 15 voeten. Elke boom levert ongeveer 3 ponden ligte, wrijfbare en gemakkelijk te ontbinden *kamfer*, die zich in de lucht oplost, hoewel veel langzamer dan de *Javaansche.* Eene andere boomsoort brengt de *kamfer-olij* voort. De *Benjoïn* is de hars of gom eener soort van denneboom. In de binnenlanden vind men de *Kassia*, eene soort van grove kaneel.

De *rotangs* worden in *Europa* tot rottingen gebezigd. — Er is overvloed van zijkatoen, het welk in fijnheid, glans en zachtheid, dat van den zijworm verre overtreft, doch wegens deszelfs brosheid en kortheid minder geschikt is om gesponnen of geweven te worden. Men vult er kussens en matrassen mede. De katoenboom maakt altoos drie waterpas uitstekende takken of armen, die, op gelijke hoogte gegroeid, met elkander altijd denzelfden hoek vormen. De uitspruitsels groeijen insgelijks regt op, en de verschillende opklimmingen der takken behouden eene gelijke evenredigheid tot aan den top des booms. MARSDEN en anderen hebben hem den *Zonnescherm-boom* genoemd. In de bosschen groeit veel ebbenhout, *teak* of *jaty*,

en

en de zoogenoemde *Yzerboom*. *Palembang* voert masten uit van 66 vt. lengte, bij 7 voeten dikte.

De paarden zijn op *Sumatra* klein, maar welgemaakt en moedig; ook de koeijen en schapen vallen er klein. De buffel wordt tot eenige huislijke diensten gebruikt. In de bosschen vindt men den olijfant, den *rhinoceros*, het rivierpaard, den koninklijken tijger, den otter, den zwarten beer, die op het merg der kokosboomen aast, het stekelvarken, damherten, everzwijnen, civetkatten, en veele soorten van apen, inzonderheid de *simia nemestrina* met een gebaarden kin, die uitsluitend tot dit eiland behoort. Men geeft den *Orang-outang* het schenden na der vrouwen, die alleen zich in de bosschen wagen.

Onder de menigvuldige vogelen is de Faisant van *Sumatra* uitnemend schoon. De kalkoenen zijn er in menigte, en in het zuiden vindt men er, gelijk op *Bantam*, van buitengewone grootte. Men vindt er de *Ardea argala*, de grootste soort van reigers, gelijk in *Bengalen* en in het zuiden van *Afrika*. — De *Angang* of rhinoceros-vogel heeft eene soort van horen op den sneb; — welligt is het de Kasuarij-vogel. De rivieren worden door krokodillen ontrust, en wemelen van allerlei visschen. De huis-hagedis loopt langs de zoldering der vertrekken. het krielt er van insekten, vooral van vernielende witte mieren. De zwaluwen,

wier

wier nestjes men ter kruiding der spijzen gebruikt, zijn ook in *Sumatra* verspreid.

De hoofdstad *Achem* des Rijks van dien naam, met eene wijde en veilige reede op het zuid-einde des eilands, werd vóór de komst der *Europeërs* in *Indië* door de *Arabieren* bezocht. De *Portugezen*, en daarna de *Nederlanders*, hebben gepoogd zich aldaar te vestigen; maar de omwentelingen, bij dat oorlogzuchtig volk zoo gemeenzaam, hebben hen terug gedrongen. Eertijds hadden de inboorlingen eene vrij aanzienlijke zeemagt; en nog bezitten zij zijde - en katoen fabrieken, en geschutgieterijen. De Koning van *Achem* drijft tegenwoordig eenen uitsluitenden handel, in zeer fijn goud, *Benjoïn*, peper, vogelnestjes, en paarden. Het Rijk bekomt, hoewel niet in genoegzame hoeveelheid, rijst uit *Peder* en *Delij*.

Het land der *Batta*'s of *Bataks* is in drie Vorstendommen verdeeld. De inboorlingen, wier taal eene menigte van woorden bevat, den kust-*Maleijers* onbekend, vereeren drie voorname goden, den hemel-god *Battara - Kouron*, den luchtgod *Sorie - Pada*, en *Mangalla - Boulang*, den God der aarde. Zij gelooven aan een toekomstig leven, en aan eene soort van vaagvuur.

De *Batta*'s bereiden het buskruit, en kennen het gebruik der vuurwapenen; van goud, tin en ijzer, maken zij huis- en grove lijfsieradien; zij weven katoenen stoffen; hunne heilige boeken, waarvan de

de Gouverneur SIBERG een afschrift te *Batavia* gebragt heeft, zijnde van de linker- naar de regterhand geschreven, op een papier van boomschors. — Zij eten het vleesch der misdadigers, en van de krijgsgevangenen, welke te zwaar gewond zijn, om te kunnen verkocht worden.

De *Reyangs* leven hier onder het zeer bepaald gezag hunner hoofden (*Panjaras*); zij schijnen, bij het aannemen der *Maleische* beschaving, hunne oorspronkelijke zeden en karakter behouden te hebben. Klein en mager van ligchaam, drukken zij den neus in, en rekken de ooren uit; hunne oogen zijn zwart en schitterend; de vrouwen gelijken naar die van *China*. Hunne huid is eerder geel, dan tanig of koperkleurig. In de berglanden zijn de inwoners onderhevig aan zware kropgezwellen.

Tangaraijang is de Hoofdstad des Rijks van *Menang - Kabo*, thans door inwendige scheuringen verdeeld, maar het welk zich voorheen met *China* durfde vergelijken. De inwoners arbeiden fraaij in gouden en zilveren draadwerk, en maken geweren en ponjaarden, die zeer gezocht zijn.

In het binnenste der Provincie *Tigablas kottas*, welke jaarlijks 300 marken gouds van 22 caraat oplevert, woonen de *Gougans*, met lange haren begroeid, en weinig boven de *Orang - outangs* verheven, welke laatste hun het bezit der bosschen betwisten.

Het met hooge bergen en ondoordringbare bos-

schen bezette en moerassige land der *Lampoungs* is bewoond door een gastvrij, vredelievend, maar eigendunkelijk en regeringloos levend volk, hoezeer eigenlijk onderhoorig aan den Koning van *Bantam* op *Java*, aan wien de geheele teelt van peper moet geleverd worden. De *Lampoungs*, door hunne strakke oogen en schuinhoekig gelaat, naar de *Chinézen* gelijkende, spreken eene eigene taal, opgevuld met keelletters. Sommige hunner kanoos, uit éénen boomstam gehouwen, voeren een' last van 13,000 ponden.

Het Rijk van *Palembang*, van ouds onderhoorig aan den *Soesoehoenang* of Keizer van *Java*, onder de bescherming der *Nederlandsche O. I.* Kompagnie, bevat het zuid-oostelijk deel van *Sumatra*, en de eilanden *Banka* en *Billiton*. De aanspoeling der gronden gaat hier snel voort. Hoe wel slecht en schaars bebouwd, voert dit Land, behalve de gewone voortbrengselen van *Sumatra*, ook sassefras, drakenbloed, en schoon timmerhout uit. De voornaamste tin-mijnen zijn op *Banka*, doch men vindt er ook in het eiland zelve. Het luchtsgestel, hoezeer veranderlijk, is niet ongezond. De groote Stad *Palembang*, door *Chinézen*, *Siammers*, *Maleijers* en *Javanen* bewoond, bezit geene andere steenen gebouwen, dan eenen tempel en het Koninklijk kasteel. De Vorst, zonder legers of vaste inkomsten, spreidt zijne trotschheid en weelde ten toon in een uitge-

ge-

gebreid *Serrail.* — De inwoners van *Blida* zijn, wegens hunne uitstekende botheid, de eenige mannelijke wezens, die daarin toegelaten worden, als waterdragers. Men heeft hier wetten zonder kracht, regters zonder eer, en kooplieden zonder goede trouw. De *Mohammedaansche* priesters drijven met goed gevolg handel. De *Sumbauwarezen*, eene maatschappij van dieven, leven er in eene gewettigde gemeenschap, onder een opperhoofd, dat hunne buitensporigheden beteugelt, en de policie handhaaft (25). — De *Maleijers* dragen hier, en overal op het eiland, in den gordel van hunnen mantel, hunne *krissen* of dolken. Zij hebben korte onderbroeken aan, die de dijen en beenen naakt laten. Een fraaije doek omwindt hun hoofd; waarop zij, reizende, nog een' grooten hoed zetten. De beide seksen schuren hare tanden, en kleuren die zwart. — De huizen van hout en bamboes zijn met palmbladen gedekt, en rusten op palen; een slechte ladder dient hun voor trap.

In het binnenland leven de dwerg-negers, die een mismaakt groot hoofd, een zeer klein ligchaam, zeer korte armen en dijen hebben, en waarvan de Heer RADERMACHER er eitelijken te *Palembang* zag.

On-

(25) Zie RADERMACHER.

Onder de naburige eilanden is *Banka* wegens zijne uitgestrektheid, tinmijnen, en het ongezond klimaat zijner zeestreken merkwaardig. Die mijnen werden in 1710 of 1711 ontdekt; hoewel men er jaarlijks 3,000,000 ponden zwaar gewigt, erts uit getrokken heeft, schijnt de ader nog altijd onuitputtelijk.

Weinig weet men van de eilanden *Lingan* en *Billiton*.

De eilanden ten westen van *Sumatra* vormen een' geregelden keten. Dat van *Nyas* is bewoond door een talrijk en zonderling ras, met eene witachtige huid, vol schubben, en met zeer lange ooren. Die van *Nassau* of *Poggy* zijn overdekt met rotsen, bergen en bosschen, welke goed timmerhout opleveren. De *Sago* groeit er in overvloed; de inwoners teelen er geene rijst, maar de kokosboomen en bamboes zijn er menigvuldig. Men ziet er roode herten, varkens, apen, enkele tijgers, maar geene buffels noch hazen. De inwoners, ten getale van 1400, hoog van gestalte en koperkleurig, zweemen zoo in hunne trekken, als door de beminnelijke eenvoudigheid hunner zeden, naar de *Otahiters*: Veelwijverij is hun vreemd, maar eene verbindtenis tusschen ongehuwde mannen en vrouwen wordt bij hen als eene onschuldige zaak beschouwd. Zij beweeren, van deze laatsten herkomstig te zijn. De bewoners van het eiland *Enganno* (*Fr. Trompeuse*) worden geacht menscheneters te zijn. MILLER vond

vond er niet dan een eenvoudig en plomp volk. Zij zijn rijzig van gestalte, koperkleurig, en bewonen ronde hutten, in het midden op een' pilaar rustende. Zij eten kokosnoten, zoete aardappelen, suiker-riet en gedroogden visch; het is niet onwaarschijnlijk, dat zij tevens van de moeskruiden leven, die op hunne rotsen groeijen.

De beroemde straat *Sunda* of *de la Sonde*, scheidt het eiland *Sumatra* van *Java*. De zeeman, uit de *Indische* zee tusschen deze eilanden doorvarende, ziet weldra het groote Land van *Borneo* vóór zich; van hier de meer gewone dan juiste benaming van *Sundasche eilanden*, aan deze drie Landschappen gegeven. *Sunda* komt waarschijnlijk van het *Sanskritsche Sindu*, beteekenende de zee, een' stroom, een groot water, en het herinnert aan het *Deensche Sund*, en *Engelsche Sound.*

Het eiland *Java*, hoewel kleiner dan *Borneo* en *Sumatra*, is het allermerkwaardigste, en beheerscht, door zijne ligging, al de voorname toegangen der zeeën, die *Oost-Azië* bespoelen. *Djava* is een *Maleische* naam, en beteekent of *een groot eiland*, of eene soort van graan, dat hier groeit. De *Arabiers* en *Perzen* noemden het eiland *Djezyret al Maha-Radje*, dat is, *eiland des grooten Konings.*

Ten zuiden van *Batavia* vindt men de lagere gebergten, *Pangerangon* of de *blaauwe bergen* ge-

genoemd; de hoogste, *Gonnong - Kandang*, *Tourentarga*, *Tagal*, *Keddo*, verheffen zich tusschen *Cheribon* en het Rijk van den *Mataram*, waar het eiland het smalste is. Van de aardsoorten, waaruit de kustgronden bestaan, is de zwarte klei verre weg de vruchtbaarste. — Onder de vuurbergen van dit eiland schat men de hoogte van den *Gédé* op 8000 voeten boven de zeevlakte.

Behalve de voortbrengselen van den grond, door ons gemeld, noemt M. B. ook de zoete *potates*, en onder de keukengroenten de *Chinésche* witte radijs, de vruchten der *eijerplant*, de erwten van *Angola*, enzv. — Zoo ook, onder de specerijgewassen, de wilde gember, *Zerumbet*, betel, *Arek*, *Schétante*, kurkema en *Spaansche* peper.

De vruchtboomen zijn tweederlei soort van Bananen, Ananas, *Goyave*, *Sambos* van *Malakka*, *Katappa* van *Malabaar*, de *Indische Jacquier.* Ook vindt men er *Mangoustans*, water-meloenen, en pompelmoezen; de druiven zijn er niet best. De *Kassia* valt er in twee soorten, gelijk ook de katoen.

De *Chinésche* roozen, en andere schoone bloemen, groeijen er in de kreupelbosschen. Elken avond, bij het ondergaan der zon, verkoopt men bloemen langs de straten van *Batavia.* Vele soorten van schaduwrijke boomen vormen in dezen omtrek heerlijke lanen, en werpen eene bekoorlijke schaduw rondom zich.

De buffels zijn er graauwachtig van kleur.

De

De schapen hebben haar in plaats van wol, en hangende ooren. — Onder de *Javaansche* apen onderscheidt men de *Simia pedio* van LINNÉUS, en de *Simia aygula.* In de bosschen vindt men ook het tweekleurig, en het vliegend eekhorentje. De paauw is in de groote bosschen gemeenzaam. De wilde haan munt uit in schoone veeren. In de moerassen schuilt de geduchte slang, *Boa constrictor*, die het gevogelte, en zelfs kleine geiten verslindt. —

In grooten overvloed levert *Java* die beruchte vogelnestjes op, door de *Oostersche* lekkerbekken zoo gezocht, en vergeefs aangewend ter prikkeling van den wellust. MARSDEN, in zijne beschrijving van *Sumatra*, verzekert dat deze vogels zeeschuim eten, welke, volgens POIVRE, bestaan zou in den kuit van visch, tot eene soort van vischlijm ontbonden. Andere verzekeren daarentegen, dat zij, ten minste gedeeltelijk, alleen van insekten leven, en van derzelver overschot hun nest maken.

Anderhalf uur van *Cheribon*, hoofdstad des Rijks van dien naam, brengen de *Mohammedanen* hunne hulde aan het graf van den eersten *Islamietschen* zendeling IBN CHEYK MOLLENAH. Vijf terrassen, het éene boven het andere tegen eenen berg aangebragt, vertoonen even zoo vele borstweeringen, versierd met de schoonste bloempotten, die door de *Muzulmansche* Koningen

van al de naburige eilanden aan den heilige worden opgedragen; zijn graf is met palmboomen overschaduwd (26).

De Heer WOLLZOGEN (Majoor bij de *Wurtembergsche* troepen in onzen dienst), die de Staten van den *Mataram* bezocht heeft, geeft er deze bevallige beschrijving van: « de zuivere frissche lucht wordt gekruid door duizend geurige bloemen. Nu doorwandelt men wijde vlakten, overdekt met rijst, katoen, koffij, en plantgewassen van allerlei soort; dan, de heuvels beklimmende, ziet men heldere beeken onder de schaduw van digt bosschaadje kleine watervallen vormen. Natuurlijke grotten bieden de verkwikkendste koelte aan. Het oog zweeft in het verschiet, over de zee, over rotsen en volkanen, wier rook het blaauw azuur eens helderen hemels tempert. »

De *Javanen* zijn matig van gewas, taankleurig, lang van haar, en een weinig plat van neus. Getrouw aan hunne verbindtenissen, ligtgeloovig, gelijk alle onwetende volken, liefhebbers van het wonderbare, vadzig van aard, geduldig in den tegenspoed, zeer eerbiedig jegens hunne ouders, aan hunne kinderen teeder gehecht, kiezen zij een armelijk maar gerust leven boven rijkdommen, die zij niet zouden weten te bewaren; de woelige bewegingen van een arbeidzaam leven zijn

(26) Zie VALENTYN.

zijn hun vreemd. Behalve eenige werklieden, die de metalen ruw bewerken, vergenoegen zich alle *Javanen* met hunnen akker te bebouwen, en slijten den overigen tijd met het rooken van *Opium*, of het kaauwen van *Siri*. De vrouwen spinnen katoen, en weven de stoffen tot kleeding; maar in de heete landen gebruikt men geene kleeding, dan uit zedigheid. De mannen vergenoegen zich met een stuk lijnwaad om de lendenen te gorden, dat tot de knieën afhangt (27); de *Bamtammers* alleen omwinden het hoofd in de gedaante van een helmet. Voorts dragen de vrouwen een klein blaauw kamizool, tot dekking van borst en armen. De kinderen blijven naakt tot het einde van hun zevende jaar.

Hunne leefwijze is even eenvoudig als hunne kleeding. Rijst en broodwortelen, met *Spaansche* peper gekneed, zijn gewoonlijk hun voornaam voedsel. Bamboes, palmbladeren en dekstroo, — ziet daar de bouwstoffen hunner woningen, die uit niet meer dan een woon- en slaapvertrek bestaan. Hunne losheid met de brandstoffen veroorzaakt soms ongelukken, maar zoodra de *Javaan* zijn houten kistje, waarin al zijn rijkdom bevat is, gered heeft, ziet hij koelzinnig eene hut verbranden, wier opbouwing hem zoo weinig moeite kost. Soms laten de

Op-

(27) Hieronder hebben zij echter een korte broek; ook zijn zij bij plegtige gelegenheden beter gekleed.

Opperhoofden steenen huizen bouwen, doch in den zelfden vorm als de overige, met kleine vensters en een laag dak. Men stikt er in. Ook brengen zij den dag door onder eene soort van afdaken of galerijen, waar de lucht vrijen doortogt heeft, en de zon niet kan doordringen. — Alleen de grooten nemen meer vrouwen, hetgeen de *Islamsche* godsdienst aan allen vergunt. De vrouwen worden overal met onderscheiding behandeld; en zij misbruiken de vrijheid niet, die het gebruik haar vergunt. Volgens het berigt der *Nederlandsche* schrijvers bedienen zij zich vaak van kunstdranken ter opwekking van de minnelust, en van vergiften ter wreking van trouwloosheden.

Eer der *Javanen* in de XV^de^ eeuw tot het *Islamismus* waren overgebragt, beleden zij een' afgodischen eeredienst, van de *Braminen* ontleend, ten minste van gelijken oorsprong met die der *Hindoos*. De bergbewoners onthouden zich nog van allen dierlijk voedsel, en gelooven aan de zielsverhuizing. Zij beweeren aftestammen van eene soort van aap, *Wouwou* genoemd. Het schijnt ook, dat het eiland eertijds eene volkplanting uit *China* of *Indo-china* ontvangen heeft. De geele kleur van 's Keizers kleeding, gelijk die in *China*, vele *Chinesche* tempels in het oosten des eilands, en eene overlevering van de XVI^de^ eeuw, stellen dit buiten bedenking, hoewel men er den tijd niet van bepalen kan.

De

De *Javanen* spreken velerlei tongvallen, die alle naar het *Maleisch* zweemen. Het *Sundaasch* dialekt heerscht in *Bantam* en op de tegenover liggende kust van *Sumatra*. Het *laag-Javaansch* schijnt aan het overige des eilands gemeen te zijn, doch aan de Hoven spreekt men *hoog-Javaansch*, het geen doorweven is van *Sanskritsche* woorden. De letterteekens zijn van het *Arabisch* ontleend.

Liefde en genot zijn de eenige onderwerpen der *Javaansche* dichtkunst. Hunne taal is zeer harmonieusch, maar hunne Toonkunst beantwoordt daaraan in geenen deele; zij is eentoonig en langwijlig; zij psalmen meer dan zij zingen. Twee soorten van gedicht zijn hun slechts bekend. Die, welke zij *Tchérita* noemen, is een mengsel van geschiedenis en fabel, waarin de Goden en de Koningen elkander beurtelings het bezit van *Java* betwisten; men ziet er *Brama* met bergen in kaatsen, en *Wichnou* (*Vischnou*) rivieren in scheppen. De andere soort bevat liederen (*pantons*): deze zijn kleine dichstukjes, met meer smaak zaamgesteld; zij bevatten soms geestige vergelijkingen. Ziet hier een paar voorbeelden.

« De liefde gaat van de oogen tot het hart, ge-
« lijk het water uit de bronnen in de rivieren loopt. »

« Liefde, die aanvangt van den eersten dag af,
« dat men elkander ziet, is gelijk een stortvloed,
« die van de bergen afstroomt, zonder dat het
« geregend hebbe. »

Ook

Ook de fabel is hun bekend, maar de Tooneelkunst is bij hen nog in hare kindschheid: zij bestaat eigenlijk slechts in eene stille *pantomime*, waarbij men te gelijk de verklaring der figuren leest. Eene soort van rondom opene loots dient voor tooneel, de aanschouwers zijn er rondom geschaard, en de voorlezer (*souffleur* of liever *crieur*), van een stokje voorzien, gelijk bij ons een orkestmeester, brengt elken speler op zijne beurt in beweging, terwijl hij het stuk voorleest.

De algemeene openbare vermaakneming is de dans, *tandack* genoemd. Bij den aanvang der duisternis hoort men alom eene brommende Muzijk. Eene in der ijl opgeslagene tent beschut de dansers en een gedeelte der aanschouwers. Drie of vier half naakte vrouwen, met bloemen om het hoofd geslingerd, dansen op het geluid der instrumenten, en verzellen dat stemmelijk. Deze dans bestaat in eene achtervolgelijke beweging van al de ledematen; armen, beenen, handen, hoofd, oogen, alles is in beweging. Dit schouwspel, hoe bekoorlijk ook voor den *Javaan*, vertoont den *Europeër* niet dan eene reeks van zenuwtrekkingen. De vrouwen, die dezen dans uitvoeren, noemt men *ronguin*; zij zijn de priesteressen der *Javaansche* wellust. — Het gemeen bemint met geestdrift de hanengevechten; het wijdt daaraan geheele dagen, hitst de strijders aan met gebaren en stem, en de hoop en vrees spelen beurtelings op

het

het gelaat der wedders. Ten einde de overwinning spoediger beslist worde, wapenen zij de sporen der hanen met een scherp ijzer.

De *Javanen*, zeer geduldig en koelbloedig, hebben zelden twist, maar vechten soms uit vermaak. Het spel *anklon* bestaat in elkander op de maat met een stokje slagen toe te brengen, tot dat een der vechters zich overwonnen erkent en terug gaat. Zij raken overal, waar zij kunnen, maar om het hoofd niet te kwetsen, bedekken zij dat met een stuk lijnwaat, zoo dat de oogen alleen vrij blijven.

De Vorsten houden hunne barbaarsche tijger-gevechten. De tijgers, die schrik der landstreek, worden in de hoofstad, nabij het vorstelijk paleis, opgevoed en onderhouden, om tegen hunne onderdanen te kampen. Er zijn verschillende wijzen, om dat dier te verslaan; men stelt het soms buffels, soms menschen tegen. Somtijds doet de buffel den eersten aanval, en verplettert met zijne horens den tijger tegen het staketsel, waarbinnen zij besloten zijn. — Het gevecht des tijgers tegen menschen is somtijds een schouwspel, op andere tijden eene strafoefening. Wanneer men slechts een vermaak begeert, laat men het dier los, te midden van eene in het vierkant gestelde bende (*bataillon quarré*) manschappen, in drie dubbele gelederen geschaard, en met lange pieken gewapend. Zoodra het dier zich vrij ziet, zoekt het te vlugten;

maar

maar overal den weg met pieken gesloten vindende, beweegt het zich naar alle rigtingen, keert te rug, staat in twijfel, en valt eindelijk aan, om de linie doortebreken, maar het stort zich zelven in de spitsen, en sterft door duizend steken. Echter gebeurt het soms, dat hij de kwalijk geslotene reijen doorboort, en het ontkomt. Dit geval is niet gevaarlijk, dewijl de angst den tijger doet wijken in de eerste donkere schuilplaats, die hij vindt, en waar men hem ligtelijk afmaakt.

Moet, op vonnis van den Sultan, een misdadiger met eenen tijger kampen, dan wordt er een staketsel opgerigt van twintig of dertig voeten middellijns, waarvan de palen digt genoeg bij elkander staan, om het dier niet door te laten. Door twee onderscheidene openingen wordt eerst de kampvechter, dan de tijger binnen gelaten. De eerste is naakt tot aan de lendenen, en heeft een bloemkrans om het hoofd, gelijk een offerdier, dat naar het outaar wordt gevoerd. In zijne regterhand heeft hij een' ponjaard, in de andere een stuk houts, ter wedereinden van een knods voorzien. Door middel van dit wapen kan hij schadeloos den arm in den muil des tijgers dringen, die denzelven niet weder sluiten kan. Hij kan echter het dier niet beletten, hem met zijne klaauwen diepe wonden toetebrengen. Gelukt het hem, zich van den tijger los te winden, dan is hij doorgaans gered (28), doch

zoo

(28) Meermalen echter wordt de overwinnaar buiten de strijdplaats gebragt, en met een krits of dolk afgemaakt.

zoo hij hem geene dodelijke wonden toebrengt, wordt hij dadelijk verscheurd. — Aan deze straf is niet, gelijk aan alle andere in dit Land, eenige schande verbonden; integendeel, men bewondert den overwinnaar van eenen tijger, en deze vertoont zijne likteekenen als wonden van eer.

De *Javaansche* Prinsen spreiden al de praal van een oostersch *despotismus* ten toon. Het hof van *Soesoehoenang* heeft waarschijnlijk eenige echt-nationale gebruiken bewaard. De schitterendste titels kenmerken de burgerlijke en krijgskundige ambtsbedieningen: zij heeten *zonnen van dapperheid*, *zonnen van voorzigtigheid. Sourakarta*, de naam der hoofdplaats, beteekent *zonnewoning*; en *Soesoehoenang*, den *verhevenen.* Het paleis bevat 10,000 vrouwen, waarvan 3,000 tot vermaak van den Vorst. De rij van standbeelden der *Javaansche* helden beslaat eenen kring van ¾ uurs. Twee tamarinde-boomen bieden eene onschendbare vrijplaats aan voor alle *Javanen*, die smeekschriften aan den Keizer willen aanbieden. — De grootste krijgsmagt bestaat in 20 of 30,000 slecht gewapende manschappen.

De eilanden *Madura* en *Bali* behooren tot *Java.* Den souverein van *Madura* zijn door de *O. I.* Kompagnie ⅔ deelen zijns gebieds ontnomen geworden. — De gebergten van *Bali* bevatten goud- ijzer- en koper-erts. De inwoners, blanker en welgemaakter dan de *Javanen*, paren veel

schran-

schranderheid met moed. Men haalt van *Bali* de slaven. — De vrouwen verbranden zich met de lijken harer mannen, in de hoop op een nieuw leven. — In een lugtig kleedje, met een schild aan den linkerarm, voeren de mannen krijgsdansen uit, onder een woest geschreeuw hunne krissen rondzwaaijende.

Het eiland *Borneo* is het uitgestrektste van alle bekende eilanden, behalve *Nieuw-Holland*: het moge 270 uren lang zijn, en 225 breed. Deze uitgebreidheid heeft de *Europeërs* het indringen in de binnenlanden belet, en de ongezonde lucht hen van de kusten verdreven. De landbeschrijving er van is dus zeer gebrekkig. Het binnenste des eilands is waarschijnlijk eene moerassige vlakte, welke in den regentijd onder water staat. Van daar de overlevering, dat er binnen in het eiland een meer is, waaruit al de rivieren vloeijen.

Een' bergketen van het noorden naar het zuiden, veel kristal bevattende, hebben de *Nederlanders* de *Kristalbergen* genoemd. Men heeft er vaak verwoestende uitbarstingen en aardbevingen. Hoewel onder den evennagtslijn, is de hitte op *Borneo* niet ondragelijk. De zee- en bergwinden, en de regens van November tot Mei, bekoelen er de lucht. De thermometer van *Fahrenheit* blijft er tusschen de 82 en 94 graden. De voornaamste diamant- en goudmijnen,

wei-

weinig diep onder den grond geplaatst, zijn te *Ambauwang* en *Landak*. — Men vindt hier boomen van eene verbazende hoogte; andere leveren eene gom op, bekend onder den naam van *drakenbloed*. In het zuidwesten wil men muskaat- en kruidnagel-boschjes ontdekt hebben. De kamferboom bereikt op *Borneo* zijne grootste volkomenheid, de kamfer van dit eiland geldt ⅐ meer dan die van *Sumatra*; de *Japansche* is nog veel minder in prijs. De *Benzoïn* is de welriekende hars van eene soort van denneboom.

Op *Borneo* wordt de grootste apensoort, de *Pongo*, gevonden, die eene menschelijke gestalte heeft; ook de *Simia Satyrus* of *Orang-outang*, welke in gelaat, manieren en gang, zoo zeer naar den mensch zweemt. Het vertelsel, dat hij door te blazen hout ontsteekt, om er rijst en visch op te roosteren, is niet bewezen. Het eiland bevat overvloed van allerlei dieren en vogelen. Men eet er de zwaluw-nestjes. De bijen zijn er zoo menigvuldig, dat de uitvoer van honing een gewigtig handelsartikel oplevert.

De inwoners der kusten zijn *Maleijers*, *Javanen*, *Boganezen* of inboorlingen van *Celebes*, en sommige afstammelingen der *Arabieren*. De godsdienst van *Mohammed* is de heerschende. — De Vorsten of Sultans spreiden eene woeste weelde ten toon.

Te *Borneo* en op de kusten, zijn de huizen

veelal gebouwd op vlotten, die aan het strand vertuid liggen, en dus met den vloed en ebbe der zee op en neder gaan.

De kust-*Maleijers* zijn van *Java* en *Sumatra* herkomstig. Het *Maleijsche* ras der binnenlanden is blijkbaar veel vroeger hier gevestigd geweest. Hun *Sanskritsche* naam is *Biodjous* of *Viadhjas*, dezelfde met de *Battas*, *Wedas* en *Vyadhias* of *wilden* van *Sumatra*, *Ceylon* en *Hindostan*. Hunne taal bevat vele *Maleijsche* en *Sanskritsche* woorden; een nieuw bewijs van hunne âloude herkomst.

De inboorlingen zelve noemen zich *Dayaks* of *Eidahans*. Hun gelaatskleur is helderer dan die der gewone *Maleijers*, zij zijn rijzig van gestalte, stevig gespierd, en woest, bloeddorstig van aard. Hunne grooten breken zich een of twee vóórtanden uit, om er gouden voor in plaats te stellen. Zij beschilderen het ligchaam met allerlei figuren, en dragen niets dan een' gordel. — De woningen zijn uitgestrekte lootsen van planken, zonder sluiting, en die soms honderd personen bevatten. — Hoewel onder elkander strenge wetten hebbende, behandelen zij de vrouwen met zachtheid. Deze omgorden zich, en dragen op het hoofd een' grooten hoed of zonnescherm van dadel- of palmbladen. Sommige vrouwen munten uit in gebaarmakende dansen.

De *Tedongs* zijn wegens hunne zeeroverijen geducht. De

De *Alfourezen* of *Haraferas* verschillen van de *Eidahans* alleenlijk door hunne meer gebronsde kleur, en door hunne zeer lange ooren. De danseressen van dezen stam doen zich bewonderen door hare gemakkelijke buigzaamheid, in de wellustige *pantomime*-dansen.

De *Negrillos* of zwarten, de bosschen bewonende, en door geen' *Europeër* ooit gezien, schijnen, gelijk de *Papous* van *Nieuw-Guinea*, ware negers te zijn.

De *Molukkos* of *Specerij-eilanden*, door de *Nederlanders* de *Groote Oost* genoemd, bevatten den grootsten voorraad van specerij-boomen, en zijn nog meer verspreid, dan de *Sundasche*. Het allergrootste is dat van *Celebes*. Dit eiland vertoont zich, door zijne menigvuldige insnijdingen en schier-eilanden, op de kaart als een geraamte. De hooge, afgebrokene, en groen bewassene kusten bieden bekoorlijke gezigten aan. Watervalrijke rivieren storten zich van hooge rotsen neder tusschen groepen van majestueusch en schilderachtig geboomte. — Dit fraaije eiland levert de allervergiftigste planten op; ook den beruchten *Upas*, in welks uitvloeijend sap de *Makassaren* hunne ponjaards doopen. Aan de zijde van dezen dodelijken boom, plantte de natuur den muskaat- en nagel-boom, het ebbenhout, sandelhout, den *Sago*-boom, broodboom enzv.

Behalve vele rijke goudmijnen, die ook koper leveren, zijn er in den omtrek van *Mengondo* en *Manado* milde salpetergronden, die dikwijls door aardschokken worden omgewoeld.

De *Célebers* zijn de dapperste van al deze eilanders. Hun aanval is hevig, maar verwandelt bij tegenstand al ras in neêrslagtigheid, zoodra de bedwelming des *Opiums* heeft uitgewerkt. Hun handwapen is de *kris*, een dolk, waarvan de lemmer geslingerd is, omtrent 10 duimen lang.

Eene strenge opvoeding maakt deze eilanders rap, nijverig en sterk. Meermalen 's daags wasschen de moeders hare kinderen met olij of water. Vijf of zes jaren oud, worden de jongens der aanzienlijken onder de voogdij van een' vriend geplaatst, uit vrees van door ouderlijke liefkozingen en wederkeerige verteedering hunnen moed te verzwakken; niet voor hunne huwbaarheid keeren zij in het ouderlijk huis terug.

Eer het *Mohammedanendom* hier gevestigd werd, aanbaden de *Célebiers* alleen zon en maan, en offerden onder den blooten hemel, dewijl men geene stoffen kende, kostbaar genoeg om daarvan hunnen goden tempels te stichten.

Op het eiland *Bouton*, gelegen in den keten van eilanden, ten zuiden van *Célebes*, bevindt zich de druifvormige muskaatnoot. De *rotangs* (rottingen) groeijen er aan takken, die zich beurtelings nederlaten en tegen een tweeden boom weder oprigten, ter lengte van eenige honderd voeten.

De

De *Moluksche* eilanden vertoonen al de kenmerken eener vroegere, geweldige natuur-omwenteling; zij bevatten ook vele volkanen, waarvan sommige branden. Vele aardbevingen maken hier de scheepvaart gevaarlijk, en doen jaarlijks zandbanken in zee opkomen of verdwijnen.

Niet de granen, maar alle *Indische* vruchtboomen slagen er. — De specerijboomen alleen hebben de winzucht der *Europeërs* herwaards gelokt. De muskaatboom draagt van zijn tweede tot zijn honderdste jaar vruchten. Rijp zijnde, heeft de muskaat bijna de grootte en ook de kleur der abrikoos, is eenigermate peervormig, en wanneer de schors bij het rijp worden zich opent, vertoont zich de donkerroode foelij, het bekleedsel der schil van den zwarten noot. Op *Amboina* vindt men een wilden muskaatboom, en de *Bandasche* eilanden hebben er vijf of zes soorten van, die de *Nederlanders* verzuimd hebben uitteroeijen.

Behalve eenige merkwaardige wilde, en weinige huisdieren, treft men er eene groote menigte uitmuntende vogelen aan.

Toen de *Chinézen* in de middeleeuwen bij toeval op de *Molukkos* landden, ontdekten zij er de muskaat en kruidnagel, die, weldra in geheel *Indië* verspreid, door *Perzië* naar *Europa* kwam. De *Arabieren*, toen de handelaars der wereld, verwaarloosden dit gewigtig artikel niet: zij wierpen zich in deze eilanden, en maakten zich van die

voortbrengselen meester, tot dat de *Portugezen* hen verdrongen. De *Nederlanders* bepaalden vervolgens derzelver teelt tot eenige kleine, ligt verdedigbare eilandjes. — In 1796 bemagtigden de *Engelschen* de *Molukkos* in naam des Stadhouders. *Ternaten* ging niet voor 1801 aan hen over. De *Engelschen* zelve erkennen de moeijelijkheid om deze eilanden te bewaren; beter wisten de *Nederlanders*, door eene behendige staatkunde, de vrucht hunner plaatselijke kennis, hun gezag te bewaren.

De eilanden *Gilolo* en *Mortay* leveren overvloed van broodvrucht en *Sago* op.

De Sultan van *Ternaten* kan 80,000 man op de been brengen. — Dit eiland heeft hooge waterrijke gronden, en bergen, die tot aan de wolken reiken. Men vindt er vogels van eene goddelijke schoonheid, onder anderen een' ijsvogel, door de inwoners de *godes* genoemd.

Op de kusten van *Batchian* en der meeste *Moluksche* eilanden, vindt men koraalklippen van oneindige schoonheid en verscheidenheid.

Tusschen de eilanden *Xulla* of *Xoula*, bevindt zich eene rots van menschelijke gedaante, die de *Maleijsche* zeelieden aanbidden.

In het binnenste des eilands *Bouro* woonen de *Alfourézen* rondom een cirkelvormig meer, hetwelk, gelijk dat van *Cirknitz*, schijnt te rijzen en te dalen. Midden in hetzelve vertoont zich een eilandje, dat soms weder verdwijnt.

Op

Op *Ceram* wil men dat nog kruidnagelen groeijen; er zijn vele *Sago*-bosschen, welker produkt grooten uitvoer verschaft. Menig oord zou hier ongenaakbaar zijn, indien niet het overhangen der boomen eene soort van natuurlijke bruggen vormde over diepten, door welke hevige stortvloeden bruischen. — Een dier bergen verheft zich meer dan 8,000 voeten boven de zeevlakte. In de diepte der bosschen is onder anderen de Kasuarij-vogel overvloedig.

De *Alfourèzen*, inboorlingen van *Ceram*, bekleeden hoofd, armen en dijen, met bundels van dadelbladen en bloemen; hun vierkant schild is met smaak versierd. De gunst van een jong meisje wordt hier gewonnen ten koste van niet minder dan 5 of 6 koppen van vijanden. — Om deze te betrappen bedekken zich de vrijers, in hinderlaag liggende, met mos, en nemen boomtakken in de hand, die zij zoo natuurlijk weten te bewegen, dat men waant natuurlijke boomstammen te zien. Zij laten den vijand eerst voorbijgaan en vallen hem dan verraderlijk in den rug. De te huiskomst van den held is een zegepraal. — De *Alfourees* heeft een scherp gezicht; en hij grijpt een wild zwijn in den loop. Ook eet hij ratten en slangen.

Een der *Alfourèsche* Koningen onthaalde den *Nederlandschen* Predikant MONTANUS op eene zonderlinge wijze. Na het vrolijkst en prachtigst gastmaal, deed de Vorst een aantal gewapende lie-

lieden verschijnen, die, na eenen krijgsdans, een ernstig gevecht begonnen, waarin verscheidene sneuvelden. De prediker van het Evangelie des vredes, dodelijk ontroerd, bidt den Koning, dat moordtooneel te doen eindigen. « Het is niets, ant- « woordt de Koning; het zijn slechts eenige slaven- « honden, die sterven. Moge slechts dit bewijs « mijner achting aan mijn verlangen, om u vermaak « aan te doen, beantwoorden! »

Op het merkwaardig eiland *Amboina* vindt men een zeer hard *Asbest* (onbrandbaar vlas), granietheuvels van eene zeer fijne korreling, en den witsten kalksteen. Van den rijken *Sago*-boom maakt men hier, behalve *Sago*, wijn, suiker, en bindkoord. De keurigste vruchten groeijen er; gelijk ook een rijkdom van fraaije planten, heesters, en bloemen van de schoonste kleuren. Het groeijend rijk bezit hier eenen zeldzamen rijkdom, en den hoogsten graad van schoonheid; terwijl de zee bevolkt is van schitterende schelpdieren, en vreemdsoortige visschen. De stranden zijn met krabben en kreeften overdekt.

De inboorlingen van *Amboina*, vermaagschapt aan de *Maleijers* en *Javanen*, hebben zich aan het dragen van kamizolen en broeken gewend. Zij beminnen het bad, en wasschen zich met welriekende olijen. De kleur uitgezonderd, herinneren hunne bevalligheden, fraaije manieren, en de schittering hunner losse kleedingen, ons aan de ou-

oude *Grieken.* Hunne dansen gaan met zang gepaard, die soms vragen en antwoorden voorstelt, gelijk de *Amboabeon* der ouden. Een *Ambonees*, RIDJALI, heeft eene geschiedenis geschreven van een der kantons.

De bewoners van het nabij gelegen eiland *Noussa-Laoet* waren, nog in 1708, menscheneters, en hielden de wangen en handpalmen voor een lekkerbeetje.

Banda is het eenig eiland, waarvan de *Europeërs* bij uitsluiting de grondbezitters zijn. De *O. I.* Kompagnie heeft de al te weêrbarstige inwoners doen uitroeijen.

Op *Poelo-Ay* vallen vaak *aërolithen* of dondersteenen. De menigvuldigheid van dit verschijnsel op de *Molukkos* begunstigt de meening, dat deze ligchamen uit de volkanen herkomstig zijn.

De *Keys*-eilanden, ten oosten van *Banda*, bevatten een *Maleysch* menschenras. Ieder dorp heeft zijn opperhoofd, zijnen eigen tempel en afgod. Zij voeren onderling oorlogen om de visscherij. De lijken worden in olij gelegd, aan het vuur gedroogd, en vele maanden vóór de begraving boven aarde gehouden; eene gewoonte, die ons *Taïti* herinnert.

De krijtbergen van het groot eiland *Timor* bestaan uit stapels van zeeschelpen ter hoogte van 800 voeten, bedekt met allerlei boom- en heestertergewas. Dit eiland, hoe schoon ook zich uit zee

opdoende, is niet rijk in voedende grondvoortbrengselen, en het te ruim gebruik van water, baden, lucht en fruiten, is er zeer gevaarlijk. *Scorbut* en huidziekten zijn er gemeenzaam.

Zeer welgelegen in een verrukkelijk oord is de stad *Koupang; Europeër, Chinees* en *Maleijer*, leven er in eene wellustige werkeloosheid, de zorgen des levens aan hunne slaven overlatende. *Despotismus*, bijgeloof, en wellust geven aan de *Timorezen* veel gelijkvormigheid met al de overige eilanders van dit wereld deel. Eenige *Rajahs* rekenen hunne afkomst van de *Kaïmans* of krokodillen, en zij betoonen zich diens oorsprongs waardig.

Op het naburig eiland *Kambing* vertoonen zich uit den grond opborrelingen van salpeterwater, gelijkende naar de *Italiaansche Salza's*. — De inwoners van *Rotty* hebben den naam van liederlijk te leven, en aan de schandelijkste driften te offeren; die van het eilandje *Dao* zijn alle goudsmeden.

Op het eiland *Savou* trekken de mannen zich den baard uit, en er wordt eenig spoor van de *Tatoueer*-kunst gevonden.

Sandelbosch draagt den naam van den overvloed dezer boomen. De inboorlingen voeren er echter weinig van uit, zij weigeren die te vellen, meenende dat de zielen hunner voorvaderen deze boomen bewonen. De ware naam van dit, thans bijna onafhankelijk eiland, zou *Sumba* zijn. Het

Het eiland *Solor*, in den noorderketen dezes archipels, bevat goede zeelieden en soldaten. De walvischvangst verschaft traan-olij en grijze amber, gelijk ook de was, — de voornaamste voorwerpen van uitvoer.

Een zonderling verschijnsel in de *Moluksche* zee verdient nog onze opmerking. In de maanden van junij, augustus en september, doet zich regelmatig een stroom zien van melkwit water, het welk de geheele kom overdekt, waar de *Bandasche* eilanden in liggen. Dit water vertoont zich eerst op de Kust der *Keys* en van *Timor-Laoet*, breidt zich dan uit tot *Amboina* en *Ceram*, en tot *Timor* en *Ombo*, zich tusschen *Floris* en *Célebes* verliezende. 's Nachts heeft dit water eene helderheid, die hetzelve met den gezigteinder als vermengt; het is gevaarlijk voor de scheepvaart, want overal, waar hetzelve henen stroomt, schijnt de zee te kooken, en eene inwendige beroering te ondergaan. Zoo lang dit verschijnsel duurt, vlugten de visschen weg. Hetzelve schijnt herkomstig van de stranden van *Nieuw Guinea* en uit de golf van *Karpentarië* (29).

TWEE-

(29) Wij hebben alleen het merkwaardigste, en het geen niet in ons Aardrijkskundig Hoofdstuk opgenomen was, uit MALTE-BRUN's *Tom.* IV *Liv.* LXXIV. — LXXVI. *pag.* 225—314, aangeteekend, meenende daardoor onzen Lezers geen' onaangenamen dienst te bewijzen.

TWEEDE AFDEELING.

DE WEST-INDISCHE VOLKSPLANTINGEN,

Gekenschetst in derzelver Natuurkundige en Karakterkundige merkwaardigheden, Geschiedkundige lotgevallen, Staatkundige en Geografische gesteldheid, en Statisticke aangelegenheid.

In de voorgaande Afdeeling den staat en de aangelegenheid der *Oost-Indische* bezittingen van het Rijk eenigermate ontvouwd hebbende, gaan wij thans over tot den Staat der *Nederlandsche* volkplantingen in de andere werelddeelen. Wij zullen ons daarbij echter, om meer dan ééne reden, aanmerkelijk bekorten, het geen ook, aangezien de oneindig mindere uitgestrektheid van ons grondgebied in *Amerika* en *Afrika*, eigenaardig met het plan van dit werk strookt. — Deze Afdeeling in het bijzonder zal aan onze tegenwoordige *Amerikaansche* Koloniën zijn toegewijd.

Amerika, door den schranderen en moedigen KOLUMBUS in de jare 1492 ontdekt, en, ten onregte met den naam van den latere ontdekker AMERIKUS VESPUTIUS bestempeld, is sedert dien tijd *de nieuwe wereld* genoemd geworden, om deszelfs latere ontdekking door de *Europeërs*, daar het-

hetzelve anders, naar alle waarschijnlijkheid, op eene even vroege bevolking als de andere wereld-deelen zich beroemen kan, en zijn eigen oorspronkelijk menschenras, niet minder dan die, schijnt te bezitten; hoewel tevens zeer vele redenen zich vereenigen om te doen gelooven, dat zoo wel *Azië* en *Afrika* als *Europa* in overoude tijden, lange zelfs voor die verschrikkelijke natuur-schokking, waardoor *Amerika* heeft opgehouden met het groot vast land van *Europa* verbonden te zijn, aan dat uitgestrekt gedeelte der bewoonde aarde talrijke volkplantingen hebben toegezonden. De tegenwoordige bewoners van *Amerika* zijn hoogst waarschijnlijk een mengsel van zijne eigene oorspronkelijke landzaten, en van aankomelingen uit de drie ons vroeger bekend gewordene wereld-deelen. Vele verwantschappen van taal, zeden enzv. maken dit meer dan waarschijnlijk. (30). —

Hoewel dus even oud in oorsprong en bevolking, als het overig bewoonde aardrijk, en in het bezit misschien van de hoogste bergspitsen dezes aardbols, (31) die, vroeger dan elders hunne kruinen boven de oppervlakte der wateren verheffende, welke éénmaal het vaste land schijnen omvat te hebben, zelfs eerder aan het menschdom een verblijf

(30) Men zie onder anderen MALTEBRUN, *Tom.* v. *Liv.* 96, uit wien wij meer andere bijzonderheden in dit Hoofdstuk hebben overgenomen.

(31) Ten minste van die, welke gemeten zijn; of de bergen van *Thibet* in hoogte daarmede gelijk staan, is slechts een voorwerp van gissing.

blijf hebben kunnen aanbieden, en zeker uitmuntende door de uitgestrektheid zijner vlakten, en de voorbeeldelooze lengte en breedte zijner rivier-stroomen (32), waardoor zij den zwervende volksstammen de uitstekendste middelen van bestaan en gemeenschap hebben kunnen verschaffen, — is hetzelve echter eene reeks van eeuwen voor de overige aardbewoners, althans voor de meest beschaafde volken van *Europa*, een onbekend oord geweest, welks nadere ontdekking in de XV^de^ eeuw een hunner uitmuntendste aanwinsten mag genoemd worden, terwijl de aanzienlijke vermeerdering van kennis en van voortbrengselen, door die ontdekking verkregen, eene tweede gewigtige reden opleverde, om *Amerika* te onzen opzigte *de nieuwe wereld* te noemen.

Trouwens, niet alleen was het bestaan en de inwendige geschapenheid van dit werelddeel eene nieuwe uitbreiding van kennis, maar ook de bewoners en voortbrengselen van den grond waren voorwerpen van gretige lust tot onderzoek, daar beiden in vele opzigten van de reeds bekenden in

---

(32) Bij MALTEBRUN vindt, men eene lijst van al de rivieren van *Amerika*, met opgave van derzelver lengte, zijnde b.v. die van den

Mississippi.	575	mijlen,	van 25	in een graad.
Madeira.	575	———	———	———
Assiniboil en *Severn*. . . .	600	———	———	———
Mackenzie en *Oungigah*. .	625	———	———	———
Missouri en *neder-Missisippi*.	980	———	———	———
Amazoon of *Maragnon*. .	1000	———	———	———

in andere wereldoorden aanmerkelijk verschilden. En alhoewel de natuur in hare werking ook hier dezelfde regelen als overal elders schijnt te volgen, en door de eigen grondkrachten bewogen wordt, is niet te min deze verscheidenheid een nieuw bewijs voor dien eindeloozen rijkdom in wijzigingen en spelingen, waarvoor derzelver voortbrengend vermogen geacht moet worden vatbaar te zijn; en ook te dien opzigte heeft derhalve de ontdekking van *Amerika* het menschelijk verstand met menigvuldige nieuwe waarnemingen kunnen verrijken.

De gesteltenis dezer Landen zelve schijnt van eene verhoogde werking der natuurkrachten te getuigen. Wij hebben reeds de overtreffende hoogte hunner gebergten, en den uitgestrekten loop hunner rivieren doen opmerken. Ook is de vruchtbaarheid van den grond zoodanig, dat zich die van weinige Landen der overige wereld daarmede laat vergelijken, zijnde dezelve veel zeldzamer afgebroken door uitgestrekte zand-woestijnen, gelijk in *Afrika*, of door die heide- en andere woeste en onvruchtbare gronden, welke *Europa* en *Azië* zoo menigvuldig ontsieren.

Men zou hebben kunnen verwachten, zoodanig een land, de vertoonplaats der hoogste groei- en ontwikkelings-krachten van de natuur, bevolkt te vinden met een talrijk geslacht van reuzen, en met dierensoorten, grooter en menigvuldiger dan die der oude wereld, naar evenredigheid van den uitge-

gestrekten en vruchtbaren grond; dit echter was geenszins het geval.

De *Amerikaansche* mensch is niet alleen ten aanzien zijner natuurlijke (*phijsieke*) gesteldheid en hoedanigheden beneden dien der oude wereld geplaatst, maar inzonderheid ook met betrekking tot de ontwikkeling zijner geestvermogens. Zelfs schijnt het, dat een omgang van ruim drie eeuwen, en dus het voorbeeld, aan tien opvolgende geslachten door de meer beschaafde *Europeërs* aldaar gegeven, niet toereikend is geweest, om één' enkelen der volks-stammen, die dezen uitgestrekten grond bewoonen, tot eene hoogere beschaving opteleiden, of ten minste enkele ondeelige voorwerpen tot die hoogte te doen stijgen, op welke wij zoo vele vernuften in *Europa*, in dat zelfde tijdvak ontstaan, hebben moeten bewonderen, ofschoon ook dezer ontwikkeling niet altijd door een zoo veel milder' invloed der omstandigheden kon gezegd worden te zijn begunstigd, dat de *Amerikanen* ten opzigte van den aanleg en der opleiding tot kennis, merkelijk beneden de *Europeërs* zouden moeten geplaatst worden (33).

Men moet erkennen, dat, welke dan ook de eerste oorsprongen van het *Amerikaansch* menschen-

---

(33) Vele *Amerikanen*, in de *Spaansche* bezittingen zorgvuldig opgevoed, zelfs tot hooger wetenschappen opgeleid, hebben niet dan zeer middelmatige vernuften opgeleverd. MALTEBRUN. *Tom.* V.

schenras mogen geweest zijn, hetzelve thans in vele opzigten eene geheel onderscheiden klasse van menschen oplevert, welke veelzins van de overige stammen dezes geslachts verschilt. Over het geheel zijn de *Amerikaansche* volken kloek van leest, van een stevig, wel geevenredigd maaksel, zonder uitwendige ligchaams-gebreken. Hunne heerschende kleur is gebronsd of koperrood, roestkleurig, en zwemende naar die der kaneel of run; zij hebben het haar lang, zwart, grof, glanzig en dun; den baard, weinig bezet en aan bosjes gegroeid; een kort voorhoofd, breede oogen, aan den buitenhoek opwaards getrokken, uitstekende wenkbraauwen, uitpuilende oogappels, den neus een weinig ingedrukt, maar sprekend, breede lippen, vastgeslotene en puntige tanden; in den mond heerscht eene uitdrukking van aanminnigheid, die in tegenspraak is met een somber, straf, zelfs stuursch gelaat; het hoofd vierkantig, het aangezigt breed zonder plat te zijn, maar aan den kin spits toeloopende; de trekken van opzijde uitkomende en diep gevoord; hooge borst, grove dijen, doorgebogene beenen, een grooten voet, en het gansche postuur gezet. — Sommige dezer vormen hangen zeker van de behandeling der jonge kinderen af, maar, buiten dat, is er geen ras op aarde, waarvan het voorhoofdsbeen meer achterwaards gebogen is (34).

In

(34) Hier over en over de wijzigingen der huidkleur van de *Amerikaansche* volken, zie men MALTEBRUN, ter a. pl. *pag.* 205 — 208.

In het algemeen hebben de *Amerikanen* weinig baard; dezelve neemt echter door het scheeren toe. Intusschen worden er vele geboren zonder baard- en hoofdhaar. Over het geheel schijnt het, dat de *Indianen* ruiger van baard worden, naar gelang hunner verwijdering van den zee-oever. Baardeloosheid is ook aan vele stammen van Oost-*Azië* eigen, maar aan de negers van *Kongo* en de *Karaïbes*, twee uitstekend sterke en kloeke rassen, ziet men, dat een baardelooze kin geenszins het voldingend bewijs oplevert van verbastering en natuurlijke zwakheid.

Omtrent de zeden der *Amerikanen*, in onderscheiding van andere volken, die in den staat der natuur levende, van de visscherij en jagt bestaan, is weinig bijzonders te zeggen. Dat zij het vleesch raauw, en slechts een weinig in den rook gedroogd, eten; de wangen hunner kinderen met gekleurde figuren beprikken (*tatouëren*); ieder' soort van wild aan het minste spoor in het korte gras herkennen, enzv. — zijn trekken, die alle volken van dien aard gemeen hebben. Meer opmerking verdient het, dat de *Tongouze* en *Amerikaansche* vrouwen hare kinderen op een hoop verteerd hout naakt te slapen leggen. Gelijk de oude *Scijten* hebben zij de wreede gewoonte van hunnen vijanden het hoofdvel, met behoud van het haar, af te schillen. — In het Godsdienstige en Starrekundige be-

speurt-

speurt men eenige toenadering bij de volken van *Mexiko* en *Peru* tot de *Aziaten* (35).

Ook het viervoetig gedierte, dat in den grooten keten der aardsche schepselen zich het naast aan den mensch aansluit, is in dit werelddeel noch in getal of kracht, noch in geschiktheid om aan den mensch nuttige diensten te bewijzen, vergelijkbaar met die kolossale en talrijke diersoorten, waarmede de oude wereld als bevolkt is.

Met één woord, *Amerika* moet zich aan deszelfs ontdekkers voordoen als een nieuw geschapen land, voor zeer edele schepselen bestemd, doch nog maar enkel bevolkt met kinderlijke naturen in alle soorten.

De zwakheid der inwoners was inzonderheid zigtbaar bij den inval der *Spanjaarden*, in de meer beschaafde Rijken van *Mexiko* en *Peru*. Talrijke natiën werden overwonnen en onderworpen door een' handvol avonturiers, wier ondernemingen, wat men ook van hunnen moed en hunne wapenfeiten zeggen moge, onfeilbaar zouden zijn mislukt, indien de *Amerikanen* slechts bij eene geringe mate van overleg een' gelijken moed gepaard hadden, als de bewoners der eilanden van *nieuw Guinea*, die, hoewel van geene betere wa-

(35) Zie MALTEBRUN, *p.* 219, 220.

wapenen voorzien, talrijke smaldeelen *Europeërs*, op hunnen bodem ontscheept, verjaagd of vernield hebben.

Dan, voor hunne hebzuchtige overweldigers bukkende, werden zij niet alleen wel ras beroofd van hunne gouden en zilveren kostbaarheden, welke zij van het goud en zilver, uit hunne rijke, nog onbewerkte mijnen medegevoerd, vervaardigd hadden, maar zelfs, toen deze bronnen uitgeput waren, als lastbeesten met zweepslagen, op het vaste land in de mijnen, en op de eilanden voornamelijk ter aankweking van gewassen, aangedreven, die alleen geschikt waren om het leven van den weelderigen *Europeër* te veraangenamen.

Weldra bezweek hun zwak ligchaams-gestel voor deze folteringen. Geheele geslachten werden van de aarde verdelgd, en de *Europeër* zelf, ongeschikt of onwillig om onder den invloed der verzengde luchtstreek de aarde te bebouwen, vond het middel, om het verlies aan arbeidende handen te herstellen, door uit een ander werelddeel het even onbeschaafd, maar sterker ras der *Negers* als slaven interuilen, en herwaards over te voeren. Zoo deed de wreedheid en de hebzucht van den *Europeër* op nieuws den afschuwelijken handel in menschen ontstaan, die door den godsdienst, welken hij belijdt, met zooveel kracht bestreden wordt.

Ook dit menschenras, uit *Afrika* aangevoerd, hoewel in een gelijk klimaat geboren, en door de

na-

natuur met een sterk ligchaam toegerust, kon de gierigheid zijner meesters niet verzadigen, dan door eenen arbeid boven hunne krachten, en waaronder ook zij in menigte bezwijken moesten. Ieder jaar vorderde een' nieuwen toevoer van 70,000 dier ongelukkigen, daar het getal der overledenen in *Amerika* dat der geborenen bij dit volk doorgaans van 3 tot 5 ten honderd overtrof.

Zoo vele slachtoffers bragten de *Europeërs* jaar op jaar aan de weelde, en dermate had eene gewoonte van ettelijke eeuwen hun gevoel voor regt en menschelijkheid verstompt, dat in deze meer verlichte tijden, alleen na eene hevige en langdurige worsteling, de rede op gewoonte en eigenbaat heeft kunnen zegepralen, en onherroepelijk eenen handel doen afschaffen, die der menschheid tot de grootste oneer verstrekte.

Het is intusschen die zelfde handel, welke al de koloniën der *Europeërs* in geheel *Amerika*, met uitzondering alleen van eenige noordelijke gedeelten, heeft doen bloeijen, en uit dien hoofde is dan ook de invloed van dezen handel, en deszelfs afschaffing, een onderwerp dat, bij het onderzoek van den staat der *West-Indische* koloniën, eene bijzondere opmerking verdient.

Ons bestek gedoogt niet, dezen invloed op de gezamenlijke *Europésche* bezittingen in dit wereld-deel, in al deszelfs bijzonderheden nategaan. Ons bepaald hebbende tot den staat der *Nederland-*

sche overzeesche bezittingen, kan dezelve alleen met toepassing daarop, door ons worden in aanmerking genomen.

Alvorens echter zal het noodzakelijk zijn, de plaatselijke gelegenheid dezer volkplantingen te onderzoeken, en de *Statistieke* belangrijkheid derzelven van nader bij te beschouwen.

Deze bezittingen, eertijds zeer uitgebreid, dewijl ook *Brazilië* en *nieuw Nederland* daartoe behoorden, naderhand bepaald tot de koloniën van *Suriname*, *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary*, benevens het kleine eiland *Kurakao*, en de nog kleiner van *St. Eustathius*, *St. Martin* en *Saba*, zijn thans, volgens het verdrag van den 14 augustus 1814, met *Engeland* gesloten, ingekrompen tot het bezit van *Suriname*, en de zoo even genoemde kleine eilanden, zijnde *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary* op eenige voorwaarden, waarvan beneden nader, aan *Engeland* afgestaan.

Suriname (36), in *Neêrlandsch Guijana* gelegen, is thans ten oosten bepaald door de rivier *Marawyne*, en ten westen door de rivier *Korantyn*. De lengte dezer landstreek, langs de zeekust gemeten, mag 50 of 60 uren gaans bedragen, terwijl derzelver diepte op meer dan 200 gelijke uren geschat kan worden.

Deze

(36) Zie de Kaart, N.° 10.

Deze heerlijke volkplanting, zegt MALTEBRUN, is misschien het meesterstuk van die soort der menschelijke kunst-vlijt. Geen der *Antilles* biedt eene zoo uitgebreide en winstgevende kultuur aan. De eenige stad der Kolonie is *Paramaribo*, aan de fraaije rivier van *Suriname*. De huizen zijn er van binnen keurig versierd, de wanden met kostbaar hout bekleed. De *Europezen* in de Kolonie bedragen een getal van 10,000, het garnizoen er onder begrepen, en de negerslaven ongeveer 80,000 (*). — De uitvoer beloopt omtrent 15 milioenen. — Een ongewoon gezigt biedt ook deze volkplanting aan. Eene uitgestrekte vlakte, volkomen waterpas, van bloeijende plantaadjes overdekt, met een zacht groen gekleurd, stuit aan den eenen kant tegen een donker behangsel van ondoordringbare bosschen, en wordt aan de andere zijde bespoeld door de blaauwachtige golven van den oceaan. Deze groote tuin, op de zee en de wildernissen veroverd, is doorsneden van een groot aantal waterleidingen, die door dijken omringd zijn, en verdeeld door breede wegen, en bevaarbare kanalen. Elke woning schijnt een klein dorp te zijn, en het geheel vereenigt, in een kort bestek, de bekoorlijkheden der vlijtigste kultuur met de schoonheden der woeste natuur (37).

De

(*) De schrijver schijnt hier onder geheel *Nederlandsch Guiana* te bevatten. Zie beneden, bladz. 188 en 218 de noot.

(37) *Ter a. pl. pag.* 719.

De voornaamste rivieren dezer landstreek zijn die van *Suriname*, *Korantyn*, *Koponama*, de *Samaneka* en de *Marowyne*. De eerste is voor groote vaartuigen bevaarbaar; de andere, schoon van eene aanzienlijke breedte, zijn zeer ondiep en vol rotsen, en uit dien hoofde voor de scheepvaart ongeschikt. Ook vind men langs derzelver oevers, — uitgezonderd die van den *Korantyn*, — en tot aan de uitmondingen, geene andere bewoners dan *Indianen*, inboorlingen des lands.

De rivier *Suriname*, wier uitmonding op 5 gr. 49 minuten ligt, en die haren naam aan deze Kolonie geeft, heeft nagenoeg eene strekking van het noorden naar het zuiden. Ter linkerzijde vóór de uitmonding heeft men eene slikkerige zandbank, *Bramspunt* genoemd. Van daar tot aan de zamenvloeijing der rivier *Komowyne* is dezelve ¾ mijl breed, zijnde de beide armen, inzonderheid die van *Suriname*, zoo diep, dat dezelve met groote schepen, tot 5 of 6 mijlen boven dit punt, kunnen bevaren worden. Aan de rivier *Suriname*, 2½ mijlen van den riviermond, is het Fort *nieuw Amsterdam* gebouwd, en omtrent eene mijl verder het fort *Zelandia*, beide ter bescherming der Kolonie dienende. Iets lager ligt de hoofdstad *Paramaribo*. De rivier in *Suriname* is met mindere vaartuigen nog wel 24 mijlen hooger op bevaarbaar.

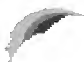
Ongeveer 4 mijlen van het punt der zamenvloeijing

jing met de rivier *Suriname*, verdeelt zich de *Komowyne* weder in twee armen, waarvan de één den naam behoudt, en de andere *Kottika* genoemd wordt. De eerste arm volgt, ongeveer 13 mijlen ver, eene zuidwestelijke rigting; de *Kottika* daarentegen strekt zich 10 mijlen ver ten oost-zuid-oosten, en verders 5 of 6 mijlen ten zuidwesten. Deze kronkelende rivieren worden gevoed door een aantal kreken, langs welker oevers men de schoonste plantaadjes aantreft.

De oevers der rivieren *Korantyn*, *Koponama*, *Sarameka* en *Marowyne* zijn, gelijk alle andere onbebouwde gronden in deze Kolonie, met ondoordringbaar boschaadje begroeid.

Inwendig vindt men vele rotsen en bergen, die onderscheidene soorten van delfstoffen bevatten. Ook is het land van uitgebreide *Savanen* of heidevelden doorsneden, en heeft over het geheel een woest aanzien. Tot op 25 of 30 mijlen van het zeestrand is de grond laag en moerassig.

De eb en vloed gaat in al de rivieren tot meer dan 15 mijlen van de monding; de laatste verhindert den afloop van het water. Over het geheel heeft men in de rivieren geen zoet water, dan 6 of 7 mijlen van zee. Dat van de rivier *Suriname* wordt voor het beste gehouden. De schepelingen vullen doorgaans hunne watervaten op de hoogte van de *Joodsche Savane*, omtrent 10 mijlen van de stad *Paramaribo* gelegen.

De grond in het algemeen is er zeer vruchtbaar. Een altoos durend groen, aan de keerkringslanden eigen, doet er den zomer onafgebroken voortduren, en *Suriname* bezit in eene hooge mate al de voordeelen, aan deze Landen eigen, éénsdeels, dewijl eene lage en moerassige ligging van den grond de verschroeijing der planten door groote hitte en langdurige droogten, waaraan de meer hooge Landen onderworpen zijn, voorkomt; anderendeels door de buitengewone vruchtbaarheid van den grond.

Het schijnt echter, dat eene zoodanige ligging voor de gezondheid nadeelig moet zijn, en zij is dit ook werkelijk geweest. Dan, sedert de meeste Landen, waar de *Europezen* zich gevestigd hebben, door indijking tegen overstromingen zijn beveiligd geworden, en inzonderheid, sedert de moerassige streek beneden het Fort *Zélandia* tot kosttuinen is aangelegd, waardoor de verschillende zeewinden een' vrijen toegang tot de bewoonde landstreken verkregen hebben, is het luchtsgestel merkelijk verbeterd, en *Suriname* kan thans, zoo al niet tot de gezondste Koloniën in *West-Indië* gerekend, ten minsten onder de zulke gerangschikt worden, die geenzins den naam van *ongezond* verdienen.

De hoofdstad *Paramaribo*, aan de rivier van *Suriname* gelegen, 4 of 5 mijlen boven derzelver uitmonding, is gebouwd op een' zandigen, steen-

ach-

achtigen grond. De breede straten, elkander meestal regthoekig doorsnijdende, zijn met Tamarinde- en Oranjeboomen beplant, die niet alleen het geheele jaar door een verkoelend lommer verschaffen, maar ook in den bloeitijd, van November tot April, een' aangenamen geur van zich geven. De straten zijn niet geplaveid; de hardheid van den grond maakt dit overbodig. De huizen, ten getale van 1100 of 1200, zijn op zeer weinige na alle van hout gebouwd, doch sierlijk en wel ingerigt. Onder de aanzienlijkste telt men het huis van den Gouverneur, het Stadhuis, de *Protestantsche* en *Luthersche* kerken; ook hebben er de *Joden* twee Sijnagogen. De reede is er voortreffelijk; op een' zeer geringen afstand van de kaden, langs de rivier aangelegd, kunnen meer dan honderd groote schepen ankeren.

Het getal der blanke inwoners van de stad wordt op ongeveer 1200 geschat, waaronder het garnizoen niet begrepen is. Behalve dit, bedraagt dat der vrije negers en *Mulatten* 6 of 700, en dat der slaven 6 of 8000, zoo dat de geheele bevolking der stad op 10,000 zielen kan geschat worden. De noordoostelijke winden matigen hier de hitte der zon. In het algemeen wordt *Paramaribo* gehouden voor één der schoonste steden in de *West-Indiën.* Van levensmiddelen, als, slagtvee, gevogelte, wild, visch en vele soorten van *Europésche* groenten, wordt dezelve door de

na-

nabij gelegene plantaadjes zeer wel voorzien, gelijk door den aanvoer uit *Europa* van alles, wat dit werelddeel tot voeding en genot des levens oplevert. Bovendien heeft men er al de smakelijke voortbrengselen, aan de *Amerikaansche* landen tusschen de keerkringen eigen.

Overigens zijn de plantaadjes in deze kolonie wel aangelegd, meestal van zeer schoone gebouwen ter woning voorzien, en wijken zij, zoo te dien opzigte, als in vruchtbaarheid van den grond, en gemakkelijkheid van afvoer der produkten, niet voor de beste Kolonie van andere natiën in dit werelddeel.

De geheele bevolking der Kolonie, volgens opneming in den jare 1815, bedraagt aan (38)

Blanken.	2,029.
Vrije Negers en *Mulatten*. .	3,075.
Slaven.	51.937 hoofden.
Totaal. . .	57,041.

Het getal der plantaadjes is tusschen de 700 à 800. Voorts blijft er nog eene zeer groote uitgestrektheid van vruchtbare en wel gelegene gronden voorhanden, die, was de slavenhandel blijven bestaan, de uitbreiding van den landbouw zeer zoude hebben begunstigd; en schoon het uitzigt daarop thans aanmerkelijk verflaauwd is, blijven echter deze gronden van veel belang, om, zoo in het ver-

(38) Maltebrun, *tom.* V. pag. 723.

vervolg van tijd de thans beteelde landen mogten uitgeput geraken, gelijk in vele eilanden reeds het geval is, het verlies daarvan te vergoeden.

De voornaamste handels - voortbrengselen van *Suriname* bestaan in suiker, koffij, kakao en katoen. Men heeft er ook van tijd tot tijd eenige tabak, *indigo* (39), letterhout, was, verwhout, *copalsche* gom, en den bast van *Simaruba* gewonnen, doch in eene zeer geringe hoeveelheid. —

Het beleid der regering is er op eene bepaalde instruktie in handen van een' Gouverneur-Generaal gesteld, die tevens als opperbevelhebber der troepen en zeemagt, in de Kolonie aanwezig, gebiedt. Voor de inwendige policie bestaat er een Hof van Policie, zamengesteld uit 9 leden, die uit de gegoedste ingezetenen, zonder aanzien van godsdienstige gezindheid, gekozen zijn. Dit Hof wordt door den Gouverneur-Generaal *gepresideerd;* het besluit bij meerderheid van stemmen. Bij het steken der stemmen heeft de voorzitter eene beslissende stem.

De lijfstraffelijke Justitie behoorde voormaals mede tot de *attributen* van dit Hof. Dezelve is thans daaraan nog wel bij voorraad verbonden, doch zal er van worden afgescheiden, volgens het re-

---

(39) Hieruit ziet men, hoe onstaatkundig het afschaffen der *indigo*-fabrieken in 1807 op *Java* geweest is, daar wij thans deze verwstof geheel van vreemden koopen moeten.

Reglement op het beleid van de regering en Justitie, vastgesteld bij 's Konings Besluit van 14 september 1815. — De oefening der Civiele Justitie is opgedragen aan een bijzonder Hof, uit een voorzitter en 6 leden bestaande, en gediend door eenen Sekretaris. Van alle *definitive* vonnissen, door dit Hof bij eersten aanleg gewezen, kunnen partijen zich beroepen op het kollegie van den Hoogen Raad alhier; doch valt er geen beroep van zaken, waarin het Hof bij hooger beroep *(appél)* heeft uitspraak gedaan.

Een Raad-Fiskaal, die rang heeft na den Gouverneur-Generaal, neemt het regt der Hooge Overheid waar, tegen alle misbruiken en wet-schennissen, wakende voor de regten der Koninklijke oppermagt in de Kolonie. — Een Raad-Kontrôleur van Financiën, mede door den Koning benoemd, en in den raad van Policie eene raadgevende stem hebbende, is belast met het toezigt over de Financiën, en al wat daartoe betrekking heeft.

Overigens bestaat er een Kollegie *van kleine zaken*, mede uit een voorzitter en 6 leden zamengesteld, kennis nemende en regt sprekende in alle burgerlijke (*civiele*) zaken, die de som van *f* 250:- niet te boven gaan, van welke vonnissen echter beroep valt op het Hof van Civiele Justitie.

Ook is de wees-kuratele- en onbeheerde boedelkamer, overeenkomstig de *instruktie* van den jare 1783, bij voorraad in wezen gebleven.

De

De handel en vaart op de Koloniën mag alleen geschieden uit en naar dit Rijk; de vaart der *Noord-Amerikanen* echter op *Suriname* is veroorloofd onder dezelfde bepalingen, als vóór 1795 plaats hadden.

Eer wij overgaan tot de beschouwing der *Statistieke* voordeelen, welken deze kolonie verschaft, zal het niet ongepast zijn, een oog te vestigen op de Geschiedenis derzelve, en daaruit afteleiden, in hoe verre de tegenwoordige toestand van zaken aldaar eene voor- of nadeelige verandering ter beschouwing aanbiedt.

De *Engelschen* schijnen de eerste *Europeërs* geweest te zijn, die zich in deze volkplanting gevestigd hebben. (40) Zekere kapitein LEIGH, het schip *the Elephant* voerende, kwam den 22 Mei 1604 in de rivier *Mapoko*, met voornemen om bij den berg *the Oliphe* eene volkplanting te stichten, doch de kolonisten, afgeschrikt door het zware hout, dat zij hier verpligt zouden zijn geweest omtehakken, namen het besluit zich op den berg *Huntelei*, twee mijlen bewesten de rivier *Karoleich*, te vestigen. — In 1606 echter brak deze Kolonie wederom op. In 1608 en 1630 wendde men nieuwe pogingen aan, om er zich te vestigen, doch, zoo het schijnt, met geen beter' uitslag, daar de *Franschen* er in 1640 eene volksstichting on-

---

(40) Zie HARTSINCK, Iste deel, bladz. 43.

ondernamen. Deze echter, door de moerassigheid van den grond afgeschrikt, zijn naar elders verhuisd, en in 1650 namen de *Engelschen* op nieuws het Land in bezit.

In den jare 1666 had de Kolonie in het vak van den landbouw reeds eenige vorderingen gemaakt, en werd zij door onze natie, destijds met de *Engelschen* in oorlog, en wel bijzonder door eenige schepen, welke de Provincie van *Zeeland* te dien einde uitgerust had, veroverd. Volgens het vredestraktaat van junij 1667 bleef dit *konquest* aan onze Republiek, en werd deze bij den vrede van 1674, ten gevolge eens nieuwen oorlogs, met *Grootbritanje* gevoerd, in dat bezit nader bevestigd.

Weinig tijds echter, voor dat de vrede van 1667 in de Kolonie bekend werd, was dezelve hernomen door de *Engelschen*, en hieruit ontstond eene regeringloosheid, daar de ingezetenen niet wisten wie hun wettige Overheid was. Bij de overgift evenwel der Kolonie door koning KAREL in 1669 aan de *Nederlanders*, werd de orde hersteld, doch 1200 inwoners, zoo blanken als negers, verlieten *Suriname* en zetteden zich in *Jamaïka* neder.

Kort daarna ontstond er een oorlog met de *Karaibische Indianen*, de natuurlijke inwoners des Lands, en daar gelijktijdig de provincie van *Zeeland* op het uitsluitend bezit dezer Landen

aan-

aanspraak makende, over het opperbewind met de Algemeene Staten twistten, en het onderhoud en de bescherming dezer bezitting zware kosten vereischten; — zoo werd dezelve den 10 junij 1682 voor eene som van *f* 260,000:- aan de *West-Indische* Kompagnie, met goedkeuring der Staten-Generaal, verkocht, en door dezelve aan de eigenaars der Kolonie een oktrooi verleend, geteekend 23 september 1682, waarbij aan dezen, mede onder goedkeuring der Algemeene Staten, vrijdom van belastingen verleend werd voor de tien eerste jaren.

Dan, daar ook voor deze Maatschappij de onderhoudskosten te zwaar vielen, verkocht zij daarvan ⅓ gedeelte aan de stad *Amsterdam*, en een ⅓ aan het Huis van *Sommelsdijk*, welke zamen een maatschappelijk verdrag aangingen, bekend onder den naam van *Geoktroijeerde Sociëteit van Suriname*, welke in 1778 veranderd is in dien van *Direkteuren en Regenten der Kolonie.*

De Heer VAN SOMMELSDIJK, medeigenaar, vertrok daarop als Gouverneur-Generaal, ingevolge de gemaakte overeenkomst naar *Suriname*, en nam, vergezeld van 300 man krijgsvolk, den 24 November 1680 bezit van de Kolonie. Bij zijne aankomst vond hij dezelve in eenen deerlijken staat van wanorde, en door het vertrek van vele ingezetenen naar *Jamaïka* zeer verzwakt. Om den vervallen staat van zaken zoo veel mogelijk te

herstellen, maakte hij wetten en verordeningen, geschikt om de volkplanting te doen bloeijen, en stelde onder anderen tot genoegen der inwoners in den jare 1684 eenen Raad van Justitie en Policie aan. Het gelukte hem voorts, vrede te sluiten met de *Indianen*, die tot dus verre de Kolonie zeer hadden verontrust; ook is men aan hem den regelmatigen aanleg der stad *Paramaribo* verschuldigd, welke bij zijne aankomst nog maar een ellendig gehugt was, uit een honderdtal verstrooide huizen bestaande. Voor het overige was hij een man van een norsch en wreed karakter.

De zware arbeid, van het krijgsvolk gevorderd, en de geringe hoeveelheid van levensmiddelen, die men aan hetzelve uitreikte, deden onder hetzelve eenen opstand rijzen, die den 29 julij 1688 den Gouverneur het leven koste. Op eenige vertogen namelijk, hem door de soldaten op de parade deswege gedaan, hefte hij in eene dreigende houding den sabel omhoog; en in datzelfde oogenblik deden verscheidene geweerschoten hem dood ter aarde storten, door welke tevens de kommandeur VERBOOM, anders bij het krijgsvolk zeer bemind, zoo zwaar gekwetst werd, dat hij negen dagen later aan zijne wonde overleed.

De oproerlingen maakten zich hierop van het fort *Zélandia* meester, en benoemden hunne eigene officieren.

De regering en inwoners van *Suriname*, door

dit

dit voorval in de onaangenaamste omstandigheid gedompeld zijnde, gelukte het hun echter zich, zoo door list als geweld, van de oproerlingen meester te maken. De belhamels werden strengelijk gestraft en de overige uit de Kolonie weggezonden.

De Heer SCHERPENHUIZEN werd met oorlogsbehoeften en eenig krijgsvolk uit *Holland* gezonden, om den Heer VAN SOMMELSDYK optevolgen. Bij zijne aankomst vond hij dezelve in eenen verwarden toestand. Het gelukte hem echter de orde te herstellen, en verscheidene nuttige inrigtingen intevoeren.

Het gevolg van den in dien tijd tusschen de Republiek en *Frankrijk* uitgebroken oorlog was voor deze Kolonie, dat zij door een *Fransch* eskader onder de orders van den Admiraal DU COSSE in Mei 1689, twee maanden na de aankomst van den Gouverneur SCHERPENHUISEN, werd aangevallen; dan de *Franschen*, schoon negen oorlogschepen en een bombardeer-galjoot sterk, werden met verlies afgeslagen.

De Gouverneur SCHERPENHUIZEN, naar *Europa* opontboden, om zich van verscheidene beschuldigingen, door de kolonisten tegen hem ingebragt, te zuiveren, werd in de jare 1696 opgevolgd door den Heer VAN DER VEEN, die, in 1706 op zijn verzoek weder ontslagen, de Kolonie aan zijnen opvolger GOOIJER in een' bloeijenden staat overgaf, schoon destijds de voortbrengselen nog maar alleen

tot suiker en eenig letterhout bepaald waren. Reeds toen had men geleerd, van de lage moerassige gronden der Kolonie met voordeel gebruik te maken, met vermijding der groote onkosten, welke anders ondernemingen van dezen aard vergezellen. Intusschen was de staat van verdediging zeer verwaarloosd.

De oorlog met *Frankrijk* op nieuws uitgebroken zijnde, deden de *Franschen* in 1712 andermaals eenen aanval op *Suriname*, doch werden ook nu met verlies afgewezen. Vier maanden daarna echter, met 8 oorlogschepen, 7 barken en 30 platboomde vaartuigen, bemand met 3000 koppen, terug gekeerd zijnde, gelukte het hun, na een dapperen wederstand ondervonden te hebben, de Kolonie onder brandschatting te stellen, die deels in slaven, deels in suiker betaald werd, ten bedrage van *f* 622,800:- eene som, die destijds gerekend werd 40 ten honderd uittemaken van het kapitaal der meest gegoede ingezetenen.

De schaden, in dezen oorlog geleden, zijn aan de verdere ontwikkeling van den bloei der Kolonie zeer hinderlijk geweest. Niet alleen waren de ingezetenen door deze aanzienlijke brandschatting verarmd, en van vele Negers beroofd, maar er waren tevens, gedurende het aanwezen van den vijand, oproerigheden onder de slaven ontstaan, die het weglopen van velen hunner ten gevolge hadden, welke muitelingen vervolgens, diep in de

bos-

bosschen, aan de rivieren *Kopenama* en *Sarameka* eene volkplanting oprigtten, die men vruchteloos getracht heeft door tegen hen uitgezondene *detachementen* uitteroeijen (41), terwijl door het verkeerd begrip der inwoners, dat zij hunne teruggebleven slaven met meer gestrengheid in ontzag moesten houden, deze ramp nog meer verzwaard werd.

---

(41) Deze Negers, ook wel *Marrons* genoemd, hebben verscheidene kleine republieken binnen in het land opgerigt. Zij gaan alle naakt, doch leven in den overvloed. Van het geklaarde vet eener zekere soort van palmiet maken zij goede boter, en uit de aard-*pistaches* eene zeer goede olij. Door middel van kunstig gemaakte vallen en der zeevloeden, vangen zij overvloedig visch en wild, welke zij ter bewaring in den rook laten droogen. Hunne velden zijn overdekt met rijst, *maniok*, broodwortelplanten en plantaanboomen. Gelijk de *Hindoos*, trekken zij uit de asch van den palmboom zout, of vergoeden dit met roode peper. Zij hebben altijd in overvloed palmboomwijn, welken zij vergaderen, door eene insnijding van een vierkante voet op den stam, waarvan zij het sap in een bak opvangen. De *Latanus*-boom verschaft hun al de stoffen, om hunne huizen te bouwen. De kalabasboom levert bekers of bakjes. De *Mauricia* bevat draden, waarvan zij hunne hangmatten maken; zelfs groeit op de palmboomen eene soort van mutsen of kappen van een natuurlijk weefsel, gelijk aan den *Sustillo* van *Peru*. De *Lienas* van alle soorten dienen hun voor touwwerk. Het hout behoeven zij slechts te hakken. Zij maken vuur, door het wrijven van twee stukjes hout tegen elkanderen, die zij *bij-bij* noemen. Dit hout veerkrachtig zijnde, verschaft hun tevens uitmuntende kurken. Van het vet en de olij, die zij in overvloed hebben, kunnen zij kaarsen maken of lampen ontsteken. De wilde bijen verschaften hun was en zeer goeden honing.

werd. Vele slaven ontliepen hun andermaal, en vermeerderden het getal der muitelingen.

Na vele vruchtelooze ondernemingen is eindelijk in den jare 1749 met de weggeloopene Negers de vrede gesloten. Doch daar de presenten, van hunne zijde daarbij bedongen, en hun toegezonden, door eene andere bende onderschept werden, en hierdoor bij die van *Sarameka* het vermoeden plaats greep, dat zij misleid waren, ontstonden er op nieuws onlusten, en de Kolonie werd andermaals in den ongelukkigsten toestand gedompeld. — In den jare 1751 vervoegden zich de ingezetenen bij rekwest aan de Staten-Generaal, die daarop den Baron SPOKEN met 600 man uit *Europa* zonden, en den Gouverneur MAURITIUS opontboden, om zijn gedrag te verantwoorden.

Bij zijne aankomst vond SPOKEN de zaken in de grootste wanorde, en de inwoners met de hoofden van het Bestuur ten hoogsten oneenig. Naauwelijks had hij aangevangen, dit kwaad uit den weg te ruimen, of hij overleed, een jaar na zijne aankomst. — De toestand der Kolonie verergerde van dag tot dag. In den jare 1757, onder het bestuur van den Gouverneur CROMMELIN, ontstond er een nieuwe opstand onder de Negers in de *Tompatij*-kreeck. De opstandelingen vereenigden zich met 1600 andere Negers, die zich in den omtrek dezer kreek sints lang gevestigd hadden.

Na

Na vele gevechten, die dikwijls ten nadeele der Kolonisten uitvielen, en na vele vruchtelooze pogingen, was men eindelijk genoodzaakt, ook met dezen Neger-troep den vrede te sluiten en hen voor vrije lieden te erkennen. De teekening der overeenkomst, waarbij zij van hunne zijde jaarlijks eenige presenten en ammunitie van oorlog bedongen, en zich daarentegen verbonden, om alle wegloopers, die in hunne handen vallen mogten, aan de onzen uitteleveren, geschiedde op de plantaadje *Onka*, en sedert dien tijd zijn deze Negers die *van Onka* genoemd, in onderscheiding van die van *Sarameka*, met welken in dit zelfde jaar ook de vrede hersteld, en in 1762 op gelijksoortige voorwaarden nader bevestigd werd; en sedert dien tijd hebben deze beide volken getrouwelijk hunne verbindtenissen vervuld.

In weerwil van al deze tegenspoeden, was de landbouw in *Suriname* reeds tot eene aanzienlijke hoogte gestegen. In den jare 1762 werden er ruim 20,000 vaten suiker, 12,000,000 ponden koffijboonen, ruim 1,000,000 ponden kakao, en 1616 ponden katoen uitgevoerd, en 53 schepen naar het Moederland verzonden; terwijl in den aanvang dier eeuw slechts 10,500 vaten suiker en eenig letterhout uitgevoerd waren. Geen gering bewijs voorwaar van de gunstige gelegenheid der volkplanting, daar deze aanzienlijke uitbreiding van den landbouw verkregen was onder den in-

vloed der door ons opgegevene ongunstige omstandigheden.

De gesloten vrede intusschen, hoezeer de Kolonie van zeer gevaarlijke vijanden ontheffende, verhinderde niet, dat de negers der plantaadjes, aangemoedigd door de wel geslaagde onderneming van die van *Onka* en *Sarameka*, bij menigten de plantaadjes verlieten, en daar zij zich bij hunne landlieden, thans met de Kolonisten in vrede, niet wagen durfden, elders in de binnenlandsche bosschen nedersloegen. Dit kwaad was zoodanig toegenomen, dat de inwoners andermaals verpligt waren, de bescherming der Staten Generaal interoepen, die in den jare 1772 een korps troepen van 500 man onder de orders van den kolonel FOURGEOUD derwaards zonden, wien het door zijne rustelooze pogingen gelukt is, alle établissementen, door de weggeloopen negers in de nabijheid der Kolonie opgerigt, te verwoesten, en dezelve van deze gevaarlijke nabuurschap te bevrijden.

Gelijktijdig heeft men getracht, door een kordon, bestaande in een' breeden weg, door de bosschen gemaakt, en welke de Kolonie van de gevaarlijke zijde omringt, van afstand tot afstand door kleine Fortjes beschermd, en met eenige soldaten bezet, — zoo wel het afloopen der plantaadjes door de boschnegers te beletten, als het wegloopen der slaven moeijelijker te maken, en zulks met schijnbaar goed gevolg, daar sedert dien tijd de Kolonie minder

der onderhevig is geweest aan die beroerenissen onder de negers, welke haar meermalen op den rand des verderfs gebragt hebben.

Ondertusschen zijn de opgesomde rampen niet de eenige geweest, die de Kolonie van *Suriname* in dit tijdvak getroffen hebben. Reeds in den jare 1764 was de schaarschheid van zilver tot zulk eene hoogte gestegen, dat men verpligt is geweest, voor ongeveer ƒ 500,000 :- papieren geld in omloop te brengen: — een hulpmiddel, door de omstandigheden gebiedend voorgeschreven, maar altijd van een' schadelijken invloed op de belangen der volkplantingen, en meestal een onfeilbaar kenteeken, dat de uitgaven de inkomsten der Kolonie overtreffen; en waar dit plaats heeft, daar wordt de verdere uitbreiding van den landbouw en de bloei eener volkplanting aanmerkelijk belemmerd.

Van daar dan ook, dat men inzonderheid in de jaren 1769 en 1770, toevlugt nam tot beleeningen in *Nederland*. Een hulpmiddel, dat wel in de eerste oogenblikken schijnbaar den staat van zaken verbetert, doch dien in de gevolgen meestal verergert, om dat, bij het verlies, reeds vroeger in de koloniale handels-belans geleden, vervolgens nog dat gevoegd moet worden, het welk de interessen der voorgeschoten' kapitalen veroorzaken. In de kolonie van *Suriname* altoos hebben deze geldleeningen, die tot 60 millioenen gestegen zijn, geene geëvenredigde uitbreiding van den landbouw

ten gevolge gehad (42), maar wel de weelde in de Kolonie tot eene verbazende hoogte opgevoerd. En hiervan is het gevolg geweest, dat vele planters, die in gebreke bleven, om de verschuldigde interessen der opgenomen' kapitalen te voldoen, hunne plantaadjes hebben zien verkoopen. En daar deze dikwerf overgegaan zijn in handen van personen, in *Nederland* gevestigd, die dus verpligt waren hunne belangen aan het bestuur van administrateurs in de Kolonie overtelaten, heeft dit op het beheer der plantaadjes en op de behandeling der negers veelal een' schadelijken invloed gehad; terwijl ook nog door eene verkwistende leefwijze van anderen, en den uitvoer van zoo vele produkten, ter afbetaling van de verschuldigde renten, de nadeelige balans vermeerderd, en daaruit een staat van verarming en kwijning voortgevloeid is, die in eene hooge mate de aandacht van het Gouvernement verdiende.

Onder den invloed dezer omstandigheden aanvaardde de Heer TEXIER den post van Gouverneur-Ge-

(42) In den jare 1769 bestonden de voortbrengselen der Kolonie in:

	20,915	vaten	suiker.
	14,780,045	℔	koffij.
	274,310	℔	kakao, en
	227,697	℔	katoen.
En in den jare 1787 in:	15,744	vaten	suiker
	12,129,756	℔	koffij
	802,727	℔	kakao, en
	925,967	℔	katoen.

Generaal, zijnde de Heer NEVEU in den jare 1778 overleden. Gedurende dit bestuur heeft de prijsverhooging van eenige produkten een' gunstigen invloed op het lot van de planters gehad. Dan, aan den anderen kant is dit voordeel meer dan opgewogen geworden door een heerschend gebrek aan slaven, welker sterfte den aanvoer overtrof, terwijl bovendien nog van tijd tot tijd een aantal hunner naar de bosschen vlugtte.

De Heer TEXIER in 1783 overleden zijnde, werd opgevolgd door de Heer WICHERS, — een man van een zeer welwillend karakter, die zijne beste pogingen heeft aangewend, om de onheilen, uit de door ons opgegevene oorzaken voortgesproten, zoo veel mogelijk tegentewerken.

De Heer WICHERS werd in den jare 1788 opgevolgd door den Heer FRIDERICI, die reeds vroeger bewijzen gegeven had van zijnen moed en zijne bekwaamheid, zeer bemind was in de Kolonie, door een langdurig verblijf met hare belangen ten volle bekend, en van wien men dus de beste maatregelen verwachten konde, tot herstel van het steeds toenemend verval. — Dan, de omwenteling van 1795, welke over het algemeen zoo hoogst noodlottig voor onzen handel en onze koloniale aangelegenheden geweest is, heeft ook in eene dubbele mate den welvaart der Kolonie van *Suriname* gedrukt; daar anders ook deze volkplanting welligt in den verhoogden prijs haren voortbrengselen, —

het

het noodwendig gevolg van het destijds voorgevallene op het *Fransch - Spaansche* eiland *St. Domingo*, — een magtig hulpmiddel zou hebben gevonden, om zich uit den staat van kwijning, door een verminderden welvaart veroorzaakt, opteheffen, terwijl die prijsverhooging reeds op de hoeveelheid der jaarlijks geleverde voortbrengselen een' zigtbaren invloed verkregen had.

De stremming des handels, door den daarop gevolgden zee-oorlog veroorzaakt, en de daaruit voortgevloeide blokkades en andere hindernissen, hebben de kolonisten belet te delen in de voordeelen, door die prijsverhooging aan de *West-Indische* eilanden verschaft, en welke van zooveel invloeds geweest zijn op den welvaart der andere ook naburige *Nederlandsche* volkplantingen, die reeds vroeger in handen der *Engelschen* waren overgegaan, en daardoor tegen de schaden van dezen oorlog meer beveiligd.

Dan, in den jare 1799 mede aan de *Engelschen* overgegaan zijnde, en daardoor ontheven van vele oorlogs-bezwaren; en vervolgens bij den vrede van *Amiens* aan het Moederland terug gegeven; heeft dat tijdperk eenen zigtbaar-gunstigen invloed op den welvaart der Kolonie gehad (43).

Het

(43) In 1801 bedroeg de uitvoer van producten uit *Suriname*,

204,774 Centenaars Suiker.

100,117 Gallons Rum.

162,131 Centenaars (dat is, ruim 16 millioenen ponden) koffij.

1,803,362 ℔ Katoen.

Het is gedurende dezen tijd dat vele nieuwe plantaadjes aan de rivier *Sarameka* en op den westelijken oever der rivier *Korantijn* zijn aangelegd, en het getal der negers door een vermeerderden aanvoer is toegenomen. Ook werden destijds vele gronden tusschen de Forten *Zélandia* en *Amsterdam* tot kosttuinen aangelegd, waardoor aan de verkoelende zeewinden een ruime toegang tot het binnengedeelte der Kolonie verschaft, het luchtsgestel gezuiverd, en dus de gezondheid der ingezetenen bevorderd werd.

In den laatsten oorlog met *Engeland* is deze Kolonie ten jare 1804 andermaals in de handen dier natie overgegaan, en sedert dien tijd hebben de gevolgen van het *Kontinentaal Sijstema*, gelijk ook daarna de afschaffing van den slavenhandel, den toenemenden bloei der volkplanting niet alleen vertraagd, maar de steeds toenemende vermindering der slaven, en dus het gebrek aan arbeidende handen op de plantaadjes, maakt zelfs den toekomstigen staat dezer gewigtige Kolonie zorgelijk.

Tot bewijs daarvan kan men uit de Tabelle N.° I, achter deze Afdeeling gevoegd, den uitvoer zien, die sedert den 11 Mei 1804 tot den 12 Mei 1813 heeft plaats gehad, benevens het getal en de grootte der schepen en der manschappen, tot de vaart op deze Kolonie gebruikt, waaruit men duidelijk de aanhoudend toenemende vermindering van drodukten kan afleiden. De

De waarde der zoodanigen, die thans uit *Suriname* jaarlijks worden uitgevoerd, berekend naar de drie laatste jaren door elkander, bedragen niet meer dan de som van *f* 9,292,115 - : - :

In den jare 1787 rekende men, bij de toenmalige (44) lagere markt van vele voortbrengselen, de waarde, op de produkten jaarlijks gewonnen, op *f* 9,289,109:2:8; en dat de planters daarvan alléén de som van *f* 3,000,228:2:8 genoten (45).

Hieruit moesten alle kosten worden goedgemaakt, die het onderhoud der gebouwen vorderde, benevens het verlies, door het sterven en wegloopen der negers veroorzaakt; en hieruit is dan ook genoegzaam afteleiden, dat, bij de kostbare leefwijze in *Suriname*, de planters destijds niet konden be-

(44) Dit verschilde op de suiker alléén 2 of 2½ st. per pond, en op de kakao 3 of 3½ st. per pond.

(45) Deze berekening geschiedde op de volgende wijze:

Aan vrachtloonen voor de schepen, ter transportering der produkten, werd betaald.	*f* 1,214,693 : - : -
Aan koopwaren, welke jaarlijks uit *Holland* ten dienste der plantaadjes werden gezonden. . .	» 829,188 : : -
Het onderhoud der blanke opzigters over de plantaadjes werd geschat op	» 45,000 : - : -
De imposten op de voortbrengselen der plantaadjes, op	» 600,000 : - : -
Aan verschuldigde interessen der op de plantaadjes gevestigde schulden	» 3,600,000 : : -
Te zamen uitmakende. . . .	*f* 6,288,881 : - : -

Deze som afgetrokken van de zoo even genoemde, blijft voor de planters eene som van *f* 3,000,228:2:8.

bestaan, en alzoo niet in de mogelijkheid waren, om de interessen der opgenomene kapitalen behoorlijk aftebetalen (46); dat zij gevolgelijk, van jaar tot jaar, dieper in de schulden geraken moesten, en dat ook thans, daar zoo vele voorwerpen na dien tijd in prijs gestegen zijn, te dien aanzien hun lot niet is verbeterd.

Het kapitaal, dat tot het drijven van dezen handel gebruik wordt, is moeijelijk te bepalen, om dat vele eigenaars van plantaadjes in *Nederland* gevestigd zijn, en dus een groot gedeelte der ladingen ontvangen, zonder daarvoor geld overtemaken. Vrij eenparig echter schat men de voordeelen, die de ingezetenen in 1787 hier te Lande van de Kolonie trokken, op *f* 5 à 6,000,000 : - : - En schoon wel, sedert dien tijd, de prijzen aanzienlijk toegenomen zijn, zoo kan men thans echter deze winst niet wel hooger stellen, dan op 5½ millioenen, daar tevens, door het gebrek aan negers, de hoeveelheid van produkten, die jaarlijks gewonnen worden, in die zelfde evenredigheid is verminderd. Het kapitaal, tot de reederij gevorderd, zal op *f* 2,323,029 : - : - niet te hoog zijn aangeslagen (47).

De

(46) De schulden der Kolonie *Suriname* zijn sedert wel verminderd, doch daarentegen zijn zeer vele plantaadjes in eigendom overgegaan aan personen, hier te Lande woonachtig. In den jare 1787 bedroeg het getal derzelven reeds 350.

(47) Deze begrooting rust hierop, dat een schip van 200 lasten van koop en uitrusting op *f* 50,000 of *f* 55,000 geschat kan worden.

De lasten, die de ingezetenen dragen tot goedmaking der onkosten van het inwendig bestuur en van verdediging, worden jaarlijks op ongeveer 12 tonnen gouds geschat; het te kort komende wordt door het Moederland gedragen, en kan in gewone tijden, bij een goed beheer, niet aanzienlijk zijn.

De som tot aanvulling van dit te kort, en ter goedmaking van de kosten, die de aanwerving van het aldaar gevestigd garnizoen vordert, benevens de uitzending van ambtenaren, levensmiddelen en randsoenen voor de troepen, kleedingsstukken, krijgsbehoeften en medicijnen uit *Europa*, wordt op ongeveer *f* 250,000 : - : - geschat (48.)

Uit het opgegevene zal men hebben kunnen zien, dat de volkplanting van *Suriname*, in weerwil van den verminderden uitvoer, nog altoos eene bezitting is van zeer groot belang, en dat de bezwaren, waaronder de kolonisten gebukt gaan, de aandacht van het Gouvernement zeer verdienen.

Onder deze is er geen, die in zijne gevolgen verderfelijker worden moet, dan het verminderen der slaven, waardoor inderdaad alle andere moeijelijkheden ten hoogste verzwaard worden. De pogingen, door

---

den, en eene lading van 300,000 ℔ suiker en 300,000 ℔ koffij overvoerende, deze op *f* 200,000 of *f* 220,000 te schatten is, zoo dat het kapitaal der reederij $\frac{1}{4}$ der waarde van de overgevoerde produkten uitmaakt.

(48) De begrooting der Staatsbehoeften voor het Rijk over 1817 is hier zoo na mogelijk gevolgd.

door de *Engelschen* reeds in hunne bezittingen aangewend, om door eene betere behandeling der negers dit kwaad tegen te gaan, verdient daarom te meer opmerking, dewijl de goede uitslag daarvan reeds proefondervindelijk bewezen is. Zelfs gaat in eenige der *Britsche* eilanden het getal der gestorvenen reeds weinig dat der geborenen in de laatste jaren te boven (49), terwijl aldaar het tegenovergestelde te voren heeft plaats gehad. De middelen, van welke de *Engelschen* zich te dien einde bedienen, bestaan voornamelijk in het opleggen eener gematigde taak van arbeid aan ieder neger, meerdere zorgdraging voor het voedsel, inzonderheid, dat hij 's morgens niet aan het werk gesteld worde, dan na ontbeten te hebben; voorts in het bepalen der straffen, die de planter eenen neger mag opleggen, en die nimmer zoo gestreng kan zijn, dat hierdoor de gezondheid des laatsten benadeeld, veel minder zijn leven be-

(49) In 1811 bedroeg in *Jamaika* het getal der slaven 326,000. In 1815, 315,000,. en dus was het in 4 jaren slechts 11,000 hoofden verminderd. *Colonial Journal, Tom. I.* pag. 245; *Londen*, 1816.

Op het eiland *Martinique* daarentegen, waar het getal der slaven in den jare 1810 een getal van 77,500. uitmaakte, werden slechts 1250 kinderen geboren, gevende dit slechts éene geboorte tegen 62 levenden, en welk getal door dat der gestorvenen met meer dan het dubbel overtroffen moet zijn. Zie MALTEBRUN, *Tom. V.* pag. 759.

bedreigd worde. Zeer groote overtredingen der slaven worden door daartoe gestelde Magten gestraft. Ook draagt men inzonderheid zorg voor de jonge kinderen. Zwangere vrouwen zijn, gedurende de laatste maanden harer zwangerheid, van den arbeid verschoond, gelijk ook gedurende de eerste maanden na de verlossing, indien het kind in leven blijft; en zelfs ontvangen zij, bij de geboorte van ieder kind, vast gestelde beloningen. — Dan, zoodanige inrigtingen kunnen niet worden daargesteld, zonder tusschenkomst van het Gouvernement. Ook vorderen dezelve eene dadelijke opoffering van de zijde der planters, daar zij den dagelijkschen arbeid, welken zijne slaven gewoon waren te verrigten, verminderen; en schoon de nadeelen, hieruit voortvloeijende, verre overtroffen worden door het goede, dat daarvan het gevolg blijkt te zijn, is dit echter alleen betrekkelijk tot den planter, die zijne eigene zaken beheert, maar van geene toepassing op de zoodanigen, wien als Administrateurs het beheer over plantaadjes is toevertrouwd; en hiertoe behoort een zeer groot gedeelte van die van *Suriname*. Even bezwaarlijk blijft dit verbeteringsplan uittevoeren voor planters met schulden overladen, en die dus, om zich staande te houden, verpligt zijn het uiterste van hunne slaven te vorderen. Misschien ware het niet onstaatkundig, welligt zelfs billijk, dat van de zijde van het Gouvernement eenige opoffering

fering geschiedde, om dit oogmerk te begunstigen, door aan de vermeerdering van het getal kinderen, dat op eene plantaadje geboren, en gedurende het eerste jaar in het leven gehouden wordt, eene zekere beloning of ontslag van lasten te verbinden. Deze opoffering zou ruim worden opgewogen door het voordeel, van op die wijze eene Volkplanting in stand te houden, die anders gevaar loopt te gronde te gaan, en kan met hetzelfde regt geschieden, als de premiën, ter aanmoediging van de onderscheidene visscherijen.

Wat overigens de wetten betreft, die ten aanzien van de behandeling der negers behoorden te worden vastgesteld, deze zullen te meerder omzigtigheid vorderen, daar men de zaak van deze zijde overdrijvende, gevaar loopt in andere uitersten te vallen, even gevaarlijk als die welke men trachtede voortekomen. Het lot der *Engelsche* planters in vele hunner bezittingen, is reeds meermalen door den onwil en opstand der negers in gevaar gebragt. Men schijnt dit niet zonder grond toeteschrijven aan die algemeene zucht tot hervormen, welke een zoo heerschend karakter is van den tegenwoordigen tijd, en waarbij niet altijd de omstandigheden en de geaardheid van de voorwerpen, die men hervormen wil, in aanmerking genomen worden. — Maatregelen, die op het leven van velen, en op het lot van millioenen menschen, bij den handel van *West-Indië* belang

hebbende, van invloed kunnen zijn, behooren niet dan op eene zeer bedachtzame overweging gegrondvest te zijn.

Het is een heilige pligt van ieder, die daartoe geroepen is, het lot van den ongelukkigen neger te verbeteren, voor zoo verre dit zonder gevaar van de maatschappelijke orde, waarin wij leven, te verbreken, geschieden kan; maar het is tevens een niet minder heilige pligt, ten aanzien van den planter en het algemeen belang, in dezen naar beginselen van regtvaardigheid en billijkheid te handelen, en niet te wanen, dat alle middelen geoorloofd zijn, die ter begunstiging van een of ander geliefkoosd denkbeeld, dat aan de orde van den dag is, zouden kunnen strekken. Waar dit niet wordt gevoeld en betracht, daar loopt men gevaar van andermaals de tooneelen van *St. Domingo* te vernieuwen, en gebeurtenissen te doen ontstaan, welker uitwerkselen buiten de grenzen van alle mogelijke berekening liggen, en die, zoo dezelve éénmaal de plotselijke bevrijding der Negers in alle Koloniën in *Amerika* uitwerkten, aan den handel van *Europa*, het welk thans ongeveer de waarde van 500 millioenen aan voortbrengselen uit deze Landen trekt, en nagenoeg voor 200 millioenen aan eigen voortbrengselen in dat werelddeel invoert, eenen slag zouden toebrengen, onberekenbaar in de gevolgen voor den welvaart en het bestaan der volken van *Europa*. De menschen

schen in ons werelddeel zijn vermenigvuldigd in evenredigheid van de middelen van bestaan; wat zoude het lot worden van die talrijke klassen, die gewoon zijn, het zelve te vinden in den *West-Indischen* handel? Zulke gewigtige bedenkingen behooren aantesporen tot voorzigtigheid, in het onderzoeken en behandelen van een onderwerp van zulk een' kieschen aard. De geest des tijds intusschen moge eenigermate te wijzigen zijn; deszelfs geweldige stroom is niet te stuiten, en deze zal vroeg of laat het lot der Negers beslissen. Laat ons hoopen, dat, door eene trapsgewijze verbetering van het lot der slaven, en door het tijdig uitzien naar hulpmiddelen, waardoor, bij de vermindering van aanvoer der koloniale voortbrengselen uit *Amerika*, welke noodwendig daarvan het gevolg zijn moet, en reeds werkelijk is, alle schokken zullen kunnen worden vermeden, die altijd geweldiger zijn, naarmate men minder voorbereid is, om dezelve te ondergaan.

De Lezer houde mij deze uitwijding, die geenszins vreemd is aan het onderwerp onzer Verhandeling, ten goede. Dezelve staat toch in een zeer naauw verband met onze koloniale aangelegenheden, en verdient, bij een algemeen overzigt daarvan, zeer in aanmerking genomen te worden.

Alvorens hiermede het *Nederlands Guijana* te verlaten, en tot de beschouwing der nog overige bezittingen in *Amerika* overtegaan, zal het niet

ongepast zijn, één oogenblik te verwijlen bij die naburige volkplantingen, welke in hetzelfde landschap gelegen, eertijds mede aan dezen Staat behoord hebben, namelijk die van *Essequebo*, *Demerarij* en *Berbice*, en dat te meer, daar bij de overeenkomst van den 13 Augustus 1814, met het *Engelsch* Gouvernement gesloten, bij welke deze aan die natie werden afgestaan, nog eenige voorregten aan ons voorbehouden zijn.

Deze Koloniën, bewesten de rivier *Korantijn* gelegen, in onderscheidene tijdperken door onze natie gesticht, hebben minder gedeeld in de rampen, welke zoo schadelijk voor den welvaart van de Kolonie *Suriname* geweest zijn, en zijn sedert den jare 1795 in bloei en vermogen aanmerkelijk toegenomen (50). Ook ten behoeve der planters aldaar, zijn in vroegere dagen beleeningen geschied, en vele plantaadjes daarvoor verbonden, terwijl eenige der-

(50) De bevolking en voortbrengselen worden opgegeven over den jare 1814 bedragen te hebben:

	Slaven	Suiker, ℔	Rum, gall.	Koffij, ℔	Katoen.
Demerarij. . .	47,052	12,780,283	746,066	7,424,026	5,491,956
Essequebo. . .	16,187	18,556,624	855,433	909,485	526.481
Berbice.	22,223	1,071,388	60,988	357,737	1,168,695
Totaal. . .	85,462	32,408,295	1,762,487	8,686,248	7,187,132

De pluk van koffij en katoen was, zegt men, in dit jaar niet gunstig uitgevallen.

derzelven in vollen eigendom aan ingezetenen van den Staat behooren, Bij een nader verdrag van den 12 Augustus 1815, mede tusschen het *Nederlandsch* en *Engelsch* Gouvernement gesloten, is bedongen, dat de interessen der verschuldigde hoofdsommen zouden kunnen worden ontvangen in geld of produkten, en met *Nederlandsche* schepen afgehaald, gelijk mede de voortbrengselen van eigen plantaadjes, aan ingezetenen toebehoorende, in dit Rijk woonachtig, en van zoodanige *Nederlanders*, in de genoemde Koloniën wonende, die binnen den tijd van drie maanden na het bekend maken der overeenkomst, tusschen de beide partijen gesloten, verkiezen de voortbrengselen hunner plandtaadjes naar *Nederland* te zenden; zullende de schepen, daartoe benoodigd, aan dezelfde lasten onderworpen zijn als die der *Engelschen*, doch alléén goederen uit dit Rijk derwaards overvoeren, voor zoo verre die op eigen en beleende plantaadjes worden verbruikt. — Het gezamenlijk getal der beleende plantaadjes bedraagt 158 stuks, en de daarop beleende som *f* 14,603,000 : — gevende aan interessen *f* 876,180: — welke men meent, dat gerekend kunnen worden, betaald te worden voor de éénc helft in koffij, en voor de andere in suiker, dat is, in de Kolonie zelve met 2,190,450 ℔ van het eerste, en met 963,798 ℔ van het laatste produkt, naar de gemiddelde markt berekend. Het getal der plantaadjes, aan ingezetenen van dit Rijk toebehooren-

de,

de, bedraagt 69 stuks (51), welke men rekent dat door 11,527 slaven bewerkt worden: leverende bij een gewoon gewas 5,600,000 ℔ suiker, 5,302,000 ℔ koffij 29,800 gallons rum, en 16,900 ℔ katoen.

Dezelve hebben met de zoo even genoemde, welke voor verschuldigde interessen zullen worden uitgevoerd, aan de markt gebragt eene waarde van *f* 5,374,610 : — en het geheele voordeel, dat onze natie uit deze Koloniën trekt, kan, na afkorting van 25 perct. op de zoo even genoemde goederen voor administratie-loon en onderhoud der plantaadjes, op *f* 4,374,610 : — gesteld worden; gelijk de waarschijnlijke invoer uit dit Rijk naar die Kolo-

---

(51) Zij zijn de volgende:

In ESSEQUEBO.

Vrouw Anna.
Maria Johanna.
Hamburg.
De Goede Hoop.
Vrij Zee-zigt.
Vilvoorden.
De Graaflijkheid.
Abrahams Zuil.
Bremen.
Amersfoort.

In DEMERARIJ.

Anna Katharina Blankenburg.
The Garden of Eden.
De betere Verwachting.
Beterhoop.
Groeneveld.
Cornelia en Ida.
Goed Fortuin.
De Goede verwachting.
Nimis.
De Herstelling.
Prinses Karolina.
De halve Conchergie.
Vlissingen.
Klein Poederoijen.
Ruimveld.
Le Reduit.
Sage-pond.
Velserhoofd.
Reinestein.
La Retraite.
De Toevlugt.

Koloniën op *f* 147,136 : — terwijl het transport dier goederen 2000 lasten scheepsruimte vordert, en het kapitaal der rederij *f* 1,343,652 : — ; ongerekend nog de goederen, welke de *Nederlanders*, in de Koloniën gevestigd, naar herwaards zullen doen overvoeren, waartoe zij volgens het 6de artikel des verdrags geregtigd zijn.

Waarlijk, geen onaanzienlijk aandeel in de voordeelen dezer Koloniën, en wanneer wij den staat der *kultures* in aanmerking nemen van voor 1790, benevens de waarde der toenmalige produkten, dan mag men vrijelijk aannemen, dat *Neérlandsch*

Guij-

In BERBICE.

Anna Klementia.
Bloemhof.
Bel-Air.
De Arend en la Tranquilité.
De Bestendigheid.
Blijendaal.
Goedland.
Gelderland.
Cruysburg.
Dageraad.
Essendam.
Gelderland.
La Fraternité.
Dankbaarheid en St. Jan.
Goedland.
Op Hoop van beter.
De Herstelder.
De Kinderen.
De Hoop.
De nieuwe Vigilantie.
Ithaka.
Rotterdam.
Maria Germania.
Philadelphia.
Middelburgs welvaren.
La Prudence.
Maria Agnes.
Overyssel.
De Resolutie.
Schep-Moed.
De Standvastigheid.
De Vigilantie.
Treur niet.
Zorg en Hoop.
Schumachers lust.
Woodsburg.
Zuid-Holland.
Zantvoort.

Guijana, wat de waarde der voortbrengselen betreft, thans voor ons niet minder belangrijk is, dan in dien tijd.

Hoe aanzienlijk intusschen dit aandeel ook zijn moge, maakt het echter naauwlijks het ⅕ gedeelte uit van de waarde der gezamenlijke voortbrengselen, die de Koloniën, aan *Engeland* afgestaan, opleveren.

Intusschen is het niet te ontkennen dat de uitbreiding van den landbouw sedert 1795, voor een groot gedeelte aan de *Engelschen* moet worden toegeschreven, die er zich gevestigd hebben, en nog dagelijks het getal der Slaven doen aangroeijen, doordien de gronden der kleine eilanden in de Golf van *Mexiko* uitgeput geraken, en vele der planters van daar zich in deze bezittingen komen vestigen; daar de vruchtbaarheid der gronden alhier hun in eene ruime mate de kosten der verhuizing vergoedt. Hierom schijnt dan ook het *Engelsch* Gouvernement, buiten meer andere staatkundige redenen, in het belang zijner eigene onderdanen de beweegredenen gevonden te hebben, om deze bezittingen niet terug te geven (52). —

De

---

(52) Volgens MALTEBRUN bevatten deze drie eilanden 9000 blanke inwoners en 80,000 negers. — De pogingen der *Nederlanders*, om op de hoogten aan de rivier *Essequebo* eenige mijnen te vinden, zijn niet geslaagd. — De inwoners van *Stabroek*, hoofdplaats van *Demerarij*, vereenigen thans de *Engelsche* kwistigheid met de

Ne.

De volgende algemeene aanmerkingen over de *Guijana's*, welke men in het *Fransche*, *Nederlandsche*, en *Engelsche* verdeelt, bij verkorting uit MALTE-BRUN overgenomen, zullen, vertrouwen wij, onzen Lezers niet ongevallig zijn.

De naam, aan dit groot eiland, dat door de rivier der *Amazonen*, van *Rionegro*, *Kasiquiari* en *Orénoko*, en ten noord-westen door den *Atlantischen* Oceaan begrensd wordt, is van eene kleine rivier ontleend, welke zich in den *Orénoko* uitstort.

Op de lage landen van *Guijana* laat de zee vele moerassen na; die, welke alleen zoet water ontvangen, worden met *jonken* bevaren, en zijn de toevlugts-oord van *Kaïmans*, visschen, en andere waterdieren. — Op vele plaatsen hebben de stroomen een zandig slib en andere stoffen achtergelaten, die eene soort van lage duinen vormen, welke éénmaal de woede der zee, die hen vormden, beteugelen zullen.

Landwaards in, eenige mijlen van zee, verheffen zich eenige graniet- en kwartsaardige of leij-

Nederlandsche zeden. De levensmiddelen zijn er onvoorbeeldig duur; een pond thee kostte er onlangs een *Engelsche* Guinie. Noch op de kust van *Essequebo*, noch op die van *Demerarij*, vindt men, gelijk elders langs die van geheel *Guyana*, banken van schelpvisschen; deze beginnen eerst bij *Berbice*. — In deze laatste Kolonie is de hoofdplaats *nieuw-Amsterdam*. De rivier van dien naam heeft gene watervallen, gelijk de overige stroomen van *Guijana*

leijachtige bergen; de krijtbergen zijn in geheel *Guijana* onbekend. De bergen vertoonen zich hier als spitse pijramiden. De hoogste toppen zijn niet meer dan 300 *toises* boven het waterpas der zee verheven.

De rivieren vormen hier schaars watervallen van een ontzag-wekkend aanzien. De rivier *Essequebo* heeft er wel 39, doch niet dan zeer kleine. De *Sinamari* is een stroom van eene zeer treurige vermaardheid.

De maand Maart en het begin van Mei geven een droog en aangenaam weder. De zomer duurt er van het einde van Julij tot in November, de regentijd komt veelal met onze wintermaanden overeen. In April en op het einde van Mei echter hervatten zich de regens. Het klimaat van *Guijana* is noch zoo heet, noch zoo ongezond, als men dat heeft uitgekreten.. Te *Kaijenne* is de hoogste stand des *Reaumurschen* Thermometers in het droog saizoen van 28 graden, en te *Suriname* bereikt die slechts ruim 25 graden; echter verschilt het klimaat en de afwisseling der saisoenen in deze Landen aanmerkelijk. — De verhakkingen der bosschen hebben zekerlijk vele schadelijke uitwazemingen doen ontstaan, en de nieuwe aankomeling is er aan de landkoortsen zeer blootgesteld; doch deze zijn niet gevaarlijk, de smetziekten weinige, en de kinderpokjes hier te Lande zoo goed als uitgeroeid.

Een

Een belangrijk tooneel vertoont zich in *Guijana* bij overstromingen. Door geweldige regens treden al de rivieren buiten hare oevers; en weldra ziet men al de bosschen, met derzelver onmetelijke struiken, weefsels van heestergewassen, en kransen van slingerende planten (*lianas*) op het water golven. De zee mengt met dit stroomend water zijne brakke golven, en voert een geelachtig slib aan. Zeevisschen, watervogels en *Kaïmans* verspreiden zich allerwegen. De viervoetige dieren moeten zich op de toppen der boomen bergen, en naast de apen, die zich al springende aan de boomtakken hangen, ziet men de groote *Lézards*, de *Agoutis* en *Pecaris* loopen, welker holen overstroomd zijn; naast hen verheffen zich de zwemvoetige vogels in de boomen, om de *Kaïmans* en slangen te ontvluchten. De visschen verlaten haar gewoon voedsel, in het water te vinden, en eten de vruchten en spruiten der heesters, waartusschen zij doorzwemmen. De krab hecht zich aan de boomstammen; de oester groeit in de bosschen. De *Indiaan*, in zijn schuitje dezen nieuwen bajert, eene mengeling van aarde en zee, doorvarende, vindt geen plekje gronds, om er zich op nedertezetten: hij bindt dus zijnen hangmat aan de hoogste takken van twee boomen, en slaapt in dit luchtbed, het welk de winden boven de golven ginds en weder slingeren, zeer gerust.

Behalve de menigvuldige inheemsche vrucht-

boo-

boomen, heef men er ook een groot aantal *Europésche* overgebragt. Drie soorten van deze zijn slechts algemeen geslaagd: de wijngaard, welks druiven echter in het natte saisoen verrotten, en door de insekten en vogels bedorven worden, — de granaatboom, en bovenal de vijgeboom. Oneindig beter slaagden er de O. I. vruchtboomen.

Bij de drie inheemsche soorten van koffijboom hebben er de *Europeërs* ook de *Arabische* ingevoerd. De kruidnagel-, kaneel- en muskaat-boomen zijn er wel voortgekomen. De kakouboom groeit aan de oostzijde van de rivier *Oijapok* in het wild. Onder de voedende planten munten de bittere *maniok* en de *Ka-maniok* uit. — Vele geneeskundige gewassen vind men hier, waaronder de kostbare *Surinaamsche Quassia* uitmunt, gelijk onder de gommen, de *Kapahu* of *Kapivi*. De kina-bast wordt er niet gevonden.

Onder de vergiftige planten van *Guijana* zijn er zeer sterke. De *Dunkane*, een kleine heester, doodt oogenblikkelijk het dier, dat daarvan eet. Het vergift *Wourawa* is volgens STEDMANN zoo hevig, dat een kind plotselijk stierf, op het zuigen aan eene moeder, die een' oogenblik te voren door eene daarin gedoopte pijl getroffen was geworden.

Bosch- hout vindt men hier in soorten, zeer week, en zeer hard, dat de kracht van alle werktuigen zelfs wederstaat. Het gezigt der *Guijanasche* bosschen

schen is bekoorlijk en afwisselend. Sommige boomsoorten bereiken eene hoogte van 80 of 100 voeten; andere verspreiden een' liefelijken geur. De slingerplanten en kruipende heesters versieren de bosschen, zoo wel als zij die ondoordringbaar maken. Allerwegen hangen er bloemtrossen aan de boomen, wier eigen gebladerte bijkans onder die bijkomende sieraden zich verliest. — Van den wilden katoenboom, soms 12 voeten in middellijn dik, maakt men zeer groote kanoos; en de *Patavoua* vormt in zijnen top een groot zonnescherm, waarmede men eene hut dekt, die 25 personen bevatten kan.

De viervoetige dieren zijn dezelfde als die van *Braziliё* en *Paraguay*. De tijgerkat is wegens haar schoon vel, en haren bloeddorstigen aard berucht. — De krabben - hond haalt deze zeedieren met zijne pooten, even gelijk een mensch met de handen, uit hun hol. Onder de aapsoorten munten de *Koïata*, de *Saki - Winski*, en de *Kisi - Kisi*, in kunst of schoonheid of beminnelijkheid uit. Onzeker is het, of de *Orang - Outang* in *Guijana* woone. — Het boschzwijn (*Tajassou*) dringt, in geheele benden, zonder schroom, door tuinen en hoven, zelfs door de gelederen van een leger henen.

De slang *Boa*, te *Suriname Aboma* geheten, wordt er soms veertig voeten lang en vier dik; hij verslindt egelzwijnen, herten, geheele tijgers. Hij wordt door wel gerigte geweerschoten gedood.

De

De negers werpen hem een' strop om den hals, halen hem aan een' boom op, en verworgen hem levendig, om zijn vet te bekomen, dat uitmuntend is. De bekendste vergiftige slangen zijn de Ratelslangen, en die, welke men *Graga* noemt.

Meest al de vogelen der nieuwe wereld vindt men in *Guijana*. — Er is tevens overvloed van visschen en waterdieren. Den *Warapper* vangt men van de takken der boomen, waartusschen hij, bij het afloopen der overstroomingen, blijft hangen.

Wij moeten hier nog met een enkel woord gewag maken van een oud vertelsel, waardoor de *Spanjaarden* en *Engelschen* zich in vorige eeuwen lieten misleiden, te weten, dat er zich in het binnenste van *Guijana* een Landschap bevond, zoo rijk van goud voorzien, dat men hetzelve daarom den naam gaf van *El - Dorado*; de hoofdplaats daarvan, *Manoa*, zou tempels en paleizen bevatten, met dit kostbaar metaal gedekt. Volgens vrij echte berigten zouden de zeereizende avontuurgangers werkelijk, ten minsten iets van dien aard gevonden hebben. PHILIP VAN HUTTEN, een *Duitsch* Ridder, voerde in 1441 — 1445 eene kleine bende *Spanjaarden* van *Koro*, op de kust van *Karakas*, tot in het gezigt eener stad, door de *Omegas* bewoond, wier huisdaken van zuiver goud blonken, hoewel de landstreek rondom weinig bebouwd was, Door de *Omegas* teruggedreven, wilde die dappere aanvoerder met

eene

eene sterkere magt den aanval hervatten, toen eene moord zijn leven afsneed. Deze gouden daken kunnen een verdichtsel of een gezigtkundig bedrog zijn: evenwel, de *Omegas* of *Amaguas* bestaan wezenlijk, als een vrij beschaafd en ondernemend volk, aan de boorden der *Amazonen-Rivier*, gelijk ook eene kleine stad *Manoa* aan de oevers van den *Ukajal*. Welligt hebben de *Guijaners* een duister denkbeeld gehad van het Rijk der *Inkas*, van de paleizen en tempels van *Kuzzo*, gedeeltelijk met goud gedekt. Hunne verhalen daarvan zullen een weinig overdreven zijn geweest, en de *Spanjaarden* hebben doen zoeken, naar 't geen zij reeds bezaten. In alle gevallen schijnt een *El-Dorado* niet zeer te strooken met de weinig metaalgevende granietbergen van *Guijana*. —

De geringere bezittingen, voormaals ons toebehoord hebbende, zoo van de eilanden boven als beneden den wind, zijn bij het kontrakt van den 13 Augustus 1814 terug gegeven.

Onder deze is het eiland *Kurakao*, op 12 graden en 40 minuten noorderbreedte, gelegen, tegen over de *Spaansche* Provincie *Venezuëla*, op het vaste land van *Amerika*, en daarvan slechts 30 of 40 mijlen verwijderd, het voornaamste.

In den jare 1635 op de *Spanjaarden* veroverd, werd het aan de *West-Indische* Maat-

schappij afgestaan, en door deze bevolkt en bebouwd. Ongeveer 14 uren lang, van het Oosten naar het Westen, heeft het daarentegen slechts eene ongelijke breedte van 2, 3, en 4 uren.

Aan de noordzijde door steile rotsen omgeven, is het van deze zijde ongenaakbaar. Aan de zuidzijde, van de Oostpunt tot de *Piskaderis-baai*, heeft men een laag zandstrand; dan, ook hier is de nadering moeijelijk, en buiten de enkele toegangen, die de baaijen verleenen, onmogelijk, daar dit overal door uitgestrekte riffen en rotsen belet wordt.

Vele dezer baaijen zelfs zijn alléén voor kleine vaartuigen bevaatbaar. — Die van *St. Michiel*, de *Balle - baai*, *Porte Marie* en *St. Crou* daarentegen, zijn voor barken en schepen geschikt.

De zee is rondom het eiland zeer diep, in eenige baaijen zelfs zouden de schepen niet veilig voor hunne ankers liggen, en daarom tracht men doorgaans ook een touw aan den wal vast te maken.

Door een' bergketen, van het zuiden naar het noorden strekkende, is het eiland als in twee gedeelten verdeeld, wordende het oostelijk gedeelte het *boven-*, en het westelijk gedeelte het *beneden-kwartier* genoemd. Een enkele weg, niet voor rijtuigen, en zelfs moeijelijk voor lastbeesten bruikbaar, maakt de gemeenschap tusschen deze beide deelen uit.

Rivieren heeft men er niet, alleen in den regen-

gentijd vloeit het water langs eenige kreken naar zee, die echter in den droogen tijd spoedig uitdroogen.

De grond in het algemeen is er rotsachtig, en veelal van hout ontbloot. Alléén vindt men aan den oost- en westkant, en langs de noordzijde, nog eenige boschaadjes, vanwaar de inwoners het benoodigde brandhout halen.

De weinig uitgestrekte vlakten, van vruchtbare aarde voorzien, dienen, behalve ter voortbrenging der vruchten, aan deze Landen eigen, voornamelijk ter aankweking van levensmiddelen, bestaande in *Maïs* of *Turksch* koren, en velerlei soorten van moeskruiden, koebeesten, schapen, geiten, paarden, ezels, muilezels, varkens, rheën, kalkoenen, hoenders, eenden, duiven, ganzen, boter en melk, welke, behalve tot eigen voeding der inwoners, veelal strekken, om de nabij gelegene eilanden daarvan te voorzien, en aanleiding geven tot een' voordeeligen handel. Ook wordt er eenige tabak en suiker gewonnen, echter in geene belangrijke hoeveelheid.

De bevolking bestond in den jare 1815, in 2,781 blanken, 2161 vrije *Mulatten*, 1,872 vrije negers, 690 *Mulatten*-slaven, en 5,336 neger-slaven; in het geheel 12,840 zielen uitmakende.

De zee, op eenige plaatsen den oever doorborende, heeft eenige inhammen doen ontstaan. Ook zijn er eenige binnenwateren, en rondom dezelve eenige

 na-

natuurlijke zoutpannen, die met voordeel bewerkt worden.

Op het geheele eiland is slechts ééne stad, de *Willemstad* genoemd, die echter niet groot is, als slechts 57 roeden lang en 48 breed zijnde, doch zeer wel bebouwd en regelmatigd aangelegd, en met een' muur omgeven. Buiten dezen muur ligt, aan de voorzijde der stad, eene tamelijk uitgestrekte voorstad, gelijk mede nog eene aan de overzijde der haven.

Deze haven is eene der schoonste en veiligste in de *West-Indische* eilanden. Ruim 40 roeden breed, en omtrent ½ uur lang, kan dezelve eene aanzienlijke vloot bevatten, tegen alle winden, uitgenomen de zuidwestelijke, beveiligd; dan deze waait zeer zeldzaam. De oevers aan de stadszijde zijn zoo diep, dat de zwaarste schepen, bijna tegen den wal aan liggende, zeer gemakkelijk kunnen lossen en laden. De diepte bedraagt van 10 tot 14 vademen.

De mond der haven is zeer naauw, moeijelijk aantedoen, en zeer ligt te verdedigen; te meer daar dezelve wordt beschermd door een kasteel, *Amsterdam* genoemd, en eenige kleinere werken.

Dit eiland pleeg inzonderheid belangrijk te zijn, om deszelfs voordeelige ligging tot den handel met de omliggende naburige bezittingen, inzonderheid op de tegenover liggende kust van *Karakas*, waar tabak, *Kakao*, huiden en smeer worden inge-

ruild,

ruild, gelijk in de havens van *Karthagena* en *Porto-Bello*, goud en zilver. *Rio de la Hache*, *St. Martha*, *Masakaïbo*, verschaffen paarlen, stofgoud, ook tabak, huiden, smeer en pokhout, en de eilanden *Kuba*, *St. Domingo*, en *Portoriko*, koffij, suiker en *indigo*. — Meermalen zijn uit dit eiland van 40 tot 60 groote schepen, beladen met deze voortbrengselen, naar het vaderland gezonden.

Dan, de tegenwoordige onrustige staat van het vaste land van *Amerika* doet thans dezen eertijds voordeeligen handel kwijnen, en welke ook de uitslag daarvan zijn moge, is het echter niet te vooronderstellen, dat de handel hier ooit den vorigen bloei andermaals bereiken zal, daar de mededinging der inwoners van de vereenigde Staten van *Noord-Amerika* en die der *Engelschen* hieraan hinderlijk is.

Het eiland wordt thans bestuurd door een' Gouverneur - Generaal, zijnde tevens Kommandant der land- en zeemagt, aldaar gestationeerd, gerugsteund door een Raad van Policie, zamengesteld uit den Gouverneur-Generaal als President, den Raad-Fiskaal, den Raad Kontrolleur-Generaal der Financiën, en vier der aanzienlijkste ingezetenen, welke Raad de opperbeheering uitoefent over kerken en armen, en alle andere publieke administratiën, over weezen, minderjarigen, openbare gebouwen, wegen, straten, en in het algemeen

over alles, wat tot eene goede Policie behoort. In zaken van groote aangelegenheid zijn deszelfs dispositien slechts bij voorraad van kracht, en aan de goedkeuring van het Departement van Koophandel en Koloniën hier te Lande onderworpen.

Met de administratie der civiele en kriminele Justitie is een bijzondere Raad belast, bestaande uit een door zijne Majesteit te benoemen President, en uit vier Raden, uit de burgerij gekozen. Van alle vonnissen, door dezen Raad gewezen, kunnen partijen zich beroepen op het Geregtshof, dat daartoe bij de wet zal worden aangewezen.

Nog bestaat er een bijzonder kollegie, belast met de judikature van alles, wat betrekking heeft tot kommercie en navigatie, bestaande uit twee leden, gepresideerd door een lid van den Raad van Politie.

De Raad-Fiskaal neemt het regt van de Hooge Overheid waar.

Ook bestaat er eene wees- en onbeheerde- of desolate-boedelkamer, zamengesteld door den Raad-Fiscaal en Raad-Kontroleur, en twee geschikte personen uit de burgerij, met eenen Sekretaris.

Een ambtenaar is, onder de naam van Raad-Kontroleur-Generaal, belast met het toezigt over de Financiën en de magazijnen der Komptabele Ambtenaren, en alles wat daartoe betrekking heeft.

Overigens is, ter aanmoediging van den koophan-

handel, de haven van *Kurakao* voor alle eigen' en vreemde schepen open gezet.

De twee kleine, of nog weinig bewoonde eilandjes *Aruba* en *Bonaire*, op den afstand van 2 of 3 mijlen van *Kurakao* gelegen, behooren tot hetzelve. Men heeft er brandhout, en dezelve zijn voor den veeteelt niet geheel ongeschikt. Op *Bonaire* ligt een klein detachement, tot het garnisoen van *Kurakao* behoorende.

De inkomsten dezer Volkplanting worden thans op *f* 97,000 : - : - begroot, de uitgaven daarentegen op *f* 262,000 : - : - ; derhalve moet er jaarlijks uit *Europa*, tot aanvulling der inkomsten, eene aanzienlijke bijdrage plaats hebben, ongerekend nog de uitgaven, die de rekrutering van het garnisoen, de kleeding der troepen, en ammunitie van oorlog, geneesmiddelen en andere verstrekkingen aan de troepen vorderen, welke met elkanderen op omtrent *f* 280,000:— te rekenen zijn.

Ten oosten van *Kurakao* heeft men de *Antilles* of eilanden boven den wind, en onder deze zijn het eiland *St. Eustatius*, en de daaronder behoorende eilanden *Saba* en *St. Martin*.

Het eerstgenoemde, niet meer dan twee uren gaans lang, en één breed, bestaat eigenlijk uit twee steile uit zee oprijzende bergen, door eene smalle vallei vereenigd. De oostelijke spits vertoont den *krater* van een' ouden volkaan, doch heeft geene *lava*. De weinig bebouwbare grond, hier

te vinden, verschaft eenige tabak, en ongeveer 600,000 ℔ suiker, zoo dat dit eiland slechts geene of zeer geringe waarde heeft door zijne eigen voortbrengselen. Dan, de sluikhandel met de naburige *Fransche* en *Engelsche* bezittingen heeft hier voormaals zeer gebloeid, inzonderheid wanneer de beide natiën in oorlog waren, en het der onze gelukte, met deze volken in vrede te blijven.

Men vindt er geene havens, doch aan de westzijde eene vrij goede reede.

Het getal der blanken, die zich van den landbouw geneeren, wordt op 120 geschat; dat der negers op 1200 hoofden. De handel verschaft aan nog 300 blanken het bestaan; in gunstige tijden is dit meermalen tot 1200 gestegen.

Het eiland *Saba* is slechts een kleine rots, alleen aan ééne zijde genaakbaar. De aarde op den top derzelve is zeer vruchtbaar; 50 blanke familiën en omtrent 130 slaven teelen er, behalve eenige levensmiddelen, een weinig katoen en *indigo*, waarvan zij koussen breiden. De inwoners, inzonderheid de vrouwen, zijn er schoon, en behouden de *Europésche* kleur, iets, dat in geene der andere eilanden plaats heeft.

Het eiland *St. Martin*, slechts 4 of 5 uren in den omtrek, behoort gedeeltelijk aan *Frankrijk*, en gedeeltelijk aan het Rijk der *Nederlanden.*

De grond is er bergachtig, steenig, en aan groote uitdroging blootgesteld. Een zoutgevend moeras geeft

geeft een jaarlijksch voordeel, dat op 50,000 Fransche kroonen geschat wordt. Bijna al de inwoners zijn van *Engelsche* herkomst.

De geheele bebouwbare grond van het eiland wordt op omtrent 55,000 akkers gerekend. Van deze bezitten de Franschen 35,000, en dit gedeelte wordt bewoond door ruim 100 blanken, en bearbeid door 300 slaven.

In het *Nederlandsch* gedeelte vindt men 60 blanken, en ongeveer 200 slaven, die er eenige katoen en koffij teelen.

De scheiding tusschen de beide territooren is op den berg *Concordia* in 1684 bepaald, en sedert dien tijd hebben de beide natiën onderling onafgebroken in goede verstandhouding geleefd, in weerwil van de verschillen en oorlogen, door de beide Gouvernementen elders gevoerd.

Deze drie eilanden, gelijk reeds gezegd is, staan onder een' Gouverneur-Generaal, door Zijne Majesteit te benoemen, op *St. Eustatius* residerende. De Land- en zeemagt, hier gevestigd, staat mede onder zijne orders.

De Gouverneur met een Raad van Policie, bestaande uit den Gouverneur als President, den Boekhouder-Generaal en vijf der voornaamste ingezetenen, benevens een Sekretaris, — zijn belast met de opper-direktie van kerken en armen, benevens alle openbare administratien, over weezen, minderjarige en toezigt behoevende personen, en in het

P 5 ge-

gemeen met alles, wat tot eene goede Policie behoort. —

Ook bestaat er eene Wees- en onbeheerde boedelkamer, zamengesteld uit den Boekhouder-Generaal, en twee geschikte personen, daartoe uit de burgerij gekozen, met den Sekretaris van den Raad van Policie.

De bediening der burgerlijke en lijfstraffelijke Justitie is opgedragen aan een Raad van vijf leden, van welks gewijsde partijen zich kunnen beroepen op den Hoogen Raad hier te Lande. — Het regt der Hooge Overheid tegen misdadigers wordt waargenomen door iemand buiten den Raad, daartoe door den Gouverneur te benoemen.

Een Boekhouder-Generaal is belast met de verantwoording en de zorg aller Financiën in de Koloniën, en in het bijzonder der kantoren van alle geldpligtige ambtenaren.

Deze Raad van Policie heeft geene inzage in de zaken van *St. Martin*, maar elke bezitting, hoezeer onder hetzelfde opperhoofd vereenigd, staat op zich zelve, gelijk ook op *St. Martin* een afzonderlijke Raad van Justitie, zamengesteld als die van *St. Eustatius*, zal worden aangesteld (53).

Overigens is, tot aanmoediging van den handel, de kommercie van *St. Eustatius* en *St. Martin* open-

---

(53) Zoo zegt het Reglement, op de beheering van dit eiland gemaakt.

opengesteld voor de schepen van alle natiën, onder bepaling van zekere regten.

De inkomsten dezer eilanden meent men, dat thans ten hoogsten op *f* 20,000:— geschat kunnen worden, en dat het overige benoodigde in geld en goederen uit *Europa* ongeveer *f* 80,000:— bedraagt.

Na deze korte opgave van den staat der eilanden, aan het Rijk der *Nederlanden* in *Amerika* behoorende, zal het thans tijd worden dat wij overgaan, om het gewigt van dezelven, in betrekking tot den handel van het *Moederland*, nader te beschouwen.

Moeijelijk intusschen is de bepaling van het regte oogpunt, waaruit deze handel beschouwd moet worden, daar dezelve in vroegere tijdperken zeer verschillende *resultaten* heeft opgeleverd, veelal afhangende van den toestand der volken van *Europa*, en van onze betrekkingen tot dezelve. In tijd van vrede b. v. was dezelve voornamelijk bepaald tot den verboden handel op de omliggende *Spaansche* bezittingen, en zulks met meer of minder voordeel, naarmate het *Spaansche* Gouvernement door naauwere bepalingen de vrijheid in den handel van zijne eigene kolonisten met andere natiën stremde. In tijden van oorlog tusschen de Zeemogendheden van *Europa*, gelijk

in

in de jaren 1778 en 1779, waarin wij niet deelden, was dezelve inzonderheid uitgebreid en zeer voordeelig.

Thans echter, daar niet alleen de algemeene vrede elke natie in de gelegenheid stelt, om hare eigene Koloniën van het noodige te voorzien, maar ook de onlusten in de *Spaansche* bezittingen, op den vasten wal van *Amerika*, dezen handel geheel stremmen, is dezelve weinig beduidend, te meer nog, daar de ingezetenen der Vereenigde Republiek van *Noord-Amerika* in de nog overgeblevene takken een ruim en voordeelig aandeel bekomen hebben. —

Wil men dus het tafereel van dezen handel niet met al te schoone kleuren afmalen, — een vrij algemeen gebrek van hen, die tot dus verre onze Koloniale aangelegenheden behandelden, — en zich alleen bepalen bij die voordeelen, welke met eene toereikende mate van zekerheid als stellig kunnen worden aangenomen; dan schijnt men deze voordeelen voor het tegenwoordig oogenblik te moeten inkrimpen tot die wezenlijke waarde, welke uit het getal der arbeidende bewoners, en dus uit het getal der aanwezige slaven, in vergelijking met de omliggende eilanden, kan worden afgeleid. Wel is waar, dat niet op alle deze eilanden, b. v. op het eiland *Kurakao*, gelijksoortige produkten worden aangekweekt, als op die van onze naburen; — dan, daar niettemin de grond in onze eilanden hiertoe niet ongeschikt is, gelijk daaruit blijkt,

blijkt, dat dezelve in vroeger tijd ook suiker en *Indigo* heeft voortgebragt, zoo kan men als zeker aannemen, dat de ingezetenen in hun belang de aansporing gevonden hebben, om zich op andere *kultures* toeteleggen, en dat deze voor hen niet minder voordeelig zijn moeten, dan voor hunne naburen. Ook is het van geene beteekenis, dat de voortbrengselen van hunnen grond niet dadelijk naar het Moederland gevoerd worden, om de voorheen geschikte artikelen van anderen daarvoor interuilen, het welk toch met betrekking tot ons belang op hetzelfde nederkomt.

Het is een vrij algemeene regel, dat de uitvoer van iedere Kolonie in de *Westindische* (54) eilanden kan gerekend worden tegen *f* 180:- of *f* 200:- voor ieder neger. (55) Te *St. Domingo* b. v. stond dezelve als 398 franken tot ieder slaaf. Op *Jamaïka* staat dezelve thans nog, volgens eene gemiddelde berekening, op *f* 180:- tot één, en in de gezamenlijke *Engelsche* bezittingen als *f* 187:- of *f* 188:- tot één.

Wanneer wij nu *f* 180:- aannemen als de gemiddelde waarde, die de arbeid van ieder slaaf aan uitvoerbare voortbrengselen verschaft, dan zullen wij, diensvolgens, daarnaar de waarde der voort-

---

(54) PAGE, *Traité du commerce des Colonies.*

(55) In *Neêrlandsch Guijana*, waar de grond veel vruchtbaarder is, staat de uitvoer tot ieder' slaaf, als 210 : 1.

voortbrengselen van de eilanden in *Amerika*, aan het Rijk der *Nederlanden* behoorende, eenigzins kunnen afmeten, en het op deze wijze verkregen produkt kunnen aanmerken als het minste (*minimum*), dat van deze bezittingen te verwachten is. Terwijl de overige geringe voordeelen, die de handel aldaar nog verschaft, in vergoeding zal kunnen worden aangenomen, voor het aandeel in den uitvoer van voortbrengselen, hetwelk thans door den vrijen handel in de handen is van andere natiën.

Volgens de straks gedane opgaven, bedraagt het getal der slaven in onze W. I. eilanden te zamen 7,656 hoofden; en dus zonde de waarde van zelf geteelde, of tegen voorwerpen van eigene industrie ingeruilde voortbrengselen op *f* 1,288,080:- te schatten zijn.

De *Europésche* waaren, die de bewoners dezer eilanden behoeven, voor zoo verre gerekend worden kan, dat het Moederland die verschaft, mogen, afgemeten naar den invoer van andere bezittingen, op *f* 100,000:-:- geschat worden. — Terwijl het kapitaal voor reederij, tot aanvoer dezer produkten noodig, op een vierde van derzelver waarde, en dus op *f* 322,020:-:- te stellen is, en gevolgelijk het geheele kapitaal van dezen handel op *f* 1,710,100:-:- begroot worden kan. (56)

De winst, die de reederij op de *Westindiën* verschaft,

(56) Voormaals werd hetzelve op *vijf millioenen* gerekend. Zie METELERKAMP.

schaft, wordt gemiddeld op 20 perc^t. 's jaars gesteld, en dus kan het voordeel op dien handel voor de ingezetenen van dit Rijk ruim *f* 540,000:- bedragen.

Bij gebrek van naauwkeurige *Statistieke* opgaven, is het alleen mogelijk geweest, de opgegeven *resultaten* bij raming te bepalen. Daar wij echter geene moeite gespaard hebben, om hiertoe de beste gronden optespooren, en ook daaromtrent het gevoelen van deskundigen, zoo veel mogelijk, hebben geraadpleegd, meenen wij dan ook, bij den Lezer, met eene zekere mate van zelfvertrouwen, voor de toereikende naaukeurigheid van onzen aanslag te kunnen instaan. —

Na dit kort overzien van den staat van landbouw en handel onzer *Westindische* bezittingen, zal het thans niet onvoegelijk zijn, de verkregen *resultaten* onder één enkel oogpunt te verzamelen, en een' oogenblik bij den geheelen omvang van dezen handel, en de aanzienlijke voordeelen, die dezelve aan het Moederland veschaft, benevens de middelen, door welke het uit gebrek aan slaven te voorziene verval van dezen inderdaad hoogst belangrijken handel zoo veel mogelijk tegengewerkt kan worden, stiltestaan.

De Tabel N°. II, achter dit Hoofdstuk gevoegd, bevat eene naauwkeurige schets, op de voorgaande opgave gegrond, van de vaart, de voorbreng-

selen, den handel en Financiëlen staat onzer gezamenlijke *Westindische* bezittingen, en daaruit zal het den lezer blijken, dat tot den overvoer der producten thans nog 78 schepen, van 180—200 lasten ieder, bemand met 1907 hoofden, gevorderd worden; dat de hoeveelheid suiker ter uitvoering op 26,889,600 ℔ te schatten is; die der koffij op 13,364,359 ℔; der kakao op 106,711 ℔; van het katoen op 1,726,500 ℔, benevens 333,090 gallons rum, van alle welke artikelen de gezamenlijke waarde, aan de markt van *Europa* gebragt, volgens gemiddelde prijzen *f* 15,954,805 : - : - bedraagt, en dit, gevoegd bij den invoer van *f* 1,096,324 : - : - en het kapitaal der reederij *f* 3,988,701 : - : - geeft voor het algeheele kapitaal van dezen handel *f* 21,039,830 : - : - terwijl het voordeel, dat die aan de ingezetenen van dit Rijk verschaft, niet minder dan *f* 10,214,610:- bedraagt.

Eene zoo buitengewoon hooge winst, in vergelijking van het daartoe gebezigde kapitaal, vereischt, dat wij den Lezer nogmaals herinneren, dat deze hoofdzakelijk wordt veroorzaakt door de aanzienlijke interessen, welke jaarlijks door de planters, in de volkplantingen gevestigd, aan onze Landgenooten betaald worden; en is inzonderheid dit winstgenot daaraan toeteschrijven, dat vele plantaadjes, aldaar gelegen, aan onze hier gevestigde medeburgers toebehooren, zoo dat dezelve onder de opgegevene winsten niet alleen begrepen

zijn

zijn die van den handel zelve, maar ook tevens de zoodanige, welke als inkomsten van uitgezette kapitalen en van vaste eigendommen kunnen aangemerkt worden, waardoor dan deze Koloniën inderdaad eene nog hoogere waarde voor het Moederland verkrijgen, om dat de winsten, die dezelve verschaffen, in vergelijking met het kapitaal daartoe gebezigd, verre overtreffen die van eenigen anderen tak onzes nationalen handels.

Dan, in den loop der voorgaande bladen hebben wij genoegzaam doen opmerken de vermindering in de teelt der produkten, door het gedurig afnemen van het getal der slaven in de *West-Indiën* veroorzaakt, een verlies, dat door de afschaffing van den slavenhandel langs den vorigen, gewonen weg geenszins kan worden vergoed. Eenigermate wordt dit nadeel nog opgewogen door den verhoogden prijs der koloniale voortbrengselen; en dit juist is een duidelijk bewijs, dat ook in de Volkplantingen van andere natiën de uitwerking daarvan wordt gevoeld. Dit echter is eene vergoeding, die op den duur hare uitwerking verliezen moet, wanneer namelijk daardoor de teelt dezer produkten naar andere Landen, bijzonder naar de bezittingen van *Engeland* en *Nederland* in *Oost-Indië*, wordt overgebragt: want hoe zeer het verlies, dat wij als natie door den verminderden aanvoer uit de *West-Indiën* lijden zullen, hierdoor eenigermate kan worden vergoed,

vordert niettemin het bijzonder belang van vele ingezetenen van dezen Staat, wier kapitalen in de *West-Indiën* geplaatst zijn, en die er vele vaste eigendommen bezitten, dat het overbrengen der *kultures* van onze Volkplantingen in de *West-Indiën* gelegen, naar andere werelddeelen, het persoonlijk welzijn zoo weinig mogelijk krenken.

En daar het nationaal belang tevens eischt, dat wij de grootst-mogelijke hoeveelheid van koloniale voortbrengselen aan de markt van *Europa* brengen, zoo is het ook overeenkomstig met dit belang, dat, terwijl wij in onze *Oostersche* bezittingen het aankweken van koloniale voortbrengselen trachten uit te breiden, in evenredigheid dat deze *Kultures* in de West-Indische volkplantingen van andere natiën afnemen, — wij niettemin door gepaste middelen deze vermindering in onze *West-Indische* bizittingen zoo veel mogelijk trachten tegentewerken, omdat de voorraad, dien wij van daar erlangen, geenszins elders behoeft te worden gezocht, en omdat wij nergens in onze bezittingen met een gelijk kapitaal van handel een gelijk voordeel erlangen kunnen.

Als een der hulpmiddelen, die strekken kunnen ter bereiking van dit doel, om namelijk het afnemen van het getal der negers in onze Bezittingen zoo veel mogelijk tegen te gaan, — hebben wij reeds voorgesteld de maatregelen te volgen, door andere natiën met een goed gevolg beproefd,

te

te weten, om door eene billijke behandeling en geschikte bepalingen, de voorplanting van het nuttig geslacht der negers te bevorderen. — Echter, hoe zeer wij dit hulpmiddel als van het hoogste belang beschouwen, en zelfs erkennen, dat ons zulks door den pligt, aan elke beschaafde natie opgelegd, wordt voorgeschreven: reikt dit middel op zich zelve niet toe, om de nadeelen, door het afschaffen van den slavenhandel aldaar aan den landbouw toegebragt, geheel optewegen. — Zal dit oogmerk worden bereikt, dan schijnt mij tevens een jaarlijksche aanvoer van nieuwe handen noodig, en geschikt, om de afneming van den arbeid door het verminderen van het getal der negers te vergoeden, terwijl die aanvoer tevens ter verligting van de gewone taak van arbeid, anders aan hun verminderend getal opgelegd, volstrekt vereischt wordt.

Deze aangevoerde arbeiders, dit spreekt van zelve, kunnen, na de afschaffing van den slavenhandel, geene andere dan vrije menschen zijn; dan, waar menschen te vinden, die, zonder dat te hunnen aanzien de regtvaardigheid verkort worde, daartoe kunnen worden bewogen en gebruikt?

Slechts één middel is mij bekend, waardoor niet alleen aan dit voornaam vereischte zou kunnen worden voldaan, maar dat zelfs ten aanzien van de maatschappij, welke het betreft in het algemeen, en van de voorwerpen, wie het aangaat in het bij-

 zonder,

zonder, eene weldadige strekking hebben kan, welk middel daarin zoude bestaan, dat de straf, in onze *Oost-Indische* bezittingen, om als zoogenoemde bannelingen, in ketens gesloten, aan de openbare werken te arbeiden, op vele misdaden gesteld, in het vervolg veranderd wierd in eene *deportatie* naar onze *West-Indische* Koloniën, waar deze bannelingen verpligt zouden zijn bij de planters, voor een' door de wet bepaalden tijd te arbeiden, onder zoodanige verordeningen, die hen van eene billijke behandeling verzekerden; zullende zij na verloop van den tijd, bij hun vonnis bepaald, als vrije lieden beschouwd worden, en over zich zelven weder kunnen beschikken. Dan, om den Lezer dit denkbeeld nader te ontvouwen, de mogelijkheid zoo wel als het nut daarvan aantetoonen, zal het noodig zijn, hieromtrent in eenige bijzonderheden te treden. —

Uit de opgave in onze vorige Afdeeling, zoo van de geaardheid, als van de zedelijkheid en het bekrompen denkbeeld van eigendom der bewoners van onze *Oostersche* bezittingen, zal de Lezer ligtelijk kunnen afleiden, dat de misdaden, bij welke het regt van eigendom geschonden wordt, aldaar menigvuldig moeten zijn, en zij zijn dit werkelijk. Het belang der maatschappij vordert de weering hiervan, en inzonderheid, dat zij, die van deze schennis overtuigd worden, niet alléén, ten afschrik van anderen, eene billijke straf ondergaan,

maar

maar ook tevens, dat zij, zoo veel doenlijk, buiten de mogelijkheid gesteld worden, om den persoonlijken haat, welken bij deze natiën doorgaans de beklaagde tegen den klager opvat, naderhand bot te vieren, en dezen van het leven te berooven. Uit dien hoofde dan ook bestaat dikwerf de straf dier misdadigers in *deportatie*, en veelmalen, bij zwaardere overtredingen, worden zij verwezen om, in ketenen geklonken, aan de openbare werken te arbeiden.

De eerste straf bereikt zeldzaam het oogmerk, dewijl zij of middel vinden, om heimelijk in hun Land terug te keeren, en in dit geval zijn zij daar gevaarlijker dan voormaals; of wel, zij voegen zich elders bij zee-of landroovers, en worden in eene dubbele mate der maatschappij schadelijk.

De verwijzing tot de kettingstraf is niet alleen door den arbeid, tot welken zij verpligt, reeds zeer zwaar, maar zij is zelfs daarom wreed, om dat meeste ongelukkigen, daartoe verwezen, onder denzelven bezwijken, en die weinige, wier sterker ligchaams-gestel hen dien doet verduren, bij het bekomen van hun ontslag zedelijk slechter, en minder tot den arbeid bekwaam geworden zijn. Het is dus te hunnen opzigte geene onregtvaardigheid, indien zij tot eene straf verwezen worden, die in hare gevolgen gezegd kan worden minder gestreng te zijn, en waardoor de belangen der maatschappij meer bevorderd worden, om dat

zij, die zich onwaardig aan dezelve gedragen, daaruit worden geweerd.

« Dan, zal men misschien vragen, zijn de scha-
« delijke voorwerpen der maatschappij, in onze
« *Oostersche* bezittingen, geschikte voorwerpen
« ter bevolking onzer *West-Indische* Koloniën? »

Ik moet hierop antwoorden, dat de staat der dienstbaarheid, tot welken zij gebragt worden, hen nagenoeg buiten de mogelijkheid stelt, om hier het oude handwerk andermaals op eene wijze, gevaarlijk voor de maatschappij, uitteoefenen. Het is toch overbekend, dat de planters te dezen aanzien weinig rekenen op de zedelijke geaardheid hunner slaven, maar dat zij zich meer verlaten op een strikt toezigt over de handelwijze hunner onderhoorigen; en de ondervinding heeft genoegzaam doen zien, dat soorgelijke overtredingen van eenen neger in zijn eigen Land, nimmer eene reden geweest zijn, om hem elders tot den arbeid op de plantaadjes ongeschikt te achten. (57) Trouwens, hoe zoude men naar dit gedrag hebben kunnen onderzoek doen, de wijze waarop zij in *Afrika* werden ingehandeld en te koop aangeboden, in aanmerking genomen? Hierbij is de

(57) Men zou echter oude, verstokte misdadigers niet behooren te deportéren, maar hen liever tot den ketting te verwijzen; en even weinig zou men *Boeganezen* of *Makassaren* moeten invoeren: deze toch zijn de eenige, die onder de negers gevaarlijk zouden kunnen worden.

de *Javaan* uit zijnen aard onderwerpelijk, en wanneer hem het noodige niet ontbreekt, zeer vreedzaam, en voor de suiker- en koffij-*kultuur* zeer geschikt, daar hij tot dezelve in zijn eigen Land met vrucht gebezigd wordt.

Wanneer ook deze maatregel, namelijk het stellen van *deportatie* op die misdaden, welke geacht kunnen worden daardoor genoegzaam gestraft te zijn, bij vriendschappelijke overeenkomst tot der Vorsten Landen werd uitgestrekt; daar men thans de diefstallen dikwerf op eene zeer wreede wijze straft, zoo als, door het afhakken van één, ook wel van beide de handen, — dan geloof ik het getal, dat jaarlijks op deze wijze naar *Suriname* kan overgevoerd worden, zeer laag gerekend, op 1000 te mogen stellen. — Terwijl de overvoer dezer personen van *Batavia* naar *Suriname* tegen *ƒ* 200:-:- per hoofd geschieden kan. (58)

Bij

(58) En wel op de volgende manier. Naar onze bezittingen in *Oostindië* moeten jaarlijks gevoerd worden 1000 of 1500 manschappen, ter voltalligmaking van de troepen, aldaar gevestigd. Het Gouvernement betaalt voor ieder man buiten de voeding, *ƒ* 300: — Indien men derhalve met een schip van 300 lasten, dat aan koop, uitrusting en reederij *ƒ* 70,000:-:- kosten kan, 100 manschappen naar *Batavia* overvoert, zal dit schip op de uitreis *ƒ* 30,000:-:- verdienen, en aldaar 200 bannelingen innemende, tegen betaling van *ƒ* 150:-:- per hoofd, zal deze winst, te *Suriname* aankomende, tot *ƒ* 60,000:-:- vermeerderd zijn; en hier eene lading innemende naar *Europa*, tegen *ƒ* 150:-:- het

last,

Bij de aankomst in de Kolonie zouden zij in dienst van zoodanige planters overgaan, die per hoofd ieder in het bijzonder het hoogst ingeschreven hadden, onder bepaling nogtans, dat zij niet aan de willekeurigheid van den planter zouden worden overgelaten: vóórbehoudens echter dat in alle gevallen, waarin eenig verzuim of overtreding eene sterkere straf, dan de geringe tuchtiging van eenige rietjes-slagen, vorderde, daarvan aangifte zou behooren te geschieden aan eene daartoe gestelde Magt, die dan naar bevind van zaken den overtreder tot eene strengere tuchtiging, of wel den aanklager aan een Kollegie van Justitie (daartoe termen zijnde) zou moeten verwijzen. Hierbij zoude tevens opgegeven moeten worden, wat de planter tot voedsel en kleeding verpligt zal zijn te geven. Op de stipte voldoening aan deze bepalingen behoorde strengelijk acht gegeven te worden, en de volbrenging daarvan door geschikte wetten te worden verzekerd, met bepaling der straffen in geval van overtreding.

Het

---

last, zal er nog aan vracht ƒ 45,000 : - : - gewonnen worden, ongerekend de winst, die behaald mogt zijn op eenige specerijen en kostgoederen, van *Batavia*, voor de *Westindische* Koloniën geschikt, medegebragt; en dus zou bij de terugkomst in het Vaderland het schip verdiend hebben ƒ 105,000 : - : -. De waarde van het schip zelve, na het volbrengen der reis, nog op ƒ 20,000 : - : - stellende, zoo zoude op deze onderneming van 50 tot 75 perct. verdiend worden. — ƒ 50 : - : - aan voeding voor ieder *Javaan* is gedurende den overtogt meer dan genoeg gerekend.

Het geld, door den Planter voor ieder man ingeschreven, zou in de eerste plaats strekken ter betaling van het transport, en van het overschot ieder maand iets, naarmate van hun goed gedrag, aan de bannelingen worden uitbetaald, terwijl het overige na den afloop van hunne ballingschap hun kon worden afgegeven, het zij om daarmede, des verkiezende, zich in eenig voor de rijstkultuur geschikt gedeelte der Kolonie als vrije lieden te vestigen, of wel, zoo zij als huurlingen verkozen te arbeiden, (waartoe zij zeer geschikt zijn, gelijk men uit de beschrijving der inrigting van de suiker-kultuur in *Oostindië* zal hebben kunnen opmaken,) daarin naar eigen keuze te handelen.

Op deze wijze, vleije ik mij, zou het mogelijk zijn, aan alle de opgegevene voorwaarden te voldoen, en de bevolking der Kolonie met een aantal nuttige armen te vermeerderen, en zoo niet geheel, ten minste nog zeer lang, die heillooze uitwerkselen, die anders het gevolg zijn moeten van de jaarlijks toenemende vermindering van slaven, te verhinderen.

Terwijl hierdoor tevens, wel verre dat onze koloniale aangelegenheden in *Oostindië* langs dien weg zouden benadeeld worden, integendeel de rust en zekerheid derzelve zouden worden bevorderd, door eene wijze van strafoefening, die den verongelijkten den moed zoude geven, om zijne belangen aan de uitspraak der Regtelijke magt te

onderwerpen, waarvan thans vele terug gehouden worden door de vrees en het gevaar, dat de aanklager loopt, van het slachtoffer der wraak des beklaagden te worden, indien het dezen gelukt, in den oord zijns vorigen verblijfs terug te keeren.

Ten aanzien van den Financiëlen staat der *West-Indische* Volkplantingen blijkt het, dat de plaatselijke inkomsten niet toereiken, om de kosten van Administratie en verdediging derzelve goed te maken, en dat hiertoe jaarlijks uit de nationale schatkist ongeveer 6 tonnen gouds moeten worden bijgelegd. Eene bijdrage, die de groote voordeelen, welke deze bezittingen aan het Moederland verschaffen, overwaardig zijn, en welke met te meer billijkheid verschaft kan worden, om dat de verdediging dezer Bezittingen tegen buitenlandsch geweld meer door de belangen van het Moederland zelve wordt voorgeschreven, dan door dat der Planters: gelijk gemakkelijk uit den meerderen bloei dier Bezittingen, welke in voorgaande oorlogen vroeger dan anderen in handen der *Engelschen* overgegaan zijn, te bewijzen is.

Alvorens dit Hoofdstuk te eindigen, zal het niet ondoelmatig zijn, hier nog aantemerken: dat, zoo onze handel op onze *West-Indische* bezittingen tot hiertoe nog niet al die uitbreiding bekomen, nog niet dien regelmatigen gang van vorige tijden aangenomen heeft, dit aan geene andere oorzaken behoort te worden toegeschreven, dan aan de ge-

vol-

volgen des langdurigen stilstands van onzen handel, waardoor zoo vele nuttige betrekkingen afgebroken zijn, welker weder-aanknooping ruimte van tijd en middelen vereischt. In het laatst Hoofdstuk over onze Koloniale aangelegenheden in het algemeen handelende, zal het niet moeijelijk zijn, te doen zien, dat wij, meer dan eenige andere natie, op een zeker debiet onzer voortbrengselen in het vervolg mogen rekenen. Zoo dat dus ook, met eene behoorlijke mate van vrijheid en aanmoediging, in dezen tak onzer kommercie eene steeds toenemende uitbreiding kan worden te gemoet gezien.

DERDE AFDEELING.

Nederlandsche bezittingen op de kust van AFRIKA.

Het uitgestrekt schier-eiland of werelddeel, dat wij *Afrika* noemen, tegen over de Oceaan-landen en in de nabijheid van *Europa* gelegen, is in de Geschiedenis sedert 3000 jaren bekend, doch niettemin, en in weêrwil van deszelfs âloude vermaardheid, door de latere *Europeërs* niet dan sedert drie eeuwen bevaren geworden, en voor een groot gedeelte, wat het inwendige des Lands betreft, is onze Aardrijks-en Volkenkunde daaromtrent nog zeer gebrekkig.

Hoe vreemd het ook schijnen moge, dat in een zoo aangelegen werelddeel de eerzucht der veroveraars, de winzucht des handelaars, en de nieuwsgierigheid der reizigers, tot nog toe niet dieper is doorgedrongen, laat dit verschijnsel zich nogtans ligtelijk verklaren door de natuurkundige gesteldheid van *Afrika*. Eene landstreek van meer dan 1800 mijlen lengte en 1600 mijlen breedte, weinig met uitgestrekte rivieren doorsneden, zonder binnen-zeeën,

zon-

zonder veilige havens en reeden, zonder vaste en wel gebaande landwegen, van binnen overdekt door onmetelijke en onvruchtbare zandwoestijnen, meestal bewoond door een aantal kleine, barbaarsche natiën en volksstammen, die, doorgaans van een' *nomadischen* en oorlogzuchtigen aard, voor maatschappelijke aanhegting en verbindtenissen weinig geschiktheid bezitten, — zulk eene Landstreek, voor $\frac{2}{3}$ gedeelten tusschen der keerkringen gelegen, en geblakerd door schier loodregte zonnestralen, en door de heete winden, die langs eene zandvlakte van honderde mijlen over dezelve henen waaijen: is voorzeker minder dan eenige andere geschikt, om vreemde natiën tot groote ondernemingen, van welken aard ook, uittelokken. — En er was voorzeker niets minder dan eene volstrekte behoefte aan arbeidende handen, vooral in de beide *Indiën*, en een onverzadelijke dorst naar het goud en al de genietingen der weelde noodig, om de *Europeërs*, vooral bij de latere herstelling der wetenschappen en beschaving, aantesporen tot het rigten hunner scheeps- en handelstogten naar de zoo uitgestrekte noordelijke of westelijke kusten van *Afrika*. Na de ontdekking van den uithoek der *goede Hoop* en van den weg daarlangs naar de ooster-wereld, begonnen eerst de *Portugezen*, en vervolgens, de koophandel en zeevaart algemeener wordende, ook de *Engelschen*, *Nederlanders*, *Deenen*, *Franschen* en andere volken, die kusten opzettelijk te bevaren,

en,

en, zoo tot het drijven van den slavenhandel, als tot inruiling van de kostbaarste voortbrengselen van natuur en kunst in *Afrika*, aldaar handels-kantoren of Faktorijen te vestigen, en tot beveiliging daarvan Forten aanteleggen, die, door *Europésche* krijgsmagt bezet, hun op de *Afrikaansche* kust een vast punt verzekerden. — Het was allerbijzonderst op de noordelijke en west-kust van *Senegambië* en *Guïnea*, dat de aandrift ter benuttiging der rijke goudmijnen, welke in de binnenlandsche gebergten gevonden worden, en de handel in het daarvan door de rivieren afgevoerd stofgoud, deze volken bewoog zich bij voorkeur te vestigen, tot welke zich dan ook nog heden al de grondeigendom der *Europeërs* in *Afrika* bepaald: genoegzaam voorzeker, om de goederen, uit alle oorden van dat werelddeel derwaards gevoerd, te kunnen inruilen, en tevens te weinig uitgestrekt, om aan de omliggende kleine volken eenige gegronde ongerustheid te veroorzaken.

Wat de oorspronkelijke inwoners van *Afrika* betreft, dezelve schijnen sedert lang drie verschillende rassen uittemaken. De *Mauren* of *Mooren* zijn een fraai ras, in gestalte, gelaat en haren, zweemende naar de best gevormde *Europeërs* en *West-Aziaten*, alleenlijk bruiner van kleur door de hitte der zon. Volgens MALTEBRUN behooren tot dit ras de *Berbers*, de *Kabijlers*, en het verder overschot der *Numidiërs* en *Getulers*; in de VII^de^

eeuw

eeuw ontvingen de *Mauren* talrijke *Arabische* volkplantingen. — Het tweede ras is dat der *Negers*, wier algemeen karakter bekend is: zij bewonen het binnenland in het westen van *Afrika*, van den *Senegal* of tot aan Kaap-*Negro*, en zijn tot in *Nubië* en *Egijpte* doorgedrongen. — De *Kaffers* of *Troglodijten* maken het derde ras uit; zij woonen oostwaards, zijn in eenige trekken van de *Negers* onderscheiden, maar aan dezen gelijk, wat de dikke lippen, het wollig kroeshaar, en de geelachtig-bruine tot de helderzwarte kleur toe betreft. — De *Hottentotten*, en andere kleine volksstammen van een bijzonder karakter, hebben eenen min bekenden oorprong.

Oorspronkelijk aan het *Fétichismus* — de vergoding van al hetgene in de natuur nuttig of schadelijk is, — verslaafd, en aan de onmenschelijkheden, die een zoo blinde afgodendienst voorschrijft, moest er eene wreede barbaarschheid in het algemeen karakter des *Afrikaans* ontstaan, maar tevens eene dweepzieke bijgeloovigheid, die door zoogenoemde Priester-Koningen gevoedsterd werd. Hierop volgde een tijdkring van oorlogen en omwentelingen. *Karthago* vestigde zijn oppergezag door zijne legers en koophandel. Er ontstonden grootere Staten; de ééne natie bragt de andere ten onder, en de overwonnene werd *slaaf*, terwijl de zegepralende zich *vrij* noemde. — Noch de *Romeinen*, noch het *Christendom*, hebben in

Afri-

Afrika een gevestigden invloed kunnen verwerven. Maar de moedige en dweepende *Arabier* plantte den standaard van zijnen Profeet tot in het hart van dat werelddeel. *Afrika* deed met geestdrift aan *Mohammed* hulde, en indien dit de slavernij niet verbande, deed het ten minste het menscheneten zeer afnemen. — Ten ongelukke voor de menschheid en voor *Afrika*, kwam eene handvol *Turken* er later de *Barbarijsche* roofstaten vestigen.

Na dien tijd bragt de Negerhandel *Afrika* met *Europa* in nieuwe betrekkingen. Door eindelooze inwendige oorlogen en strooperijen verscheurd, heeft zich tot op heden in dit werelddeel geen groot Rijk kunnen vestigen, hetgeen anders de beschaving niet zelden bespoedigt. Niettemin verwijst de zedelijke geaardheid des *Afrikaans* hem geenszins tot eene eeuwige barbaarschheid. — De *Europeër*, op de schatten der beide *Indiën* vlammende, verwaarloosde een nader bijgelegen, en misschien nog rijker werelddeel. Hij zocht dat op, toen zijne winzucht hem gebood den menschen-handel te drijven. Hierdoor werd echter het menschen-eten in *Afrika* nog meer beteugeld, en een onnoemelijk getal overwonnelingen in het leven gespaard. Het is dus niet onmogelijk, dat de afschaffing des slavenhandels, en het derven van de winsten, die de *Afrikaansche despoot* door het verkoopen van overwonnen vijanden genoot, op nieuws de oorzaak worde van het

het weder invoeren eener zoo onmenschelijke barbaarschheid, ten zij de *Europeërs* door vaste en groote volkplantingen aan de boorden van den *Niger*, *Senegal*, *Zaïra* en *Zambeza*, door het toonbeeld hunner zeden en wetten, de *Afrikanen* tot een' gelukkigen naarijver, of tot eene heilzame onderwerping opwekken.

De *Nederlandsche* bezittingen in *Afrika* zijn, sedert den afstand van de Kaap *de Goede Hoop* aan *Engeland*, bij het Traktaat van den 13 Augustus 1814, bepaald tot eenige Fortjes op de kust van *Guinea*, en wel bijzonder op dat gedeelte derzelve, het welk den naam draagt van *de Goudkust*, die haren naam ontvangen heeft van het goudstof, dat hier het voornaamste artikel van handel uitmaakt, en tot eene menigte van *Europésche établissementen* aanleiding heeft gegeven. De zee is er tevens zeer vischrijk.

Het getal der *Europésche* kantoren op deze kust is ongeveer *veertig*, waarvan 15 *Nederlandsche*, 14 *Engelsche*, 4 *Portugésche*, 4 *Deensche*, en 3 *Fransche*. De meeste derzelven zijn na de afschaffing van den slavenhandel vernield of verlaten. Het hoofd-kantoor des *Nederlandschen* handels is op *Elmina* gevestigd.

De *Nederlandsche* Fortjes, hoezeer in de nabuur-

buurschap der *Engelsche* établissementen gelegen, zijn in de twee jongste oorlogen met dien Staat niet weggenomen: een verschijnsel, meer toeteschrijven aan derzelver ongezonde ligging, onze bondgenootschappelijke verbindtenissen met de omgelegene inlandsehe volken, en meer nog welligt aan de geringe waarde, die thans daaraan gehegt wordt, dan wel aan derzelve eigene sterkte. — Trouwens, na het afschaffen des slavenhandels, en de vermindering der andere takken van kommercie door de binnenlandsche oorlogen der *Afrikaansche* vorsten en volken, ter bekoming van slaven gevoerd, — is de waarde van al de *Europésche établissementen* niet dan zeer onbeduidend te achten. — Het is alleen in geval het mogelijk mogt worden bevonden, de verwoestingen, door den slavenhandel zoo in landbouw als in maatschappelijke orde veroorzaakt, te doen ophouden, en vervangen door meerder' arbeidzaamheid en een geregelder inwendig bestuur, dat men hopen mag aan deze bezittingen wederom een hooger' waarde voor onzen handel te verschaffen.

De proeven, hieromtrent thans op last van Z. M. genomen wordende, zullen eerlang dit groote vraagstuk beslissen. Uit dien hoofde verdient dan ook de werkelijke toestand van zaken aldaar een nader onderzoek, te meer, daar de kennis van de gesteldheid der kust eigenaardig een zamenstellend gedeelte uitmaakt van de beschouwing,

of

of het overzigt, van den tegenwoordigen staat onzer buitenlandsche Bezittingen. Wij willen derhalve, voor zoo veel wij daartoe de noodige stoffen hebben kunnen verzamelen, trachten den Lezer ook daarvan eene beknopte schets medetedeelen.

Uitvoerigheid kan men hier te minder verlangen, daar de inwendige gesteldheid der *Afrikaansche* Landen nog zeer weinig bekend is, en het weinige dat wij daarvan weten, (buiten de berigten dier geleerde mannen, welke het oostelijk gedeelte van dit werelddeel, *Egijpte*, *Nubië* en *Abijssijnië*, bereisd hebben) hoofdzakelijk berust op de berigten der weinig beschaafde inwoners zelve, die, het zij als kooplieden, of door andere toevallige omstandigheden, deze kusten bezocht hebben. De weinige *Europeërs*, wien het gelukt is tot op eenen eenigzins aanmerkelijken afstand van de kusten doortedringen, zijn weinig in de gelegenheid geweest, om door eigene nasporing, de gegrondheid dezer opgaven te bevestigen of te logenstraffen. Een geleerde *Deen*, de Heer ISERT, ging 20 mijlen landwaards in, en vond het Land schoon, vruchtbaar, wel bevolkt, door bergen en dalen afgewisseld, en overvloedig van zuiver water voorzien. Even zoo bevond het de *Afrikaansche* Maatschappij van *Londen*. (59) Met

(59) Men zie MALTEBRUN, *Tom IV. pag.* 625, 626.

Met de kustbewooners intusschen is men beter bekend, en uit de gesteldheid van zaken bij hen zal men eenigermate over die der meer inwendige gedeelten kunnen oordeelen.

De kaart N.° XII verbeeldt de *Goudkust*, zijnde ten westen bepaald door de rivier *Ankober* of de Slangen-rivier, ten oosten door de rivier de *Volta*. Tusschen deze twee rivieren zijn onze *Nederlandsche* établissementen gelegen; dan wij zijn niet de eenigen, op deze kust gevestigd. Ook de *Engelschen*, de *Deenen*, voormaals zelfs de *Pruissen*, hebben er Fortjes gebouwd en kantoren gesticht, die echter geen ander doel hadden dan den koophandel. Geene *Europésche* natie kan tot dus verre gezegd worden alhier grondeigenaar te zijn; alle de bezittingen der *Europeërs* zijn slechts aantemerken als vergunningen der onafhankelijke vorsten en volken, die deze stranden bewonen, aan eenige *Europésche* natiën verleend. Van daar dan ook, dat onderscheidene dier Vorstjes dit voorregt niet aan éénc natie in het bijzonder hebben verleend, maar dat men zelfs vele dier *établissementen*, aan onderscheidene natiën toebehoorende, in hetzelfde Rijk aantreft; iets, dat bij de plaatselijke beschrijving van elk *établissement* in het bijzonder nader zal worden aangeduid.

Dan, alvorens hiertoe overtegaan, zal het niet ondienstig zijn, een oog te werpen op de meer algemeene aangelegenheden, b. v. de gesteldheid van den

grond

grond, het klimaat, de natuurlijke voortbrengselen, en het karakter der inwoners betreffende.

Het strand langs de geheele kust bestaat in het algemeen in een' min of meer hoogen duin-grond, zijnde op eene ongelijke breedte van 1 of 2 uren binnenwaards de bodem zandachtig, en, ofschoon niet geheel onvruchtbaar, als met veel kreupelhout begroeid, niettemin tot voortbrenging der gewassen, anders aan dezen grond eigen, weinig geschikt.

Verder landwaards in is de grond beter, met eene dikke laag teelaarde bedekt, en ten uiterste vruchtbaar.

De voornaamste rivieren op deze kust zijn *Rio di Volta*, de *Ankober*, en die van *St. Jean*. De overige zijn meestal kleine spruitjes, en vele derzelven geven, buiten den regentijd, geen zoet water.

De *Rio di Volta* is, naar men wil, dezen naam verschuldigd aan den sterken stroom, dien men daarin aantreft. Meer dan twee mijlen ver opwaards is het water, dat zij afvoert, te onderscheiden van het zeewater, door deszelfs wittere kleur en zoeten smaak. — Eene bank aan de uitmonding belet aan groote schepen den toegang tot dezelve niet alleen, maar, daar tevens het afvloeijend water daartegen stuit, zoo ontstaat hierdoor, gepaard met den slag van het zeewater, eene zoo zware branding, dat dezelve in vele tijden des jaars voor kleine vaartuigen gevaarlijk wordt.

De monding dezer rivier is bij uitstek breed, en wordt door een klein eilandje, steil van oevers, in twee gedeelten verdeeld. Volgens eenparige berigten neemt zij haren oorsprong diep landwaards in; echter is zij daar wegens den snellen stroom niet bevaarbaar. De oevers worden als vruchtbaar en volkrijk opgegeven.

De *Ankober* of *slangen-rivier*, mede zeer breed aan de monding, en door de daarvoor liggende bank zeer ondiep, kan niet ééns door booten bevaren worden. Meer binnenwaards is zij minder breed en dieper, zoo dat men dezelve verscheiden mijlen diep kan opvaren. Haar oorsprong is onbekend; de beide oevers zijn fraai, van zwaar geboomte overschaduwd.

De rivier van *St. Jean*, ook wel *Chama* genoemd, minder breed dan de *Ankober*, wordt bijna geheel door het hoog geboomte, langs hare oevers groeijende, overschaduwd; zij is slechts op drie mijlen afstands van derzelver uitmonding met schuitjes bevaarbaar, terwijl hooger op de vaart door watervallen en rotsen verhinderd wordt.

Al de overige riviertjes zijn niet dan kleine beekjes, en hebben dus niets bijzonder opmerkingswaardigs.

Uit de ligging van de *Goudkust* tusschen de 4de en 6de graden N. breedte, en tusschen den 3den graad Wester- en 2den Ooster-lengte, kan men reeds opmaken, dat men hier, gelijk in alle andere *Tropi-*

pische landen, slechts twee saizoenen kent, den regen- en drogen tijd; gelijk ook, dat de warmte er aanmerkelijk moet zijn. Deze wordt echter nog grootelijks vermeerderd door het zandachtige van den grond, in den omtrek der *Europésche* bezittingen. Binnen 's huis staat er de *thermometer* van *Fahrenheit* in de droge maanden doorgaans tusschen de 80 en 92 graden, en buiten 's huis in de zon dikwerf van 110 tot 130. In den regentijd daalt dezelve enkele keeren tot op 70.

De uitwerking dezer hitte wordt veelal gematigd door de verkoelende winden, die meestal Oostelijk of Westelijk waaijen, gelijk ook door onweers-buijen, hier *tornados* of *travados* genoemd. Men ziet die in het Zuid-Oosten aan den gezigteinder opkomen. Weldra verandert de lucht, in welke men eene zoele drukking ontwaart, kort daarna breekt de storm uit met zulk een geweld, dat de boomen worden ontworteld, de hutten der negers omver geworpen, en de schepen van hunne ankers geslagen. Plotseling wordt de lucht 7 of 8 graden kouder, en de regen, van donder en bliksem vergezeld, stort bij stroomen neder. — Zoodanig een *travado* duurt echter zelden langer dan twee of drie uren, ten zij dezelve van geen onweder vergezeld ga, in welk geval de storm langer aanhoudt.

Even na den regentijd heeft men een tweeden merkwaardigen wind, *Hermatan* genoemd, die uit het Noord-Oosten waait. Dezelve is bijzonder

scherp, snijdend en droog. Niemand kan denzelven eenige uren lang in de opene lucht verduren. De negers, daaraan blootgesteld, trillen van de koude, en hunne huid wordt als met een wit schilfer overdekt. Deze wind droogt de binnenlandsche meren op, en doet het zoute water in beslotene kommen spoedig tot *kristallisatie* overgaan; zelfs de scheeps-planken krimpen daarbij zoodanig weg, dat de naden wijd open staan. Dikwerf houdt deze wind eenige dagen aan; dezelve is nooit van onweder vergezeld, en wordt anders niet voor ongezond gehouden, daar dezelve in tegendeel der zenuwen, door den regentijd verslapt, eene nieuwe veerkracht bijzet.

Over het algemeen is de kust ongezond, en dit wordt nog meer toegeschreven aan de sterke uitwazeming der waterige of moerassige streken, welke men hier aantreft, dan aan de groote hitte. Echter wil men, dat de roep daarvan grooter is dan de zaak zelve, en dat men met een goeden leefregel vele der ziekten vermijden kan, waardoor anders vele *Europézen* in het graf gesleept worden. De binnenlanden inzonderheid worden voor veel gezonder gehouden, en de warmte is hier ook meer gematigd. De uitwerking van dit klimaat op eenen ten uiterste vruchtbaren grond is zeer sterk. Alles, wat tusschen de keerkringen in *Amerika* groeit, word ook hier, en wel van de beste hoedanigheid, gevonden. Het suikerriet, de koffijboom

boom en katoenplant, groeijen er welig; benevens de onderscheidene soorten van peper, en alle vruchten, aan de keerkringslanden eigen.

Ook ten aanzien der dieren is dit gedeelte der aarde bekend, vooral het meer inwendige des Lands, als ruim daarvan bedeeld. In de Landschappen *Dankira*, *Assiantijn*, *Akim* en verder landwaards in, heeft men overvloed van stieren, koeijen, ossen, bokken en varkens. Ook heeft men er veel olijfanten, leeuwen, tijgers en ander verscheurend gedierte; benevens vele soorten van apen en slangen, en onder het pluimgedierte hoenders, eenden, kalkoenen, duiven, en vele wildsoorten. Zee en rivieren zijn er vischrijk, en in deze laatste wordt de *kaijman* dikwijls aangetroffen.

Ook plagt het Land, zelfs tot de zeekusten toe, sterk bevolkt te zijn; dan, de slavenhandel, en en de onophoudelijke oorlogen, hieruit dikwerf tusschen de onderscheidene volksstammen voortgesproten, hebben derzelver bevolking, inzonderheid langs de stranden, zeer doen afnemen, en deze wreede handel, maar nog meer de middelen, welke men bezigde, om zijnen evenmensch tot een lastdier te vernederen, zijn van den schadelijksten invloed geweest op het karakter der negers.

Het is alleen op de kennis van dit karakter, en van den aard der maatschappelijke inrigting, waaronder de neger leeft, dat men de hoop zou mogen gronden, om deze vruchtbare landstreek

aan onze belangen dienstbaar te maken, en het zal daarom van belang zijn, daaromtrent het gevoelen te raadplegen van hen, die men bevoegd mag achten, om ons daaromtrent de beste inlichtingen te geven. Onder dezen is er geen, die met meer duidelijkheid en in een korter bestek de berigten en gevoelens van alle door plaatselijke kennis bevoegde beoordeelaars verzameld en tot één gebragt heeft, dan de Heer MALTEBRUN (60), en uit dien hoofde hebben wij gemeend het Hoofdstuk, door hem aan dit onderwerp toegewijd, met oordeelkundige verkorting, doelmatiger te dezer plaatse te kunnen overnemen, dan dat wij de zaak in onze eigene woorden en denkbeelden voordroegen.

« De aard van den grond, schrijft die geleerde Aardrijkskundige, — vereeuwigt bij al deze volken (het is van *Nigritië*, *Senegambia* en *Guinea*, dat hij spreekt), eene werkelooze loszinnigheid en kinderachtige zorgeloosheid, die den Neger schijnen aangeboren. In de meeste oorden zijn twintig dagwerken in het jaar genoegzaam, om hem den benoodigden oogst van rijst, *Maïs*, gierst, broodwortels en *maniok* te verzekeren. De weinig kiesche smaak des negers laat hem zelden in verlegenheid. Het olijfants - vleesch, zelfs reeds door de wormen aangetast, stuit zijner stevige eetlust

(60) *Précis de la Geographie universelle etc. Tom.* IV. *liv.* 89.

lust niet. Hij vindt smaak in de eijeren, en zelfs in het walgelijk vleesch, des krokodils. De apen verstrekken hem in het algemeen tot voedsel. Men wijst noch doode honden, noch bedorvene visschen af. Een honden-gebraad praalt zelfs op groote feesten als een keurige schotel. Dan, de neger eet geene salade, om niet naar de kruiden-etende dieren, zoo hij zegt, te gelijken. De bereiding der zware, sapvolle en sterk gekruide vleesch-kooksels, die zijne tafel vullen, vereischt weinig moeite. Door eene gemakkelijke kunstgreep verschaft hij zich palmboom- of banaan-wijn en gierstenbier, die zijn' gewonen drank uitmaken. De *Europeër* verschaft den kust-Neger die noodlottig gebrande wateren, welke hem van de dronkenschap tot de slavernij voeren. — Niet meer zorgs baart de kleeding aan deze volken. De katoen groeit zonder eenige kunstbewerking aan zijne voeten; de vrouwen maken daarvan de noodige stoffen voor het huisgezin, en verwen die in het *Indigo*-sap, desgelijks een inlandsch voortbrengsel van den grond. — Even weinig arbeids verschaft den Neger zijne woning of hut: eenige weinige gefatsoeneerde boomstronken, ettelijke geschilde takken, een weinig stroo of palmbladen, ziet daar al zijne bouwstoffen; dezelve tot eene kegelvormige hut zaam te voegen, — ziet daar zijne bouwkunst! Het luchtsgestel, en de hevigheid der jaarlijksche regens, schrijven hem deze eenvoudige bouworde

voor.

voor. Het is alleenlijk op de *Goudkust* of aan de boorden van den *Niger*, dat het voorbeeld der *Europeërs* en *Mauren* den Neger heeft doen zien, hoe een stevig plat dak den regen kan wederstaan."

« De steden zijn louter groote vereenigingen van dergelijke hutten. Er bestaat geen openbaar gebouw, zelfs niet bij die stammen, welke eene soort van Republikeinsch bestuur hebben. Op zijn best bezitten deze eene *bourie* of groote rondom opene hut, bestemd voor de openbare raadplegingen, welke in een verbasterd *Portugeesch Palaver* heten. De vorstelijke paleizen zijn alleen onderscheiden door het groot getal van hutten, waaruit dezelve bestaan. Der armen geheele huisraad bestaat dikwijls uit twee of drie kalabassen; de rijken pronken met eenige vuurwapenen; terwijl de Opperheeren, wier woningen met menschelijke schedels en kakebeenderen versierd zijn, vaatwerk en tapijten bezitten van *Europeesch* maaksel. Maar die zelfde menschen, wier uitstekende pracht daarin bestaat, dat zij op pantoffelen onder een zonnescherm gaan, hebben somtijds een enkel stuk baar goud tot hunnen troon."

« Een in het oog vallende trek van de trage werkeloosheid des Negers is, gelijk ISERT te regt opmerkt, dat hij heeft nagelaten den Olijfant te temmen, een dier, in *Afrika* zoo algemeen, en zoo vatbaar om de nuttige en verstandige helper van den

den mensch te worden. De bewoners van *Regombah* alleen, een onbekend binnenland van *Guinea*, hebben, zoo men wil, beproefd den Olijfant dienstbaar te maken. De Neger is, over het geheel, geen stout jager: hij doet zijn oppergezag niet gevoelen aan die talrijke wilde dieren, welke zijne vruchtbare landstreek met hem deelen. Veel werkzamer, behendiger en gelukkiger is hij in de visscherij; al zwemmende of roeijende trotseert hij de verbolgene zee-baren, en haalt zijne netten op, met een' onmetelijken buit gevuld; maar oogenblikkelijk daarop valt hij in zijne luije werkeloosheid terug, en de overvloed van dit levensmiddel zelve is eene hinderpaal voor de ontwikkeling van zijn' natuurlijken aanleg tot nijverheid. Deze aanleg ontdekt zich in de zamenstelling der stoffen, dekens, scheepszeilen, aardewerken, tabakspijpen, en houten huisgereedschappen. De vervaardiging van dit alles is bij deze volken algemeen. Zelfs verzekert men dat in *Bombarra*, *Tombouktou* en *Bournou*, de weefkunst tot zekeren graad van volkomenheid is gebragt. Ook vertoont zich het kunsttalent der Negers in de behendigheid hunner ijzer- en goudsmeden, die door middel van een klein getal plompe werktuigen, degens, bijlen, messen, gevlogten gouddraad-werk en een antal andere dingen vervaardigen. Aan het staal weten zij eene gepaste harding te geven, en het gouddraad trekken zij tot de uiterste fijnheid. De inwoners van *Ouidah* bewerken de edele gesteenten."

« Al

« Al deze kunstvlijt blijft zich in waarheid bepalen tot den kleinen kring der behoeften, en de beste kunstenaar onder de Negers denkt er niet aan om meer te arbeiden, dan tot het winnen van den dagelijkschen kost noodig is. Vreemd van onze winzucht en naarijver, beschouwen de *Afrikanen*, gelijk inderdaad alle bewoners des heeten aardgordels, het leven als een' kort oogenblik, waarvan men het grootst-mogelijk genot moet trekken. Zij wachten slechts den ondergang der zon af, om zich den geheelen nacht aan het dansen overtegeven; de raauwe toonen der ijvoren trompet en het gedommel der trom vermengen zich onophoudelijk met de maatslagen van onderscheidene soorten der Guitar en der Lier; jong en oud, alles neemt deel aan het vermaak. De zangers en muzijkpartijen des éénen dorps beantwoorden die van het andere. Dit herderlijk tafereel zal niemand bevreemden, welke de door een aantal vrijgelaten Negers in het *Engelsch* geschreven Dichtstukjes gelezen heeft, waarin het trouwens noch aan gevoel noch aan verbeeldingskracht ontbreekt. — Nog bekoorlijker intusschen is voor den *Afrikaan* het spel, dan de danskunst; doch de vernuftige zetten van het *Ouri*-spel, meer afwisselend dan van ons Damspel, hebben hier enkel aantrekkelijkheid voor de vrouwen, terwijl de mannen de hartstogtelijke woelingen van de blindste *hasard*-spelen met de-

dezelfde hevigheid als onze jonge lieden najagen."

« Welke verscheidenheden van gelaatskleur en lichaamsvorming zich ook bij de Negers mogen opdoen, zelden hebben zij ligchaams-gebreken of zwakheden. Eene eenvoudige leefwijze, ligchaamsbeweging en uitwazeming, beveiligen hunne gezondheid; daarenboven worden de gebrekkig geborene kinderen gedood, ten minste bij sommige volken. De Negers schijnen echter het voorregt der aloude *Macrobii* (*langglevers*) niet te hebben overgeërfd: hun gewone leeftijd is zelfs korter dan de onze, ten minsten in *Senegambia* en te *Sierra-Leone*. De niet zeldzame voorbeelden van langlevendheid onder de Kolonie-slaven schijnen tot sommige door de natuur meer bevoorregte stammen zich te bepalen. Koortsen, buikloop, de kinderziekte, lazerij en een soort van *Siphijlis*, *pian* of de *worm van Guinea* genoemd, zijn de gemeenzaamste ongemakken van het leven des Negers."

« De geringe baard dezer volken wordt wollig, gelijk hun hoofdhaar. In weerwil van dit schijnbaar kenmerk eener zwakke manbaarheid, overtreffen zij in het stuk van dierlijke liefde alle andere menschelijke rassen; nergens ook is de veelwijverij hooger gedreven."

« Sommige volksstammen vijlen zich de tanden puntig; dan, ISERT verzekert negers gezien te hebben, wier voortanden natuurlijk gepunt waren. Eeni-

Eenige onder hen geven zich uit voor menscheneters, en ter proeve daarvan scheuren zij een stuk vleesch uit den arm van hunne medemakkers."

« De gewoonte om insnijdingen in de huid te maken heerscht, onder eenige wijziging, bij al de Negervolken, die hun oorspronkelijk karakter bewaard hebben. De *Mandingoos* hebben het geheele ligchaam op- en nederwaards gekorven. Iets dergelijks vindt ook bij de *Akraas*, *Ouatiés*, *Tambous*, *Mokkoos*, en *Eyèors*, alle *Guineesche* volkjes, gelijk mede bij de inwoners van *Borneo*, *Darfour* en *Mobba*, maar de plaats en het getal der insnijdingen verschilt: bij den één zijn die in 't gelaat en op den rug, bij den ander in den nek. De *Mokkoos* hebben op den buik bladeren geteekend. Bij de *Kallabaris* zijn de kerven waterpas. Bij de *Sukkoos* loopen gekruiste strepen over het voorhoofd; en deze bedekken bij de *Sabalous* de wangen, ja het geheele ligchaam. De *Manganezen* maken boven het oog een teeken, als een omgekeerde V. — Nabij *Sierra-Leone* zijn stammen, die in de huid zwellingen weten te bewerken, welke het *bas-relief* nabootsen."

« De besnijdenis, door de *Foulahs* verfoeid, godsdienstig geheiligd bij de *Mandingoos*, die dezelve ook tot de vrouwen uitstrekken, is onder al de afgodsdienstige Negerstammen, ook bij de *Akraas* op de *Goudkust*, toegelaten. In *Benin* neemt men bij de andere sekse weg, wat bij de *Dahomeys*

meys met geweld verlengd wordt, naar de wijze der *Hottentotten.*"

« Al wat de wanordelijke verbeelding des negers treft, wordt zijn *Fétiche*, zijn afgod. Hij aanbidt, hij raadpleegt eenen boom, eene rots, een eij, eene vischgraat, een dadelkorrel, een horen, een grasspiertje. Eenige volken hebben een oppersten of volks - *Fétiche.* In *Ouidah* wordt eene slang vereerd als de god des oorlogs, des handels, des landbouws en der menschelijke vruchtbaarheid. In eene soort van tempel gevoed, wordt hij door een priesterorde gediend; jonge meisjes zijn hem toegewijd, zij betoonen hem hulde door wellustige dansen, en voor het overige vervangen de priesters bij haar de plaats van haren vergoden man. Ieder nieuwe koning brengt aan de slang rijke offeranden. In het rijk van *Benin* is een *Hagedis* het voorwerp der openbare vereering, in dat van *Dahomeij* een luipaard. Omstreeks kaap *Mosuado* wijdt men offers aan eene veel weldadiger godheid, de zon. Sommige Negers geven aan hunne afgodsbeelden eene gedaante, die naar de menschelijke zweemt. Over het geheel blijkt het, dat zij een *goed* en een *kwaad beginsel* aannemen."

« Bij hunne begravenissen, welke van veel geschreeuw en gezang vergezeld gaan, heerscht een zonderling bijgeloovig gebruik. Zij die het lijk dragen, vragen aan den overledenen, of hij ook ver-

giftigd of betooverd is geworden, en beweren zijn antwoord te ontvangen door middel eener beweging van de baar, ongetwijfeld door den behendigsten googchelaar onder hen veroorzaakt. Wee den gewaanden tooveraar, wien de doode beschuldigt! hij wordt voor slaaf verkocht. — De begrafenis der Vorsten veroorzaakt nog veel beklagelijker tooneelen. Het bloed van een groot aantal menschelijke slagtoffers wordt op het koninglijk graf geplengd. Dit gebruik heerscht bij de *Aminaas*, *Dahomeijs*, *Beniners* en *Ibboos*, welligt nog veel verder."

« Ondertusschen is de willekeurige magtoefening niet het eenige noch voornaamste ongeluk van *Afrika*. *Benin*, *Dahomeij*, de *Yolofs* en *Foulahs*, genieten onder bijna volstrekt willekeurige koningen ten minsten eene binnenlandsche rust. Te *Bambouk*, in de omstreken van *Sierra-Leone* en op de *Goudkust*, vormen de Opperhoofden der dorpen nevens eenen verkiesbaren Koning onrustige en noodlottige regeringen der voornaamsten (*Aristokratiën*). Daar ieders bijzonder gezag aangroeit naar mate van de hoeveelheid gouds en het getal der slaven, die hij bezit, trachten de roovers om strijd zich te verrijken, door het verwoesten van de dorpen hunner mededingers. Van daar die eeuwige kleine oorlogen, die bijkans al de Neger-oorden verwoesten, en welke alleenlijk ten doel hebben, het opligten van eenige ongelukkigen, die men aan de

Eu-

Europeërs verkoopt. — De wetten, in het geheugen alleen bewaard, straffen wel strengelijk alle wanorden, maar in eenen regeeringloozen Staat is derzelver uitvoering willekeurig, en de onafhankelijke Opperhoofden maken daarvan een gruwzaam misbruik, ten einde vele slaven te kunnen verkoopen. In het algemeen wordt de minste diefstal op deze wijze gestraft. In tegendeel kost het aan eenvoudige bijzondere personen, die eene schuld te vorderen hebben, veel moeite aan hun geld te komen. Zeer snapachtige en kuipzieke advokaten spreiden eene verbazende kunst ten toon voor de *Palavers* of Regtbanken. Maar een koopman, die geen regt verkrijgen kan, betaalt dikwijls zich zelven, door de kinderen of ouders van den eerloozen schuldenaar tot slaven te doen opligten en verkoopen."

« Gelukkig zou het voor *Afrika* zijn, de grootere Rijken van *Bournou*, *Huassa*, *Bambarra*, zich te zien vestigen, en de kweekscholen te zien worden van eene ten minsten *Aziatische* beschaving. Ongelukkig schijnt de staat dezer Landen weinig vastheid te hebben. De veranderingen van den *Bournouschen* Rijkszetel, die den Aardrijkskundigen zoo veel onzekerheid veroorzaakt hebben, ontstaan waarschijnlijk daaruit, dat onder een groot aantal erflijke Sultans, waarvan ieder heer eener eigene Provincie is, door het regt van verkiezing of verweering, nu de ééne en dan de andere het

oppergezag in handen krijgt. — De invoering eener gevestigde orde van zaken in *Nigritie* wordt door twee voorname oorzaken verhinderd: vooreerst, door de nabijheid der *Mauren*, een weerbarstig, roofzuchtig volk, weinig geschikt om een Rijk te vestigen of in stand te houden; en ten tweeden, door het groot aantal *Arabische* omzwervende stammen, die, in hunne herderlijke armoede, zelfs het gezag der magtige Koningen van *Bournou* trotseeren."

« De trotschheid der kleine *Afrikaansche* despoten is aan derzelver barbaarsche en roofzugtige wreedheid geëvenredigd. Wij hebben gesidderd, hen ziende zitten op eenen troon van louter goud, in het midden der menschen-bekkeneelen; men zou niet zonder lagchen de brommende redevoeringen kunnen aanhooren van deze Vorsten, wier grootste legers zelden sterker worden dan van 10 of 12,000 man."

« De *Deensche* reisbeschrijver RŒMER hangt het volgend afbeeldsel op van den Koning der *Assianthézen*, OPOKKOU. Deze Vorst was gezeten op een troon van vast goud, in de schaduw van een boom, die desgelijks gouden bladeren had; zijn ligchaam, bij uitstek mager en onregelmatig lang, was met eene vettige stof besmeerd, waarop een korst van goud-poeijer gestrooid was. Een *Europésche* hoed met breed gouden boordsel dekte zijn hoofd; om zijne lendenen had hij een' goud-laken-

kenschen gordel, en van den hals tot aan de voeten reikten de kornalijnsteenen, agaat- en *Lapis-lazuli* - steenen, elkander in hals- en armbanden en ketenen de hand. Zijne voeten rustten in een gouden bekken. Zijne Rijks - grooten lagen tegen den grond, het hoofd met stof overdekt; een honderdtal van klagers of beschuldigden bevond zich in dezelfde houding; achter hen wachtten twintig scherpregters, met ontblooten sabel in de hand, des Konings wenk, welke doorgaans een einde aan het pleit maakte, door de beide partijën te doen onthoofden. De *Deensche* afgezant naderde langs verscheidene, zoo even afgeslagene hoofden den troon. De *Allerhoogste*, de *Schitterende*, sprak hem de minzaamste redenen toe: « Ik wenschte wel « u eenige weken hier te behouden, om u een « volkomen denkbeeld te geven van mijne groot- « heid. Hebt gij immer iets van dien aard gezien? — « Neen, Heer Koning, uws - gelijke is niet in de « wereld." —« Gij hebt gelijk; God in den Hemel « overtreft mij slechts zeer weinig."

« De Koning dronk hierop *Engelsch* bier uit eene fles, die hij terstond aan den *Deen* overreikte; deze dronk er slechts weinig uit, en verschoonde zich met te zeggen, dat deze drank hem zou dronken maken. « Het is niet dit bier, dat u bedwelmt, « hernam OPOKKOU; het is de glans van mijn aange- « zigt, deze bedwelmt het geheelal." — « Deze zelfde Koning overwon den dapperen Prins OURSOUÉ,

hoofd

hoofd der *Akims*, die zichzelven het leven benam. Hij deed zich deszelfs hoofd brengen, versierde dat met gouden armbanden, en hield, in het bijzijn zijner Generaals, tot hem het volgend gesprek: « Zie daar dan hem geveld, dien grooten man, « welke geene gelijken had dan God en mij! Ge- « wis was hij de derde. O mijn broeder OURSOUÉ, « waarom hebt gij u niet onder mij willen buigen? « Maar gij hooptet op eene gelegenheid om mij te « doden; gij waandet, dat er slechts één groot « personaadje in de wereld moest zijn. Uw gevoe- « len was niet verwerpelijk; alle groote Koningen « moeten hetzelve omhelzen."

« De wreedheden van deze kleine geweldenaars mishagen niet aan een zoo bloeddorstig volk als dit is, dat zelfs na derzelver dood zich beijvert om den dorst naar menschenbloed te lesschen, waarvan hunne Koninklijke schimmen worden geacht verteerd te worden. De *Akims* b. v. offerden op het graf van Koning FREEMPOUNG eenige duizenden zijner slaven, zijnen eersten Staatsdienaar en 336 zijner vrouwen. Al deze slagtoffers werden levendig begraven, na hun de beenderen gebroken te hebben. Gedurende verscheidene dagen hield het volk plegtige dansen, met zang verzeld, rondom het ijsselijk graf, waarin die ongelukkigen zoo lang en verschrikkelijk met den dood worstelden."

« Deze trekken moeten den menschenvriend, die den slavenhandel afkeurt, overtuigen, dat de eer-

ste

ste beweegreden zijner afkeuring niet behoort te zijn de noodlottige invloed van dien handel op den welvaart der *Afrikanen.* In een werelddeel, waar zulke barbaarsche wetten en zeden heerschen, kan er geen algemeen noch bijzonder geluk bestaan. Twee derde deelen der bevolking leven in hun vaderland reeds in eenen staat van erfelijke slavernij, of kunnen altoos ieder' oogenblik daartoe gebragt worden door het minste woord hunner geweldenaars. Voor het grootste gedeelte dezer ongelukkigen is er weinig aan gelegen, welken oord der wereld zij met hun zweet en hunne tranen besproeijen."

« Het is waar, dat het gezigt van zoo vele ondeeligen, met een schijn van regt tot slaven verkocht, van den kant des slavenhandelaars de pogingen uitlokt, om zich ook van vrije menschen meester te maken. Men haalt treurige voorbeelden hiervan aan. Een dezer kooplieden, bekend onder den *Engelschen* naam van BEN-JOHNSON, had een vrij jong meisje geroofd, en hetzelve aan een *Engelsch* kapitein verkocht. Hij keert met den prijs van zijne misdaad naar huis; maar nabij het strand wordt hij door andere negers, van den Vorst of de hoofden des dorps daartoe afgehuurd, aangevallen, gebonden, en onder het geroep van *een dief! een dief!* naar het schip terug gevoerd en te koop aangeboden. BEN-JOHNSON mogt vrij de vriendschap van den *Europëschen* neger-han-

delaar inroepen, en hem herinneren, dat hij een vrijman en zijn beste leverancier was: « dat doet er niet toe, hernam de ongevoelige *Engelschman*, dewijl deze menschen u verkoopen willen, zoo koop ik u," en oogenblikkelijk deed hij hem boeijen aanleggen. Op andere tijden doet eene afgrijsselijke hebzucht alle banden des bloeds vergeten. Men heeft de moeders hare jonge kinderen zien verkoopen voor eenige mudden rijst. — Een stoere jonge *Afrikaan* bragt eens zijnen zoon, die den staat van jongeling bereikt had, te koop aan de *Europeërs*; deze, slimmer en meer geoefend in de taal der vreemdelingen dan zijn vader, toonde hun aan, dat die in kracht van leden meer waardig was dan hij, en bewoog hen, om dien te houden in zijne plaats, hoewel dezelve niet ophield te schreeuwen: « dat een zoon geen regt heeft om « zijnen vader te verkoopen."

« Men kan niet ontkennen, dat deze euveldaden haren oorsprong aan den schandelijken Negerhandel te danken hebben. Het allernoodlottigst is nog, dat de *Afrikaansche* Vorsten, om zich van een honderd menschen meester te maken, dikwerf een duizendtal opofferen: want, wanneer deze geweldenaars geene voorwerpen vinden, welke zij ter verkoop kunnen doemen, laten zij eene regelmatige jagt maken op de ingezetenen van een geheel dorp, als op een troep wilde beesten. Sommige bieden gewapenderhand tegenweer, andere red-

redden zich in de bosschen of in de holen der leeuwen en pantherdieren, die minder onbarmhartig zijn, dan hunne eigene Land- en natuurgenooten. Ten gevolge van deze wreedheden is menige landstreek ontvolkt geworden."

« Dan, bij de merkwaardige redentwisten der *Europésche* staatsmannen over den slavenhandel, zijn het niet deze rampen der ongelukkige *Afrikanen* geweest, welke voornamelijk op deszelfs vernietiging hebben doen aandringen. Terwijl een WILBERFORCE het gezag van den Christen-Godsdienst en de gevoelens van een zacht medelijden en der menschelijkheid inriep, beslisten een PITT, een FOX in den *Britschen* Raad, een BERNSTORF en SCHIMMELMANN in dien van *Denemarken*, dit groote vraagstuk volgens de gronden eener hooge Staatkunde. Hun eerste bewijs was ontleend van den ongelukkigen invloed, dien deze handel had op het zedelijk karakter onzer evenmenschen. De noodzakelijkheid van aan boord eens enkelen vaartuigs honderdtallen slaven op één te stapelen, bragt daar al te dikwerf tooneelen te weeg, nog afgrijsselijker dan die wij beschouwd hebben. Aangevallen door pestige ziekten, honger en dood, wordt het Negerschip gelijktijdig een gasthuis, eene gevankenis, eene school van onmenschelijkheid en van euveldaden. Meer dan de helft der zwarten, die de lading uitmaken, verkort zijn eigen leven of sterft door ziekten; somtijds werpt de kapitein,

door gebrek aan levensmiddelen gedrongen, hen levendig in zee, om ten minste het leven der *Europeërs* te redden. De zeelieden, tot dezen handel gebruikt, nemen een wreedaardig karakter aan, en bezoedelen zelfs den *Européschen* grond met gruweldaden, aan *Afrika* waardig. Een enkele trek doet hunnen ontembaren aard geheel kennen. Kapitein LANDOLPHE, een *Franschman*, had te *Ouaré* eene fraaije stichting gevestigd in den smaak van die in *Sierra-Léone*, en bestemd om de suiker-kultuur in dat gedeelte van *Afrika* intevoeren. Die slavenhandelaars van *Liverpool* werden razend van woede op het denkbeeld, van de menschlievendheid en den *Franschen* handel zich te zien vestigen op eene kust, waar men tot nu toe alleenlijk hun afschuwelijk koopbedrijf kende. In vollen vrede, — het was in 't midden des jaars 1792, — wapenen zij een klein eskader, overvallen de *Fransche* Kolonie, steken de huizen in brand, plunderen de rijke magazijnen, en vermoorden de landbouwende Negers. De Heer LANDOLPHE alleen ontsnapte aan de vervolgingen dezer moordenaren."

« Het tweede bewijs tegen den slavenhandel was ontleend van de groote sterfelijkheid, die er heerscht onder de slaven, met zoo zware kosten naar onze Koloniën overgebragt. Men heeft berekend, dat in 20 jaren de geheele Neger-bevolking van *Amerika* verwisseld wordt, terwijl de gewone sterfte on-

onder hen van 5 ten honderd jaarlijks is. Volgens deze daadzaak, en aangenomen, dat er in de beide deelen van *Amerika* drie millioenen negers bestaan, zoo kan men nagenoeg de ontzettende hoeveelheid van negers bepalen, die dit werelddeel uit *Afrika* getrokken heeft. Stellen wij, dat het tijdvak van dezen uitvoer eene eeuw geduurd hebbe: zoo heeft de *massa* van slaven vijfmalen moeten vernieuwd worden. Er hebben dus 15 millioenen slaven op de kusten van *Amerika* moeten aankomen. Maar op den overtogt derwaards is ten minsten een even groot getal omgekomen. Aldus heeft *Afrika* in ééne eeuw *dertig millioenen* inwoners verloren. Eene zoo sterke vermindering van menschen heeft derzelver prijs allengs moeten doen stijgen, en daar dus de voordeelen van dezen handel weldra geheel zouden zijn te niet gegaan, zou hij eindelijk van zelf hebben moeten ophouden. Dan, eene dergelijke ophouding, waarvan de gevolgen door de staatkundige wetgeving niet waren voorgekomen, zou inderdaad den ondergang der Koloniën hebben kunnen na zich sleepen. Daarentegen heeft de wettige, trapswijze, en wijsselijk gematigde afschaffing dezes handels geenerlei schok in de *Engelsche* of *Deensche* eilanden veroorzaakt. Eene betere policie, in de beheering der plantaadjes ingevoerd, verzekert aan die Koloniën de vermenigvuldiging van het ras der Neger-inboorlingen, als den eenigen veiligen grondslag dezer te voren onzekere inrigtingen."

« Zoo-

« Zoodanig is de slotsom geweest der kalme en langzame raadplegingen, die bij de meeste volken de afschaffing des slavenhandels bewerkt hebben. Bij het geschiedkundig overzigt dezer voor *Afrika's* toekomstigen staat zoo belangrijke omwenteling hebben wij gebouwd op de onderstelling, dat de *Amerikaansche* eilanden zullen voortgaan uitsluitend die kostbare voortbrengselen des verzengden aardgordels te leveren, waarvan de weelde zich eene behoefte heeft gemaakt. Dan, wie heeft het natuurkundig en zedelijk tafereel van het noordelijke *Afrika*, door MALTEBRUN opgehangen, kunnen lezen, zonder op het denkbeeld te komen, dat dit gedeelte der wereld zelf, door toedoen eener verlichte en werkzame natie, de schoonste, uitgebreidste en voordeeligste aller Koloniën zou kunnen worden?"

« Het ras der Negers, al onderstelt men hetzelve wezenlijk beneden de *Europeërs*, de *Arabieren* en de *Hindoos*, in verstandelijk begrip, bezit niettemin de noodige begaafdheden, om onze wetten en instellingen te waarderen, en zich die eigen te maken. In weerwil der afgrijsselijke schilderij, die wij van *Afrika's* werkelijken toestand hebben opgehangen, is geen der gevoelens, die de menschelijke natuur vereeren en verheffen, aan den Neger vreemd. Indien men soms de ouders hunne kinderen verkoopen ziet, over het geheel toch zijn de banden der huisselijke en familie-

tee-

teederheid er zoo vast toegehaald, als dit in eenen Staat, waar de veelwijverij toegelaten is, kan plaats hebben. « Sla mij vrij, maar zeg geen kwaad van « mijne moeder!" is een hebbelijk en algemeen zeggen onder de Negers. Een *Deensch* Gouverneur op de *Goudkust* schonk de vrijheid aan een' Neger-jongeling, die zich verkoopen wilde, om zijnen vader te bevrijden. De vriendschap heeft in *Guinea* zoo wel hare helden gehad, als in het Vaderland van PYLADES. Ook heeft men trekken gezien van eene grootmoedige erkentelijkheid. Niet lang geleden heeft een *Fransch* Neger, die een rijk koopman geworden is, eene levens-jaarwedde geschonken aan zijn' ouden meester, die tot armoede vervallen was. Er zijn Kolonisten, die, even gelijk de oude patriarchen van het Oosten, te midden van een slavenvolkje leven als in den schoot eener familie, door eene onschendbare verkleefdheid zaamverbonden."

« De schoonste trek in het karakter der Negers is die heldhaftige getrouwheid jegens een' billijken meester, en zelfs jegen eenen gestrengen, waarvan men menigvuldige voorbeelden heeft aangevoerd. Het volgende is een der zekersten.

« QUAGIÈ, een Neger-opziener, had het geheele vertrouwen genoten van zijn' eersten meester, die bij zijn sterven hem aan zijnen zoon en opvolger aanbeval. Met dezen opgevoed zijnde, mogt hij op de voortduring dierzelfde gunst hoopen. Onder-

dertusschen verviel hij plotselijk in ongenade; de meester, gestreng en heftig, bedreigde hem, voor de eerste maal van zijn leven, met eene onteerende straf. QUAGIÉ verbergt zich, met voornemen om zijnen meester vergiffenis te doen vragen. Tot zijn ongeluk ontdekt zijn meester, al wandelende, dienzelfden dag zijne schuilplaats; jong en in het volle gevoel zijner krachten, valt hij den slaaf aan, en mishandelt hem wreedelijk; van zijne zijde door den aanval tot noodweer gedrongen, grijpt de sterke Neger den *Europeër* aan, werpt hem onder den voet, en een breeden dolk uit zijnen gordel rukkende: « MASSA, zegt hij, ik ben de speel-
« genoot uwer jeugd geweest; ik bemin u meer
« dan mij zelven, ik zweer u, dat ik onschuldig
« ben, maar al was ik schuldig geweest, ik had
« op uwe toegeeflijkheid moeten kunnen rekenen.
« Ondertusschen hebt gij mij veroordeeld zonder
« mij te hooren; gij wilt mij eene onteerende straf
« opleggen! Neen, neen, — ik zal mij daarvoor
« hoeden." — Na deze woorden drijft hij den dolk in zijn eigen hart, en valt, in zijn bloed badende, op zijnen ontroerden meester, die nu, al te laat, hem vergiffenis aanbiedt."

« Laat ons dan niet wanhoopen, van éénmaal de kiem der beschaving zich te zien ontwikkelen bij *Afrikaansche* natiën, voor zulke gevoelens vatbaar."

Tot

Tot hiertoe MALTEBRUN. — Indien wij bij zijne berigten wegens het klimaat en de geaardheid der inwoners van *Guinea*, eene korte schets voegen van de bijzondere plaatselijke aangelegenheden der strand-distrikten, in welke de *Europésche Etablissementen* gelegen zijn, — wijders de hoofdsom opgeven der nieuwe inrigtingen, en den vorm van het *Nederlandsch* Bestuur, — en eindelijk eenige aanmerkingen doen volgen over den tegenwoordigen toestand onzer bezittingen op de *Guineesche* kust en den handel aldaar, — dan meenen wij ons te mogen vleijen, den Lezer een tamelijk naauwkeurig denkbeeld te hebben gegeven aangaande de wezenlijke gesteldheid van zaken op die kust! eene kennis, thans te meer belangrijk, daar dezelve, gelijk men weet, bestemd is tot het nemen eener proeve, om ook hier eene Kolonië aanteleggen, en daardoor den schat onzer Koloniale voortbrengselen te vergrooten.

Reeds hebben wij doen opmerken, dat de *Europésche Etablissementen* op de *Goudkust* tusschen de rivieren *Ankober* en *Rio di Plata* gelegen zijn, en wel, in de strand-distrikten *Akim*, *Hante*, (ook wel *Ante* genoemd) *Adou*, *Komani*, *Tetusaboe*, *Fantijn*, *Akron*, *Aginna*, *Akra* en *Aquambou*. Op de kaart n.° 12 zijn de namen en grensscheidingen dezer distrikten, zoo naauwkeurig als bij de gebrekkige opgaven, daarvan voorhanden, doenlijk was, aangewezen.

Het

Het eerste dezer distrikten, door de rivier *Ankober* ten westen bepaald, was weleer zeer bevolkt, en er werd veel handel gedreven met de *Afrikaansche* kooplieden, die uit de binnenlanden goud en olijfantstanden aanvoerden. Daarbij was het Land vrij wel bebouwd, en de bodem zeer vochtig zijnde, voor de rijstkultuur, die hier veel geoefend werd, bijzonder geschikt. Daarentegen werden de *Mais* (*Turksche* tarwe) *IJams*, *Potates* en andere aardvruchten, die een meer droogen grond vereischen, uit de andere distrikten aangevoerd, en tegen rijst ingeruild.— De slavenhandel echter is hier zoo wel aan de bevolking als aan de bebouwing schadelijk geweest, en heeft die beiden zeer doen afnemen.

In dit distrikt, ¼ uur van de rivier *Ankober*, ligt het *Nederlandsche* Fortje *St. Anthonie*, eertijds aan de *Portugezen* behoord hebbende, doch in den jare 1642 op dezelven veroverd. Drie mijlen beoosten *St. Anthonie* heeft het *Pruissisch*, destijds *Brandenburgsch*, Gouvernement mede een Fortje, *Frederiksburg* genoemd, bezeten; dan de handel is sedert geheel verloopen, en het doel der stichting daardoor te niet gegaan.

Hooger op aan de rivier *Ankober*, en wel in het land *Egira*, hadden wij voormaals nog een Fortje; dan zulks door de inländers aangevallen wordende, en de Kommandant geene middelen van verdediging meer bezittende, deed deze zich met zijne bezetting in de lucht springen.

Het

Het volgend Landschap, *Hanta* of *Ante* genoemd, is zeer bergachtig, de bergen zijn er met hoog hout begroeid; de valleijen zijn hier ten uiterste vruchtbaar, en worden geschikt geoordeeld ter voortbrenging van alles, wat de *Tropische* Landen opleveren. De rijst wast er zeer goed, gelijk ook de *Maïs*, *Jams*, *Potates* en andere aardvruchten. Het suikerriet tiert er uitmuntend wel, ook is er overvloed van tam en wild gedierte; met één woord, het wordt voor één der schoonste, vruchtbaarste en gezondste landstreken in dezen oord gehouden. Echter hebben de inwoners in vroeger' tijd door de oorlogen met de naburige volken zeer geleden, en hun karakter wordt over het algemeen als zeer ongunstig opgegeven.

Twee mijlen beoosten *Akoda* (het westelijk dorp) ligt het *Engelsche* Fortje *Infuma*, aan de Negerij *Dikshoven*. Hetzelve is zeer klein, en van weinig belang. Anderhalve mijl verder oostwaards ligt het *Nederlandsche* Fortje *Batestein*, bij het dorp en riviertje *Boutrij*, mede zeer onbeduidend. Het riviertje echter is goed voorzien van versch water, zeer vischrijk, en de oevers zijn zeer vruchtbaar en aangenaam. Vier mijlen verder, bij het dorp *Sakonde*, ligt het Fortje *Orange*, mede zeer klein en van weinig belang.

Het derde Landschap, dat van *Adou*, heeft geenen Koning, maar eene soort van Republikeinsche regering, en plagt voormaals zeer magtig te zijn;

doch het is almede, zoo door de oorlogen met de naburen als door den slavenhandel, zeer in magt en volkrijkheid gedaald. In dit Land plagt men niet onbelangrijke goudmijnen te vinden; hierbij is er de grond zeer vruchtbaar, en de inwoners zijn ruim van het noodig levensonderhoud voorzien.

De rivier *St. Jean*, ook wel die van *Chama* genoemd, is vrij aanmerkelijk en vischrijk. Geladen booten kunnen derzelver lager gedeelte bevaren; ook plagten langs dezelve eenige ligte houtwaaren, als vlaggestokken, raas en stengen, te worden afgevoerd.

Op den linker oever aan zee, bij het dorp *Chama*, ligt het *Neêrlandsch* Fortje *St. Sebastiaan*, dat ook in vroeger' tijd op de *Portugezen* veroverd werd. De handel in deze streken was van weinig belang, en op het gedrag der inwoners viel niet te roemen.

Het hierbij gelegen Rijkje *Sabi* is van weinig beduidenis, ofschoon zeer vruchtbaar; het heeft in den oorlog met die van *Adou* niet alleen veel geleden, maar is ook destijds aan hetzelve dienstbaar geworden.

Ten oosten van *Sabi* heeft men het Rijkje van *Komani*. Dit Landschap, weleer zeer volkrijk en magtig, heeft inzonderheid door vroeger' oorlogen veel geleden, — oorlogen, niet alleen met zijne naburen, maar ook met het *Nederlandsch* en *Engelsch* Gouvernement gevoerd, en waardoor de hier eertijds zeer bloeijende handel, aanmerkelijk verminderd is. Overigens is het Land er vrucht-

baar;

baar; dan, men beklaagt zich zeer, dat de slavenhandel ook te dezer plaatse van een' allerongunstigsten invloed is geweest op het karakter der nog overgeblevene inwoners: daar dikwijls de Vorsten en magtigste ingezetenen hunne onderdanen of medeburgers, onder allerlei voorwendselen, als slaven verkochten, waardoor de maatschappelijke veiligheid vernietigd, en de landbouw geheel verwaarloosd werd.

Het Hoofdfort *St. George d'Elmina*, in 1638 door de *Nederlanders* op de *Portugezen* veroverd, is hier gelegen, en het Hoofdbestuur onzer bezittingen op deze kust aldaar gevestigd. — Dit Fort is opmerkingwaardig door deszelfs groote en schoone gebouwen. — Verder op ten oosten, bij het dorp *Ekka-Tekko*, bezaten wij eertijds nog een tweede Fort, *Vredenburg* genoemd, dat mede niet onbeduidend is.

Door een klein riviertje bij het dorp *Mina* wordt het distrikt van *Komani* gescheiden van dat van *Tetu*. Aan den regter oever van dit riviertje vindt men op een bergje *St. Jago* het *Nederlandsche* Fortje *Koenraadsburg*, dat het kasteel *Elmina* kommandeert.

De bevolking van het distrikt *Tetu* heeft mede zeer veel geleden, inzonderheid in de vroegere oorlogen met dat van *Komani*, waaraan hetzelve dan ook nog eenigermate onderworpen is.

Anders is het Land ten uiterste vruchtbaar, en

door kleine beekjes zeer wel bewaterd. Weleer bloeide er de landbouw, en de bewoners der talrijke, uitgestrekte dorpen genoten in eene hooge mate alles, wat tot levens-onderhoud vereischt wordt. Dan, ook hier is, door de reeds dikwijls herhaalde oorzaken, oorlog en slavenhandel, de bevolking sterk afgenomen, en geheel de volkswelvaart nagenoeg vernietigd.

De grond is er bergachtig en met schoon hout begroeid. Ten oosten van het zoo genoemde *Nederlandsche* Fort heeft men het Hoofd-kasteel der *Engelschen*, *Kabo-Kors* genoemd, zeer gunstig gelegen, en van goede gebouwen voorzien.

Verder oostelijk heeft men het distrikt *Saboe*, mede zeer vruchtbaar, en van levensmiddelen wel voorzien. — In dit distrikt, bij het dorp *Mousa*, ligt het *Nederlandsche* Fort *Nassau*, vóór de verovering van *St. George d'Elmina* het Hoofdfort onzer bezittingen. Hetzelve is uitgestrekt, en wel gebouwd.

Aan het *Saboesche* distrikt grenst dat van *Fantijn*. De regeringsvorm is hier Aristokratisch-republikeinsch, bestaande uit de voornaamste hoofden der natie, aan welke een raad uit de oudsten des volks is toegevoegd. De gedurige twisten echter tusschen de Opperhoofden benemen alle veerkracht aan het Gouvernement, en deze staat van regeringloosheid is der bevolking en den landbouw zeer nadeelig. Niettemin hebben de inwoners langen

gen tijd hunne regten weten te bewaren, en den *Europézen*, op de kust gevestigd, de wet voorgeschreven, daar deze niet alleen van ieder schip, dat op dit gedeelte der kust handelde, een zeker tolregt betalen moesten, maar ook de inlanders zelve handel dreven met vreemde natiën, die toevallig of opzettelijk hunne kust bezochten.

De *Engelschen* bezitten in het westelijk gedeelte van dit distrikt het Fortje *Anamabo*, dat niet zeer groot, maar wel gebouwd is. In het meer oostelijk gedeelte, bij het kleine dorp *Kormantijn*, bezitten de *Nederlanders* het Fortje *Amsterdam*, voormaals de hoofdplaats der *Engelschen*, doch in den jare 1665 door den Admiraal DE RUITER op die natie veroverd, en sedert altijd aan ons verbleven.

Ten westen van *Fantijn* heeft men het distrikt *Akron*, in vroeger' dagen aan het eerstgenoemde onderworpen. De grond is hier mede vruchtbaar, doch de bevolking gering. De berg op deze kust, *Duivelsberg* genoemd, meent men, doch waarschijnlijk zonder grond, dat veel gouds zoude bevatten. — Voorts is het distrikt van tam en wild vee wel voorzien. Wij bezitten er, bij het dorp *Apam*, een onbeduidend Fortje, *Lijdzaamheid* genoemd.

Verder oostwaards heeft men het distrikt van *Agonna*, uitgebreider dan het vorige, en eertijds rijker en meer bloeijende. Ook heeft men er een zeer water- en vischrijk riviertje; doch ook hier is de welvaart zeer afgenomen, en de anders vrucht-

T 5 bare

bare grond ligt grootstendeels woest en onbebouwd. De *Engelschen* bezitten er het Fortje *Simpa* van weinig beduidenis.

Aan het Rijkje van *Agonna* grenst dat van *Akra*, weleer zeer bloeijende door zijnen uitgebreiden handel, en voor rijker gehouden dan één der overige strand-distrikten, doch in vroeger' tijd ten onder gebragt door die van *Aquamboe*, tot welk Rijk hetzelve sedert behoord heeft. Op deze kust vindt men het *Engelsche* Fort *Akra*, nabij hetzelve het *Nederlandsche* Fort *Crevecoeur*, en een kanonschot van daar het *Deensche* Hoofdfort *Christiaansburg*, grooter en beter gebouwd, dan de twee andere. — De weleer alhier bloeijende handel is, zoo door het afschaffen des slavenhandels, als door vroegere oorlogen, gelijk overal, zeer verloopen.

Eindelijk is het westelijkste distrikt op deze kusten dat van *Aquambou*, weleer grooter en magtiger dan al de overige Kustrijkjes aldaar. Het is sedert door de *Assantijnen* overwonnen en geheel onderworpen. De *Deenen* hadden hier bij *Rio di Volta* eenige Fortjes opgeworpen, die echter thans, door het verloop des handels, van weinig belang zijn.

Die Rijken, welke, nu binnen 's Lands gelegen, aan de strand-distrikten grenzen, gelijk dat van *Akim*, *Akona* en *Dinkira*, eertijds zeer magtig, zijn alle door het noordelijkste, dat van *Assan-*

tijn,

tijn, overwonnen, en thans aan hetzelve onderworpen, zoo dat de Vorst van *Assantijn* de geheele *Goudkust*, met uitzondering alleen van eenige strand - distrikten, beheerscht.

In de menigvuldige oorlogen zijn vele inwoners van de zoo even genoemde Rijkjes omgekomen, en daardoor is de voordeelige handel met het weleer goudrijk *Akim* zeer aanmerkelijk verminderd. Dan, het bestuur van een eenig Vorst over al de binnenlanden wordt niettemin, vooral nu de slavenhandel is afgeschaft, als zeer gunstig aangemerkt voor de uitbreiding der beschaving, daar, door het ineensmelten der onderscheidene kleine, en anders gedurig tegen elkander woedende Staten tot ééne n grooteren Staat, vele oorlogen zullen worden voorgekomen, welke te voren even verwoestend waren voor de bevolking, als voor den landbouw.

In deze Landen, nu, — van welker gesteldheid wij, bij mangel van meer toereikende inlichtingen, den Lezer slechts eene onvolledige en ranke schets hebben kunnen geven, — is het, dat door *Neerlands* Gouvernement in deze oogenblikken eene proeve genomen wordt, om aldaar een stelsel van *Kolonisatie* intevoeren, en alzoo de kultuur onzer kostbare *Tropische* produkten te vermeerderen, en eene tot dusverre veelal verwaarloosde kust aan onze nationale belangen meer dienstbaar te maken.

Te dien einde wordt aan de zoodanigen, die er zich zullen willen vestigen, de gelegenheid aangeboden, om aldaar landen in eigendom te verkrijgen. Deze landen zullen, onder belofte van bescherming en aanmoediging, bij voorkeus door vrije handen bearbeid worden, dat is, men zal trachten den arbeid, dien de teelt der koloniale voortbrengselen van *Europésche konsumtie* vordert, door de negers in daghuur te doen verrigten.

Het bestuur dezer Gewesten is aan een' Gouverneur-Generaal opgedragen, die tevens Opperbevelhebber is over de land- en zeemagt, aldaar gestationeerd. Aan dezen is een Raad, welken hij presideert, uit eenige der voornaamste ambtenaren bestaande, toegevoegd. De Raad beslist over alles, wat de inwendige policie betreft, en spreekt tevens regt in alle burgerlijke en lijfstraffelijke zaken. Alleen in het geval, dat de misdaad aan doodstraf onderhevig is, moet de beschuldigde naar het Moederland worden opgezonden, met de vereischte bescheiden, ten einde alhier teregt te staan. Van deze bepaling echter zijn uitgezonderd militaire wanbedrijven, op welke de wet de doodstraf bepaald heeft.

Het wel gelukken der onderneming, om op de kust van *Guinea* eene Kolonie te stichten, zal grootstendeels afhangen van de mogelijkheid, of de inwendige rust en veiligheid in deze Landen kunnen worden hersteld en verzekerd, en of de neger tot

een'

een' geregelden arbeid te brengen zij. Voorloopig hieromtrent voor of tegen te willen beslissen, zou gewis eene roekelooze voorbarigheid zijn; dan, dit kan men met zekerheid aannemen, dat de uitvoering met groote bezwarenissen zal zijn verbonden, en dat deze door het verdeeld bezit der kusten aanmerkelijk vergroot worden; indien er ten minste niet door de onderscheidene *Europésche* natiën, aldaar gevestigd, met eenparigheid aan het plan gearbeid wordt.

Ten aanzien evenwel der herstelling van den voordeeligen handel, eertijds hier gedreven, en waaronder de uitvoer alleen van goud door onzen landgenoot BOSMAN, — een man, door zijn langdurig verblijf op deze kust zeer wel met den staat van zaken bekend, — destijds op 7,000 *Mark*, dat is, op eene waarde van 23 tonnen gouds geschat werd, — mag men hoopen minder hinderpalen te zullen ontmoeten. De slavenhandel, en de oorlogen daaruit voortgevloeid, hebben, wel is waar, de bearbeiding der mijnen zeer doen afnemen; dan, daar de voorname oorzaak daarvan thans is weggenomen, mag men zich vleijen, dat ook derzelver uitwerkselen allengskens zullen ophouden; te meer daar thans, door het ineensmelten der onderscheidene kleine Vorstendommen, de binnenlanden tot een geheel gebragt, de aanleidingen tot oorlogen dus verminderd zijn, en het belang van den Vorst van *Assantijn* zelve de bewerking dier

 mij-

mijnen vordert, als het gereedste middel om zich alle benoodigdheden, als wapenen, ammunitie en andere *Europésche* waaren, die hij nevens zijne onderdanen te voren voor slaven plagt interuilen, te verschaffen.

Het openen van wegen, en zoo mogelijk, ook het binnen 's Lands aanleggen van versterkte markt-plaatsen, zal hiertoe een geschikt hulpmiddel zijn; en naar het schijnt, is de Vorst van dit Land niet ongenegen, om hiertoe van zijnen kant mede te werken.

Aan den tijd echter behoort de beslissing te worden overgelaten van het groote vraagstuk: in hoe verre het mogelijk zal zijn, met de hulpmiddelen, die men heeft, en met de onverzettelijke geaardheid der neger-volken, wier handen den kolonialen arbeid zullen moeten leveren, het bedoeld, zeker allernuttigst oogmerk te bereiken.

Tot op dezen oogenblik is de *Guineasche* handel van geene beduidenis, even weinig als dit de andere voordeelen zijn, die deze Bezittingen aan het Moederland verschaffen. Dan, de geheele som der kosten van administratie alhier bedragen jaarlijks niet boven de ƒ 100,000:- eene opoffering voorwaar, die het groot gewigt der zaak, en de mogelijkheid van belangrijker vruchten te oogsten, dubbel waardig is.

BE-

BESLUIT.

In de onderscheidene Afdeelingen en Hoofdstukken dezes Werks een algemeen overzigt gegeven hebbende van de Staatkundig- Wijsgeerige, Land- en plaats-beschrijvende, Staatshuishoudkundige en Handels-aangelegenheden onzer overzeesche Bezittingen, zoo in *Azië* als in *Amerika* en op de Kust van *Guinea*, — zal het ten slotte van alles, en ter aanwending van dit verhandelde op het ons voorgestelde hoofddoel, het welzijn des algemeenen Vaderlands, niet ongepast en voorzeker den denkenden Lezer welgevallig zijn, dat wij de verkregene slotsommen onder één oogpunt verzamelen, en in een kort bestek één algemeen tafereel ontwerpen van het gewigt en de belangrijke aangelegenheid dier Koloniën en etablissementen voor den Staat en den nationalen Koophandel. De Tabel N.° 3 hierachter geplaatst, is tot dat einde door mij bestemd. Zij is, gelijk men ziet, in vijf hoofdvakken afgedeeld.

In het eerste vak is de bevolking der onderscheidene Landen, zoo wel in blanken, als in lieden van kleur, het zij inboorlingen of slaven, aangewezen. Men ziet, dat deze *massa's* te zamen op eenige millioenen zielen te schatten zijn, van welke begrooting de gronden uit het door ons dien-

dienaangaande boven beredeneerde den Lezer bekend zijn.

In de tweede en volgende kolommen vindt men de onderscheidene soorten van Handel- en levensprodukten, die de verschillende *Etablissementen* opleveren, en die uit haren aard even zeer belangrijk, als in hoeveelheid aanmerkelijk zijn. Wij moeten echter het publiek hierbij doen opmerken, dat onder deze rubriek ook begrepen zijn eenige voortbrengselen, welke de volkplantingen van *Demerarij*, *Essequebo* en *Berbice* nog aan onzen handel verschaffen, na dat zij *Britsch* eigendom geworden zijn, het zij dan, ingevolge het Traktaat van den 12 Augustus 1815, in betaling van verschuldigde interessen der beleende, of als opkomsten van aan ingezetenen van dit Rijk nog in eigendom toekomende plantaadjes aldaar. Belangrijk voorzeker is voor onzen handel inzonderheid de in die kolonie voorkomende hoeveelheid van ruim 28 millioenen ponden koffij, en van meer dan 38 millioenen ponden suiker, benevens den voorraad van specerijen, enzv.

Eertijds meende men te mogen vooronderstellen, dat ruim $\frac{2}{3}$ gedeelte van deze waaren aan vreemdelingen vertierd werden, en dat slechts $\frac{1}{3}$ gedeelte tot eigen komsumtie verstrekte.

Tot den aanvoer dier gezamenlijke voortbrengselen worden niet minder dan 26,311 scheepslasten vereischt, terwijl deze handel en scheepvaart een kapitaal

van

van ruim circa vijf en vijftig millioenen guldens emploai verschaft, en eene zuivere winst oplevert van ruim $15\frac{1}{2}$ millioenen. Men zie de Vierde Afdeeling. Voorzeker zijn hieronder begrepen, gelijk wij boven gezien hebben (61), de interessen der gelden, met welke de *West-Indische* Plantaadjes zijn beleend, en dus kan deze aanzienlijke som niet aangemerkt worden als het zuiver bedrag der voordeelen van den kolonialen handel, in het afgetrokkene beschouwd; niettemin is die som een zuiver winnend inkomen voor de natie, en in het gezigpunt, waaruit wij hier de zaak beschouwen, is het meer in 't algemeen de vraag, welke voordeelen de overzeesche Bezittingen over het geheel aan het Moederland opleveren, dan wel, welke voordeelen ieder bijzondere tak van handel den koopman verschaft, daar dit laatste in de voorgaande bladen genoegzaam door ons ontwikkeld is geworden.

In het vijfde vak eindelijk is de financiële staat der Bezittingen aangewezen, en daardoor wordt aangetoond, dat, hoezeer in de *West-Indische* en *Afrikaansche* Volkplantingen de Gouvernements-uitgaven jaarlijks de inkomsten overtreffen, zulks niettemin rijkelijk wordt vergoed door de meerdere inkomsten welke de O. I. Bezittingen boven de vereischte bekostigingen kunnen opleveren. Het is wel waar, en wij hebben zulks te voren (62) op-

(61) IIde Deel, bladz. 206 en 215.

(62) Zie Isten Deel, Tweede Hoofdstuk.

opzettelijk betoogd, dat de algeheele som dezer meerdere inkomsten niet naar *Europa* kon worden overgemaakt, om redenen, aldaar breeder ontvouwd; doch wij hebben bij die gelegenheid tevens aangemerkt, dat deze gelden in de Kolonie zelve tot meer dan één voor den Staat nuttig einde kunnen worden besteed; en het zal thans, nadat wij hebben doen zien, welk een' verminderenden invloed de afschaffing van den slavenhandel, aanvankelijk ten minste, moet hebben op de hoeveelheid van van voortbrengselen in de *West-Indische* bezittingen, niet overtollig zijn, dat wij zulks door eene nieuwe proef nog nader bevestigen.

Te dien einde moeten wij den Lezer herinneren aan de menigte van woest liggende gronden, zoo op *Java* als in de verdere O. I. eilanden, in het IV^de^ Hoofdstuk opgegeven, en onder die vooral de schoone, vruchtbare en houtrijke Provincie van *Palemboang* op *Java*; zoo dat er in deze eilanden toereikende gronden voorhanden zijn, om aan alle soorten van voordeelige en voor landstreek en klimaat geschikte *kultures* eene aanzienlijke uitbreiding te geven.

Wij hebben al verder (63) eene omstandige beschrijving gegeven van de wijze, op welke eene suikerplantaadje in de *Indiën* bearbeid wordt, en het bleek ons, dat deze *kultuur* met een produkt van

(63) Zie het Iste Deel, bladz. 121 en volgg.

van ongeveer 250,000 ponden suiker, slechts het sober voordeel van 1000 Rijksdaalders afwerpt. Met dit geringe voordeel echter was dat voortbrengsel in de O. I. Landen tot 12 millioenen ponden aangegroeid, en verder meende men in 1794 de suikerteelt niet te moeten uitbreiden, daar de toenmalige ruime aanvoer uit de *W. Indiën* voor gebrek aan debiet deed vreezen. Ten tijde van het aanwezen der hooge Kommissie, bestaande uit de Heeren NEDERBURGH *c. s.* was door eene slechts geringe aanmoediging het produkt dezes handeltaks van 5 millioenen ponden tot de opgegevene hoogte gebragt. Indien derhalve thans eene premie van een' halven stuiver voor ieder pond suiker, van *Java* met *Nederlandsche* schepen hier te Lande aangebragt, van wege het Gouvernement betaald werd, tot zoo lang namelijk de prijs dezer waar aan de markt van *Europa* niet tot 5½ stuivers zoude gestegen zijn, dan zou ééne plantaadje in plaats van *ƒ* 1000 Rijksd. een voordeel van *ƒ* 8750:- opleveren, en dus zou men verwachten mogen dat, met opoffering van *één* millioen guldens, weldra dit produkt tot 40 millioenen ponden zoude aangroeijen, daar toch in vroeger' jaren, louter door het verleenen van eenig voorschot aan de *Chinezen*, en door hun de rijst tot zeer matige prijzen te verschaffen, deze *kultuur* binnen weinige jaren zoo aanzienlijk vermeerderd is geworden; eene aanwinst, te aanmerkelijker, daar het voor-

deel

deel door deze kleine premie niet alleen driemaal verdubbeld zoude zijn, maar tevens de verminderde aanvoer van dit artikel uit de *W. Indiën* een *zeker* debiet belooft. — Meer dan eens hebben wij in den loop van dit Werk doen gevoelen, hoe nuttig deze *kultuur*, die geenerlei dwang vordert, maar geheel aan de *industrie* van den nijveren *Chinees* kan worden toevertrouwd, voor vele onzer *O. I.* eilanden zijn zoude. Reeds geeft ons *Engeland* het voorbeeld, hoe belangrijk hetzelve de suiker-teelt voor zijne *O. I.* Bezittingen beschouwt; reeds leverden die te zamen aan dat Rijk 100 millioenen ponden suiker op, en wij, zoo ten aanzien van den grond als van den prijs der arbeidsloonen in *O. Indië*, verre boven de *Engelschen* begunstigd, behooren dus de gelegenheid niet te verzuimen, om in tijds ons aandeel in dezen gewigtigen handelstak te vergrooten; als zijnde naast *Engeland* de eenige natie, die door vrije handen eene belangrijke hoeveelheid van dit voortbrengsel teelen kon.

Op deze wijze zou het zuiver overschot der inkomsten in *Indië* op eene voor de natie veel voordeeliger wijze kunnen worden aangewend, dan indien hetzelve onmiddeilijk in 'sRijks schatkist vloeide. En voorzeker is dit niet het eenig einddoel, noch de eenige *kultuur*, waartoe het batig overschot des *Indischen* handels voor den Staat, ter bevordering van onzen nationalen welvaart, zou kun-

kunnen worden aangewend. Thans verder hier-over uitteweiden, achten wij overtollig, daar het bijgebragte toereikt om te doen zien, hoe vele aanzienlijke voordeelen onze *Indische* Bezittingen, bij een verstandig beheer, aan het Vaderland beloven.

Dan, de opgesomde voordeelen zijn niet de eenige, die deze Etablissementen verschaffen kunnen. Reeds in het Eerste Deel (bladz. 207) hebben wij doen opmerken, hoezeer het bezit van voortbrengselen, bij andere natiën algemeen gewild, eene strekking hebben, om den handel ook in andere artikelen naar zich te trekken, en wij hebben dat door voorbeelden uit de Geschiedenis gestaafd. Zoo b. v. strekten eertijds alle goederen, uit onze Bezittingen aangevoerd, en niet door de natie zelve gebruikt, ten middel om daarvoor produkten van andere volken interuilen, en aldus werd er andermaals een kapitaal in den handel omgezet, en door de tweede hand met nieuw voordeel tegen andere waaren verruild.

Wanneer wij nu overwegen, dat het als vruchtbaar en graanrijk beroemd *Polen* voormaals met eene bevolking van 10 of 12 millioenen menschen in de vruchtbaarste jaren weinig meerder dan 3 of 3½ millioenen schepels tarwe uitvoerde, en dat zelfs de voortbrengselen des bodems van het zoo vruchtbare *Frankrijk*, de bevolking in aanmerking genomen, in geene de minste evenredig-

heid staan met de waarde van koloniale produkten, welke bij ons jaarlijks konden worden uitgevoerd: — als hebbende volgens opgave van den Minister CHAPTAL, de uitvoer van dat Rijk over het tijdvak van 22 September 1799 tot 22 September 1800 aan levensmiddelen en dranken (waaronder gerekend zijn 40,000 Okshoofden Brandewijn en 128,000 Okshoofden wijn) slechts *Fr.* 87,562,000 bedragen; terwijl de hoeveelheid van koloniale produkten, die onze overzeesche Bezittingen in één jaar verschaften, boven de eigene konsumtie, nagenoeg de helft dezer som beliep, — dan ziet men, de bevolking van ons Land (het Noordelijk gedeelte namelijk) met die van *Frankrijk* vergeleken zijnde, dat onze uitvoer van eigene grondvoortbrengselen in deze evenredigheid dien van *Frankrijk* zevenmalen te boven ging (64).

Dat toch de *Indische* Bezittingen ten aanzien van derzelver landbouwende voortbrengselen moeten worden aangemerkt, als een gedeelte des Rijks uitmakende, en derzelver produkten, ten aanzien des handels met andere volken, als een eigendom, geschikt om in ruiling gegeven te worden tegen zoodanige voorwerpen, welken onze grond zelf niet voortbrengt, zal wel niemand tegenspreken; en men zal het gewigt van derzelver bezit nog meer ge-

(64) Men zie hierover het *Quarterly Review*, N.° 34.

gevoelen, wanneer men in aanmerking neemt, dat deze waaren op de plaats zelve, waar die gewonnen werden, eene ongelijk veel mindere waarde bezitten, dan nadat dezelve aan de markt van *Europa* zijn gebragt; en daar deze aanvoer uitsluitend geschiedt door ingezetenen van het Moederland, vinden dan ook deze, zoo wel als de handelaars, eene ruime gelegenheid, om hunne kapitalen en eene talrijke hoeveelheid onzer bevolking, op eene voordeelige wijze in beweging te houden. En hierin is dan ook de natuurlijke verklaring te vinden van onzen voormaligen, dien van alle andere natiën overtreffenden welvaart, gelijk het ons tevens de oplossing aanbiedt van het vraagstuk: waarom thans, in weerwil aller aanmoedigingen, welke men aan den handel verleent, zoo vele weleer bloeijende takken van handel kwijnen. Immers, buiten de voortbrengselen onzer Koloniën bezitten wij niet vele voortbrengselen, voor andere volken als eene behoefte belangrijk. De vreemdelingen zouden dus voor het overige aan onze markt alleen goederen vinden, grootstendeels elders, — van waar zij die thans even goed als wij afhalen kunnen, — ingekocht, en deze alzoo van ons uit de tweede hand koopen; terwijl de *Engelsche* en *Amerikaansche* kooplieden alle markten van *Europa* overstroomen met goederen, uit de eerste hand verkregen. Inderdaad, onder zoodanige omstandigheden is het geenszins te verwonde-

deren, dat vele takken van onzen handel voor als nog kwijnen.

Wanneer echter de voortbrengselen onzer Bezittingen geregeld naar onze markt worden overgebragt, en de opgeslagen voorraad dier produkten aan de markt van *Engeland* zal verminderd zijn, — dan voorzeker mogten wij den vreemdeling weder aan de onze verwachten, tot inkoop van goederen gelijk de specerijen enzv., die hij dan voortaan nergens elders uit de eerste hand bekomen kan; gelijk andere, b. v. koffij van de beste kwaliteit, suiker, en zoo vele andere produkten, even goedkoop als elders. Dan ook zal hij in ruiling zijne waaren uit de eerste hand ons toevoeren, en zoo zal *Nederland* andermaals eene der aanzienlijkste markten van *Europa* worden, waar eene goede sortering van alle goederen te vinden is. Zonder onze koloniale waaren echter, — dit gevoelt nu elk — is er aan geene groote uitbreiding van handel te denken, even min als een lang gesloten handel, wederom geopend, op een uitgebreid debiet rekenen kan, zoo lang dezelve niet voorzien is van eene toereikende hoeveelheid, van tot de minste prijzen verkoopbare goederen.

Is het mij gelukt, in den loop dezes Werks den Lezer een beknopt overzigt te geven van den werkelijken staat, het belang, en de aangelegenheid onzer overzeesche Bezittingen, van de oorzaken, die voormaals de verdere uitbreiding van den

land-

landbouw, vooral in *O. Indië*, hinderlijk zijn geweest; en om hem de gunstige vooruitzigten te openen, welke de afschaffing des slavenhandels ons aanbiedt: — dan durve ik mij met zijne toestemming vlijen, dat welligt in geen tijdperk van het bestaan onzer natie de omstandigheden gunstiger zijn geweest, om onzen welvaart op vaste en duurzame grondslagen te bouwen; terwijl wij ons tevens van de welwillendheid en wijsheid onzes geëerbiedigden Konings, de beste maatregelen daartoe beloven mogen.

Mogt dit voor het Vaderland zoo blijd vooruitzigt eerlang schitterend worden verwezenlijkt! en mogt ook mijn arbeid dienstbaar zijn geweest, om iets tot die gelukkige uitkomst bijtedragen: hoe rijk waren dan arbeid en kosten, daaraan opgeofferd, niet beloond!

Einde des Tweeden Deels.

	Koffij. Hollandsche ℔	Cacao. dito.	Katoen. Balen.	
1805	6,602,028	128,673	9,918	*Naar Engeland gevoerd.*
1806	6,100,755	273,488	5,195	
1807	10,144,194	185,204	6,139	
1808	4,852,706	135,411	7,573	
1809	7,561,637	119,865	6,294	
1810	3,633,787	110,550	4,587	
1811	6,504,596	88,245	7,402	
1812	7,280,538	112,330	5,427	
1813	4,361,070	119,559	4,239	
1805	977,700	”	108	*Naar de Vereenigde Sraten, en elders.*
1806	”	”	”	
1807	”	”	”	
1808	”	2,690	”	
1809	”	”	”	
1810	184,284	5,305	”	
1811	75,650	”	”	
1812	75,650	”	”	
1813	”	”	”	
	58,354,595	1,279,620	56,882	

N.o

Equipage.	Winst voor het Moederland.	Inkomsten der Koloniën.	Uitgaven der Koloniën.	Suppletie van Europa.
		Financiële Staat.		
4012	*f* 5,500,000	*f* 1,115,000	*f* 1,200,000	*f* 250,000
"	"	"	"	"
31 3	- 4,374,610	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
9	- 340,000	- 122,000	- 462,000	- 340,000
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
026	*f* 10,214,610	*f* 1,237,000	*f* 1,662,000	*f* 590,000

E DEL, en van de *zittingen* van het *Rijk*.

LE STAAT.						
otaal	Katoen. ℔	Rum. Gallons.	Waarde der Koopm...	Onkoste in Europa.	Balans.	*Aanmerkingen.*
20,0	......	......	*f* 14,4300	....	*f* 5,184,717	Ten voordeele
72,0	726,500	333,090	» 15,9500	*f* 590,000	» 590,000	Ten nadeele.
.....	......	......	......	» 100,000		
,092,0	726,500	333,090	*f* 30,3500	*f* 690,000	*f* 2,594,717	Rest ten voordeele.

ERRATA.

Bladz.	15	staat *de omtrek.*	lees *den omtrek.*
—	23	— *koornschuur*	— *korenschuur.*
—	26	— *kleie*	— *klein.*
—	73	— *met die*	— *met dien.*
—	—	— *hunnen willekeur*	— *hunne willekeur.*
—	80	— *regel* 2 *een punt* (.)	— *een comma* (,)
—	89	— *reg.* 2. *v. o. die*	— *dien.*
—	95	— *Saparoca*	— *Saporoea.*
—	126	— *eenige andere*	— *en eenige andere.*
—	135 en 139	— MARC-PAUL	— MARCO PAOLO.
—	159	— *van Soesoehoenang*	— *van den Soesoehoenang.*
—	177	— *sprekend, breeder*	— *sprekende breeder.*
—	184	— *in Suriname*	— *van Suriname.*
—	185	— *Kaponama*	— *Koponama.*
—	193	— *twistten*	— *twistte.*
—	195	— *Exkader*	— *Eskader.*
—	197	— *Kopename*	— *Koponama.*
—	210	— *der planters*	— *des planters.*
—	218	— (in de noot) *eilanden*	— *landen.*
—	237	— *voorheen*	— *voor hen.*
—	240	— *dezelve* (wegdoen)	
—	258	— *derzelve*	— *derzelver.*
—	300	— *gedeelte*	— *gedeelten.*
—	301	— *ruim circa*	— *het woord* ruim *wegdoen.*
—	301	— (Noot) 1sten *Deel*	— 1sten *Deels.*
—	304	— *teelen kon*	— *teelen kan.*

